Realitetens konflikt

Versus

konfliktens Realitet

En filosofisk samtidskritik med afsæt i Niklas Luhmanns systemteori.

Af Steen Ole Rasmussen

© Copyright, Det Stenske Forlag / Steen Ole Rasmussen, 2011- 2020.

Danmark 2011

ISBN 978-87-994531-2-2

Andre produktioner:

”Magtens væsen”, Cand. Phil. speciale, 100 s., Odense Universitets-bibliotek 1990
”Succes eller Succes”, bog 214 s., Books on demand aug. 2008.
”Ugens bytte- og nytteværdier”, artikelsamling, Det Stenske forlag, 2011.
”Europa, Det store dyr i åbenbaringen”, artikelsamling, Det Stenske Forlag, 2011.

Kronikker:
”Sundhed for de bedst egnede” i dagbladet Information sept. 2008
”Fra naturtilstand til civilisation” i dagbladet Information okt. 2008
”Fra overflødig til overskudsmenneske” i dagbladet Information dec. 2008
”Gensyn med Højrup” (en stationsby mellem Ringe og Faaborg på Fyn) Fyens Stifstidende Maj. 2009.

Indholdsfortegnelse

Indledning 5
Et indledende essay: 7

Konfliktens realitet 13
Indignationen, konfliktens motivation 17
Semantisk lys 17
Realitetsprincip 19

Modernismen og det moderne 20
Funktionsdifferentieringen 22
Ideologerne 30
Ideologisk betinget antagonisme og dæmonisering 34

Realitetens konflikt og dens realitet 40
Foreløbig opsummering: 41

Realitetens konflikt 43
Eksklusive og dæmoniserende realitetsprincipper 44

Realitetens systemer og deres realitet 48
En operativ forskel opstår 59
Det modernes reaktion på tabet af den identiske realitet 65
Olie og økonomi (lakmusprøven): Politisk løgn, økologisk selvdestruktion. Historien om hvor mange løgne man vil fortælle, for ikke at miste sin tro, ideologi. 79
Den kun politiske udtalelse er hverken sand eller falsk 83
Analytisk metode 92
Massemediernes vilkår 96
Markedet som realitetsprincip 101

Distancen og refleksionen, iagttagelsen af 2. orden som alternativet til det ideologiske og om det, at det i den grad lader sig gøre at tale om sandheden i det, at sandheden er ilde hørt! 110

Om det ikke at tage fejl af fejltagelsen 114

Videnskaben 122
Videnskaben om betingelserne i naturen 123
Politisk autonomi og videnskabelig kompetence 131
Teknik og videnskab 142
Teknik og det sociale 149

Overlevelse 156

Retfærdighed 171
Før og efter at retten så dagens lys 171
Perspektivet 171

Det konstituerende paradoks ... 173
Systemets disciplinerede og abstrakte selvrefleksion ... 173
Universelt åbent men operativt lukket om sig selv ... 174
Systemets karakter af enhed ... 175
Den retsfilosofiske historie ... 175

En semantisk vandring omkring ret og uret fra middelalder til i dag ... 176
Løven, Leviathan og Thomas Hobbes ... 177
John Locke og Thomas Hobbes ... 186
Alle kort er tilsyneladende spillet omkring midten af det nittende århundrede i modernitetens retsfilosofiske selvopgør og forsøg på at finde rationalitetens overordnede og absolutte fundament for en entydig rangorden alle rettigheder imellem ... 190
Der kan søges hjælp i nyttigheden såvel som i viljen. Lige lidt hjælper det. ... 193

I skyggen af velfærdsstaten med dens store pose penge ... 202
At legitimere sig på urettens grund ... 217
Den sidste natur ... 226

Arbejdets opløsning ... 229
Lønarbejdets formelle og uformelle sider ... 232
Fragmenter af distinktioner og identifikationer (sort/hvid-formel/uformel-legal/illegal-legitim/illegitim-nødvendig/overflødig-konstruktiv/destruktiv-del/helhed) ... 233
Arbejdsgiverne ... 236
Markedsfundamentalistiske økonomer ... 236
Lønmodtageren ... 238
Moralske økonomer ... 238
EU-kommissionen ... 239
Bureaukrater og andre der lever af arbejdsløsheden ... 240
De arbejdsløse/lønarbejdsfrie ... 241
Politikerne ... 244

Opblødningen af den ensidige forestilling om succes og problemstillinger ... 244

Lortearbejdet skal begrænses til det absolut nødvendige og fordeles demokratisk - Noget tyder på mere lortearbejde og noget på mindre ... 248
Minimalstaten med maksimaldemokratiet og minimarkedet - Hinsides præstationsprincippet, arbejdet, den alt for udbredte formålsorienterede kalkulerende aktivitet: Der hvor de overflødige er blevet overskudsmennesker og hvor behovet for at gøre sig nyttig er blevet begrænset til det minimale ... 260
Den sande elite, overmennesket, socialdarwinisternes skræk ... 268

Kunstens rolle ... 271
Kunstneren og udtrykket ... 271
Kunstkritikken ... 272
Den kommercielle kulturindustri ... 272

Sporten, massen og individet 272
Forarbejdningen af sanseligheden og selvforglemmelsen 274
Kreativitet ikke noget klassebegreb 275
Antikrist og kulturaberne 276

Epilog 278

Ordliste 286

Litteratur 298

Indledning

”Realitetens konflikt” beskrives bl.a. som det moderne samfunds konflikt med sine forudsætninger, lige som den del af titlen (realitetens konflikt) henviser til en banal konstatering af, at realiteten indeholder sin(e) konflikt(er). Den anden del af bogens titel sigter til den konstruktion af realiteten, der lever ved og som kan forklares med konflikten, ”konfliktens realitet”.

”Realitetens konflikt” forsvinder ikke med den form for social konstruktion af realiteten, der lever ved konflikten - ”konfliktens realitet”. I forsøget på at fortrænge opmærksomheden fra den alt for påtrængende ”realitetens konflikt” flygter mennesket ind i de ideologiske konflikter. De små kunstige konflikter og problemer bliver på den måde sat ind i forsøget på at fortrænge opmærksomheden fra de store, som altså ikke bliver mindre eller mindre forpligtende med forsøgene på at opfinde og løse de små!

De klassiske filosofiske spørgsmål om væren, sandhed og realitet trænger sig på i relation til problemstillingen: Hvad er realiteten og sandheden i det hele? Hvordan spiller spørgsmålet om væren og fiktionerne om det værende ind bag om ryggen i det sociales og psykiskes udlægninger af sig selv og verden?

Undersøgelsen behøver ikke et ideologisk fundament eller en postuleret værdifiktion at manifestere sig på baggrund af. Den falder for nogle som både kyniske og provokerende iagttagelser. Der fokuseres på funktionalitet. Konklusionen af undersøgelsen munder ud en kritik, der allerede er mere eller mindre kendt, som det ”man” ikke vil kendes ved. Den går på det, at samfundet truer med at smadre sine egne forudsætninger i forlængelse af bestræbelserne på at opnå succes.

Man orienterer sig f.eks. ”som om” markedet har ret, og overlader det til markedet for salgbare budskaber (folkeopinionen, demokratiet og det økonomiske marked) at afgøre om markedet har ret. ”Se selv”, siger man, ”budskabet om at markedet ikke har ret, kan ikke sælges, ergo er det løgn”!

Det videnskabelige bevis på, at markedet ikke har ret, tenderer således mod at gå under for markedet. På samme måde går det med resten af det moderne samfunds forudsætninger, fordi markedet hverken kan ”sætte pris” (det eneste det forstår er pengeværdien) på kritikken af

sig selv eller reducere sine egne mulighedsbetingelser til et spørgsmål om pris. Markedet blokerer som et realitetsprincip blandt andre for den mere kognitivt funktionelle form for social og individuel indsigt i realitetens konflikt. De sociale konflikters realitet træder i stedet.

Selv om nogle afsnit fokuserer eksplicit på Luhmanns systemteori, så er bogen ikke skrevet for at formidle hans teori. Den er et filosofisk forsøg på at leve op til kravet om at være tro mod troløsheden, dvs. være kritisk. Kritikken fremføres ikke for kritikkens skyld. Luhmann skal heller ikke kritiseres for det, som han ikke har gjort; f.eks. det, at han ikke har bragt ret mange proportioner med ind i sin teori. Det er ikke kun en kritik af teorien, at påstå, at den ville virke bedre, hvis der var proportioner i den.

Titlen til bogen er inspireret af Niklas Luhmanns ”Realität der Massenmedien” fra 1996, hvor der optræder et kapitel med overskriften ”Die Konstruktion der Realität” og det andet med overskriften ”Die Realität der konstruktion”. Min bog er ellers ikke inspireret specielt meget af netop dette værk fra 1996. Kritikken af medierne formuleres anderledes her i min bog.

Selve konstruktivismen behandles eksplicit som filosofi, lige som den står for noget af det metodiske i tilgangen til stoffet. For at forstå, hvad der sker i bogen, er det nødvendigt at holde sig for øje, at den sociale og den psykiske erfaring falder som realitet, som konstruktion, som konstruerende og konstrueret tilgang til realiteten. Det at konstruktionen er en realitet betyder ikke, at verden kun er en konstruktion: Det at verden kun er tilgængelig for erfaringen på erfaringens betingelser, det betyder ikke, at verden ikke findes uden for erfaringen! Det sociale og det psykiske betragtes som kognitive systemer, betingede af sine forudsætninger og sin succes med at udgrænse sig og virke på baggrund af en omverden af forudsætninger.

Der er ikke en side i bogen, som ikke i en eller anden grad først og fremmest handler om det at bore sig ind i erfaringen, for at se den, for at se hvordan realiteten lever ved den, eller for at se erfaringen som realitet. Den handler om den opmærksomhed, der lever ved og som nærmest med nødvendighed forsvinder i sin genstand for opmærksomhed. Bogens beskrivelse virker først, når læseren faktisk begynder at se det lys, som det moderne samfund og dets individer sætter alt i.

I øvrigt er indholdet kontroversielt på en måde, som især de professionelle medarbejdere i diverse kommunikationsmedier ville kunne mærke på sig selv, hvis de da ellers nogen sinde lod det komme til sig. Aversionerne mod indholdet skyldes det, som bogen vender sig imod. Kritikerne af indholdet har klart nok ret i at budskabet ikke er populært. Men budskabet om, at de kommercielle succeskriterier, som man dyrker, er den direkte vej mod helvede, det sælger faktisk ganske godt i de ucensurerede elektroniske fora. Spørgsmålet er, om man vil vide af det, der hvor man er dømt til at leve af at sælge budskabet?

Et indledende essay:

Den lille blåøjede planet, "Planet Melancholia" og andre tvivlsomme slutninger

"Melancholia[1]" er en anden end vores, og melankolien åbner ifølge eksistentialismens to store fædre, Martin Heidegger og Søren Kierkegaard, ikke for tilværelsens grundvilkår

Den lille blå planet indeholder sine forudsætninger for og grunde til at bekymre sig. Set ude fra er det lille blå øje det perfekte symbol på det eksistentielle engagement i tilværelsen såvel som for vort lille fællesskabs skrøbelighed.

Er de for resten klar over, at vi bevæger os med næsten 30 km i sekundet om solen, og at det, at vi ikke kan tænke hinandens tanker, er selve forudsætningen for, at vi overhovedet kan tale sammen? Hvis vi stod alvidende og transparente over for hinanden, så kunne vi ikke kommunikere.

Med opfindelsen af kikkerten opdagede vi jordens mere præcise bevægelse. De velkendte fænomener som vejrets omskiftelighed blev sat ind i en ny forklaring, som kikkerten var med til at cementere. Uden den videnskabelige forklaring på jordens bane og bevæggrunde ville det have været umuligt at forklare de velkende årstidsskift og skrive os ind i universets tid, sådan som vi gør i dag.

Forventningerne til fremtiden formes af den fortid, der i form af hukommelsen er med til at bestemme, hvad der huskes af dagens påmindelser. Det sker i grænsefeltet mellem opfindelse, opdagelse og gen-

[1] Titlen på en film af Lars Von Trier, 2011.

opdagelse. Fortiden er til stede som den skrøbelige og tilfældige erindring, der åbner blikket for en verden af genkendelser, opdagelser og opfindelser.

Universets blik for sig selv tilhører den blå planet med dens korte hukommelse. Om resten af universet henligger i blindhed for sig selv, det afhænger af om universet er åbent for sig selv andre steder end her. Som udgangspunkt er vor erfaring enestående, uanset om der er liv andre steder.

Vi har ingen fælles bevidsthed, selv om billedet af den blå planet symboliserer det kollektive skæbnefællesskab, jordens skrøbelighed. Vi kan ikke tænke hinandens tanker, føle hinandens følelser, og netop derfor giver det mening at meddele sig med referencer til de indre tilstande såvel som det ydre. Det sociale er denne kommunikation, der gør det muligt at tale om alt.

Mørket lever ved lyset. Den enkeltes unikke mentale nærvær (semantiske lys) er kun tilgængeligt for sig selv. Denne lukkethed er det eksistentielle grundlag for oplevelsen af alt andet, dvs. forudsætningen for det at være kognitivt åben. Søren Kierkegaard fandt dybden i sin filosofi i dette eksistentielle grundvilkår, der bliver stående i sig selv, uanset hvor meget han så skrev det ind i sit kristne univers.

Det, der bærer det forpligtende i eksistensfilosofien, virker som en slags konfrontation. Det handler om mødet med selve mulighedsbetingelsen i det ”at være”, forudsætningen for at ”noget” overhovedet bliver synligt for sig selv og får mening. Det handler om forudsætningen for det at kunne frygte noget bestemt, f.eks. mødet med en fremmed planet. Angsten er genstandsløs konfrontation med det ”at være”.

Refleksionen over ”denne oprindelighed” forflygtiger den let. I refleksionen synker den reflekterede oprindelighed ned til ”et (u)begrundet krav” om oprindelighed, frem for bare ”at være” sit eget konkrete udgangspunkt. I den teoretiske refleksion bliver den til genstanden for opmærksomhed, frem for opmærksomheden selv, dvs. til ”noget andet”, ”lige som” alt andet.

Når udtrykket ”fortænkt” anvendes med reference til eksistensfilosofiens fremhævelse af det ”at være”, så sker det på baggrund af en måde ”at være” på, sådan som der er så mange andre måder at være på.

Og det gør sandelig en forskel, hvordan der fokuseres på det ”at være”.

Omsluttet af en varm snedrive i en bøgeskov under åben himmel med stjernerne glitrende over sig er det let at se, hvor tilfældigt det er, at man er her, lige nøjagtigt sådan halvfuld søvnig og på vej hjem fra festen. Livet i dets mangfoldighed er ikke med nødvendighed, og statistisk set er det svært at redegøre for sandsynligheden for det, at vi overhovedet er her. Hvis atmosfæren fortættes til væske, vil den kun nå få meter over hovedet, sådan som man ligger her og kikker ud gennem den. Bøgetræerne rager ca. 30 meter op imod himlen. Biosfæren er tynd. Her ånder, æder, skider, sover, skændes og elsker snart 7 milliarder mennesker, opslugt af hverdagen, som de skriver ind i deres egne store fortællinger. De store fortællinger af religiøs og ideologisk art handler om, at livet er, som det er, med nødvendighed, hvor evolutionsteorien og termodynamikken siger noget andet.

Menneskets foretrukne fortælling vil gerne forklare alt ud fra det, der ikke kan være anderledes, og kommer derfor til at handle om Gud skaberen den almægtige, der gør, at vi også må være her med nødvendighed. Det virker så betryggende, og vi varmer os ved disse forklaringer, lige som jeg finder varme i snedriven.

Motivet i de store fortællinger er skrøbeligheden, behovet for at overvinde usikkerheden på fremtiden. Ideologierne og religionerne bygger deres værensforklaringer op om det absolutte, essensen og hele det kosmologiske essenshierarki. Men i evolutionsteoriens og termodynamikkens perspektiv er det lettere at forklare de store fortællinger som en psykisk social konstruktion, end det er at sandsynliggøre Guds eksistens.

Konstruktivismen beskyldes for at ville reducere realiteten til en konstruktion. Dens budskab er godt nok, at konstruktionen er en realitet, at realiteten indeholder sine konstruktioner, og at de gør det muligt for realiteten at se sig selv, stå i forhold til sig selv, sanse sig, tænke sig. Konstruktivismen er alt for tilfældig og essensforladt for de troende, ideologerne og alle de andre med ret til at have sin mening. Og de har helt ret i, at konstruktivismen ikke tager udgangspunkt i det, der ikke kan være anderledes. Men det principielle budskab om, at erfaringen er betinget af sine mulighedsbetingelser, det svarer ikke til, at verden kun er en konstruktion.

Erfaringen er der. Det er ikke det samme, som at den er der med nødvendighed. Den kunne måske have været så meget andet. Det betyder heller ikke, at alt flyder eller er mindre vigtigt.

Det er på ingen måde ligegyldigt, hvilke forudsætninger der virker bag om ryggen på os, når vi tror, at det er den skinbarlige virkelighed, der tårner sig op for os i vore erfaringer. Erfaringens mulighedsbetingelser er i sandhed del af verden, og de er med til at bestemme, hvordan verden åbner sig for sig selv. Erfaringens mulighedsbetingelser er en vigtig del af livets realitet.

Vi vil gerne skelne mellem opfindelser og opdagelser. Hvad finder vi selv på og hvad afslører vi med vore opfindelser? Dybest set kan vi ikke sammenligne verden med vor erfaring af den. Vi har nemlig kun erfaringer at sammenligne vore erfaringer med. Det er så et held, at erfaringerne ikke falder uden for verden. Gjorde de det, så ville den falde fra hinanden med enhver af dem. Verden går ikke i stykker med erfaringen, der lukker sig om sig selv. Vi kan muligvis ikke tænke hinandens tanker, men tankens realitet er stadig en del af realitetens tanker, lige som konfliktens realitet er en del af realitetens konflikt.

Distinktionen mellem godt og ondt er en meget udbredt opfindelse. Den findes også i ”de ondes” selvforståelse. De er mindst lige så overbevidst om deres godhed, som vi er om deres ondskab. Distinktionen mellem de gode og de onde er krumtappen i konfliktens realitet. Kynikeren Lars Von Trier er klar over det, når han strør grus i konfliktens maskinrum med en anbefaling af at tage det gode med det onde såvel som det onde med det gode.

Konflikten mellem parterne, der stiller sig på det godes side i deres kamp mod det onde, den er på ingen måde nogen opfindelse, selv om parternes oplevelse af hinanden ikke svarer til noget. Konflikten har sin realitet, sin egen dynamik, der kan beskrives, lige som det kan beskrives videnskabeligt, at den ikke forsvinder med fredsforskningens sande beskrivelser af den.

I Søren Kierkegaards lille fædreland er vi stolte af, at den store verden finder ham interessant, men især holder vi fast i retten til at hæve os over det, som vi ikke forstår. I Danmark har vi hverken brug for eksperter, filosoffer eller smagsdommere. Vi er bare gode og forsvarer

højtideligt vor ytringsfrihed med retten til at gemme sig i det demokratiske flertal.

Således er vi glade for konfliktens realitet, som den viser sig i vor heroiske kamp for ytringsfriheden. Vi provokerer lystigt med det formål at demonstrere vor ret til at ytre sig frit. Og uden muslimerne, de fremmede og fattige, var vi ikke os selv.

Det "at være" handler bl.a. om, at måden at være åben for verden på gør en forskel. De mange historier om menneskenes og deres guders storhed er sat i fællesskabet. Således er vi kristne og de fremmede er intolerante.

Den usikkerhed, der melder sig i eksistensens konfrontation med sin egen skrøbelighed, fortrænges i den sociale individualismes tilbedelse af f.eks. BNP´et og de borgerlige rettigheder til at sætte det gode i kampen mod det onde. Men i øjeblikket er vi som art stort set kun truet af egne opfindelser.

Realitetens konflikt handler om, at vi er for mange, for fattige, for rige, at vi forbruger vore jordiske mulighedsbetingelser i vor kamp for succes. Realitetens konflikt står i kontrast til vore egne opfindelser, konfliktens realitet, og kan desværre ikke vindes med eller erstattes af den mere tilfældige konflikts realitet, f.eks. i kampen for ytringsfrihed, sådan som de religiøse og ideologerne tror.

Kierkegaard så et billede på verdens undergang i en teaterbrand. Budskabet – fra scenen om at nu måtte folk se at komme ud, fordi der var brand i teateret (budskabet om global opvarmning, overbefolkning, mangel på ressourcer, forsvindende biodiversitet m.m. vælter i dag ud over rampen forvekslet med underholdning eller i pseudovidenskabelige udgaver af "Verdens sande tilstand" sådan a la Bjørnen Lomberg) – det blev modtaget med almindeligt bifald. Kollektivet af privilegerede borgere gemte sig i teatermørket, tilbagelænede, fast i den kollektive overbevisning om at de var her med nødvendighed, at der var for meget at tabe og intet at vinde ved at ændre adfærd på baggrund af en personlig stillingtagen. Man blev siddende på sin pind ind til kulilten og de andre giftige dampe slukkede for de små individuelle lys i mørket.

Kierkegaard, ”den intellektuelle skid”, hånede sin samtids kamp for ytringsfrihed. For hvad nyttede det, at folk havde ytringsfrihed, når deres ytringer kun afslørede, at folket ikke brugte sin tænkefrihed!

Kineserne har fået deres oversættelse af vor store danske filosof. Der er truffet en central kinesisk beslutning om at give kineserne mulighed for at forholde sig til ”selve den vestlige form for individualisme”. Hvis de læser Kierkegaards individualisme som en ”isme” blandt andre, så kommer de ikke på den måde til at forstå hans budskab om forudsætningen for bekymringen, det der kan få os til at løbe skrigende ud af teateret, tage ansvaret for fællesskabet på sig, frem for at gemme sig i det, bag ”de mange” i det brændende teater. Det gør danskerne heller ikke, hvis de bare gemmer sig i mængden af ”misforståede demokrater”.

Jeg rejser mig af snedriven, ryster mig lidt, mens jeg leger med en oversættelse af Triers ordsprog: ”Kan det anbefales at tage fællesskabet med individualismen og individualismen med fællesskabet”? Det giver ikke rigtigt mening, men jeg glæder mig til at se filmen, ”Melancholia”.

Konfliktens realitet

Kapitlet handler om den realitet, der konstrueres i og af konflikten. Konflikten konstruerer sin egen realitet, konfliktens realitet, lige som realiteten indeholder sine konflikter.

I social praksis kan modsigelsen, modsatrettede interesser, antagonisme, udvikle sig til konflikt[2]. Det sker f.eks. når et orienteringsmønster, fjendebilledet, begynder at gentage sig på begge sider af en distinktion, i kraft af hvilken to parter identificerer hinanden som deres modsætning, modstander og fjende. Konflikten bygger sit eget univers af betydninger og mening op, dvs. sin egen symbolik[3]. Det handler om hvordan et semantisk univers kommer til verden.

---

[2] Niklas Luhmann Kap. 9 „Soziale Systeme“ (SS)

[3] Symbolet adskiller sig fra tegnet. Et tegn viser sig måske nok med betydning, dvs. det betyder noget, men det gør det ikke ”i sig selv”. Der er ikke noget magisk i et tegn, det får så at sige sin mening i kraft af fortolkeren, en kognitiv praksis. Semiotikeren Jesper Hoffmeier (har skrevet en række bøger på dansk, bl.a. ”En snegl på vejen”) glemmer nu og da sig selv som forudsætningen for tegnets betydning. F.eks. når han fortolker verden som et semiotisk system, ser han verden, ”som om” verden i sig selv var tegn. Men uden iagttageren, semiotikeren Jesper Hoffmeier f.eks., distinktionen mellem tegn og betydning, den performative praksis, selve den semantiske grunddistinktion, tegnets form, så havde tegnet ikke nogen mening. Tegnets betydning er funderet i ”tilværet”, i den kognitive praksis, i en konkret semantisk struktureret proces. Det kan siges og antydes på mange måder med hjælp fra f.eks. Luhmann, Heidegger og Spencer Brown.
Symbolet kan modsat tegnet opfattes som noget magisk. På side 257 i Die Wirtschaft der Gesellscahft (DWdG) skriver Luhmann, hvad han gentager mange gange senere, at ”Symbole fügen Getrenntes zur Einheit zusammen, …” . Han fremstiller her det performative i symbolet, det sammenholdende, som han ser i selve de symbolsk generelliserede kommunikationsmediers funktion. Kap. 7 i ”DWdG” med overskriften: ”Geld als Kommunikationsmedium: Über symbolische und diabolische Generalisierungen” udvikles distinktionen mellem den symbolik, der tilbyder sig som den sammenholdende kode, nøgle, til forståelse for en semantik, der knytter sig specielt til det økonomiske system, og som er med til at sandsynliggøre den meget specialiserede og funktionsorienterede kommunikation, som ”pengeøkonomien” faktisk er. På samme måde er der koder og nøgler, der virker konstituerende for den funktionsorienterede meningsmæssighed, der knytter sig til de andre moderne funktionssystemer.
Tegnets funktion lever ved formen, tegnets form. Tegnet kan også betegne sig selv; tegnet ”tegn”, betegner tegnet, dvs. det har sin egen form, lige som det optræder i sin egen form, som betegnet (selvreferencen, referencens funktion, mister sin entydighed, bliver paradoksal, hvorfor den er forsøgt bortcensureret fra det formelles domæne).
Når Luhmann tager det magiske moment frem og påpeger det som ”en oprindelig betydning” af symbol, så sker det for at overføre det samme ”magiske” moment til det ”symbolsk generaliserende” i kommunikationsmedierne. Det kan forekomme som en lidt for hurtig genvej til det, han er ude efter, nemlig det performative moment, der knytter sig til pengene f.eks., til den klart nok selvbekræftende form for meningsfuldhed, der lever ved pengene og alle de overvejelser der nu knytter sig til spørgsmålet om prisen, om den er værd at betale eller ej osv. Her i bogen tages det dog for givet, at der er en sådan form for meningsunivers, der manifesterer sig og lever ved de forskellige funktionssystemer, hvor de formår at realisere sig, dvs. forskellige former symbolik, der for så vidt er inkommensurable i forhold til andre. Der er klart nok tale om, at en lang række betydninger og former for mening netop kvalificeres ved sin egen symbolik. Således udvikler og lever konflikten ved sin egen symbolik på en måde, som Luhmann ikke har beskrevet. Når jeg gør

Konflikten kan komme til at fylde så meget i parternes tilværelse, at fjenden indgår som forudsætning for f.eks. den individuelt personlige og nationale selvforståelse[4]. Det sociale system, konflikten, dominerer herefter parterne i en grad, så det kan være svært at melde sig ud igen. De involverede bekræfter og holder hinanden fast i deres respektive opfattelse af, at det, der skader modparten, er til egen fordel, på en måde som gør det svært for dem at se både modparten og sig selv uafhængigt af konflikten.

Konflikten kan være et kortvarigt raseri. Men den kan også etablere sig som den altomfattende kosmologiske forklaring med egen iboende antagonisme, der så at sige genererer både selvforståelsen og fremmedforståelsen i en hel kultur[5].

Konflikten med dens iboende symbolik, dens antagonistiske orienteringsmønster, har været afgørende del af kulturens semantiske grundstruktur op gennem generationer.

Konflikten føder og opretholder sig selv. Den har sin egen inerti, dvs. som en kæde af begivenheder kan konflikten skrives ind i sit eget forløb[6], hvor ethvert træk systematisk mødes med modtræk eller forholdsregler. Der er tale om et socialt system, der opretholder sig selv, som dominerer og definerer parternes relation til hinanden, og som derfor bliver en vital del af parternes forståelse for sig selv og alt andet[7].

---

det her i kapitlet, så er det primært med udgangspunkt i det sted i Luhmanns forfatterskab, som jeg har henvist til her.

[4] Vi taler om psykisk og social identitet, som den lever ved psykens iagttagelse og den sociale selvbeskrivelse. Modsat den substantiverende iagttagelse, så ses bevidsthed/psyken og den sociale kommunikation som det bærende bag de former for identitet, der her lever som billedet på/den identificerede selvforståelse, identitet. Psyken og den sociale praksis ses her i bogen som det bærende i forhold til identiteten, det identificerede billede på personlig og national identitet f.eks.

[5] Tænk på de store religioner, i hvis navn de troende sætter sig selv som de gode og alle andre som onde. Kosmologien tages op senere, og det antydes, at troen på fornuften og den herredømmefri diskurs er af samme familie. Eksemplerne tjener som inspiration, og min påstand er, at man skal være mere end almindeligt tonedøv, for ikke at se det antagonistiske i de store kosmologier. Historisk set behøver man bare at se på, hvor mange der har måttet lade livet for de gode, der troede det muligt at realisere det himmelske på jorden eller tusindårsriget alene ved at udrydde det onde.

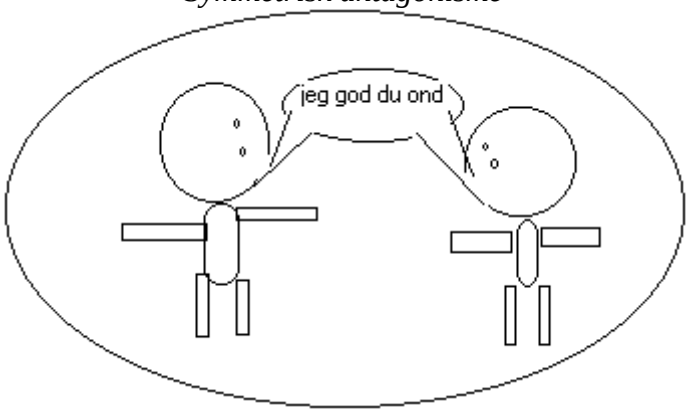
[6] Det ville være muligt at skrive et utal af bøger, der med udgangspunkt i Niklas Luhmanns systemteori beskriver konflikten som et selvorganiserende socialt system, eksemplificeret i et utal af historiske begivenheder. Eksemplerne ville ikke bringe os nærmere det principielle i konfliktens semantik, de primitive distinktioner mellem fjende og ven, god og ond, os og dem! Konfliktens iboende dynamik er let at få øje på, hvis man gider.

[7] Det er således det sociale system, der her bærer individets selvforståelse, og ikke omvendt, selv om bevidstheden, psyken, eksistensen ikke kan reduceres til det sociale, men netop opretholder sig

Konflikten som social systemdannelse behøver ikke være markeret med fysiske, etniske eller nationale grænser for at kunne identificeres. Systemet genererer sin egen realitet. Fjenden antager form efter de slag, der bliver ham til del, dvs. alle som er omfattet af konfliktens realitet. Vennerne kender sig selv som fjendens fjende.

Orienteringsmønstrene på begge sider af den semantiske forskel mellem de stridende er symmetrisk antagonisme.

Symmetrisk antagonisme

Uden at det kan siges at parterne tænker hinandens tanker, så er parterne gensidigt konstituerende for hinandens orienteringsmønster, for så vidt som de tilsammen er del af socialsystemet, konflikt. Og selv om en af parterne skulle falde bort, så kan det etablerede orienteringsmønster fortsætte med at generere fjendebilleder, indoptage nye medlemmer i systemets performativt selvbekræftende[8] univers.

---

og organiserer sig på sit eget niveau. Det sociale er med andre ord mere end delene, der indgår i det. Den analytiske metode vil pr. definition bortforklare det sociale i overensstemmelse med metodens indre tvang. Logikken, med dens deduktive orden og udgangspunkt i identitetsprincippet, kan kun bortforklare det selvorganiserende, det autopoietiske, både som det findes på socialt plan, men også som det forefindes på det psykiske plan, dvs. i det sociales umiddelbare omverden på det psykiske plan, som er strukturelt koblet op på det sociale. Se senere i bogen, hvor den analytiske metode omtales.

[8] Performativ selvbekræftelse (et eks): Nu er der grænser for, hvor længe man kan opretholde den forestilling, at alle hver især kan have ret i, at alle andre er dummere end en selv. Evnen til at reducere alle andre til idioter tilfalder udpræget de trafikanter, der ud fra sin overbevisning med rund hånd uddeler fuckfingeren til højre og venstre, hvorfor adrenalinniveauet stiger i medtrafikanternes blod, så de fuldstændigt mister orienteringsevnen. På den måde er dem, der gør mest brug af fingeren, performativt med til at bekræfte rigtigheden i sin overbevisning om, at medtrafikanterne er ret dumme. Medtrafikanterne bliver nemlig dummere af at få fingeren.
Man kan se ligheden mellem dette trafikfænomen og et diskussionsforum. Der er altid nogen, som er hurtigst med fingeren. De får tit ret i at alle andre er nogle idioter, fordi de, med deres rimeligt simple forståelse for sine meddebattører, er i stand til at fremkalde den type reaktioner hos sine medmennesker, der bekræfter det billede, de allerede havde af dem for sit indre øje. Og de bringer samlet set debatniveauet derned, hvor de selv var som udgangspunkt.

En for dette sociale system karakteristisk form for antagonisme, symbolik[9], tager udgangspunkt i en mere eller mindre imaginær grænse mellem stridens parter, således at modparten har tilbøjelighed til at fremstå som ond, svag, nedrig, destruktiv, helt modsat selvforståelsen på begge sider af konfliktens konstituerende distinktion mellem ven og fjende. Symbolikken og distinktionerne er her konfliktens på begge sider, hvis begge sider altså er befolket, men parterne står med modsat fortegn på hver sin side af grænsen, hvor man identificerer sig selv som god, stærk, ædel, og modparten som ond, svag og ufin. Det er *antagonismens symbolik*.

Sådanne antagonistiske positioner kan som socialsystemer være ekstremt stabile, lige som nogle af de vigtigste semantiske strukturer i det moderne samfund genfinder sine forstadier i fortidens konflikter, uden dog længere nødvendigvis eller pr. definition at gentage antagonismens semantiske strukturer eller symbolik.

Konfliktens autopoiesis
Det er vigtigt at forstå, at konflikten som system skaber sin egen realitet, at parterne, som indgår i konflikten, af systematiske grunde skader hinanden for på den måde at bekræfte både sig selv og hinanden i at modparten er destruktiv. I systemteoretisk forstand, er det udtryk for konfliktens autopoiesis.

Konfliktens moral
Konfliktsystemet skaber således sin egen distinktion mellem godt og ondt, dvs. det befolker distinktionens to sider med konfliktens parter. Systemet har sin egen moral, lige som moralen knytter sig til konflikten. Hvad der er godt for den ene side er dårligt for den anden.

Man kan sige meget om fuckfingeren. Den får tingene højere op end de ville have været, og længere ned end de burde være. Det er med den, lige som det er med kærligheden. Kærligheden har dog den fordel, at den gør livet værd at leve, hvilket fuckfingeren ikke gør.
Fuckfingeren er den ultimativt performative ostensive definition i negativ retning. Dens sociale liv er et glimrende eks. på konfliktsystemets selvorganiserende væsen, noget som ingen deduktiv identitets- eller substansfikseret analytisk eller kritisk rationel forklaring vil kunne komme på kognitiv højde med.

[9] Talen om det symbolske kontra det diabolske er inspireret af Luhmanns generelle systemteori. Sprogbruget, symbolsk kontra diabolsk, hentes specifikt ind fra to steder i hans forfatterskab; fra Kap. 7 i "Die Wirtschaft der Gesellchaft" (DWdG), s. 320 i " Die Gesellschaft der Gesellschaft" og s.66-69 i "Probleme der Form". Men min beskrivelse af konflikten som udstyret med sin egen symbolik, antagonismen som konfliktens symbolik, den er min egen.

Hævnen bygger på den smerte, der handler om at have det, lige som andre burde have haft det med sig selv. Den moralske indignation behøver på ingen måde at være ædel. Den er på sit eget plan lige så selvbekræftende, som den selvforståelse, der bærer det moderne samfund.

Indignationen, konfliktens motivation

De moralske følelser kan ind i mellem være svære at skelne fra konfliktens symbolik, antagonismens symbolik. Der er tale om stærke følelser, som i den grad er med til at forklare motivationen hos konfliktens parter, og dermed konfliktens sejlivede karakter. Hævnen bygger på en slags omvendt empati, lige som moralens distinktion mellem godt og ondt semantisk og følelsesmæssigt er funderet i forargelsen. Når først denne følelse for hinanden og identificeringen af hinanden som hinandens fjender er etableret, eller når den enes ulykke er blevet identificeret med forudsætningen for egen lykke, så er konfliktens systembekræftende række af hændelser sat ind i sin egen fødekæde. Fjendens anslag hævnes, og fjenden hævner gengældelsen. Både offerets logik[10] og hævnens omvendte empati nærer konflikten.

Mennesket har været parat til at smadre verden, der hvor overbevisningen, om at have det med sig selv som resten af verden burde have haft det med sig selv, var stærk nok. Den moralske patos er af samme grund ikke nogen sikker vej mod verdens frelse. Da smerten i den enkeltes moralske røv er sin egen målestok, så er der intet her, der ville kunne forhindre den enkelte i at ofre hele verden, hvis det var prisen for at slippe for smerten. Det var en af grundene til at Immanuel Kant måtte ty til fornuften, og det kategoriske imperativ i forsøget på at finde et mere ”konstruktivistisk” fundament for moralen.

Semantisk lys

Evnen til at se sig selv og den kognitive performance, som moralen lever ved, har glimtet[11] ved sit fravær i de civiliseredes kamp for det gode. Det er fantastisk så blindt mennesket er for sin egen kognitive performance, når det sammenlignes med det, der fremstår på dens

[10] Offerets logik handler om, at de tabte sønners død ikke må være forgæves. Den nuværende forsvarsminister har f.eks. argumenteret for, at Danmark ikke kan trække sig ud af Afghanistan nu. Det ville nemlig være et slag i ansigtet på de familier, der allerede har mistet deres sønner i krigen. Deres sønners død ville da have været meningsløs.

[11] ”Glimtet” og ikke ”glimret”, for at understrege det gentagende abrupte i historiens hændelsesforløb.

baggrund, og som er så klart. Det, der bør undre, er, at man kan føle sig så alene med erfaringen af, hvor klart disse glimt afslører det bortbrændte felt i den menneskelige kognitive performance, altså det felt, der skulle have afspejlet egen kognitiv performance for sig selv. Mennesket er alt overvejende blindt for den måde, som det ser på.

Det semantiske lys er så fortabt i den genstandsmæssighed, der lever ved dette semantiske lys, at det fortrænger opmærksomheden fuldstændigt fra lyset selv, måden hvorpå genstandsmæssigheden overhovedet kommer til syne[12]. Konflikten lever således ved sin egen symbolik, der afstikker betingelserne for, hvad der har mening og for hvad der tager sig ud som realitet. Det perspektiv, der er determineret af konfliktens symbolik, genererer konfliktens realitet. For at se det må perspektivet være et andet end konfliktens[13].

Magthavernes syn for sig selv kan være lige så fraværende, som det var hos den videnskabsmand, der fandt på at sætte en sirene på den første a-bombe, der skulle kastes over menneskeheden. Videnskabsmanden havde ikke blik for det sindssyge i det at fange japanernes opmærksomhed med lyden, for at de skulle se i den retning, hvor a-bomben sprang for at få brændt deres øjne ud. Nu i dag forekommer det sindssygt nok, at man overhovedet kastede bomberne over Hiroshima og Nagasaki i 1945. Men der var jo krig, dvs. konflikten selv var realitetsprincippet bag den ondskab, der skabtes i de godes kamp mod det onde.

Krigen[14] er med sit eget semantiske lys i stand til at sætte sin helt egen genstandsmæssighed. Mennesket ser ikke lyset, ser ikke sin egen kognitive performance, når det er grebet af antagonismen, konfliktsystemets selvbekræftende performance; det der lever ved lyset, som bestemmer, hvad der kan ses. Det er fremmed for sig selv.

Distinktionen mellem det gode og det onde har sin forankring i konflikten som socialsystem, hvor parterne orienterer sig mod sig selv og hinanden, ”som om” de selv var de gode og modparten de onde.

---

[12] Konfliktstoffets realitet og det store dyr i åbenbaringen. Kunne monsteret se det monstrøse i sig selv, ville den virkelighed, der lever ved monsteret, have det sværere.

[13] vi taler om refleksion, om iagttagelser af 1. og 2. orden. Se senere i bogen.

[14] Von Clausewitz´s berømte udtalelse, om at ”krigen ikke er andet end fortsættelsen af politik med andre midler”, antyder, at politik i det hele taget kan reduceres til konfliktens symbolik. Det virker alt for begrænsende, at orientere sig mod det politiske system på den måde. Hvis kritikken af magthaverne skulle gå på, at de orienterer sig alt for ideologisk og antagonistisk, så ville den på forhånd neutralisere sin gyldighed, hvis den byggede på at politik pr. definition er konflikt.

Realitetsprincip
Konflikten etablerer sig ved sit eget realitetsprincip, der lever og bekræfter sig selv ved det sociale system med dets primitive semantiske struktur, dvs. distinktionen mellem godt og ondt. Hverken det gode eller det onde var foruden en form for kognitiv praksis, det orienteringsmønster, der ligger i antagonismen, konfliktens symbolik, sit eget semantiske lys.

Erfaringen, som lever ved konflikten, svarer ikke til noget, men det har parterne ikke tid til at reflektere over i kampens hede, og selv om de havde, så ville forståelsen for at begge parter er offer for konfliktens egen dynamik ikke nødvendigvis gøre nogen forskel for konfliktens videre forløb.

Ønsket om at slutte fred med udgangspunkt i forståelsen for konfliktens autistiske form for patetisk og performativt selvbekræftende og destruktiv symbolik risikerer at blive neutraliseret til svaghed internt i systemet.

De kristne, som lærte af deres frelser, at de skulle vende den anden kind til, fik således bare en til på skrinet. Og til sidst så slog de igen. Det tilhører i hvert fald en del af beskrivelsen af kristendommens historie, måske mest den del som de kristne selv har skrevet.

Politisk strategi knytter sig (mere eller mindre) til og befordrer antagonistiske orienteringsmønstrer. De bipolare magtkonstellationer har haft en fremtrædende plads i det politiske systems historie, lige som dualismen i den vestlige verdens ontologi godt kan ses som udtryk for en magtlogisk orienteret kognitiv tradition[15].

Selvforståelsen har her knyttet sig til dualiteten mellem de åndeligt aktive sider i tilværelsen, dvs. til forestillingen om de subjektive endelige og uendelige åndsfænomener stillet naturligt op over for det passive, altså substratet for beherskelse.

[15] "Magtens væsen" 1990 af Steen Ole Rasmussen. Odense universitetsbibliotek. Uden at bruge begreberne, og uden at kende til Luhmann, formulerer jeg her min kritik at den ontologiske dualisme, som kernen i "Europæisk modernisme". Min kritik af essensmystikken, kultur- og naturkonservatismen kommer her til udtryk, uden at jeg har sat den ind i Luhmanns kulturradikale og systemteoretiske univers.

Den europæiske kulturs storhedsvanvid, den teknologiske rationalitet, naturbeherskelsen og de mere eller mindre religiøst betingede former for åndshovmod, som f.eks. er kommet eksemplarisk til udtryk med den europæiske kolonialisme i mere end 500 år, er selvbekræftende social systemdannelse, en form for selvdefinerende mental "unilateralisme". Den har manifesteret sin egen alt andet end konstruktive og fredelige form for symbolisme, hver gang den er blevet konfronteret med fjendtlige udgaver af sig selv eller de andre former for kognitiv tradition, der ikke allerede gik rent op i den europæiske forventning om, at alt andet var passivt eller aktivt komplimenterende og nyttigt i forhold til europæernes selvbestaltede åndrighed.

Magtlogikkens dualitet, relationen mellem det passivt beherskede og det aktive eller mellem mere ligeværdige former for konfliktparter, er det politiske systems grundstruktur og sigende for den europæiske måde at stille sig selv op som civilisation i en omverden af natur på. Det et modernismens Europa, dvs. den ideologiske udgave af den europæiske selvbeskrivelse. Det moderne Europa er ikke pr. definition modernismens Europa. Ideologierne har ikke patent på virkeligheden.

Modernismen og det moderne

Den europæiske kultur har også fostret en lang række af gensidigt komplimenterende former for funktionssystemer, stående over for hinanden med hver sin formålsmæssighed, funderet i hver sin selvstændige symbolik og deri funderede inkommensurable form for kognitiv performance (eller rationalitet, om man vil), som netop ikke er eller har let ved at være part i nogen konflikt.[16]

Fragmenteringen i det moderne samfunds funktioner er langt fra kernen i det moderne samfunds modsigelser, antagonisme eller konflikter.

Funktionssystemerne er ikke pr. definition antagonistiske i relation til andre former for kognitiv performance. Det kan godt være, at verden

[16] Det pragmatiske, kritiske og differentierede funktionsorienterede samfund indoptager pr. definition og neutraliserer på den måde kritikken af løsningsforslag og deres mulige alternativer som legitimeringen af praksis. Det funktionsorienterede samfund er derfor mindre befordrende for modkulturer. Kritikken er så at sige funktionssystemets kontingensformel, det der legitimerer og betinger gyldigheden af den etablerede funktionalitet, hvor det feudale samfund i højere grad var uimodtageligt for kritik. s.464 SS.

går under i ren formålsmæssighed for dem, men de formålsorienterede funktionssystemer er så lukkede om deres egne systembetingede former for mening, at de er ude af stand til at indtræde som part i en konflikt. Individer, religioner, organisationer, nationer kan være part i en konflikt, men ikke et funktionssystem.

Det særskilt moderne samfund er altså karakteriseret ved de funktionsorienterede former for kognitiv praksis, som netop ikke er antagonistiske.

Sjovt nok er det moderne samfunds mere fredelige form for succes funderet i det fragmenteredes manglende evne til at gå op i den nødvendige form for enhed, som konflikten fordrer. Fremmedgørelsen er et grundlæggende træk ved det modernes fredelige succes.

De moderne former for rationalitet genererer så at sige sin egen verden, lever ved sin egen symbolik, hvor målsætningerne og betydningerne kører parallelt i forhold til hinanden uden evne til at modsige hinanden direkte. Uden evnen til at mødes i modsigelsen, så kan de heller ikke indgå i konflikten.

Derfor er f.eks. Jürgen Habermas ude af trit med det moderne, når han, modernistisk og ideologisk, udvikler sin forestilling om den herredømmefri diskurs[17], konsensusteorien, den transitive fornuftige orden som løsningen på de problemer, han ser i det moderne. Han ser

[17] Habermas´ problemstillinger er dikteret af en ontologi, der tager udgangspunkt i det oprindelige, sandt givne. Forklaringen bygger på det forudgivne hierarki af essentielle forskelle som betydningerne omkring harmoni og sandhed lever ved. Uden denne ontologi, dvs. uden disse realitetsprincipper, som forestillingen om den sande fornuftige orden tager udgangspunkt i og bygger på, giver hans udviklings og oplysningsprojekt ikke mening. Han orienterer sig ontologisk traditionelt, i den forstand at det sande er det som er! Han orienterer sig inden for videnskabens symbolik, ophøjer den til ideologi, ved at gøre et oplysningsprojekt med iboende metafysisk ontologi til "værenskriterium", dvs. til "realitetsprincip". Hans forståelse og tro på frigørelse bunder i "ideen" om det oprindelige, som er blevet fremmed for sig selv, og som må tilbage til det sande, for at blive sig selv. Der er tale om "det førstes filosofi", altså det moderne oplysningsprojekt, som ikke kan forstå, at realiteten også består af realitetsprincipper. Identitetsprincippet er hans og det moderne oplysningsprojekts realitetsprincip. "Distinktionens" realitetsprincip er fremmed for identitetsprincippets realitetsprincip, diabolsk i forhold til denne symbolik. Habermas forstår ikke systemteoriens realitetsprincip. Det passer ikke ind i hans kosmologi. Til gengæld indskriver systemteorien i realiteten "Habermaske realitetsprincip" i det systemteoretiske. Alene det, at det at det faktisk sker, og at enhedstænkningen dermed performativt er blevet indikeret til forskel fra forskelstænkningen, beviser at det faktuelt er muligt. Systemteorien kan indikere det som sandt, når den iagttager denne performance som iagttagelse. Ifølge systemteoriens teorier og metoder, kriterierne for at skelne mellem sande og falske iagttagelser, så kan identifikationen af identitetsprincippet som et realitetsprincip blandt andre kaldes sand, uden at den blander ontologi ind i det. På den måde er identifikationen af identitetsprincippet sandt, fordi den lever ved en semantisk ramme, hvor andre principper lader sig indikere.

måske nogle problemer, som det moderne samfund skaber for sig selv med sin succes. Men hans terapi er umoderne. For i virkeligheden er det, der karakteriserer det moderne, funktionsdifferentieringen, det at de forskellige former for rationalitet er ude af stand til at gå i konflikt med hinanden. Det, der manifesterer sig på baggrund af de forskellige funktionssystemers symbolik, går ikke ind som parttager i den dualitet, enhed af gensidigt konstituerende modsætninger i konflikten. De moderne funktionssystemer udgør ikke en side i modsigelsen, som performativ part og deltager i konfliktens symbolik, stående over for den anden. Funktionssystemerne er blinde for andet end sin egen formålsmæssighed. Det betyder ikke, at funktionssystemernes ydelser ikke kan indgå som redskaber i hænderne på konfliktens parter.

Funktionsdifferentieringen

Funktionssystemernes symbolik (systeminternt kvalificerede betydninger) og det diabolske (systemeksternt kvalificerede betydninger)

De moderne funktionssystemer, bl.a. det økonomiske, det politiske og det juridiske, står over for hinanden med hver deres respektive symbolik, og refererer til hinanden og alt andet i kraft af egne referencerammer, systemintern symbolik. Internt figurerer de andre systemers betydninger som fremmedkvalificeret, dvs. kvalificeret i kraft af eksterne referencerammer, anden symbolik.

Vi skal hele tiden huske, at mening bygger på semantiske strukturer og levende iagttagelser funderet i sådanne strukturer. Erfaringen hænger ikke og flandrer i det fri, dvs. som et fritsvævende autarkt fænomen. Erfaringen er konkret, og falder konkret som et kognitivt systems konkrete erfaring[18]. Derfor kan man altid tale om internt kvali-

[18] Den operative lukkethed, dvs. det kognitive systems konkrete uddifferentiering (se Kap. "Systemernes realitet" her i bogen), og konkrete konstituering af kognitive forudsætninger, betyder på ingen måde, at systemet ontologisk fjerner sig fra sin omverden. Verden går ikke i stykker, bare fordi den for at se sig selv må gøre sig forskellig fra sig selv! De ontologiske realister påstår fejlagtigt, at verden i systemteoretisk og også i eksistentialistisk forstand er en "konstruktion". De husker at glemme, at det er erfaringen, som lever ved den operative forskel, og at det sådan set ikke ændrer på fakticiteten hinsides erfaringen! De sidestiller deres eget omverdensproblem med og læser det ind i konstruktivismen, som om det var konstruktivismens problem at bevise, at der er en omverden til det kognitive system! Men det er den ontologiske dualists rent teoretiske problem overhovedet at nå ud til verden, når han har reduceret sin erfaring til en væren, der er forbeholdt en verdensfjern åndelig substans, kaldet res cogito, det tænkende åndelige subjekt. Det er dualistens principielt selvskabte problem overhovedet at forbinde den åndelige substans med den anden side af den ontologiske dualists´ tilladte form for realitet, nemlig res extensae, den udstrakte substans, materien. For den endelige ånd er det et problem overhovedet at bevise, at der findes en omverden, men det er det altså ikke for konstruktivisten, for denne har aldrig fjernet sig fra

ficerede erfaringer, dvs. om erfaringer, der falder kvalificeret på systeminterne kognitive forudsætninger, og man kan tale om fremmedkvalificerede erfaringer, dvs. om erfaringer som falder kvalificeret på andre systemers forudsætninger, altså set ude fra. Ingen erfaring er ubetinget. Relativismen er i den forstand absolut=paradoksal[19].

Systemteorien indskriver sig på den måde konkret i en verden af systemer. Den bygger som kognitiv praksis på sin egen symbolik. I systemteoretisk forstand fungerer indikationsværdien "diabolsk" som indikation for den symbolik, der lever ved andre systemers kognitive praksis. I systemteoretisk forstand tematiseres og indikeres alle former for symbolik, som ikke er kvalificeret ved et specifikt systems interne semantiske ramme, som diabolske i forhold til det specifikt tematiserede systems semantiske referenceramme.

Distinktionen mellem symbolsk og diabolsk er en systemteoretisk distinktion, der i kraft af teoriens symbolik sætter det symbolske henholdsvis det diabolske i kraft af denne distinktion. Indikationsværdierne er ifølge systemteorien selv udtryk for diabolske værdier i forhold til andre kognitive systemers symbolik. Med anvendelsen af distinktionen, denne iagttagelsesform, indskriver iagttagelsen sig under systemteoriens symbolik, ifølge sig selv, diabolsk i forhold til andre former for symbolik.

---

verden. Konstruktivismen tager udgangspunkt i antagelsen, der siger, "at der gives systemer" (s.30 SS), lige som eksistentialismen i Heideggers udgave, tager udgangspunk i "in der Welt Sein", som altså også er udgangspunktet for det overhovedet at tvivle på noget, f.eks. hvad sandhed og usandhed angår. Skeptikeren, realisten, den ontologiske dualist, husker måske at glemme, at det han selv er ude efter, når han hævder at systemteoretikeren og eksistentialisten benægter omverdenens eksistens, det er "nødvendigheden af omverdenen" og "sandheden som nødvendighedens sandhed" på netop hans præmisser, dvs. på baggrund af hans realitetsprincipper, fordi disse principielt vedtagne kriterier, for hvornår der kan være tale om realitet, virker bag om ryggen på ham, i hans kognitive performance. Og skeptikeren kan slet ikke tilbagevises (s. 229 SuZ), men huan kan afsløres som værende kognitivt funderet i sin egen forståelsesramme, der på sin måde dikterer denne sine problemstillinger. Det er sådan set det både Heidegger og Luhmann gør, hvor de finder det umagen værd. Der kan ikke være tale om noget mere konkret end eksistentialismens og systemteoriens udgangspunkt. Konstruktivismen har aldrig fjernet sig fra "verden", lige så lidt som eksistentialisten Heidegger har. Kravet, om at de skal bevise omverdenens eksistens, at de tilhører den, handler om, at realisterne forveksler deres egen ontologi med systemteoriens og eksistentialismens fakticitet, det konkrete forhold, at der findes forskellige "måder" at sætte erfaringen på, givet med eksistensen, de kognitive sociale og psykiske systemer.

[19] Hvis "sandheden" reserveres til kun at gælde iagttagelsen, den sociale og psykiske iagttagelse, så er de evige sandheder reserveret til iagttagelsens evighed. (SuZ s. 227). Vi bruger begrebet sandhed som en refleksionsværdi. Se senere kap. i bogen: "Distancen og refleksionen i 2. orden…"

Ethvert funktionssystem står således over for andre former for symbolik med sin systeminterne symbolik for de i semantisk forstand fremmedkvalificerede betydninger, dvs. ethvert konkret system er dømt til at står over for alt det "diabolske", uden at det snævert kristne meningsindhold omkring det djævelske behøver at have nogen relevans her.

"Diabolsk" refererer her blot til de betydninger, som i systemintern forstand er kvalificeret i fremmede referencerammer, og dermed i betydninger som må kaldes fremmede, altså diabolske, uden nødvendigvis at være onde, nedrige, fjendtlige eller destruktive[20].

Tværtimod, så komplimenterer de moderne funktionssystemer hinanden med deres respektive former for formålsmæssighed i det moderne funktionsdifferentierede samfund, hvor ethvert funktionssystem med sin egen rationalitet kan ses som konstruktivt og ydende af resten af samfundet.

Det moderne samfund er altså karakteriseret ved, at en lang række af forskellige former for funktionsorienteret systematisk semantisk og praktisk adfærd organiserer sig socialt på hver sine forudsætninger. Disse former for praksis bygger hver på deres problemstillinger og løsninger, dvs. på egne selvbekræftende semantiske forudsætninger. Problemstillingerne lever ved sin egen logik så at sige, og de er forudsætningerne for, at man i systemintern forstand overhovedet kan få øje på løsninger. De har deres symbolik, over for hvilken andre systemers symbolik virker fremmed, diabolsk. Det er denne relation mellem systemernes former for mening, der kan beskrives med begrebsparret symbolsk/diabolsk.

[20] En af grundpræmisserne for denne bog er bl.a. den simple, at det moderne samfund tenderer mod at underminere sine egne forudsætninger, og at dets succeskriterier, som de knytter sig til de forskellige funktionssystemers formålsmæssighed, rationalitet, virker befordrende for en selvnegerende proces. Samfundet "er" altså i konflikt med sig selv og må udkæmpe konflikten med sig selv, lige som konflikterne sætter deres helt egen realitet. De funktionssystemer - hvis indre inerti, succeskriterier og succes med at realisere sig i overensstemmelse med indre succeskriterier - er ikke i sig selv i stand til at indgå i konflikt. Konfliktens symbolik er fremmed for funktionssystemerne og omvendt. Konflikten figurerer som det diabolske i funktionssystemernes symbolik. Funktionssystemerne er også omverden med egen symbolik i forhold til de sociale konflikter. Samfundet er i konflikt med sine forudsætninger, og det har dets konflikter, der hver især lever ved deres symbolik, realitetsprincipper. Konflikten med dens symbolik er derfor heller ikke nødvendigvis bare en parasit, en udfordring for immunsystemet, retssystemet. Realitetens konflikt kan ikke reduceres til samfundssystemets patologi, konfliktens realitet, eller andre af det moderne samfunds former for symbolik. Den er det diabolske.

Begrebsparret og begreberne hver for sig indikerer, at det moderne samfund orienterer sig forskelligt og for hinanden inkommensurabelt, og at disse forskelle langt fra behøver at ses som kilde til konflikt eller antagonisme. Tværtimod, så ser det ud som om de funktionsorienterede former for symbolik savner evnen til at mødes i konflikt, netop fordi de skal opfattes som autonome, parallelle universer af mening og funktion, der hver for sig konstituerer et helt eget felt af problemstillinger og løsninger, ud fra egne realitetsprincipper. De er ude af stand til at indgå definerede i forhold til det fælles problemfelt, som konflikten og antagonismen har brug for. De er ude af stand til at indgå i rollen som part i og konstituerende for konfliktens symbolik.

Konflikten bygger, som beskrevet indledningsvis, på sin egen symbolik.

Det udelukker ikke, at funktionssystemerne indgår som genstand for og materiale i konflikten, med dens symbolik og evne til at referere til sig selv og alt andet. Eks.: Via oprustningsministeriet i det daværende nazi-tyskland blev der i praksis indført programmer for udvikling af krigsindustriens mange videnskabeligt dokumenterede ekstremt destruktive teknologier. Nazipartiet lod således videnskaben og industrien gå i tjeneste for ideologien, kognitivt medieret over konfliktens symbolik, ideologisk betinget antagonisme, bl.a. via nazistisk konkret politiske magtovertagelse af statsapparatet. Videnskabens symbolik, dvs. det videnskabelige systems kvalificering af sandt beskrevne teknologiske muligheder, blev medieret over nazismens antagonistiske symbolik, hvor de videnskabelige ydelser kunne bruges, selv om videnskaben og industrien orienterede sig diabolsk i forhold antagonismens symbolik. De mange ekstremt effektive og moderne former for funktionsorienteret rationalitet, man fandt i det daværende nazistiske Tyskland, var på sit eget semantiske plan på ingen måde identisk med konfliktens realitet, nazisternes krigsideologi. De mange videnskabsmænd, embedsfolk i regimet, de ansatte i den højtudviklede industri, var alle dybt inkarnerede i deres funktionsorienterede rationalitet, der netop ikke gik op i den antagonistiske symbolik, lige som tyskerne af ”natur” hverken var mere eller mindre socialdarwinistiske end andre folkeslag. Funktionsdifferentieringen med dens forskellige former for specialiseret rationalitet har her en gang for alle bevist, hvordan den i form af de forskellige systemers ydelser i den grad kan indgå i konfliktens realitet, netop fordi de forskellige funktionssystemer fungerer

så perfekt ved deres egen symbolik, som er diabolsk i forhold til antagonismens, konfliktens symbolik.

Retssystemet sigter f.eks. *funktionelt* på at bevare rettens ret, de kontrafaktiske forventninger[21] til adfærd, respekt, integritet. Retssyste-

[21] Det sociale med dets kommunikation falder i en semantisk tradition, hvor den sproglige praksis, tegnanvendelse, bekræfter "det samme" i det forskellige (konfirmerer) eller uddrager "det samme" af det forskellig (kondenserer). Kondenseringen og konfirmeringen (se Laws of Form (LoF) af George Spencer Brown) indskrænker i sig selv det kommunikative spillerums omfang af muligheder, dvs. falder som sin egen kontingens. Kommunikationens rekurssive selvtematisering, selvkorrigering, bekræfter sig selv, sikrer mod den rene entropi (eller også går den slet og ret i sig selv). Gentagelsen kræver tid, det sammes gentagelse over tid, og normen kræver tid og tidslighed, som det i det forskellige genkendte samme, som kondenseringen identificerer, som normen forsvarer frem over mod fremtiden med den formanende forventning. "Normen beschränken die Kontingenz der Einschränkung von Kontingenz, nämlich die Festigung der bewährten Einschränkung arbiträren Zeichengebrauchs." (s.128 DRdG) Udtrykkene for det rigtige, det acceptable, normale i det hele taget, altså ikke bare i juridisk forstand, knytter sig til skemaerne: ret/uret, acceptable/uacceptable, normale/unormale. Den normative indstilling, forventning, indlader sig på sin egen risiko ved at insistere. Den risikerer at blive skuffet, på en for den normative indstilling særskilt måde. Den adskiller sig fra den rent kognitive indstilling, der ikke insisterer på noget "bør" i forhold til det, der viser sig i forventningens erfaringsfelt. Den kognitive indstilling fordømmer ikke verden, men ændrer i stedet forventningsstrukturen, hvor verden ikke bekræfter forventningen, hvor den normative fordømmelse falder i tilfælde af normbrud. Den fuldstændige Anomie, dvs. den semantisk sproglige absolutte mangel på semantiske strukturer ville være svær at får øje på eller opleve som en trussel for en semantisk struktur. Larmen falder som meningsløs omverden, men normbruddet lever ved distinktionerne, den semantiske struktur og indikeres i kraft af samme struktur. Det juridiske systems funktion sigter på i det hele taget at kvalificere adfærd og forventninger til adfærd som ret og uret. På den måde diskriminerer retten mellem ret og uret ved at sætte sig på sin ret og ud fra sin domspraksis at dømme herimellem.(s.129 DRdG) For i det hele taget at få øje på distinktionen mellem den kontrafaktisk normative indstilling, den ideologisk dømmende og den kognitive lærevillige indstilling, er det værd at læse Kap. 8 i SS. Uanset om systemet lægger sig fast i en kognitiv eller normativ ramme, så risikerer systemet at blive skuffet, men det er især hvis det lægger sig fast på en normativ forventning til adfærden i det sociale, at det risikerer konfrontationen, benægtelsen, konflikten! Det risikerer at omverdenen ikke lever op til forventningerne. Det at stå tilbage med en lille løftet pegefinger er ikke nødvendigvis befordrende for ret meget andet end omverdenens hån og bespottelse. Den risiko, som den normative for ikke at sige moralske og ideologiske indstilling altid løber, når forventningerne til den sociale verden manifesterer sig, er at verden viser sig som værende alt andet end god nok for de gode. Og så har vi konflikten, den sociale konflikt med dens symbolik. For at øge sandsynligheden for ikke bare at måtte se sig som stående afmægtigt insisterende på normen, så sættes retten i verden. Retten øger sandsynligheden for at nogle af de normative forventninger, der dannes på et tidspunkt, vinder sin sikring i selve den politisk juridiske orden, dvs. med statsmagten og retsvæsenet bag sig.
Luhmann sætter også retssystemet ind i patologiens semantik. Han taler om retssystemet som samfundssystemets immunsystem, der virker strukturbevarende ved at sigte mod at løse sociale konflikter, der også beskrives som parasitter (s565-567 DRdG og s. 464 SS). På den måde smelter distinktionen mellem funktion og ydelse fuldstændigt sammen, så det ikke længere virker frugtbart at opretholde den.
Det der er pointen i min bog, er bl.a. at funktionsdifferentieringen og dens opretholdelse er forudsætningen for det moderne samfunds succes. Retssystemet med dets forsvar for den normative lovlige adfærd er klart nok et kendetegn for og en side af det moderne samfunds succes, den succes som lever ved funktionsdifferentieringen. Men i en situation hvor det drejer sig om samfundets konflikt med de socialt eksterne mulighedsbetingelser, og hvor det moderne samfunds succes er blevet sit eget største problem af samme grund, ja da kan retssystemet ikke længere legitimeres (finde sin kontingensformel) i det slet og ret at løse konflikter, befæste den selvnegerende og lovlige adfærd! Fordi det moderne samfund er på kollisionskurs med sine forudsætninger, er den

mets *ydelse* til resten af samfundet opleves som fred, sikring af ejendom, fordele, forsikring mod hurtig død.

Det er således ikke retssystemets *funktion*, problemfelt, at sikre mod mere eller mindre blodig konflikt, men det falder som en diabolsk værdi, dvs. som en i juridisk forstand fremmedkvalificeret mening at fokusere på retssystemet med dets ydelse, når der fokuseres på retssystemet som konfliktforebyggende, konfliktafværgende og konfliktløsende[22]. Systeminternt, i juridisk forstand, fokuseres der funktionelt på at skelne mellem ret og uret, på det at kvalificere adfærd og forventninger til adfærd som ret eller uret. Mens resten af samfundet har mulighed for at se på det retslige systems afgørelser som konfliktløsende[23].

Det er langt fra sikkert, at retssystemet eller det at hævde sin ret altid har været fredsskabende. Faktisk er der meget, der tyder på, at manifestationen af retskravet i sig selv har været med til at katalysere konflikten[24], især i de historiske sammenhænge hvor retssystemet endnu ikke var blevet et veletableret overordnet og alment forpligtende socialt system, funderet i en statsmagt og tradition for omgang med nedskrevne love og fortolkninger heraf.

Moderne sociale konflikter udspiller sig ikke mellem funktionssystemerne, om end de semantiske lag, der knytter sig til f.eks. økonomi, politik, jura, o. a., har tendens til at falde tematiseret hos og i hinanden. Intet er helligt for konflikten. Men som redskaber i de stridendes hænder, falder funktionssystemernes symbolik og ydelser medieret over konfliktens symbolik.

De specifikt systembetingede former for funktionsorienteret praksis sigter funktionelt forbi hinanden med sin helt egen konstituering af

---

indre konflikt, som f.eks. gør op med det juridiske subjekts "ret" til at akkumulere uanet i kraft af sine akkumulerede forudsætninger for at akkumulere, uundgåelig, hvis ellers at samfundet skal genvinde sin evne til at overleve. Patologien, hvis det endelig er den, det drejer sig om, handler om distinktionen mellem det sunde og det usunde. Og i øjeblikket er det det moderne samfund, der truer sig selv, fordi der leves for at overleve, hvorfor det bliver et problem at overleve! Den store konflikt er diabolsk. Hvis retssystemet beskrives som et immunsystem, så må det ikke opløse eller forhindre en sund konflikt i at udspille sig. Det er den i juridisk forstand diabolske sundhedsdiagnose som formuleres her i bogen.

[22] Se endvidere siderne i kapitlet om retsfilosofien.

[23] I retsfilosofiens historie afslører det sig da også, at retssystemets bidrag til konfliktløsningen ses som systemets legitimation.

[24] Retssystemet ernærer sig og lever ved de konflikter, som udløses af retsvæsenets egne afgørelser (s. 568 DRdG).

genstandsmæssigheden, der for så vidt kun eksisterer socialt og i snæver systembetinget forstand.

Således genereres og lever retten ved juraen, profitten ved økonomien, og aspekter ved magten kun ved det politiske. Når individet orienterer sig moralsk, juridisk, økonomisk og politisk, så performer det socialt kvalificeret ud fra forskellige universer af mening, som lever ved funktionssystemernes medier, eller ved moralens medie, der ikke har noget funktionssystem, selv om den har det med at knytte sig til konfliktens system.

De funktionsspecificerede erfaringer falder i en verden, der bliver mere og mere fremmed for sig selv i takt med at den differentierer sig semantisk, kognitivt og funktionelt. Fremmedgørelsen er helt vital for det moderne samfunds fredelige succes. Hvilket enhedstænkningen ikke forstår. Den vil bare ophæve fremmedgørelsen, hvilket fører til dissens, ufrugtbar og utidssvarende sociale konflikter, modernisme.

Distinktionen mellem individ og samfund er kognitiv og falder performativt som del af en og samme verden, der får sværere og sværere ved at komme kognitivt på højde med sig selv, i takt med at den bliver mere og mere kognitivt differentieret. Systemerne, dvs. både de socialt kommunikative og de psykisk realiserede, har deres semantiske struktur. Det kan indikeres kognitivt i begivenheder, der performativt medfører forskellige erfaringer, mere eller mindre labilt strukturerede nedslag af viden og tilstande, som afgør, hvad der er muligt og hvad der ikke længere er muligt, socialt, individuelt, økonomisk, juridisk, politisk, osv.

Forudsætningen, for at den ontologiske forskel mellem samfund og individ viser sig for opmærksomheden, er performativ, semantisk. Det, at forskellen manifesterer sig kognitivt, er dog ingen tilfældighed. Bevidstheden er et ekstremt likvidt medie bygget op om sanserne, hvilket sagtens kan indikeres, uden at nogen har insisteret på ”hvadheden” i det hele! Bevidstheden er ikke et kommunikationssystem, lige som kommunikationssystemet ikke er bevidsthed eller at forklare med bevidstheden, selv om bevidstheden nok er en afgørende forudsætning for kommunikationen. Kommunikationen er sit eget medie, med egen struktur. Det giver mening at tænke og kommunikere i meningens form, også uden at sammenligne ontologisk.

Funktionssystemerne organiserer sig som sociale systemer om egen formålsmæssighed med egne koder og eget medie. Vi finder koden til det økonomiske, juraen og magten i de kommunikationsmedier, der knytter sig til og strukturerer økonomien, juraen og politikken:

Det kan godt være, at både juridiske og økonomiske aspekter af tilværelsen viser sig i det politiske system, men det medieres her over spørgsmålet om kilden til magten, bevarelsen af magten og udøvelsen af magten, koden til det politiske. Statsfinanserne og hele det etablerede lovkompleks er genstand for politisk opmærksomhed, men på det politiske systems egne betingelser, lige som enhver økonomisk aktør på det internationale marked må navigere rundt i et både juridisk og politisk hav for at kunne afgøre, hvad der er økonomisk lukrativt eller ej. Den sidste distinktion er økonomiens kode, nøglen til den økonomiske rationalitet, systemets helt egen semantiske grundstruktur. Retssystemet har sin opmærksomhed på sig selv, sin egen domspraksis, sit eget lovgrundlag. Men enhver jurist er i det daglige bundet op på hensynet til, hvad der er økonomisk grundlag for at bære igennem retssystemet, lige som den offentlige mening ikke må trædes for meget over fødderne. Distinktionen mellem ret og uret tilhører retssystemet som dets primære iagttagelsesform, den distinktion, der som systemets kode og nøgle åbner for relevansen af alt andet. I juridisk forstand medieres alt andet over grunddistinktionen, ret og uret.

Forudsætningen, for at verden kan se sig selv, er et semantisk lys, meningens form. Dette lys former og bidrager til den verden, som lever ved lyset, lige som det viser, at verden (hvad den end er) bidrager til lyset. Kunne vi se os selv uden om vore kognitive forudsætninger, så kunne man tale om en ”non konstrueret” virkelighed, dvs. om verden som den ”er” uafhængig af enhver form for kognitiv praksis. Ind til da må vi nøjes med at bidrage til verden ved at sætte den i vort eget lille lys, i kraft af hvilket det store univers forekommer gigantisk og potentielt set relativt tomt, hvad levende semantisk lys angår. Vi har jo svært ved at påvise livet andre steder end her på den lille blå planet.

Således ser vi, at mørket lever ved lyset. Uden lyset kunne mørket ikke se sig selv. Det står således skrevet, uanset om det kan ses eller ej, alt imens det moderne menneske lader verden komme til syne ved de kaskader af forskellige former for påtrængende problemstillinger, der alle dikterer sin egen løsning uden blik for andet.

Funktionssystemerne er diskursivt, genremæssigt, kognitivt og af praktiske grunde ikke i stand til at indtræde i rollen som diskuterende eller i en af antagonismens gensidigt komplimenterende positioner. De henhører til hinandens omverden, herunder også til de sociale konfliktsystemers omverden, hvor de er med til at komplicere tilværelsen for hinanden i kognitiv forstand helt uoverskuelig grad, hvorfor man må sige om det moderne samfund, at det aldrig kommer kognitivt på højde med sig selv, og at det fjerner sig fra sig selv med ethvert forsøg på kognitivt at komme sig selv nærmere[25]. Jo mere der ses, des mere kan der ses, som ikke ses. Jo mere der i alt vides, des mindre af det hele kan der vides konkret af det hele, alene på grund af det konkrete kognitive systems kapacitet. Tilvæksten i det, der vides, gør samfundet mere komplekst end det var.

Forestillingen om den overordnede konsensus, det rationelle og kommensurable univers af viden, oplyst og hævet over paradokserne, antagonismen og konfliktens realitet, er udtryk for en ideologisk forestilling, umoderne men modernistisk og ideologisk kilde til netop konflikt.

Ideologerne

Ideologerne har tendens til at overse det, der betinger deres kamp for fred og kosmiske værdier. De orienterer sig kosmologisk, antagonistisk af natur, og det af egen nødvendighed, ud fra det universelle perspektiv, der dikterer dem at fordømme det specifikt moderne, der ikke passer ind i ideologien. Det absurde ved vore dages ideologier er, at de har koblet sig på de realitetsprincipper og kriterier for succes, som

[25] En af systemteoriens fædre, W. Ross Ashby taler i "An introduction to cybernetics", 1956, om "requisite variety", for at synliggøre relationen mellem det kognitive systems begrænsede kompleksitet og dets omverden. Den kognitive globale oprustning fører i dag alt for klart til flere og flere for enhver samtidigt tilgængelige elektroniske beskrivelser af det sociale, som falder i det sociale, og som er med til at komplicere det sociale, da man må sige at det sociale er sine selvbeskrivelser. Dvs. for hver gang der genereres en beskrivelse af det sociale i det sociale, så bliver det mere komplekst, hvorfor der da vil være det mere at forholde sig til, hvis det sociale system vil kognitivt på højde med sig selv. Det moderne samfunds kompleksitet er overvældende. Et kognitivt system vil ikke kunne opnå den "krævede mangfoldighed, repræsentation", hvis det skulle stå i forhold til sin omverden, hvad kompleksitet angår. Kompleksitetsreduktionen, f.eks. i kraft af de symbolske generaliseringer, de kognitive systemers kompensation for deres underlegenhed, hvad indre kompleksitet angår i forhold til omverdenens, er det vi ser. De kognitive systemer kompenserer for manglende kompleksitet med egen orden. Prisen er, at meningen, det som lever ved systemernes symbolik, da netop, hvad mening og betydning angår, må se sig reserveret til kun at "gælde her". Betydningerne og meningen lever ved den semantiske struktur, kompensationen for det vilkår, der handler om at de kognitive systemer aldrig kommer på højde med sin omverdens kompleksitet(s. 250 SS).

lever ved de forskellige moderne funktionssystemer, samtidigt med at de netop ikke kan få det moderne til at passe ind i deres kosmologi.

De taler mest om det, der ”er”, og helst om det der ”er med nødvendighed”, som ikke kan være anderledes, for det er kun det, der er godt nok til at være sandt. Det er her essensmystikken udlever sig.

Vi lever i en moderne verden, hvor den holdningsprægede sociale selvbeskrivelse er dybt forankret i uudtalte filosofiske, ideologiske, religiøse koncepter, beroende på ”realitetsprincipper”[26], sproglig tilbøjelighed til at substantivere blindt videreførte filosofiske tankebygninger og metafysiske konstruktioner, der virker fra det skjulte, utematiseret, bag om opmærksomheden så at sige[27].

[26] Kriterier for væren, der dikterer hvad der falder som ”realiteten” i værensforståelsen. Vi har f.eks. været inde på Heideggers kritik af den ontologiske dualisme. Det, der sker, når ideologien knytter sig til den semantiske praksis, symbolik, der lever ved de forskellige funktionssystemer, deres symbolsk generaliserede kommunikationsmedier, er, at den ophøjer de indikationsværdier, der kommer til syne her, til realitet, systemets kontingensformel til ”realitetsprincip”. Konfliktens realitetsprincip handler f.eks. om realiseringen af det gode, der ved konfliktens ufatteligt indskrænkede værensforståelse alene afhænger af udryddelsen af det onde!

[27] Begrebet ”ideologi” vandt udbredelse i det nittende århundrede, ved først og fremmest at manifestere sig i iagttagelser af anden orden, dvs. i iagttagelser af de måder, iagttagelsen manifesterer sig på, og især i kritikken af disse måder. Det var ikke kun Marx, der med sin kritik af den tyske ideologi indførte ideologikritikken. Selve paletten af muligheder for at idealisere og forklare tilværelsen, opstod ved bortfaldet af feudaltidens patent på at kunne forklare væren og værdier ud fra oprindelsen. Den sociale selvbeskrivelse blev på den måde opmærksom på sig selv og de forskellige måder, f.eks. politiske grupperinger udformede deres programmer på. Markedet for ideologier opstod, og folkeopinionen manifesterede sig som det, politikerne kunne reflektere deres budskab på baggrund af. Men fælles for ideologierne var og er stadig, at de tenderer mod ”at ville det hele”; de insisterer på deres eget værenshierarki, deres symbolik. Og de bygger på ontologien, læren om det værende, hvor de reserverer sandheden til det, der er med nødvendighed, og som ikke kan være anderledes. På den måde tilbyder de sig med ”billedet” på et fast holdepunkt i en verden, dvs. på et holdepunkt i en verden, der er blevet alt for foranderlig. De mere banale videnskabelige kriterier for sandhed bygger på samme ontologi, sammenblanding af erkendelsesteori og ontologi. Det kun mulige er således ”intet”, lige som den tilværelse, hvis fremtid videnskaben føler sig kaldet til at sikre, endnu ikke ”er”. Det gode liv, der knytter sig til de skiftende kvalitative tilstande og ekstasen, dvs. den udstrakte væren mod mulighederne, den menneskelige tilværelse selv, ”er intet”, dvs. alt for flygtigt og usikkert til at ”være” sandt. Livet, med dets semantiske strukturer, der i sandhed afstikker betingelserne for erfaringen, også den videnskabelige, må for sandhedens skyld henvises til ”usandhedens” domæne, doxa, de subjektive illusioners domæne! Af hensyn til hvad?
Min ideologikritik bygger således på ideologi/semantik, dvs. på et realitetsprincip, hvor der også burde være plads til det, som de mindre realistiske ideologiske realitetsprincipper er tilbøjelige til at bortforklare, f.eks. i den videnskabelige sandheds navn. Systemteoriens realitet omfatter andre realitetsprincipper, f.eks. ideologien bekendt som det diabolske, hvor ideologiens mindre realistiske realitetsprincipper former sin realitet ud fra sin antagonistiske natur, der ikke bare henfører de fremmedkvalificerede betydninger og former for mening til det diabolske, men dæmoniserer dem og orienterer sig som om sandheden og verdens frelse afhænger af deres udryddelse.

I det følgende vil der blive fokuseret på det realistiske grundlag for at tale om realistiske og urealistiske realitetsprincipper. Der "er" tale om noget rekursivt, hvilket "selvbekræftende" lægges til grund for kriteriet for at skelne.

I den sammenhæng skal der fokuseres på, at ideologierne orienterer sig kontrafaktisk[28], urealistisk i deres tilgang til verden, dvs. de er udtryk for den formanende fordømmende og ikke lærevillige indstilling, der først og fremmest er motiveret i behovet for en samlet let overskuelig og sammenhængende fortælling, der tilfredsstiller behovet for at tro på det entydigt gode, sande og mægtige. De urealistiske realitetsprincipper bunder altså i et gigantisk behov, der fornægter den moderne verden, som de falder i, og som de er med til at komplicere.

Da ideologerne, med deres kosmologiske, moralske og religiøst betingede former for kognitiv performance falder i samtiden, og da de er med til at generere de aldeles samtidige former for konflikt og antagonisme, ja så må man sige, at de også er del af det moderne[29]. De manifesterer aktualiteten af deres umoderne realitetsprincipper, når de med deres kognitive adfærd orienterer sig ud fra deres realitetsprincipper, som de gør. På den måde genererer de deres egen retfærdighed, deres samtidige form for realitet, der på den måde er både samtidig (moderne, nutidig) og reel nok.

Men de tager fejl, når de orienterer sig "som om" der var en entydig hierarkisk orden af værdier omkring dem, som om de havde fat i den entydigt og ubetingede rigtige ende eller den under alle omstændigheder rigtige tråd, og "som om" deres fortolkning var eneste sande vej til fred og lykke på jord. De orienterer sig, "som om" der kunne dannes konsensus om den rigtige udlægning af verdens sande tilstand, og de bidrager til konflikten med udgangspunkt i deres kamp for konsen-

[28] Den kontrafaktiske og normative indstilling, den ideologisk dømmende, frem for den kognitive lærevillige indstilling. Det handler om semantisk struktur, om de typer af forventning, der præger de psykiske og sociale systemers åbenhed for sin omverden, de interne dispositioner, der bestemmer den i første omgang interne virkning af de indtryk, der måtte melde sig som følge af systemets påvirkninger ude fra. Kap. 8 SS

[29] Ideologiens mere destruktive sider er delvis neutraliseret i det moderne demokrati, men ideologien er også privilegeret af demokratiets "ideologi", der handler om "alles ret til indflydelse", demokratiets konstituerende paradoks. Alle har her ret til at lade sin holdning komme til udtryk i relation til statsmagtens funktion. Det betyder, at retten til at sige, at ikke alle skal have noget at sige, falder ind under retten til, at alle har noget at skulle sige. Hitler vandt stort set sin kontrol over det moderne tyske statsapparat med demokratiske midler, dvs. som demokratiets paradoksale selvudfoldelse. Demokratiet underminerede sig selv, lod en ideologi mediere og bruge resten af det moderne samfunds funktionssystemer i sin tjeneste, såre demokratisk.

sus. Konsensustyranniet er således bare et af de fænomener, der er med til at komplicere det moderne samfunds selviscenesættelse, selvorganisering.

Forestillingen om den konfliktopløsende diskurs, der ifølge de troende bør og kan ende op i harmonisk konsensus/enighed om et og samme kosmologiske realitetsprincip, den entydigt rigtige tilgang og forståelse af alle problemer, er udtryk for en mental spændetrøje, et fornuftens realitetsprincip, der lukker af for forståelsen for det moderne i samfundet.

Grunden, til at ideologerne med deres kosmologi kan kaldes antagonistiske af natur, er den simple, at de har forbudt sig selv at henføre deres indsigt i "verdens sande tilstand" til betingelserne i den kognitive adfærd, alle de forskellige rekurssive processer der kvalificerer en iagttagelse eller erfaring som sand. De bliver stående med det der "er"[30].

[30] Kun det, der er med nødvendighed, dvs. det som intet andet behøver end sig selv for at være, "er", kan leve op til den definition på væren, som er blevet lagt til grund for den vestlige verdens værensforståelse. Der er selvfølgelig tale om substansbegrebet, det mere end ambivalente fundament for enhver modernistisk filosofisk forklaring, også inden for "oplysningens projekt". Relationen mellem det ultimative substansbegreb, den uskabte skaber og hans skaberværk, mellem den uendelige skabende ånd, den endelige ånd og den udstrakte verden er paradokset! For hvad entydigt er der i væren her? Vor Herre er nemlig både kompromitteret og splittet substantielt mellem sig selv, som det oprindelige, og det han også "må være", hvis det han har skabt, overhovedet har krav på "at være noget som helst". Dvs. substansbegrebet ligger og flandrer frit arbitrært og himmelråbende uafklaret, paradoksalt her i mellem.
Oplysningsprojektet er funderet i dette paradoks, der f.eks. også kan ses i relationen mellem substansen og dens attributter. Identitetsprincippet, som det har lagt der som logikkens grundlov, har fungeret som kriterium for den "sande" tænkning, og som kriterium for at skelne mellem sikker og usikker viden. Kombineret med sprogets iboende tilbøjelighed til at substantivere, dvs. tilbøjeligheden til at sige "det er", og med behovet for at kunne beherske fremtiden, forudsige den sikkert, er det endt op i en hybrid af et kriterium for væren, et realitetsprincip, der netop handler om, at kun det, der ikke kan være anderledes, kun det har egentlig krav på væren, for kun det kan danne udgangspunkt for den sikre prognose for fremtiden. Behovet for sikkerhed i erkendelsen er dermed endt op i, at kun den erkendelse, som bunder i sikker viden om det der ikke kan være anderledes, er det eneste som er substantielt nok til at være substans; kun det er sandt nok til at være sandt. Fremtiden er på den måde forsøgt reduceret til det, der allerede lå i fortiden, det kendte. Heidegger afslører den moderne filosofis paradoksale substansbegreb, den omvendte rangorden mellem logik og metafysik. Han kom på sporet af erfaringens proceskarakter i den menneskelige tilværelse, og fik klart øje på at selve "tilværet" på ingen måde kan reduceres til oplysningsprojektets værensforståelse, eller redegøres for ud fra projektets realitetsprincipper. Det fremgår klart af Sein und Zeit. Og Theodor Adorno og Max Horkheimer beskriver i Dialektik der Aufklärung, hvordan det moderne oplysningsideal munder ud i de ideologiserende udgaver af pengeøkonomien og den omvendte overlevelseslogik, som de så den i Nazitysklands udgave af socialdarwinismen. Vore dages mere eller mindre ureflekterede distinktioner mellem sikker og usikker viden tåler heller ikke en kritik, som den er formuleret i disse to værker. Tilbøjeligheden til at bortforklare det sociale, psyken og andre aldeles ubestandige og alt for flygtige fænomener, fordi de ikke kan forudsiges sikkert med udgangspunkt i det, der ikke kan være anderledes, den er til at få øje på.

De dikterer så at sige enhver betydning at falde som en performativ bekræftelse af egen symbolik, og sidestiller andre former for symbolik end deres egen med djævelen eller kalder dem falsk viden, som om deres moral var sandhedskriterium. De moderne humanister som f.eks. Jürgen Habermas og de lys levende nationalt danske og nationalistiske korsfarere, som Jesper Langballe og Søren Krarup, har mere til fælles, end de bryder sig om, lige som de to præster i ren magtlogisk forstand agerer nyttige idioter i en politisk proces, som de ikke forstår.

Det faktum, at erfaringen i det moderne samfund falder endog meget differentieret og kvalificeret på mange forskellige forudsætninger, og at den funktionsdifferentierede mangfoldighed af inkommensurabel kognitiv og praktisk adfærd er fundamentet for det moderne samfunds succes og fredelige sameksistens, ja det falder uden for de store kosmologiers og konsensusteoriers fatteevne. Disse ideologier tvinger i stedet alt ind under deres egen forestilling omkring værdiernes hierarkiske orden, funderet i den religiøse ide om det transcendente, enhedsprincippet, ordenen i deres kosmos og konsensustyranni. Det ender op i forestillinger om grader af væren, hvor ideen alene står tilbage og læser graderne af væren ind bag de alt for empiriske modsigelser. Det ender, som "de regulative ideer"[31] foreskriver, med at verden i deres optik står tilbage som fordømt, alt for ond til de gode. Her kan man tale om sammenfald mellem religionens identificering af det diabolske, dvs. fremmedkvalificerede meningsindhold, med det djævelske. Ideologiens antagonistiske symbolik, sætter performativt og i overensstemmelse med konfliktens indre tvang det fremmede som det dæmoniske.

Ideologisk betinget antagonisme og dæmonisering

Djævelen tilhører de troende moralisters symbolik. Konflikten, fjendskabet med det fremmedkvalificerede falder med nødvendighed af systeminterne grunde, dvs. på baggrund af kosmologiens symbolik.

Hvad der ikke er plads til i ideologiernes kosmologi, det eksisterer ikke for ideologerne, og registreres systematisk som ondt eller uvirkeligt. Således har de skabt deres performativt selvbekræftende argument for at fordømme, hvad der ikke bidrager til deres selvbekræftende orden. Vi kan tale om deres realitetsprincip, en form for selvbestal-

[31] Immanuel Kant i Kritik der reinen Vernunft, skematismekapitlet. (s.170)

tet overhøjhed, et udtryk for den rationalitet, der ligger i det europæiske åndshovmod, som kolonierne blev offer for, da Europa koloniserede hele jorden, lige som vi kan nævne Thor Pedersen, der forbeholder sig ret til at skide de videnskabelige forklaringer et stykke, der handler om, at han, hans politiske bagland og hele den herskende økonomisk politiske orden gør hvad den kan for at underminere det sociales naturlige mulighedsbetingelser. Han har måske en ideologi, der ikke er identisk med den kristne form for kosmologi, men det er ingen tilfældighed, at han i politisk praksis trives fortrinligt med præsterne fra dansk folkeparti.

Det giver mening at tale om mere eller mindre fremmede mulighedsbetingelser, forudsætninger og hændelser, som har effekt for samfundet, og som ikke "er" semantiske konstruktioner i samfundet. Men disse forudsætninger kan kun gives mening på grundlag af de forskellige former for systembetinget kognitiv praksis, som de falder i, og verden falder ikke fortolket for sig selv i et og kun et semantisk univers eller uafhængigt af noget semantisk univers, lige så lidt som det lader sig gøre for det sociale eller det psykiske at erfare i anden form end meningens. Og igen, erfaringen har ikke nødvendigvis sin sandhedsværdi i det at svare til noget. Dagligdagens viden bekræfter sig igen og igen på det psykiske plan, som empirisk forventning, fortrolighed, bygget op om de mange daglige bekræftede korrigeringer af den enkeltes tilværelse. Erfaringens gyldighed og funktion, kvalificeringen af den som sandhed, består ikke kun i at svare til genstanden for opmærksomhed, selv om det er sådan man i dagligdagen omtaler de bekræftede forventninger, fortroligheden med sin verden.

Den kognitive performance, som ideologierne er udtryk for, er det metafysiske fundament for det hierarki af værdier, som ideologierne har ophøjet til deres realitetsprincip, kosmologi. De er det store dyr i åbenbaringen, det metafysiske fundament for den sociale konflikts realitet. I stedet for realistisk at stå ved deres kognitive performance, de vilkår, som ligger til grund for deres kosmologi, dvs. det vilkårlige i deres påstand om at kunne omfatte og redegøre for alt, så bliver deres og andre former for performance til det alt for vilkårlige, falske og uværdige for dem. Som et ekko af feudaltiden har de brug for dogmet, forbudet mod at reflektere sine egne forudsætninger[32].

[32] "Latensbeskyttelse" (s. 464 SS)

Dogmatisk og urealistisk stivner kosmologien i påstanden og ved sprogets iboende tilbøjelighed til at blokere for indsigten i alt det, der ikke er med nødvendig, men kun betinget muligt.

Det har altid været for let at tale om ”hvad” der ”er”. Kun det der ”er” med nødvendighed, og som ikke kan være anderledes, er kosmisk nok. kosmologernes kognitive performance beviser dog, at de ikke er nået frem til målet endnu; døden. Af angst for livet har de gode, retfærdige og mægtige forsøgt på at reducere livet til det, der ikke kunne være anderledes. Kun det døde er godt, retfærdigt og mægtigt nok for ideologien til at være sandt.

Selv om man ikke er forpligtet på den kosmologiske sandhed, så kan det godt lade sig gøre at tale om, at der er forhold, som truer med at underminere enhver form for moderne rationalitet, enhver form for levende kognitiv adfærd, og om det, at det er selve de moderne former for rationalitet og kognitiv performance, der med deres ”succes” og udbredelse tenderer mod at underminere sine egne forudsætninger. Det ændres ikke af, at ideologer af forskellig herkomst ophøjer succeskriterierne inden for økonomien og det politiske til en slags ideologisk formålsmæssighed, således at økonomisk vækst og egen politisk overhøjhed kommer til at fungere som religionserstatning.

Det er en stor udfordring at vække opmærksomheden om det sociales interne og eksterne mulighedsbetingelser, for at give dem en ”funktionel” rolle internt på det sociale systems differentierede klangbunde for modtagelighed, før de f.eks. forsvinder, ændrer sig, med alt for katastrofale konsekvenser for det sociale og de mennesker, der selvfølgelig ikke kan leve uden det sociale, men som sandelig heller ikke kan leve på en jord, hvor gennemsnitstemperaturen er steget 6 grader over den førindustrielle gennemsnitstemperatur. Ideologierne vil aldrig kunne fatte denne realistiske udfordring med deres dogmatiske tilgang til verden og forbud mod at mediere deres egen kognitive praksis over betingelser og kontekst.

Udfordringen består i at åbne det sociale kognitivt for sine mulighedsbetingelser, både de socialt interne men især også for de fremmede, eksterne, dem der ligger i den natur, der truer med at gå under som fundamentet for menneskets succes. F.eks. er det vigtigt at politikerne forstår, at de ikke med magt eller lovtekster kan tilsidesætte den videnskabeligt kvalificerede viden, som handler om at økonomisk vækst

måske nok er hensigtsmæssig i snæver økonomisk og på mange måder også i bredere social forstand, men at den økonomiske vækst nu også må tages som mål for den hastighed, hvormed det moderne samfund tenderer mod at underminere sine forudsætninger, som de findes i den fremmede, uciviliserede natur, jordens klima.

Relationen mellem det sociale i sin helhed og dets eksterne mulighedsbetingelser falder tematisk på funktionssystemernes kognitive forudsætninger. Ingen af disse funktionssystemer er repræsentative for samfundet i sin helhed eller går op i nogen overordnet rationalitet.

Uanset hvor mange etiketter de folkevalgte får på sig, så er de håbløst lidt repræsentative for det moderne samfund. Ingen af det moderne samfunds systemer repræsenterer en overordnet rationalitet. Miljøproblematikken og det faktum at menneskets succes er blevet det eneste, der for alvor truer den menneskelige succes, har afsløret, at det moderne funktionsorienterede samfund har sat sig selv i en fundamental ny situation, hvor de funktionsdifferentierede systemers isolerede sociale succes bidrager til undermineringen af samfundets almene forudsætninger. Den generelle sociale succes er blevet så overvældende, at det eneste, der truer den, er den selv, dens egen volumen, dens fysiske fodaftryk, som må siges at være noget i sig selv, uanset det at dette "noget" kun kan tematiseres socialt, ved at gives form, meningens form[33]. Socialt kan vi kun tale om problemet ved at give

[33] Der findes en udbredt misforståelse, som retter sig mod konstruktivismen. Det bliver fremført som kritik af konstruktivismen, at den opfatter omverdenen som en konstruktion, at den orienterer sig som om den ydre omverden i forhold til det kognitive system, eksistensen, er skabt og lever ved systemets/eksistensens iboende skaberkraft. Det bunder i en misforståelse af det konkrete konstruktivistiske udgangspunkt. Systemteorien er lige så konkret i sit udgangspunkt som eksistentialismen. Det faktum, at både sociale og psykiske systemer er henvist til at erfare alt, inklusiv omverdenen (den i forhold til det sociale og psykiskes ydre omverden af natur og livsbetingelser) ved at give det, som ikke "er" mening, mening, er sandelig ikke det samme som at påstå, at naturen med alle dens helt afgørende forudsætninger for livet i dets sociale og psykiske former, "kun er" en konstruktion. Både systemteorien og eksistentialismens eksplicitte insisteren på at måtte orientere sig i meningens form, er ikke det samme, som at påstå, at omverdenen hinsides systemernes forståelse af den, ikke kan være eller er andet end mening, skabt, konstrueret af systemet. "Der Sinn von Sein kann nie in Gegensatz gebracht werden zum Seienden oder zum Sein als tragenden Grund des Seienden, weil Grund nur als Sinn zugämglich wird, und sei er selbst der Abgrund der Sinnlosigheit". S. 152 SuZ Det kan sagtens være, at spørgsmålet om „hvad" der er i social og psykisk forstand, ikke kan afklares i et semantisk tomrum, og at man må fokusere på, hvad mening og væren er her (og undskyld, men som socialt tænkende væsen, kan man ikke sætte sig i et semantisk tomrum, uden samtidigt at opgive alt…!), for i det hele taget at kunne forstå, hvad det vil sige at tale om det, som altså ikke "er" skabt af de kognitive systemer. Det er sådan set Heideggers projekt. Luhmann arbejder bare konkret, og socialt langt mere differentieret med "hvordan" det lader sig gøre, at se på "hvordan" det moderne samfund kvalificerer sin selvbeskrivelse og fremmedbeskrivelse, hvor man må sige om den kritik af konstruktivismen, som hævder at alt ifølge konstruktivismen bare er en konstruktion, blot afslører sin egen teoretiske position. "Mit

det meningens form, lige som problemet kun kan tænkes i meningens form.

Truslen har med noget andet at gøre, end ideologernes traditionelle behov for dommedagsprofetier. For de troende handler truslen kun om, at mennesket har forbrudt sig mod skaberen og hans godhed. Men truslen har også manifesteret sig kognitivt og genkendeligt på mange andre måder i det moderne samfund. Reaktionerne falder nødvendigvis på funktionssystemernes betingelser, herunder religionernes, der med deres kosmologi bruger problemet på deres helt egen måde. Det gør det ikke lettere for det moderne at komme på højde med problemet, eller at tage det op på en mere "funktionel" måde.

Problemstillingen er almen nok til at gå op i den enhed, som konflikterne behøver for at etablere sig i kæmpeskala[34]. Miljøproblematikken, overbefolkningen, ressourcemangelen, tabet af livsgrundlag som følge af menneskelig selvudfoldelse, anfægter det moderne menneskes succeskriterier på alle niveauer og er derfor udtryk for så almen en problematik, at den konflikt, som det hele bør! munde ud i, bliver historisk, hvad skala og omfang angår.

Problematikken handler om, at de forskellige former for moderne rationalitet har afsløret sig som bidragydere til noget, der er blevet det sociales eget største problem, dvs. selve kernen i det moderne samfunds succeskriterier rammes af sig selv. Problematikken kan altså ikke være mere fundamental, netop fordi den rammer hjertet i det modernes succes, det at succes ikke længere er succes.

---

dieser These universeller, selbsreferentieller Formbildung allen sinnhaften Prozessierens ist natürlich nicht gesagt, dass es ausser Sinn nichts gibt." (s. 97 SS). Heidegger indskriver samme kritik under den form for iagttagelse, der opholder sig ved det kategoriske, "das nur Vorhandene", dvs. det alt for løsrevede teoretiske, for det meste dikteret af cartesianismens let genkendelige og primitive ontologi, hvor begreberne om det værende, dvs. det skabte res cogitans og res extensa er alt "hvad" der er, og som dikterer den fattige ontologi alt hvad der findes i realiteten, bag om ryggen på iagttageren så at sige. Når disse ontologiske dualister, hvad der er tale om, så hævder at være mere realistiske i deres tilgang til verden, ja så er det sjældent med evnen i behold til overhovedet at se det fattige apparat, der dikterer dem deres realitet for dem. Heidegger afviser den ontologiske dualisme som realitetsprincip. SuZ. s. 205
Når nogen over hovedet finder det påkrævet at bevise den ydre omverdens tilstedeværelse, virkeligheden, så er det fordi erfaringen er blevet fjernet fra verden. Eksistentialismens og systemteoriens konkrete udgangspunkt er fortrængt, når kritikerne påstår om disse teorier, at omverdenen her reduceres til det kun at være en "konstruktion". Kritikerne glemmer , eller husker omhyggeligt at glemme deres egen grundfilosofiske forankring i f.eks. Descartes primitive middelalderfilosofi.

[34] Det er ikke nogen tilfældighed, at det var Nobels fredspris der gik til Al Gore og FN´s klimapanel i 2007.

Dimensionerne i konfliktens omfang og det, at det drejer sig om selve maskinrummene, hjertet, kernen i det modernes mange funktionsorienterede og nytteoptimerende former for rationalitet, gør at problemstillingen, modsigelserne og konflikten endnu kun er kendt, som det ingen rigtigt kan kendes ved. Samfundet holder fast ved de gældende succeskriterier, hvis succes er skræmmende på en måde, der giver den enkelte en følelse af uhygge, som det sociale ikke kan kompensere for, hvilket ikke forhindrer de mange forsøg på at bortforklare det uhyggelige fra og i det sociale. Tonen i det sociale er derfor blevet skinger, hyklerisk og direkte løgnagtig, når snakken pisser ud over stepperne om miljø, klima og dommedag.

Hverken problematikkens semantiske fundament eller dens volumen er endnu eksplicit anerkendt som ret meget andet, end det den herskende sociale selvbeskrivelse ikke vil kendes ved. Problemet er helt uoverskueligt, og det underminerer selve det moderne samfunds fremherskende selvforståelse.

De tilbagelænede og svært ontologifikserede videnskabelige sandhedskriterier viser sig her som en yderst tung konservativ og stupid dødvægt. Ingen med udgangspunkt i kravet om absolut sikker viden kan nemlig forholde sig til den trussel, der ligger i den moderne succes. *Realitetens konflikt er ubegribelig for dem, der er grebet af konflikternes realitet, ideologien*; Det er alt for usikkert, om der kan ske noget uheldigt som følge af de mange fine mekanismer, der jo virker så fint! Det er slet ikke værd at forholde sig til, siger de, imens de henholder sig til det politiske systems foretrukne fremtidsprofeter, Henrik Svensmark og Bjørn Lomborg.

Det, at det moderne funktionsdifferentierede samfunds succes tenderer mod at ødelægge sine egne forudsætninger, har allerede ført til konflikter og vil uundgåeligt føre til sociale konflikter, og disse konflikter vil aktualisere betydninger inden for økonomi, jura, politik og religion, selv om de vil bygge på konflikternes egen symbolik. Konflikten vil tematisere andre former for symbolik i kraft af sin egen, hvor de i forhold til konflikten diabolske betydninger vil blive medieret over antagonismen og se sig reduceret til redskaber, produkter og former for komplicerende mulighedsbetingelser for stridens strid.

Det er ikke usandsynligt, at hele miljøproblematikken udvikler sig til en og samme konflikt, et altomfattende socialt konfliktsystem, der kan

indoptage alt i sig på sine systeminterne vilkår, referere til og aktualisere alle andre sociale betydninger i kraft af egen symbolik. I så fald vil konflikten vende op og ned på de gældende succeskriterier. De funktionsspecificerede former for nyttighed og formålsmæssighed vil miste deres neutralitet. Det kan kun ske ved at mediere dem, tematisere deres performance over konfliktens symbolik. Ingen ydelse eller funktion er herefter neutral. Enhver funktion med dens bidrag falder medieret over konflikten, hentes ind, for at miste sin uskyld.

Miljøproblematikken, overbefolkningen og overforbruget af ressourcer er realitetens konflikt iboende; den indeholder alle de ingredienser, der skal til for at generere den største sociale konflikt, menneskeheden endnu er stået i. Der er føde til noget, som på ingen måde er at sammenligne med en simpel protestbevægelse, eller andre former for pladderfascistisk sammenhold.

Realitetens konflikt og dens realitet

Med det rigtige abstraktionsniveau, så kan verden deles op i ”dem og os” ud fra problematikken. Dem, der ikke vil se sig selv som bidragydere til problematikken, og os, der ved, at især de økonomisk højtflyvendes succeskriterier er del af selve sygdommen, og at de storforbrugende og storsvinende bedsteborgere med loven på sin side er en skændsel for livet på jorden. De har alt for længe haft held med at sælge deres succes som alle andres, og som forudsætningen for alle andres succes.

Realitetens konflikt handler om, at vi lever på lånt tid, så længe de økonomisk højtflyvende med deres form for italesættelse af realiteten og iscenesættelse af eget overforbrug og destruktion af livets mulighedsbetingelser kan fortsætte, sådan som de gør lige nu, hvor vi af samme grund har alvorlig grund til at føle os truet.

Først når tilstrækkeligt mange kan se, at menneskeheden og i særdeleshed den enkeltes egen videre succes og skæbne afhænger af, om vi får skovlen under de mest succesadækvate og nyttige idioters performativt selvbekræftende men i lidt bredere forstand fuldstændigt destruktive adfærd, vil der være skabt det sociale fundament, der skal til for at bære engagementet i den store nødvendige, realitetens konflikt.

Fjendebillederne og alliancerne vil herefter danne sig på tværs af alt, hvad vi hidtil har set i historiens lange række af eksempler på sociale konflikter. Realitetens konflikt konkretiserer sig med sin symbolik, sin realitet. Det er svært og ligefrem umuligt at se, hvor grænserne præcist kommer til at gå for, hvad der får hvilken relevans og betydning her. Men de økonomisk højtflyvende og de selvfede vil klart nok komme til at stå for skud. De vil i fremtidens øjne blive reduceret til fortidens patetiske udgave af egne selvbestaltede fremtidsprofetier, som en af evolutionens helt store fejlskud, uanset hvor meget de i øjeblikket har held med at beskrive sig som evolutionens blomst. Fjenden bliver dem, der i dag udgør det økonomisk højtflyvende segment, der lever på og af at italesætte realiteten, dette på mange måder uhyggelige segment, der driver ned af enhver af de store kommercielle mediers brugerflade, med alt det selvforherligende svineri, deres kaskader af symbolsk anale ytringer, løgn og bedrag. Vi andre, os de gode, ædle og modige ved, hvad vi er oppe imod. Når vi oplever deres stolthed over alt deres overflødige forbrug af biler, store boliger, udlandsrejser, dyrt betalte symboler på evnen til at betale, så skammer vi os på deres vegne, de er en skændsel for livet på jord.

Naboen, de nærmeste familiemedlemmer, deres leflen for hierarkiet og forsøget på at skrive sig ind som toppen af den sociale rangstige, fremstår pludseligt som den ubekvemme stank af lig, som disse åh så stolte borgere trækker efter sig. Klamheden i det nære er til at føle på, såvel som i den overordnede, abstrakte og generelle udvikling.

Modernismens succes er paradoksal. Succes i moderne forstand er ikke succes, men selvnegerende. At vælge konflikten med de selvnegerende livsformer må nødvendigvis munde ud i sin egen udgave af konfliktens realitet, med sin egen symbolik for det onde henholdsvis det gode, sin egen antagonisme.

Foreløbig opsummering:

Ideologien orienterer sig naivt realistisk, ”som om” enhver problemstilling kunne begribes kosmologisk ud fra et overordnet realitetsprincip - Det modernes tilsynekomst betød tab af kosmologiens hierarki af værdier, dvs. afsløringen af kosmologien som urealistisk realitetsprincip - Realistiske og urealistiske realitetsprincipper måtte herefter lære at genkende sig selv og hinanden på evnen til at indoptage sig selv og hinanden som en del af virke-

lighedens måde at generere sig selv på, kognitivt, performativt - Med opdagelsen af det performative moment som del af realiteten forsvandt den endegyldige kategorisering og den entydigt ordnede beskrivelse af realiteten - Herefter måtte det indgå i beskrivelsen af realiteten, at den ændrede sig med beskrivelsen.
Forandringen var en realitet - Den endegyldige kosmologiske orden af værdier og grader af væren var død - Den lange kamp for kosmos var afsløret som bidraget til kaos – Det moderne samfunds succes var blevet sit eget problem.
Det er her vi står – Udfordringen er helt ny – Den handler om tab af mening, samtidigt med at de moderne former for rationalitet og nytteoptimerende og meningserstattende adfærd er blevet sin egen trussel – Konfliktens iboende distinktion står mellem dem, der umiddelbart ser størst fordel af det moderne samfunds selvnegerende adfærd og resten af jordens befolkning, som hverken på kort sigt eller længere sigt har fordel af den herskende form for selvnegerende adfærd.

Realitetens konflikt

Konflikten sætter sin egen realitet, men er ikke des mindre omfattet af en større realitet. Konfliktens realitet kan således reflekteres i den større realitet. Det er sådan nogen lunde det, der sigtes mod med resten af bogen.

De kristne korsfarere stod over for deres koloniserede medmennesker med en selvbeskrivelse, der handler om, at det gode kan vindes alene ved udryddelsen af det onde og alt det, der ikke bekræfter det kristne trosindhold.

Den alt for ureflekterede moralist orienterer sig på samme måde, naivt, som om det gode og det onde var substantielle egenskaber, som om indikationsværdierne god og ond ikke netop lever ved det antagonistiske orienteringsmønster, konflikten, den kognitive adfærd, som strukturerer både de mange bevidstheder men også de sociale systemer, der realiserer sig ved meningens form. Socialsystemet tildanner den verden af ondskab og godhed, som den moraliserede sociale og psykiske erfaring falder i. Heldigvis svarer erfaringen ikke til noget. Uanset hvor mange grusomheder, der er blevet forvoldt i det godes navn, så "er" hverken de gode eller de onde, som de viser sig.

Alverdens underholdningsprogrammer bygger på samme type primitiv kognitiv performance, som de kristne korsfarere benyttede sig af, altså på den antagelse, at helten formår at bringe det gode, kvaliteten og meningen ind i tilværelsen alene ved at slå "de onde" ihjel[35]. Og der er ingen tvivl om, at det kan lade sig gøre for de troende at bilde sig selv ind, at de er konstruktive på den måde, dvs. deres kognitive dispositioner har sin realitet som de semantiske strukturer, der bærer meningen i deres handlinger, drab og terror.

Og igen, erfaringen behøver ikke at svare til noget for at manifestere sig med sin helt egen uomtvistelige selvbekræftende kvalitet. F.eks. behøvede de kristne og selvgode bare at tage sine fjenders briller på, for at se sig selv som den ondskab, der må udryddes, for at gøre verden til et bedre sted at leve. Set ude fra, f.eks. i den sociologiske videnskabs optik, ja så er både de onde og de gode grebet af et socialsy-

[35] Det kræver lidt ud over det almindelige, at få lidt underholdning ud over rampen, som ikke bekræfter de stereotype moralske værdier. Og når en film af Lars Von Trier oven i formår at underminere selve distinktionen, god ond, i kraft af distinktionen, dvs. få hele det fasttømrede og selvbekræftende net af selvfølgeligheder til at sitre ved sig selv, så er helvede løs. Således skete det med "Antikrist". Helvede brød løs fra alle sider, fuldstændigt som forudsagt af instruktøren selv. Skandalen var i hus.

stem, deres antagonisme, konflikten med dens selvstændige form for genese, skaberkraft og foranderlighed.

De stridende ser det onde for sig. Men de er selv forudsætningen for det onde, som de bliver for de onde med deres forsøg på at realisere det gode. Erfaringen svarer ikke til noget, og det kan forklares videnskabeligt, dvs. det er sandt ud fra andre sandhedskriterier end korrespondensteoriens[36].

Historien er en lang afsløring af hvordan antagonismen har manifesteret sig med udgangspunkt i religionens sært destruktive former for performativt selvbekræftende realitetsprincipper.

De store monoteismers symbolik er universel. Deres realitetsprincip tåler ikke andre realitetsprincipper, andre kontingensformler[37]. Deres kosmologi bygger på forestillingen om en og samme forklaring, funderet i forestillingen om den ultimative betingelse, Gud skaberen den almægtige og gode. Det gælder jødedommen, Islam og Kristendommen. Paven ved det, og siger det på sin egen måde, når han roser Islam for dog i det mindste kun at have en gud, selv om det jo er den forkerte. Inden for Islam undrer man sig så lidt over, at det guddommelige er splittet i Faderen, Sønnen og Helligånden i kristendommen.

Eksklusive og dæmoniserende realitetsprincipper

I og med at de store monoteismer hævder at indeholde alt, så er deres kosmologi eksklusiv i relation til andre realitetsprincipper end deres eget, modsat funktionssystemerne i systemteoretisk forstand. Monoteismerne er pr. definition og af natur antagonistiske, fordi de i kraft af deres egen symbolik ikke efterlader ekstern autonom kognitiv adfærd uden for deres kosmologi anden plads end djævelens. De tåler ingen andre realitetsprincipper, end dem der går rent op i deres egen kosmologi. Konsensustyranniet tager sit udgangspunkt i forestillingen om kosmos, der i virkeligheden udgør fundamentet i oplysningsprojektet. Forestillingen om at kunne omfatte alt og redegøre for alt under en og samme fornuft er udtryk for samme projekt, samme form for konsensustyranni.

[36] Korrespondensteorien er en erkendelsesteori. Den tages op igen lidt senere her i bogen.

[37] Det er en af hovedintentionerne med denne bog, at få sat udtrykkene "realitetsprincip", "kontingensformel", "mulighedsbetingelse" og "regulative ideer" ind i gensidigt semantisk befrugtende forhold. Der trækkes på vidt forskellige forfatterskaber i den sammenhæng, f.eks. Kant, Heidegger, Luhmann, Freud, Spencer Brown, m. fl.

I systemteoretisk forstand er de moderne funktionssystemers betydninger måske nok distributive/universelle. Men betydningerne, som viser sig i kraft af funktionssystemernes interne referencerammer, begrænser sig til det, der lader sig indikere i kraft af deres egne koder uden eksklusivt at tage patent på alle muligheder for at orientere sig meningsfuldt. Således er andre funktionssystemers symbolik i forhold til det ene måske nok diabolsk i den betydning, som her netop bare betyder utilgængelig eller kvalificeret på fremmede betingelser, men/og altså uden nødvendigvis at blive sat ind i fjendtlighedens antagonistiske symbolik.

Systemerne falder tematisk som ydende i den indre sociale omverden[38], hvor den systeminterne rationalitet orienterer sig mod funktion i nogle former for meningsstruktur, der slet ikke gives uden for de systemer, som samfundet i øvrigt ikke kan være foruden i sin nuværende form. Den særlige form for moderne succes bygger altså slet ikke på gensidig forståelse. Erfaringerne, som de lever ved de forskellige former for kognitiv performance, er usammenlignelige, eller rettere, sammenligningen forudsætter et abstraktionsniveau, som f.eks. systemteoriens, og her sker sammenligningen i kraft af egen teoridannelse, egne logiske værdier, egen symbolik, egne begreber uden at forfalde til antagonismens form for dæmonisering af de diabolske værdier.

Funktionsdifferentieringen karakteriserer med sin mangfoldighed af kognitiv praksis det moderne samfund, og forklarer den succes, som det moderne samfund har fået i udbredelse, dvs. den succes der nu først og fremmest er truet af sig selv. Det er systemteoriens realitet.

Det moderne samfund karakteriseres altså af en længere række af forskellige former for uddifferentierede former for specialiseret funkti-

[38] De forskellige sociale systemer har en social omverden. Denne omverden udgøres af de andre sociale systemer. Systemerne er funktionsorienterede, men de andre systemer indgår med deres ydelser i deres respektive måde at sætte sin opmærksomhed på deres funktion på. Økonomien falder i de andre systemers perspektiv som ydende, betingende og nyttig for de andre systemers funktion. Juristen fokuserer på rettens funktion, men må være i stand til at benytte sig af penge i sit virke, lige som juristen som alle andre må kunne orientere sig økonomisk, dvs. systeminternt i økonomisk forstand. På samme måde er det med de andre systemer. De stiller sig bl.a. op med deres ydelser for hinanden og er vitale for hinandens virke, uanset hvor usammenlignelige de logiske værdier og realiteter er, som lever specifikt ved de interne former for kognitiv performance, der knytter sig til de forskellige funktionssystemer.

onsorienteret semantik, der ikke lader sig indordne eller beskrive i nogen absolut rationalistisk deduktiv orden.

Der kan selvfølgelig godt refereres til dem i kraft af en semantisk ramme, som ikke pr. definition er alle disse særskilte rationaliteter iboende, sådan som det sker her på siden, men det forudsætter en egen ramme. Det er en sådan ramme vi arbejder på her par exelance, lige som der knyttes an til Luhmanns systemteori og refereres til den.

Systemteorien beskriver sig som en videnskabelig disciplin, en videnskabernes metateori, altså en disciplin inden for funktionssystemet videnskab i det sociale. Den foregiver ikke og forudsætter ikke det transcendentale, fundamentet for den entydigt deduktive orden, sådan som andre modeller gør i deres forsøg på at sætte kriterier op for gyldigheden af deres videnskabelige beskrivelser. Teorien falder med sine referencer i det refererede, og minder dermed ikke kun om det, der skal forklares, men den falder i det forklarede, som en del af dets forklaring, velvidende, at der altså ikke bliver tale om en mere entydig forklaring på den måde.

Den selvbekræftende distinktion mellem realistiske og urealistiske realitetsprincipper bygger på og knytter sig til en kognitiv adfærd, der tåler det uafsluttede i den selvreference, som uomgængeligt tilhører livet og det sociale. Systemteorien adskiller sig fra den kognitive adfærd, der forlanger og bygger på den absolut afsluttede identitet. Den entydige logiske orden tager udgangspunkt i dogmet om det, der er med nødvendighed, det transcendentale[39], som ikke kan være anderledes. Kun det er godt nok, som forklarende fundament i redegørelsen for alt andet. Den sidste form for kognitiv adfærd fører til konsensus-

[39] Der er rig mulighed for at forveksle og blande begreberne transcendental og transcendent sammen. Hvis man sætter det transcendentale som iagttagelsens ureflekterede forudsætninger, dvs. det transcendentale som det manifesterer sig i iagttagelsen uden at fremstå som genstand for opmærksomheden, så er der ikke sagt noget om disse forudsætningers mere eller mindre statiske eller substantielle karakter. Filosofihistorisk har der været tradition for at forveksle iagttagelsens forudsætninger med de hinsides, uforanderlige principielle lovmæssigheder og f.eks. åndelige substantielle egenskaber. Vi forsøger her på at skelne mellem det transcendentale og det transcendente uden at ontologisere mere end højest nødvendigt. Med distinktionen mellem det reflekterede og det ureflekterede, mellem det manifest reflekterede og det latent reflekterede, er det muligt at se på iagttagelsens betingelser (mulighedsbetingelser) uden på forhånd at lægge sig fast på nogle alt for begrænsende forestillinger funderet i og omkring atidslige principielle lovmæssigheder og former for substantiveret væren. Modernismens største filosof, Immanuel Kant, er gennemdetermineret i sin lære om menneskets erkendelsesbetingelser (den transcendentale logik) af en metafysik, dvs. en række fiktioner omkring det hinsides værende, der ikke kan være anderledes, hvorfor hans distinktion mellem det transcendente og det transcendentale bryder sammen. Se senere i bogen, bl.a. i afsnittet om den analytiske metode.

tyranniet, religionens fordummende antagonisme, dogmatismen. Det uskønne barn har mange navne.

Det, at alle funktionssystemerne er funktionsorienterede og fokuseret på formålsmæssighed og nytte, gør ikke de betydninger, som lever ved deres interne symbolik, kommensurable på noget entydigt og overordnet semantisk plan. Nyttigheden og det formålsmæssige er måske udtryk for systemernes indre almene legitimering, men refererer kun diffust til det overordnede, "som om" det var der. Den diffuse formålsmæssighed, det mulige, er systemernes interne legitimering af sig selv, del af deres realitetsprincip, dvs. det der afstikker det principielt regulerende bag det, der lever ved systemets referenceramme. Systemerne bidrager semantisk, psykisk socialt til den erfaring og adfærd, der struktureres og ledes hen mod de systeminternt definerede problemer og løsninger, tilsigtede virkninger. Men systemerne omfatter og redegør på ingen måde for sig selv i sin helhed, lige som de heller ikke går op i nogen form for alment gyldig eller forpligtende formålsmæssighed. Af indre nødvendighed orienterer de sig "som om" de gjorde, men gør det ikke, tværtimod, så støder de mod for dem ukendte betingelser på en måde, som er aldeles uforenelig med den rationalitet, der handler om, at det sociale i sin helhed må bevare sine eksterne mulighedsbetingelser for selv at bestå. Den sidste pointe er altså den, der handler om, at den moderne "succes" fører til underminering af menneskehedens eksterne mulighedsbetingelser, de klimatiske og ressourcemæssige f.eks., hvor den økonomiske rationalitet alene handler om, hvad der kan betale sig, den juridiske om hvad der er lovligt og den politiske om hvad der er demokratisk flertal for. Det er på ingen måde sikkert, at det kan betale sig at overleve, at det er ulovligt at smadre det sociales naturlige og unaturlige mulighedsbetingelser eller at der kan skabes politisk demokratisk konsensus om at tage hensyn til samfundets mulighedsbetingelser. Således vil ingen af disse funktionssystemers respektive delrationalitet kunne siges at bidrage til eller gå op i en og samme form for overordnet rationalitet. Den kollektive selvdestruktion er fint forenelig med økonomisk, juridisk og politisk rationalitet.

Funktionssystemerne er autonome i deres systeminterne måder at kvalificere sine indikationsværdier på, dvs. i deres måder at kvalificere sine systeminterne kommunikative værdier på. Betydningerne lever ved deres egen semantiske struktur, deres internt betingede omgang med egen primær iagttagelsesform, koden, egen symbolik, for nogles

vedkommende med eget symbolsk generaliseret kommunikationsmedie. Funktionssystemerne falder ikke i antagonistiske positioner i forhold til hinanden, men kan godt yde til hinanden ved at fokusere på deres egne systembetingede betydninger omkring funktionalitet og formålsmæssighed. På den måde er de udtryk for de både vitale og potentielt fatale strukturer og kognitive processer, som organiserer og styrer det moderne samfund.

Der er ikke noget nødvendigt og entydigt hierarki i de værdier eller den funktionalitet, der kommer til syne her. Derfor kan det moderne samfund ikke forklares ud fra en entydig logisk orden af formålsmæssigheder og værdier. Tværtimod er det klart, at det moderne samfund med sin funktionsorienterede og nytteoptimerende adfærd afstedkommer kaskader af hændelser, der ud fra vidt forskellige perspektiver har lige så forskellige funktionsværdier, lige som der opstår både tilsigtede og aldeles utilsigtede effekter i forlængelse af al den funktionsoptimerende og "nyttige" adfærd.

Refleksionen over det sociale med dets mangfoldighed af formålsmæssigheder falder i det videnskabelige system. Spørgsmålet om en højere rationalitet, om medieringen af summen af de mange tilsigtede og utilsigtede virkninger, om det sociales samlede evne til at bevare og fortsætte sig selv på dets omverdens betingelser, tilhører videnskaben. Spørgsmålet er således ikke hjemløst, når det bekender sig som tilhørende det videnskabelige system og herunder en meget sammensat disciplin, der kalder sig systemteori. Systemteorien er lige så abstrakt, som den er empirisk i sin tilgang til genstandene for sin opmærksomhed. Den diskuterer således ikke "om" der er sociale systemer. Den tager bare udgangspunkt i realiteten med dens realiteter[40].

Realitetens systemer og deres realitet

Kort og godt: "Sociale systemer organiserer sig parallelt med hinanden i kraft af kommunikation, uden fysiske grænser, samtidigt som autonome[41] fænomener i hinandens omverden, bundet af form, tid og

[40] s. 30 SS. Vi gør endnu engang opmærksom på, at udgangspunktet for systemteoriens mange abstraktioner er empirien og en konkret manifest antagelse.

[41] Udtrykket "autopoiesis" er beslægtet udtryk fra systemteorien som er hentet ind i systemteorien fra Humberto Maturana og Francisco Varelas biologisk inspirerede filosofi. Det bruges til at betegne, hvordan sociale, psykiske og biologiske systemer genererer sine hændelser og opretholder forudsætningen herfor med de strukturer, som hændelserne falder i, sigende for systemets eget forløb, hvorfor det operativt, systematisk og hændelsesmæssigt kan ses som selvorganiserende, selvdannende og autonomt. Fysiske lovmæssigheder og andre ontologisk definerede betingende

sted, inkommensurable, hvad internt kvalificerede betydninger og referencer angår, men strukturelt koblede[42], dvs. betingede i og af performativt indførte indikationsværdier, hvor den kognitive performance tager udgangspunkt i de systeminterne semantiske forskelle, i kraft af hvilke systemernes selvreference og fremmedreference[43] kan ses som autentisk men ikke nødvendigvis autistisk funderet, dvs. hvor fremmedreferencen har sin fundering internt i systemets semantiske struktur, operative lukkethed, basale selvreference, som igen er udtryk for den mere konkrete forankring i en omverden af mulighedsbetingelser, der så langt overstiger et hvilket som helst system, hvad kompleksitet og dynamik angår". Citationstegnet indikerer, at sætningen er tænkt som en udfordring, skabt ud fra ønsket om at få så meget med på en gang som muligt. Nogle gange er det befordrende at have sådanne komprimerede udsagn at vende tilbage til, også selv om de ikke giver mening første gang.

---

forhold for systemernes opretholdelse, kan f.eks. beskrives som omverdensfænomener, selv om de både ses som bekræftende og betingende for, hvad der sker internt i systemerne og eksternt i systemerne. Autonomt selvorganiserende systemer kan med andre ord ikke udledes af omverdenens betingelser, selv om de ikke var foruden. Den analytiske metode er til bøjelig til at bortforklare de mange autopoietiske aspekter omkring sig.

[42] "Strukturelt koblet" henviser bl.a. til systemets semantiske åbenhed for sin omverden, hvor det non trivielt i sin kontakt med sig selv bestemmer, hvad eksterne hændelser udløser internt, evt. strukturændringer. Hvis der f.eks. er tale om et lærevilligt psykisk eller socialt system, så forandrer forventningsstrukturen sig, forudsætningen for fremtidig adfærd som følge af opkoblingen på omverdenen. Udtrykket kan ses i sammenhæng med udtrykket "interpenetration", der sammen med "strukturel kobling" danner noget af det begrebslige grundlag for i systemteoretisk forstand at forklare f.eks. sociale systemer og psykiske systemers gensidige påvirkninger uden at ende op i traditionel metafysik og ontologi. Omverdensproblemet er ikke defineret af den ontologiske distinktion mellem sjæl og legeme, som det f.eks. er i renæssancefilosoffen Rene Descartes filosofi. Udtrykket "interpenetration" optræder hyppigt i Soziale Systeme, 1984, hvor udtrykket "strukturel kobling" er mere udbredt senere i Luhmanns forfatterskab.

[43] Der skelnes mellem tre former for selvreference. 1): Den basalt operative selvreference, element relation 2); proceskarakterens selvorganisering og 3) så endelig den symbolske selvreference, systemets indførelse af indikationen for sig selv til forskel fra andet.
Bevidstheden behøver ikke symbolet for sig selv til forskel for alt andet, for at være. Den ene tanke tager den anden, aktkvaliteten opretholder og genererer processen af samme karakter. Systemets identificering af sig selv som system består i indførelsen af indikationen for sig selv i sig selv, i kraft af iagttagelsesformen, distinktionen mellem system og omverden f.eks.
Tegnets form, den semantiske struktur, som består i distinktionen mellem meddelelse og indhold, tegn og betydning, er med til at generere systemets levede mening bag symbolet for sig selv. Referencen til sig selv er af samme karakter som referencen til alt andet, omverdenen.
Det symbolske er dog også med til at holde sammen på funktionssystemerne, da de netop uddifferentierer sig, adskiller sig fra omverdenen, ved at centrere sig om sin egen symbolik.
Samfundssystemet behøver derimod ikke symbolet for sig selv, da det her er selve kommunikationen, der uddifferentierer sig operativt, lige som bevidstheden uddifferentierer sig og opretholder sig uden nødvendigvis at betjene sig af symbolikken for sig selv. Semantisk lever selvreferencen ved fremmedreferencen. Men den operative uddifferentiering er ikke betinget af systemets evne til at skelne semantisk mellem sig selv og andet. De tre former for selvreference tematiseres yderligere på de følgende sider.

Ethvert kognitivt system (socialt kommunikationssystem eller psykisk system) er med andre ord på det basale og konkrete niveau langt mere end det, som det selv erfarer og umiddelbart kan redegøre for. Derfor er selvrefleksionen i det psykiske system f.eks. dømt til at svinge mellem galoperende storhedsvanvid og det selvudslettende mindreværd. For hvem er det "jeg", der viser sig her i psykens selvrefleksion, så stort, at ikke en gang "jeg´et" selv forstår sig selv? Hvor er "jeg" dum, når "jeg" ikke en gang kan komme på højde med mig selv! Hvem er "jeg" for øvrigt, når "jeg" har magt over mig selv? Er "jeg" min egen slave eller min egen herre?

Realitetsprincipper

Realitetsprincipper er del af de sociale funktionssystemers indre nødvendighed[44], del af deres funderende kognitive grundstruktur. Grunddistinktionerne (funktionssystemernes kognitive grundstruktur, også kaldt koder, m.m.) med deres binære (symmetri) logiske værdier, er funktionssystemernes primære iagttagelsesformer, kombineret med betingelserne for konkret at prioritere den ene side af distinktionen som aktuel indikationsværdi på bekostning af den anden, der på iagttagelsens manifeste plan henvises til rollen som kun latent mulig indikationsværdi. Vi taler om asymmetriens nødvendige kompliment til symmetrierne (god/ond – stærk/svag – rentabel/urentabel – ret/uret m.fl.) i den konkrete iagttagelse:

- Eks.: Den moralske iagttagelse falder performativt ved distinktionen mellem godt og ondt. På socialt og psykisk plan er der tale om en veletableret distinktion, og erfaringen af det onde har ikke svært ved at falde ureflekteret i veletablerede strukturer ved at udelukke det gode, lige som det gode udelukker det onde. Ingen er eksempelvis i tvivl om, at Hitler var ond. Det betyder ikke, at distinktionen mellem det gode og det onde ikke er betinget af en større og kompleks semantisk ramme. Tværti-

[44] Manifest nødvendighed og nødvendigheden af grænsen mellem system og omverden (for overhovedet at tale om system) skal sættes op over for den definition af nødvendighed, der tager udgangspunkt i det, der ikke kan være anderledes, det som forbliver bestandigt på trods af enhver forandring. I klassisk filosofisk forstand er nødvendigheden det substantielle. Det er et grundvilkår for systemteoretikeren, at erfaringen altid er bundet op på en kompleksitet af forudsætninger. Kommunikativt og bevidsthedsmæssigt er genstandsfeltet på det manifeste plan begrænset. Alle andre end de manifeste betydninger er kun latent til stede, som det kun mulige. Måden hvorpå selve distinktionen mellem latent og manifest tematiseres på, er afgørende for muligheder og umuligheder i den kognitive praksis. F.eks. er der grænser for, hvor meget der kan være present om bevæggrundene bag de kommercielle mediers italesættelse, uden at det fjerner opmærksomheden fra det intenderede indhold i deres budskab. Dvs. fokus på måden hvorpå de performer, meddelens form, spørgsmålet om hvorfor valget af indhold faldt som det gjorde, frem for på så meget andet, underminerer mediernes intention.

mod, så kan der, når først distinktionen er etableret, indhentes et utal af kriterier ind for at skelne mellem det gode og det onde. Den kvalificerende ramme for at skelne mellem godt og ondt kan udvikles i det uendelige. Dog bryder den sammen, når distinktionen falder som genstand for sig selv, for den moralske iagttagelse: Er det godt eller ondt at være moralsk! Det entydige svar udebliver, for det forlanger, at forudsætningen for at kvalificere forskellen mellem godt og ondt indskriver sig i sig selv. Forudsætningen for at kunne få øje på det gode og det onde er noget helt tredje. Princippet for at kvalificere "realiteten" af det gode og det onde er noget andet end det gode og det onde. Realitetsprincipperne virker manifest fra det utematiserede niveau, og kommer til syne i kraft af deres refleksion. Det er således refleksionen over den moralske iagttagelses grundform, primære iagttagelsesform, distinktionen mellem godt og ondt, der afslører at formen er symmetrisk, og at rubriceringen af det tematiserede i formen, hvis der er tale om et komplekst socialt fænomen, har en længere historie bag sig. Når fænomenet "Hitler" intuitivt falder som ondskaben selv (dvs. erfares og kvalificeres som selve ondskabens realitet), så sker det bl.a. i lyset af jødeudryddelserne, hans magtfuldkommenheden, og den hensynsløse nationalisme han stillede sig i spidsen for. Det kan ses, at indikationen af Hitlers ondskab kan kvalificeres på baggrund af en lang række af kriterier. Han var et menneske, og det er mest mennesker, der kvalificeres som onde. Den upersonlige natur falder kun svært ind under det, der lader sig rubricere som godt og ondt i moralsk forstand. For at få øje på den onde natur, er det næsten nødvendigt at personificere den, og det er umoderne. Faktisk forsvinder det onde, når det føres ind under andre iagttagelsesformer. I øvrigt tilhører den moralske iagttagelsesform ikke et funktionssystem, selv om den tit knytter sig til konflikten, hvor den er med til at konstituere realitetsprincipperne bag konfliktens realitet.

- Eks. 1) i eks.: Psykologer og pædagoger vil i overensstemmelse med patologien, deres iagttagelsesform, fokusere på Hitler ud fra distinktionen mellem sundt og sygt. Fortrængte uforløste behov i barndommen, kombineret med en mislykket karriere som kunstner, en tabt første verdenskrig m.m. reducerer ham til det ulykkelige menneske, der befandt sig på det forkerte sted på det forkerte tidspunkt. Således kan patologien ses som realitetsprincippet bag det sunde og det syge. Patologien er heller ikke

pr. definition syg eller sund, men den er, som andre iagttagelsesformer er, forudsætningen for det der viser sig for sig.

- Eks. 2) i eks.: Hitler var den stærke mand, føreren, der i magtlogisk forstand vandt sin magt ved antagonismen, konfliktens symbolik. Det stærke sammenhold, de nationale symboler for os og dem, hjemstavnsromantikken, blev sat op over for jøden, fjenden, alle de lavere mennesker, det nedrige. Politisk set var Hitler et geni, dvs. politisk ekstremt stærk. Den politiske iagttagelse er dog hverken stærk eller svag, men forudsætningen for at se det stærke som stærkt.

Iagttagelsesformerne falder i verden, som forudsætninger for det der former sig ved den psykisk sociale realitet. Realiteten er den verden, som de falder i, og de er med til at forme den, bl.a. ved at forveksle de indikationsværdier, der lever ved dem, med virkeligheden. De er deres eget realitetsprincip, og de er med til at komplicere verden: I de sidste timer af sit liv demonstrerede Hitler over for sit folk, at han var for god til det. Han giftede sig med Eva Braun, for symbolsk at skille sig fra det folk, som han mente havde svigtet ham, og hans selvmord var hans sidste budskab til verden: ”jeg er for god til denne verden. Derfor forlader jeg den”. ”Hans moral, patologi og politik” var på hans side. Hitlers realitet var hans distinktioner mellem godt og ondt, sundt og sygt, politisk succes eller fiasko. Det kan vi se, ved at skrive ham ind i verden, gøre ham til vores realitet, eller ved kategoriseringen af hans realitet som en del af hele realiteten. Med ham som eksempel, bør det stå klart, at realitetsprincipperne, som de levede i kraft af hans kognitive performance, om noget er en del af realiteten. Uden dem havde Hitler ikke været Hitler uden dem for øje, er vi blinde for hans realitet også som del af vor egen.

Kontingensformlerne

Kontingensformlerne fungerer som funktionssystemernes internt etablerede eksistensberettigelse og opgaveformulering. Således figurerer Gud som den ultimative mulighedsbetingelse inden for monoteismen, knapheden som betingelsen for økonomien, konflikten som betingelsen for distinktionen mellem godt og ondt, det alment bedste som legitimeringen af den politiske magt. Kontingensformlen er erstatningen for den en gang for alle givne og afsluttede legitimering af systemet, dets konstitution og øjeblikkelige dispositioner, der hvor systemet internt forsøger på refleksivt at etablere den.

Når jeg fokuserer på realitetsprincipper og kontingensformler i umiddelbar forlængelse af hinanden, så er det for at finde udtryk for funktionssystemernes måde at generere selve genstandsmæssigheden på, dvs. for de semantiske forudsætninger for genereringen af de primære indikationsværdiers manifeste liv, som de titter frem ved de forskellige funktionssystemers performance. Det gælder, at realitetsprincipperne, der handler om de generelle forudsætninger for overhovedet at kunne se "realiteten" for sig i funktionel forstand, f.eks., ikke kan ses uafhængigt af kontingensformlerne, der fungerer som den overordnede legitimering af systemet i systemet.

På overordnet plan (i forhold til de forskellige funktionssystemer) så er formålsmæssigheden realitetsprincippet bag formålet, samtidigt med at formålet internt i systemet "fungerer" som systemets performativt selvbekræftende legitimation, kontingensformel[45].

Eks.: Mangelproblematikken i sig selv går med dens fordobling i pengeværdierne (fordoblingen består i, at mangelen på goder og ydelser med pengesystemets indførelse får sit eget parallelle udtryk, nemlig i pengenes mål for selv samme goder og ydelser, dvs. i prisen, der kan sættes på alt, hvad der kan handles) forud for distinktionen mellem det lukrative og mindre lukrative, mellem det økonomiske og uøkonomiske. Verden bliver hverken større eller mindre i kraft af den økonomiske formålsmæssighed og rationalitet. Men blikket for formålet i at optimere det økonomiske afkast, anbringe investeringerne af allerede optjente midler i de sektorer, hvor efterspørgslen falder, er altafgørende for den aktør, der ser markedet for sig. Markedet, det økonomiske systems indre omverden, tager sig forskelligt ud for enhver af dets aktører, dvs. det er et andet for enhver, og beslaglæggelsen af de begrænsede ressourcer af den ene, betyder at de samme begrænsede ressourcer mangler for den anden, og forestillingen om det ultimativt gennemsigtige marked som forudsætningen for markedets ultimative rationalitet, er en illusion, sat i verden for at beskrive og idealisere markedsøkonomien som udtrykket for en højere formålsmæssighed. Men formålsmæssigheden i at afskaffe mangelen for den enkelte, giver

[45] F.eks. retfærdighed i jura, det alment bedste i politik, afskaffelsen af mangel i økonomi, sandhedens betingelse i videnskab, heling i sundhedsvæsenet, dannelsen i uddannelsen.

> alligevel mening, og den går forud for identificeringen af formålet i det økonomiske afkast, i den lukrative investering, der på den måde manifesterer sin realitet, og altså slet ikke uafhængigt af den særligt økonomisk orienterede kognitive praksis. Ingen er i tvivl om, at noget er mere økonomisk end andet, og vi orienterer os alle ud fra dette realitetsprincip, i kraft af hvilket det økonomiske og uøkonomiske er kommet til verden.

Der er tale om svært stof, fordi det er nogenlunde lige så umuligt at blive færdig med stoffet, som det er umuligt for det moderne at komme kognitivt på højde med sig selv. De særegne betragtninger og de meget generelle og abstrakte begreber, som systemteorien udvikler i sin beskrivelse af det moderne, er dog på ingen måde mere utilgængelige for det moderne, end det moderne er for sig selv. Tværtimod, så er det karakteristisk for det moderne, at det kender sig selv som det ufærdige, foranderlige, uforudsigelige og dermed som det uigennemskuelige. Men det undviger genkendelsen af sig selv som det uigennemskuelige, når det fremmaner symbolikken for sig selv, ”som om” der var tale om noget gennemskueligt, afsluttende begrundende eller en finalitet af en mening i det hele. Det er her det ideologiske og det religiøse manifesterer sig med konflikten som trofast rejsekammerat. Og det er her systemteorien træder ind, med sine refleksioner og sin tematisering af det, der også tilhører realiteten, nemlig de kognitive systemer med deres realitetsprincipper og forudsætninger for overhovedet at generere genstandsmæssighed, mulighed og formål.

Livet har altid været farligt for de levende. Behovet for sikker viden, forudsigelighed lever ved bekymringen for livet. At man har forsøgt at reducere livet til det døde i et hidtil misforstået forsøg på at undgå den trussel, som ligger i det uforudsigelige, vidner dog ikke lige frem om adækvat forståelse for livet i livet eller for naturen i den intention, der ligger under de traditionelle filosofiske erkendelsesteoretiske idealer.

Omgangen med det ukendte er det moderne iboende, genereret og skabt af det moderne. Og omgangen med formålsmæssigheden, det funktionelle og nyttige er aldeles velkendte fænomener.

Det truende i det moderne er de akkumulerede virkninger ved alt det modernes funktionalitet og nyttighed, samt selve magien i den kogni-

tive performance, som ligger under al den fungerende nyttighed; de levendes bestræbelser på at reducere livet til det forudsigeligt nyttige og funktionelle truer livet på mere end en måde:

- dels vidner fokuseringen på og den ideologiske tilbedelse af det kun nyttige om en frygtelig mangel på mod til at leve,
- dels så er de akkumulerede virkninger af al den livsfornægtende formålsmæssighed og nyttighed ekstremt destruktiv for menneskehedens naturlige livsbetingelser.

De forskellige former for iagttagelse, der tilhører den kognitive performance inden for økonomi, moral, ret og uret, politik, personlig udvikling, familiedannelse, pædagogik og dannelse, der ligger under de funktioner, sociale funktioner, som der henvises til med begrebet ”funktionssystemer”, er normalt ikke tema for det modernes opmærksomhed, og når de endelig bliver det, har de tilbøjelighed til at blive noget andet, end de ”er”. I virkeligheden er disse systemer med deres iboende semantiske strukturer så tæt på i det daglige, at de som forudsætning for problemstillinger og løsninger kan være svære at distancere sig nok fra, for overhovedet at blive gjort til genstand for opmærksomhed.

Det er da også med enhver form for performance, psykisk eller social kognitiv performance, at de ukendte betingelser råder og regerer under det manifeste plan. Det er med bevidstheden i den freudianske psykoanalyse som med det manifeste i enhver situation; hvis underbevidstheden hentes frem i bevidstheden, som forklaringen på bevidstheden, så er den samtidigt blevet noget andet, end den var. På samme måde er det med enhver manifest tilstand; den er latent genstand for enhver af de refleksioner, som kunne rette sig mod den i sit medie, og relativere den i nye former for manifeste gengivelser af den.

På den måde er *det store dyr i åbenbaringen* kun latent tilgængeligt for sig selv, og da kun detroniseret til genstandsmæssighed for en ny iagttagelse, der manifesterer sig i sit eget punkt af tid og sted, med egen form, dvs. på sit eget ureflekterede manifeste niveau.

Erfaringen er det store dyr i åbenbaringen, håbløst halsende efter sig selv, hvor det ikke bare er fortabt i sit skaberværk, mere eller mindre lykkeligt uvidende om sin egen rolle i spillet. Herre over sig selv bliver det aldrig. Af samme grund mister tilværelsen først sin magi med

døden. Når verden går rent op i det formålsmæssige og nyttige for de funktionsorienterede, så skyldes det deres egen magi. Således er det ren magi, der får verden til at tage sig ud, som om den har mistet sin magi. Det er dog hverken særlig fantastisk eller specielt godt for noget som helst, at det tilsyneladende har mistet sin magi. Det er indlysende dumt, svagt og destruktivt, når man ellers får lagt ordentlig mærke til det. Adorno/Horkheimer kaldte det mimesis af det døde[46].

Det er ikke nødvendigvis mental styrke[47], der kommer til udtryk, når den såkaldte "kreative klasse" render rundt og akkumulerer effekter i deres eskapistiske tro på, at det en dag skulle give en stærk oplevelse af fylde. Således bruger de livet til at forberede sig på det. Når det begynder at nærme sig slutningen, og de skulle til at nyde det, så opdager de, at de har spildt det og fortrængt evnen til at leve det med evnen til at gøre sig nyttig, og i ren og skær skræk for denne erfaring, så begynder de at fokusere på sig selv som ren og selvopofrende nyttighed igen, det bedste de har lært. Således flyder de store kommercielle medier over med lovprisninger af det grå guld. Budskabet sælger hysterisk godt, fordi købekraften har manifesteret sig hos de store generationer af gamle nyttige idioter.

De sociale funktionssystemer har ingen udstrækning, for de består af hændelser, der skaber forudsætningerne for sin egen gentagelse ved at strukturere bevidstheden og dermed forudsætningerne for den sociale kommunikation. Det moderne menneske orienterer sig funktionelt, i en grad så de forskellige former for problematik så at sige bestemmer bag om ryggen, hvad det er, der ses både som problem og løsning. Vi er optaget af realiteten, som den kommer til syne, men ser ikke den kognitive performance, funktionssystematikken, principperne i det. Realitetsprincipperne dikterer os vor genstandsmæssighed, når vi tror det er den skinbarlige virkelighed, der tårner sig op for os. Magien, os selv, er det store dyr i åbenbaringen, sig selv nærmest og fjernest på en gang.

Det moderne viger tilbage for sig selv, for det fragmenterede, det kaotiske og søger hierarki i sine mange værdibegreber, entydig logisk kosmologisk orden, "som om" der var en højere mening bag mosaikken af delmål og delrationaliteter. Men det moderne menneske er

[46] Dialektik der Aufklärung, 1944.
[47] Man skal ikke være blind for, at det kunne være Nietzsches overmenneske, Zaratustra eller andre utidssvarende stemmer, der taler her.

umærkeligt og uomgængeligt gledet ind i det socialt fragmenterede og differentierede net af systembetingede betydninger i sin daglige gøren og laden. Det sociale åbner for den mosaik af delrationaliteter, der har så stor succes, at det definerer alle de problemstillinger og løsningsmodeller, der karakteriserer det moderne samfunds perception.

Det virker alt sammen meget lidt tilfredsstillende i relation til det ældgamle nedarvede behov for den entydige forklaring på det gode, det sande og skønne, når individet træder ud af dagligdagens problemstillinger for på god traditionel og religiøs vis at lede efter meningen i det moderne. Universitetsfilosofferne er f.eks. stadig alt for optaget af tabet af den store fortælling eller af forsøget på at redde den, til for alvor at komme videre med udviklingen af refleksionerne over det moderne i det moderne. Som erklærede postmodernister står de og begræder tabet af den store fortælling, eller også holder de fast i troen, mod bedre vidende.

Realitetsprincipper betinger systeminternt hvordan fremmedreferencen skæres til, dvs. de er på det manifeste[48] plan udtryk for de sociale systemdannelsers konstituerende nødvendighed, som systemerne ikke øjeblikkeligt kan sætte sig ud over. Og for så vidt som realiteterne falder i en dogmatisk teoretisk tradition, så lader de sig heller ikke mediere eller relativere refleksivt, men ophøjes til en position af ukrænkelighed, får f.eks. karakter af ubetinget betingelse. Inden for teologien er gud både alle betingelsers ubetingede betingelse, legitimeringen af alt og selve realitetsprincippet i et og samme begreb. Sammensmeltningen af kontingensformel og realitetsprincip er ikke så entydig inden for det moderne samfunds andre funktionssystemer.

Der fokuseres kognitivt på egne kognitive forudsætninger, hvorved paradokset opstår, i det, at kun det umulige i opgaven at begrunde sine egne kognitive dispositioner endegyldigt er muligt, bl.a. fordi begrundelsen falder betinget af det, der skal begrunde den. Principperne manifesterer sig konkret ”som om” de var det ikke konkrete, det der ikke kunne være anderledes og som om de legitimerer det konkrete og tilfredsstiller behovet for mere end det konkrete, altså behovet for at se det manifeste som mere end en tilfældighed.

[48] Manifest versus latent.

Kontingensformler knytter sig til de forskellige kommunikationsmediers[49] primære kode, hvor de dækker over kodens paradoksale konstitution, betinger den asymmetri, som iagttagelser forudsætter; moralens godhed, rettens ret, urettens uret, uøkonomisk og økonomisk økonomi, magtens ret, legitimitet, videnskabens tilfældigt indførte grænse mellem betinget og ubetinget, gyldig og ugyldig viden, sand og falsk, … Det er nødvendigt for den kodede iagttagelse, at den ikke bliver stående over for sig selv, for den er netop ikke en af de to værdier, der kommer til syne i kraft af den. For at kvalificere den ene indikationsværdis anvendelse konkret og i det hele taget, må der indføres kriterier for at diskriminere i blandt dem.

Den moralske iagttagelse skelner og søger kvalificeringen af indikationsværdierne god skiftevis ond. Stiller den sig moralsk op over for den moralske iagttagelse, bringer den sig, som allerede nævnt, i forlegenhed. Det er nemlig ikke entydigt godt eller dårligt at orientere sig moralsk. Moralens selvrefleksion er etikken[50]. Etikken falder som en af filosofiens traditionelle discipliner. Her finder man historiske eksempler på, hvordan semantikken har dannet sig omkring forsøgene på at begrunde de moralske dommes gyldighed med henføringen af det gode henholdsvis det onde til det værende, og med udgangspunkt i de kontingensformler man eksplicit har forsøgt at etablere. Historisk finder man lignende forsøg inden for økonomi, politik, ret, videnskab osv.

Kontingensformlerne fungerer som den systeminterne ramme af pålydende værdi, der omgiver enhver funktionsorienteret adfærd. De er med andre ord den formel, der bruges internt som undskyldning for ikke at begynde kognitivt forfra, hver gang der gennemføres en af de overvejelser eller sonderinger, der karakteriserer de systeminterne hændelser. Undskyldningen for at fortsætte derfra hvor man er kommet til, simpelt hen fordi det er her vi står, kunne også være den *formel*, der tilbyder sig som den begrundende betingelse for fortsættelsen til enhver tid, konkret og principielt tilstede i enhver situation, en kontingensformel, der tilbyder sig for livet, som dets undskyldning for at

[49] Sandhed, moral, jura, magt, …

[50] "Paradigma lost: Über de ethische Reflexion der Moral" Luhmann 1989. Der findes en mangfoldighed af forsøg på at etablere moralen på et transcendentalt fundament af bestandighed, nødvendighed. I 1980´erne docerede man f.eks. Alasdair Macintyres "After virtue", fra 1982 på det daværende Odense Universitet. Bogen tegner billedet af en samvittighedsfuld afsløring af moralens manglende transcendentale fundament for så pludselig at finde det i den sociale realitet, logisk konsistent og funderet i det sociales realitet, dvs. helt i overensstemmelse med oplysningsprojektet og dets rationalisme!

fortsætte i de tilfælde, hvor det tilfældigvis havde brug for en grund til det.

Hvis man vil have fat i det sociales indre paradokser, den sociale nødvendighed, dens indre tvang, og hvis man vil forstå mulighedsbetingelserne for opblødningen af rigiditet og trivialitet i den truende udvikling, så er det her det sker.

Hvis man vil se de selvforstærkende kommulativt gentagende tilføjelser af det samme til det samme, det socialiserede og trivielle i dagligdagens gøren og laden, hvor karakteren i processen er den samme, hver gang, i enhver gentagelse, i det sociales mangfoldige akkumulerende bidrag til truslen mod det sociale selv, så drejer det sig om at se på den indre sociale tvang. Det drejer sig om de realitetsprincipper, de regulative ideer bag erfaringen, systemernes kontingensformler. Dem der giver os vor ubegrundede selvtillid, når vi rigidt banker vore principper fast, og når vi antagonistisk sætter dem som brændemærket i panden på de medmennesker, som vi heller ikke forstår.

En operativ forskel opstår

Her følger nogle eksempler på systemdannelser, med fokus på de tre former for selvreference[51], således at dem, der ikke på forhånd kan systemteoriens grundbegreber ud og ind, får en fornemmelse af, hvordan nogle af systemteoriens grundbegreber fungerer. Herefter skulle noget af det mere fremmede ved systemteoriens begreber være overvundet.

Der blev indledningsvis knyttet an ved konflikten. Konflikten er et socialt system. Det har sin egen lovmæssighed, som de mennesker, der rammes af konflikten, ikke kan sætte sig ud over. Selv om det var muligt at analysere konflikten ud i alle dens elementære bestanddele, så ville man ikke kunne forklare konflikten som socialt system ud fra dens dele. Den genererer og omfatter f.eks. sine medlemmer, stridens parter, på en måde, som disse elementer på ingen måde er nogen forklaring på eller som konflikten kan forklares med. Der er ingen deduktiv orden, hvorudfra socialsystemet, konflikt, kan forklares. Det genererer sig selv på et niveau, der ikke kan forklares med en under-

[51] Basal selvreference, processers selvreference og systemets selvreference. De tre typer af selvreference defineres foreløbigt på s. 605 i SS, og de tre følgende afsnit i bogen under kap.11, dvs. IV, V og VII dedikeres til de tre typer.

læggende realitet. Evolutionsteoretikeren og systemteoretikeren taler om det emergente niveau. Det er hændelserne, konfliktens hændelser, deres konstitution i det antagonistiske orienteringsmønster, som er konflikten. Konflikten er et autopoietisk fænomen, et socialt system, uden nødvendigvis at være afgrænset i tid og rum, om end den nok er betinget af den konstituerende distinktion mellem ven og fjende. Dvs. konflikten lever ved den performativt selvbekræftende semantiske distinktion, grundstrukturen i systemet, meningsgrænsen mellem ven og fjende, som på ingen måde svarer til noget, selv om den præger og skaber en verden til forskel, ved f.eks. at føre til verdenskrige[52].

Der findes et hav af emergente niveauer inden for det biologiske og sociale. Dvs. der er et utal af begivenheder og fænomener, der slet ikke kan forklares ud fra de erkendelsesteoretiske idealer, som bygger på den entydige logiske forklaring, hvor redegørelsen fører til konklusionen som en nødvendig følge af et begrænset og kendt sæt præmisser. Konflikten er udtryk for sin egen sociale nødvendighed, der ikke følger med nødvendighed af andet, end dette systems selvorganiserende orden, dens selvbekræftende antagonisme m.m. Selve kommunikationen er på samme måde udtryk for sin egen orden, en orden, der ikke følger med nødvendighed af noget andet end sig selv, heller ikke selv om den er betinget af kaskader af forudsætninger, som den aldrig vil kunne redegøre for uden at ende op som noget andet, en ny orden, der må karakterisere sig selv på samme måde.[53]

Sociale systemer er kommunikationssystemer. De er selvorganiserende, betinget af menneskene med deres bevidsthed, men ikke reducible til menneskene med deres bevidsthed.

---

[52] Det skal siges, at beskrivelsen af konfliktsystemet er min egen, hvis man ellers skulle være i tvivl. Man kan sammenligne med Luhmann i SS Kap. 9.

[53] Rationalitet medfører i ultimativ forstand, at systemet, det rationelle, behersker, ikke bare sig selv, men sin egen indflydelse på sin omverden og de effekter, der opstår i omverdenen som følge af systemet selv og som vender tilbage til systemet som påvirkninger og vilkår for systemet selv. Den systeminterne kontrol over distinktionen mellem system og omverden, samt systemets handlinger, systembetingede effekter i omverdenen, den fulde kontrol og indsigt i disses eksterne liv og tilbagevenden til systemet, og intet mindre, må som minimum være opfyldt, for at man kan tale om den ultimative rationalitet. Vi har allerede nævnt det sociale grundvilkår, dobbeltkontingensen, det forhold at kommunikationen, det sociale bygger på og forudsætter det negative, det at vi ikke kan tænke hinandens tanker, føle hinandens følelser. Socialsystemet, konflikt, er således udtryk for sit eget emergente niveau, og det på en måde, der handler om, at vi måske endda forstår hinandens budskaber, og ikke nok med det, men vi forstår, at vi er uenige, at vi ikke vil hinanden, som vi vil, at vi skulle ville hinanden! Og så kommer vi med vores moral, i mens vi ser hver sin gud for sig, der sidder et sted der ude i sin privilegerede position, og ryster fortvivlet på hovedet!

Et menneske kan formulere en meddelelse. Denne meddelelse, en tekst, et foredrag eller en avisartikel udlægges af andre, der hvor den mødes af medmennesket. Den er formuleret med udgangspunkt i antagelsen om kontekst. Meddelelsen selv er ikke nødvendigvis indholdet, men den refererer til indholdet i kraft af tegnets funktion, form.

Tegnet får mening ved at referere til andet end sig selv. Det gør det som sagt ikke ud i det fri. Bevidstheden vælger i første omgang indholdet, det, der skal indikeres med meddelelsen, derefter vælger bevidstheden den meddelelse, som refererer til indholdet. Lige så snart meddelelsen er valgt, og den falder i det sociale, dvs. som genstand for andre iagttageres opmærksomhed, der behersker distinktionen mellem meddelelse og indhold, så er kommunikationen realiseret. Det er langt fra sikkert at alle aktuelle og potentielle iagttagere af budskabet læser det indhold ud af meddelelsen, der lå som udgangspunkt for valget af meddelelsens form, men for så vidt som meddelelsen over hovedet danner mening for mere end et andet menneske, så har meddelelsen fået mulighed for at præge eller lige frem danne et kommunikativt forløb, ved at der refereres til meddelelsen, ved at den beskrives fra flere vinkler, eller ved at indholdet simpelt hen gentager sig i nye former. Kommunikationen kan bæres et stykke vej med udgangspunkt i en og samme meddelelse. Massefremføringsteknikkerne har gjort det muligt at sprede mange kopier af samme meddelelse ud til modtagere i mange forskellige situationer. En meddelelse kan via massemedierne afstedkomme mange erfaringer og fortolkninger. Grunden til at kommunikationen overhovedet fortsætter som det genkendelige forløb, hvor variationerne falder som forskellige gengivelser af det samme eller det samme i forskellige referencer, er, at den trækker et mere eller mindre tykt spor af struktur efter sig, som bestemmer, hvad der er muligt i social forstand. Kommunikationen er betinget af de dispositioner, som den har skabt som tradition. På den måde er kommunikationen operativt det, der gør en forskel, ved operativt at adskille sig fra alt andet, ved at være sit eget forløb af kommunikative begivenheder. Den er forskellen.

Den nedskrevne erindring og den levende erindring er som spor i mediet, der bestemmer den forventning som de levende sociale og psykiske systemer møder deres fremtid med. Kommunikationens egen historie bekræfter tegnanvendelse og semantiske strukturer, så fortiden i den grad betinger, hvad der lader sig gøre at sige og skrive nu og frem over. Sproget og forventningerne til hvad der giver mening er det

emergente, isoleret set og i matematisk forstand ufatteligt usandsynligt, men sandsynliggjort op gennem livets og det sociales egen evolution, og ligger der latent i de mange socialiserede menneskers bevidstheder og alle de andre af det sociales mulighedsbetingelser. Der er tale om overleverede og nedarvede kompetencer til at give tegn mening.

Det, der lader sig tænke, og det der lader sig sige, er hver for sig i aller højeste grad gensidigt betinget, dvs. det, der lader sig tænke, er betinget af, hvad kommunikationen er og omvendt, det, der kan siges og skrives, er betinget af, hvad der kan tænkes. Bevidstheden er i helt uoverskuelig grad socialiseret, og det sociale er den levende videreførelse af menneskehedens sociale fortid. Alt, hvad der sker her, er fanget ind og bestemt af hvad der er sket. De basale hændelser falder i en semantisk struktur, som bærer mulighedsbetingelserne for hændelser af samme karakter. Det er de sociale systemers *basale selvreference*. Det sociale er kommunikation.

En anden anvendelse af udtrykket selvreference refererer til *aktkvaliteten, proceskarakteren i referencen*. Tænkningen retter sig mod tanken og talen retter sig mod talen. Proceskarakteren eller aktkvaliteten tematiserer sig selv. Rationaliteten forudsætter som minimum denne form for selvreference. Funktionsanalysen er funktionel og retter sig mod sig selv ud fra distinktionen mellem funktion og ikke-funktion. Virker den ikke, er den irrationel, men forudsætningen for at den overhovedet kan komme på det, er funktionalitetens tematisering for sig selv i kraft af iagttagelsesformen, der bygger på distinktionen mellem funktion/ikke funktion, fortsat funktion/ophørt funktion.

Den tredje form for selvreference handler om systemet, der indfører *symbolet for sig selv, identificerer sig selv ved at indføre udtrykket for sig selv*. Det forudsætter et psykisk eller socialt niveau og komplicerer systemets forhold til sig selv og sin omverden, samtidig med at det selvfølgelig også er nødvendigt, f.eks. at kunne indskrive sig og referere til sig selv som individ med navns nævnelse og fødselsdato i det moderne samfund. Ellers ville det være lige til afdeling P på Odense Universitetshospital, hvis individet opholder sig på Fyn.

Erfaringen af at genkende sig som beskrevet socialt er privat, men den falder i en og samme verden, som indeholder de mange måder at identificere sig selv på; det samme er forskelligt, paradoksalt.

En verden kommer til syne for sig selv, når der performativt indføres en semantisk forskel. For at se sig selv, må verden gøre sig forskellig fra sig selv. Bevidstheden forlader ikke sig selv i sin udlægning af alt andet end sig selv, i sin erfaring af verden, med sin fremmedreference. Den forbliver operativt hængt op på sin egen performance, hvad fremmedreferencen angår, såvel som den gør, hvad selvreferencen angår. Den er hverken mere eller mindre autonom i sin selvbeskrivelse, end den er i fremmedbeskrivelsen. Det samme gælder for kommunikationen. Intet menneske kan realisere kommunikationen med tanken. Tanken kan formuleres så den genkender sig i det sociale, som en meddelelse, uden at tanken dermed er blevet en meddelelse. Det er ikke tanken, en psykisk begivenhed alene, der bestemmer meddelelsens sociale liv. Det er meddelelsens fortsatte liv i det sociale. Hvis beskrivelsen falder i en semantisk struktur hos mere end et psykisk system, der muliggør udlæggelsen af meddelelsen som reference til indhold, har den fået sin sociale funktion. Beskrivelsen fører herefter sit eget sociale liv. Ingen nok så genial forfatter kender sit værks skæbne i det sociale på forhånd. Læsningen og forståelsen kan generere et hav af reaktioner, som ikke ændrer en tøddel på de semantiske strukturer, som værket bekræftede, og som lå der på forhånd. Læsningen og forståelsen kan også generere en form for opmærksomhed og en anden form for semantisk åbenhed, end der var i det sociale, før værket kom til verden med sin verden.

Kommunikationen uddifferentierer sig operativt. Skriftlig debat lever ved skriftlig debat. Diskussionen i hjemmet opstår dagligt, og går først definitivt i sig selv, når den lille kernefamilie er opløst. Krigens logik genopstår når nationerne overskrider hinandens tolerancetærskel, eller når de ledende inden for en nation har brug for den ydre fjende, for at cementere det interne sammenhold. Det sociale liv er kommunikativt, og selv om de mange sociale og psykiske begivenheder ikke er direkte meddelelser, så falder de alle i en kontekst, der henter sin mening fra de kommunikativt bekræftede referencerammer, de allerede etablerede strukturelle mulighedsbetingelser for kommunikationen, den socialiserede mening. Kommunikative sociale betydninger genererer og tager udgangspunk i kommunikation. Kommunikationen strukturerer og præger den umiddelbare omverden, de psykiske systemer, som i sit eget medie indgår i en transitiv[54] relation, uden

[54] Transitiv her brugt på samme måde som i grammatikken, modsat situationen, hvor ordet transitiv sættes sammen med orden, i ”transitiv orden”, hvor det betyder at værdien indgår i en beskre-

at effekten af den gensidige påvirkning på nogen måde fungerer forudsigeligt determinerende for nogen af de her strukturelt koblede systemer. Psyken og det sociale organiserer og former sig på hvert sit niveau, i hvert sit medie, psyken i bevidsthedens medie og det sociale i kommunikationens medie. Ingen bevidsthed kan overflødiggøre kommunikationen med tanken og ingen kommunikativ begivenhed er tanken selv.

Men de forskellige diskursgenrer, kan bestemmes på bl.a. den symbolik, som de tager udgangspunkt i, funktion (systemintern teleologi, problemstilling), selvreference, fremmedreference, kontingensformel, ydelse, medie/form m.m.

Socialt er kommunikationen rammen, der sammen med psyken konstituerer det, hvori meningen og referencen lever, både når meningen består i referencen til sig selv, når psyken refererer til sig selv som bevidsthed, tænkende jeg, og når beskrivelsen beskriver sig selv som beskrivelse, men også når der refereres til alt andet. Det er ikke nødvendigt at indføre en ontologisk distinktion / identitet / overensstemmelse / forskel mellem omverden og socialsystem, for at bevare den semantiske sammen med den opperationelle. Det ændrer ikke på, at både omverdenen med dens mulighedsbetingelser og det sociale med dets differentierede former for indre nødvendighed er afgørende for kommunikationen, det sociale.

Spørgsmålet om systemets evne til at medreflektere sig selv på de gældende betingelser for funktion er et spørgsmål om dets rationalitet. Funktionens funktionalitet, værdiernes værdi, prisens pris, retfærdighedens retfærdighed, mulighedsbetingelsernes mulighedsbetingelser (omverdenen med dens og systemerne med deres), systematikkens systematik, manifesterer sig tematisk. De forskellige kontingensformler knytter sig til de respektive funktionssystemer, bidrager til systemernes tematisering af forudsætningerne for funktion og betydning.

Kontingensformlen aktualiserer så at sige systemets interne måde at manifestere sin generelle gyldighed på, dets måde at begrunde sig selv i sin helhed på, eller betingelserne hvorpå begrænsningerne i indikationernes anvendelse og dermed konkrete funktion fremkommer.

---

vet beskrivende betydning, dvs. som modtagende og givende betydning, i relation til resten af det logisk matematiske system f.eks., hvori den optræder. Et transitivt ordnet logisk system indeholder og definerer sig selv og sit indhold ud fra entydige logiske værdier, og dem er der kun to af.

Religionen tilbyder sig med kosmologien, der med sit essenshierarki er langt mindre tolerant end selv de mest tilgivende teologer og demokratisk sindede protestantiske kristne iagttagere foregiver, men den bliver stående uden for de moderne funktionssystemer på sin egen dogmatik. Når det moderne menneske finder det hele begrundet i religionernes forklaringer, Gud som den store altomfattende begrundelse og formålsmæssighed (kontingens) bag det hele, så har det i praksis taget sig en pause fra det moderne, uanset hvor moderne det er!

For kognitivt at være, må den basale selvreference være på plads, dvs. bevidstheden må have etableret sig solidt i sin indre pågående fremfærd og kommunikationen må have etableret sin egen tradition. Kognition, erfaring, manifesterer sig konkret i processen. Erfaringen er altid hamrende konkret. Det mere abstrakte og reflekterede lever ved det manifeste plan, som aldrig kommer på højde med sig selv, heller ikke i bagklogskabens refleksive afglans heraf. Hegels dans om "negationen" og "ophævelsen"[55] siger lidt om det. Når noget vil vise sig for sig selv, er det forpligtet på det grundvilkår, der handler om, at det, for at se sig selv, må stå i forhold til sig selv, dvs. skiftevis svinge imellem storhedsvanviddet og mindreværdskomplekset i forhold til sig selv. Det samme må være forskelligt fra sig selv, for at se sig selv. Det er, om man vil, systemteoriens kontingensformel, det som de gudfrygtige og ideologerne flygter fra.

Det modernes reaktion på tabet af den identiske realitet

Det store kommercielt italesatte politiske spil lever ved tabet af den form for mening, der forudsætter kosmologiske apriori, også selv om det er ude af stand til at erstatte tabet.

Der har siden industrialiseringen været omfattende og stigende sammenfald mellem de kommercielle mediers performance og hele den økonomisk politisk italesatte realitet. Realiteten italesættes med udgangspunkt i ideologien. Det store overordnede økonomiske og politiske spil med alle de store proklamerede objektive og statistiske mål for velstand og udvikling, der hele tiden figurerer i baggrunden af den kommercielt og politisk italesatte realitet, fungerer som kompensation for det tab af mening, som det fragmenterede og funktionsorienterede

[55] Georg Wilhelm Friedrich Hegel: „Phänomenologie des Geistes", 1807.

samfund har lidt i forhold til de gamle kosmologiers essenshierarki. Disse målsætninger er det moderne samfunds religionserstatning, trosindholdet i de ideologiserede økonomiske og politiske retninger[56].

Det har sin indflydelse på det eksistentielle plan. Spillet virker personligt utilfredsstillende, men præger alligevel selvbeskrivelsen. Kun hvis individet identificerer sig med og går helt op i rollen som en af det store spils parter, eller drømmer om at være med i toppen af hierarkiet af den italesættende elite, virker det overvældende. De ideologiske kampe engagerer da også på et eller andet plan, idet de skæres til og fungerer som komplementære forklaringer i relation til det moderne. For dem, der lever sig ind i den ideologiske kamp, handler det om at finde udtryk for det mere generelle og overordnede mål for udvikling, hvor den politiske mønt slås med reference til den mest salgbare udgave af billedet på den almene velfærd og velstand. Man søger det generelle og almene, og fortrænger at kvaliteten falder i det partikulære på det eksistentielle plan, dvs. at de kvalitative forskelle tilhører psyken, det autopoietiske plan. Frustrationen hænger af samme grund tungt over den italesatte realitet.

Der kan slås økonomisk og politisk mønt på enhver begivenhed ved at indrangere dens betydning i religionserstatningens overordnede diffuse referenceramme, hvis funktion ingen behøver at tro på, fordi der er tale om statistiske, økonomisk nominelt optegnede værdier, der kan akkumuleres, regnes sandsynligheder over, altså kommulative værdier, der netop kun manifesterer sig "som om", der var tale om objektive fænomener. Mystikken handler om magien bag det værdifri ubetingedes tilsynekomst, det kvantitative, målelige, talværdierne. Økonomien med dens pengeværdier, symbolik, refererer til alt, men regi-

[56] S.120 i "Die Politik der Gesellschaft" betegnes det politiske systems kontingensformel som systemets selvlegitimering / mulighedsbetingelse, "hier also Bedingungen politischer Thematisierung in einer Weise, die ihrerseits nicht mehr af Bedingungen ihrer Möglichkeit hin aufglöst werden kann. Sie substituieren sich einer transzendentalen Aprioristik, die ihrerseits bereits an die Stelle einer Naturkosmologie getreten war. Sie bilden gleichsam Stilvorscrhriften für die Bestimmungsleistungen des Systems. Sie müssen für eine unbestimmete Vielzahl von Situationen gelten, aber in jeder Situation etwas besagen, das heisst: etwas ausschliessen und einschränkende Kommunikationen anleiten können." Og umiddelbart efter kommer Luhmann ind på, at "det fælles bedste" har figureret som det politiske systems kontingensformel i dets semantiske tradition, fra det tidlige moderne samfund, hvorfra det udviklede sig til at ende op om "statsborgerens lyksalighed", som det der skal legitimere systemet. I en note på samme side henviser Luhmann til Husserl, hvor "stilvorschrift" nævnes som et transzdentalteoretisk metafor for "horisonten", " det bestemmelige af indsnævret men ikke bestemthed", "beestimmbarkeit eines fest vorgeschrieben Stils".

strerer det kun systeminternt i kraft af det økonomiske system og ideologiens internt kvalificerede fremmedreference.

Den egentlige magi består i reduktionen af de kvalitative forskelle til det akkumulerede kvantitative mål for kvalitet, der figurerer inden for alle de etablerede politisk ideologisk etablerede grupperinger. Hvis der så bare var tale om et neutralt udtryk for mulighedsbetingelserne for alt det kvalitative, så ville det ikke være så magisk, dvs. hvis målet faktisk neutralt henviste til mulighedsbetingelserne for det kvalitative. Men det økonomiske råderum fungerer som alt andet end denne neutrale og objektive baggrund af forudsætninger for det egentlige indhold, kvaliteten i tilværelsen, fordi individet formes kognitivt og sanseligt af disse kvalitetsforladte og formelle udtryk for livskvalitet, når det indskriver sig i sin psykisk sociale selvbeskrivelse.

For at lette opgaven med at slå politisk mønt over alt i hele det sociales udstrækning, er indkomsten, forbruget, omsætningen i pengeøkonomisk forstand, blevet italesat som selve det sande mål for udvikling. Man forveksler her det økonomiske systems interne fremmedreference, prisen, omsætningen, med udtrykket for værdi og kvalitative forskelle i det hele taget, slår politisk mønt på den økonomiske og ophøjer økonomisk værdi til ideologiens højeste værdi i en og samme proces.

De akkumulerede økonomiske aktiver, mængden af effekter, er gigantiske i forhold til den smule, der kræves af individet for at sammenligne sig med naboen på den udbredte målestok for værdi, selvværd. Måden, som mennesket måler sit værd på, lægger kun beslag på et minimum af de effekter, der optræder som målet for selvværd. Kunne mennesket finde ud af at værdsætte sig anderledes, var dette ekstreme overbud af akkumulerede effekter helt overflødigt. Fordi der satses alt på kvantitet, agerer mennesket ekstremt uøkonomisk med effekterne. Den virkelige evne til at få et maksimum af affekt ud af et minimum af effekter glimrer ved sit fravær, dvs. den mere økonomiske sans for værditilvækst.

To tal på skattebilletten siger det meste, og hvis der overhovedet er mere at tilføje, så behøver man bare at nævne indkomstkilden og postnummeret, så er den hjemme. Den kognitive kapacitet, der kræves for at kvalificere erfaringen af sig selv på det grundlag, nærmer sig omfangsmæssigt, altså kvantitativt, det man finder hos en regnorm.

Således erfares selvværdet, kvaliteterne i tilværelsen i høj grad som ækvivalente med de kvantiteter af effekter, der kan akkumuleres og bruges til at stimulere selve sanseapparatet, fuldstændigt uden fornemmelse for hvor minimale mængder af energi og ressourcer der virker i selve det kognitive system, dvs. fuldstændigt fokuseret på den ene side af funktionen[57] der giver affekten, den kvalitative forskel. Man fokuserer på kvantiteten af effekter, hvor det ville være langt mere økonomisk at fokusere på selve de sanselige dispositioner, sanseligheden, hvis det var affekten, man var ude efter.

Det at arbejde direkte med sanseligheden og de dispositioner, der ligger under enhver af menneskets kvalitative tilstande, dvs. smag og kognitive dispositioner, forventningsstrukturen osv. alt det kræver ufatteligt få materielle midler, men det gør hver gang en kvalitativ verden til forskel, når sanseligheden vender sig mod sig selv og sine egne forudsætninger, når de semantisk kognitive forudsætninger tematisk falder som genstand for sig selv.

Igen, så handler det om det store dyr i åbenbaringen, der for det meste gør hvad det kan for ikke at blive alt for forskrækket over sig selv. Verdens tilblivelse, sanseligheden og forandringen opstår, når verden for at erfare sig selv må gøre sig forskellig fra sig selv, stå i forhold til sig selv, sanse sig. Det er alt for farligt og det kan sandelig ikke reduceres til det, der er med nødvendighed, og som ikke kan være anderledes.

Resultatet afslører sig her som det, der ikke lå i kortene. Det sande liv, livet som fødsel og død i en og samme proces er alt andet end det forudsigelige resultat af akkumulerede og kalkulerede effekter og stimuleringer af et rigidt og gennemsocialiseret succesadækvat moderne

[57] Sansefunktionen kan ses som virkningen af effekterne. Semantisk orienterer man sig, som om kvantiteten af effekter og stimulanser var det udslagsgivende for affekten. I virkeligheden er sanseligheden lige så meget betinget af den kognitive ramme, tolkning, der sætter mængden af effekter som det udslagsgivende. Og jo mere ensidigt der fokuseres på mængderne af stimulanser, og jo mere der allerede er akkumuleret, des mindre affekt afstedkommer den enkelt tilføjede mængdes ankomst til sanseligheden. De troende identificerer udviklingen med økonomisk vækst. Det faktum, at den først tjente krone er langt mere udslagsgivende for affekten end den sidste er, underminerer trosindholdet i den herskende religionserstatning. Mangemillionæren bemærker ikke forskellen i indtægten som andet end talværdiernes symbolværdi. Hans sanser kan ikke registrere den sidst tilkomne rigdom som andet end talværdien, hvilket underminerer tesen om, at uanet økonomisk kvantitativ vækst i sig selv bevarer sin funktion som det egentlig udslagsgivende i kvalitativ forstand, uanset hvor meget der er akkumuleret på et sted. Det er dog en sandhed, som ikke forhindre de troende i at tro. Symbolikken for kvantitet er performativt det kvalitative.

subjekts sanselighed. Det fatter Thor Pedersen ikke en skid af. For ham drejer det sig om at have råd til at købe hele verden.

De virkelige kulturprodukter udmærker sig ved at pille ved selve den sociale semantiske struktur og de sociale dispositioner for individuel kvalificering af de kvalitative forskelle i tilværelsen. Værdien af disse kan bare ikke gøres op i økonomisk kvantitativ forstand. Faktisk gør kunsten, som der er tale om, det, at den problematiserer selve samtidens religionserstatning, således at de troendes potentielt selvdestruktive overbevisning begynder at vakle, hvad der i aller højeste grad er brug for at få den til, hvis ikke alle de nyttige idioter skal smadre det hele. Men det bryder de nyttige idioter sig ikke om, og så begynder de at skrige op på traditionel religiøs vis, om at individets smag skal der ikke pilles ved, og markedet alene råde, sammen med den evige jagt på stimulanser til det aldrende sansesvækkede men købestærke segment.

Rindalismen[58] bunder i angsten for at komme til at smage på sin egen dårlige smag. Forudsætningen for at kunne skelne mellem god og dårlig smag er en slags evne til at vurdere den. Hadet til de virkelige kulturprodukter, der har kunstens autonome evne til at pille ved sanseligheden, skyldes angsten for at opdage, at livets kvaliteter kunne have været anderledes, at livet kunne være levet anderledes, f.eks. med et langt mindre forbrug af effekter og et langt større, langt mere differentieret sæt af kognitive dispositioner og dermed en længere række af anderledes kvalificerede affekter, for ikke lige frem at sige større affekt! Mistanken, om at man kunne have levet et rigere liv, må for alt i verden ikke bekræftes i de oplevelser, der falder i forlængelse af konfrontationen med den autonome kunst. Magten, der befinder sig i den opsummerede mængde af sanseligt svækkede, er muligvis gigantisk, men individuel mental styrke og evne til at lægge et indhold af mening og fylde i tilværelsen, er der på ingen måde tale om. Menneskeligt, alt alt for menneskeligt, ville Nietzsche have sagt[59].

Den sociale selvbeskrivelse er blevet homogeniseret som følge af den herskende nytte og funktionsoptimerende adfærd. Det politiske system er trådt ind med sit behov for den store fællesnævner for udviklingen, med sit behov for det overordnede billede, der kan appelleres

[58] Et udtryk, der er opstået efter Peter Rindal fra Kolding, der gjorde sig bemærket allerede i 1960´erne her til lands med sine mange og højlydte protester over at kunstnere kunne komme på finansloven.
[59] F.eks. i : "Unzeitgemässe Betrachtungen" 1-4 (fra 1873 til 1876).

til, når systemet forsøger på at vinde magten under henvisning til noget, der kan give billedet på magtens legitimitet og som samtidigt kan sælges til de nyttige idioter. Den herskende orden er bygget op om hele denne religionserstatning, de sanseligt svækkedes behov for en sutteklud, flugtvejen væk fra det alt for levende liv.

Alle inden for det politiske system ser sig dømt til at kæmpe med hinanden om at fremstå som den, der bedst kan legitimere sin magtudøvelse (faktuelle regerings politik eller oppositionens potentielle politik) i forhold til det, der flytter mest på den allestedsnærværende målestok, religionserstatningen i sig selv, det moderne samfunds performativt selvbekræftende succeskriterier, ledetråden i den trivielle udvikling, altså den udvikling der vokser som sin egen største trussel i takt med sin tiltagende succes (udbredelse). I deres patetiske forsøg på at overleve som politikere må de inficere sig med sygdommen, være syge sammen med de syge i den syge orden.

Virkningen af de moderne økonomisk politiske perspektiver på alt er, at de differentierede kvaliteter, individets kognitive og sanselige kompetencer, tenderer mod at gå rent op i det overordnede kvantitative mål, som der kan slås politisk mønt på.

Det moderne samfunds succes bygger på den differentierede funktions- og nytteoptimerende rationalitet, der med ideologien skubber individets selvbeskrivelse i retning af det sammenlignelige, det der kan sammenskrives og akkumuleres. Individet taber sans for det, der ikke går op i forestillingen om det almene, og som ikke sigter på det, der kan summeres op i udtrykket for nytte og funktion. Det viser sig der, hvor individet har mistet fornemmelsen for den autonome kognitive performance hos sig selv, hver gang individet performativt bekræfter, og forskelsløst går op i de mest rigide og fasttømrede sociale orienteringsmønstre med sin selvbeskrivelse.

Den socialt ideologiske selvbeskrivelse tematiserer individet under parolerne omkring individuel frihed og valgfrihed, og fortrænger effektivt opmærksomheden fra den virkelige og forfærdeligt skræmmende eksistentielle frihed, når markedet fremhæves, som om friheden var markedet. Det faktum, at markedet med dets vilkår, udbud og efterspørgsel, i et funktionsdifferentieret samfund blot er livsbetingelser blandt andre og mindst lige så trivielle og forpligtende, som dem man f.eks. finder i tyngdekraften og entropiloven, kommer aldrig for

dagen. I stedet beskrives alternativerne til den hvide økonomi, markedet, som om der var tale om diktatur, totalitær tvang.

Dermed er grænsen trukket op i en ideologisk kamp, der fungerer som den perfekte undskyldning for ikke hverken at se sig selv eller den elendighed, som den ideologiske antagonisme bidrager til, som om markedet ikke i lige så høj grad var nødvendighedens lov, som om markedet ikke var lige så tvingende vilkårlighed som andre af det moderne menneskes sociale mulighedsbetingelser.

Det økonomiske system er på samme måde som konfliktsystemet forpligtende realitet for individet, for så vidt som individet afhænger af de ressourcer, der kun er tilgængelige via pengeøkonomien, den pengeøkonomi, der altså kun af ideologiske grunde ophøjes til gud i det moderne, hvor alt, hvad der anfægter den, så pr. definition er kættersk. Det økonomiske system viser sig på den måde ved ikke bare at fremstå som et reelt funktionssystem, men den økonomifikserede ideologi manifesterer sig med sin symbolik, så økonomien samtidigt tages som gidsel i en social konflikt. Alle de i økonomisk forstand eksterne former for kognitiv kvalificering af værdierne falder ikke bare som det diabolske i forhold til den økonomiske symbolik. Men de anfægter ideologien for de troende, der har ophøjet den økonomiske vækst til deres gud.

Alternativet til den hvide økonomi er den sorte, stofskiftet, det økonomiske systems omverden. Det traditionelle ideologiske modbillede var kommunismen. Den var imidlertid lige så fanatisk i sin tro på den økonomiske vækst, de materielle effekter osv. dvs. fuldt ud lige så blind og ideologisk som den ”frie verden af i dag” er.

I virkeligheden er det livet, som ideologien dæmoniserer. Livet selv er grundlaget for den kun hvide økonomi. Men det kan ikke registreres økonomisk, i kraft af de ideologiserede udgaver af økonomiens symbolik.

Omverdenen til den hvide økonomi findes og kan defineres i myriader af kvalificerende kognitive kontekster, der f.eks. også omfatter prisen for den økonomiske vækst. Vækstens pris er, hvad de nonkommulative betingelser angår og på det kvalitative felt, ubegribelig i økonomisk forstand. Økonomerne bekræfter kun deres egen symbolik, når

de prøver på at genintegrere vækstens eksterne pris i sin systeminterne referenceramme ved at sætte pris på den i økonomisk forstand.

De taler om økonomiens eksternaliteter, og om det at få råd til at tage sig af dem, som om der kun var den problematik i verden, der handler om at skabe det økonomiske grundlag (herunder grundlaget for at tage højde for vækstens utilsigtede bivirkninger). Deres konklusioner er patetiske. For at få råd til at udvikle nye energikilder, må vi hurtigst muligt udnytte/udtømme de kendte. Og hvis det ikke kan betale sig at redde klimaet, grundvandet, arvemassen, havmiljøet, m.m., ja så må vi lade være. Hvad vi ikke har råd til, det kan ikke lade sig gøre. Det, at det i økonomisk forstand ikke kan betale sig at bevare det økonomiske systems mulighedsbetingelser, får ikke nødvendigvis de troende til at tvivle på gyldigheden af deres økonomiske vurderinger. Det falder uden for de troendes symbolik, at se sig selv som værende i konflikt med de livsbetingelser, der forsvinder som følge af den økonomiske vækst. De forstår ikke, at de ikke kan forstå, hvad de ikke forstår, og dæmoniserer sandheden om dem selv, overlader budskabet, den videnskabelige forklaring, sandheden om dem selv, til det de tror på, nemlig markedet for salgbare budskaber. Budskabet – om at de tenderer mod at begå kollektivt selvmord med deres syge forsøg på at overleve på det fri marked – kan ikke sælges. Det er let at bevise videnskabeligt.

Forudsætningen for at vurdere om det giver mening at spørge og svare økonomisk falder for økonomerne som et økonomisk spørgsmål, og her går svaret alene på bedre eller dårligere økonomi. Det er slet ikke sikkert, at det kan betale sig at bevare det økonomiske systems mulighedsbetingelser, og så kan systemet ifølge sin egen indre systembetingede tvangstænkning konkludere, at det ikke kan betale sig at overleve.

Forudsætningen for at forstå begrænsningen i gyldigheden af den systembetingede kognitive performance findes ikke i systemet. Det adlyder blot sin egen indre tvang. Forudsætningen for at beskrive gyldigheden af den systembetingede kognitive performance falder i systemets omverden.

Det tilhører ikke den kun økonomiske rationalitet at definere gyldigheden og rækkevidden af den økonomiske rationalitet. Tværtimod, det tilfalder slet ikke den økonomiske rationalitet, der bare adlyder sig

selv. Men da man af ideologiske grunde har ophøjet det økonomiske systems symboler for værdi til det højeste, ja så dæmoniserer man blot kritikken af pengeøkonomien, livet selv med alle dets inkommensurable former for kvalificerede kvalitative tilstande.

Den økonomiske ideologis udbredelse gør det ikke lettere for det moderne samfund at komme kognitivt på højde med sig selv, end sige forklare og forstå det farlige i den ensidige dyrkelse af økonomisk vækst som meningen i tilværelsen. Den ophøjer systemets rationalitet til ideologi, realitetsprincip, og bruger dets kontingensformel (identifikationen af formålet/væksten med den sande almeninteresse) som det politiske systems kontingensformel, når der henvises til den økonomiske vækst som den overordnede formålsmæssighed igen og igen. Man ser det over alt inden for alle politiske grupper. Ingen kan se skoven for bar træer.

Omverdenen til den hvide økonomi er mere end den sorte økonomi, altså den "hvide økonomi" begrebslige modpol, og kan altså defineres som meget mere end ulovlig skatteunddragelse. Stofskiftet, alle livets processer, den kvalitative psykiske og sociale evolution, genesen under de nyttige idioters manglende sans for sig selv, det store dyr i åbenbaringen, falder ind under den store sorte økonomi. Den hvide økonomi kan kun referere til genstanden for sin opmærksomhed ved at sætte pris på. De betydninger, som lever i kraft af andre semantiske strukturer og kognitive dispositioner end prisens, falder uden for det, der lader sig registrere økonomisk. Selv det økonomiske systems sociale og naturlige omverden af systembetingende mulighedsbetingelser falder i semantisk mørke for det økonomiske system. Det kunne det moderne samfund sagtens leve med, hvis bare den kognitive performance, og funktionssystemets symbolik så at sige forblev funktionsbetinget. Men problemet er, at økonomien idealiseres, forgudes og ideologiseres.

Når man orienterer sig systeminternt inden for de troende kaster i det moderne økonomifikserede samfund, så er det diabolske ikke bare alternativet til den store hvide økonomi. Alternativet til den hvide økonomi bliver dæmoniseret. Der er ikke plads til den sorte økonomi som andet end djævelens værk inden for denne symbolik. Man orienterer sig antagonistisk i forhold til det, der findes af eksternt kvalificerede former for indikationer af værdi. Det diabolske bliver af den økonomifikserede ideologi til den djævelske sorte økonomi.

Den ideologiserede udgave af det økonomiske systems vækstbegreb markerer nogle antagonistiske tilbøjeligheder, som det moderne samfund nødvendigvis vil blive nødt til at tage udgangspunkt i, når den store konflikt begynder at manifestere sig bredt.

Dem der nu identificerer sig med systemets misforståede begreber for kvalitet og dets konsekvent kognitivt og sanseligt svækkede realitetsprincip, de vil selvfølgelig komme til at stå for skud i den konflikt, som de selv beder om.

De nyttige idioter orienterer sig som om de autentiske kvalitative forskelle kun var betinget af kvantiteten bag tilstandene, og som om friheden alene lå i det ekstremt semantisk fattige udvalg af muligheder i økonomisk forstand. De tager fejl, og det skal man ikke tage fejl af.

Den kognitive performance er det store dyr i åbenbaringen. Når livet i sin udstrækning reducerer sig selv til den kalkulerede nytte og funktion, så er formålet med al denne nytte konsekvent gået under i formålsløs formålsmæssighed og unyttig nyttighed. Man er gennemført rationelle og blinde for egen rationalitet, fuldstændigt lige som de ingeniører, der med faglig stolthed designede de brændeovne, der gjorde det af med 6 millioner jøder under anden verdenskrig. De identificerede sig med deres tekniske kunnen, var stol af den, og lukkede øjnene for den realitet, som de var del af. Nyttige idioter var de.
Man skal relativt langt tilbage i historien, faktisk helt tilbage til før industrialiseringen, for at finde en udbredt social og ærlig forståelse for det formålsløse i den nu alt for udbredte formålsmæssighed, det nytteløse i al nyttigheden.

Adelen var i sin tid ikke i tvivl om, at de var formålet med al formålsmæssigheden og det nyttige. De adelige holdt fast i, at deres formål ikke var at være nyttige og funktionelle, men den at give alle de nyttige og funktionelle et formål med al deres nyttighed og funktion. De anså sig selv for at være dem, der skulle nyde der på toppen i den feudale hierarkiske samfundsstruktur, hvor de befandt sig. De var selve belønningen, øverst i samfundshierarkiet. Deres funktion var at give alle de underordnede nyttige sociale niveauer mening, den at bidrage til deres nydelse.

I dag er der kun reminiscenser tilbage af feudaltiden. Nogle få føler sig stadig adelige, og toppen inden for borgerligheden, det politiske system, de italesættende autister, har svært ved at huske at fortælle om, at de ikke regner sig selv til al den nyttighed og formålsmæssighed, som de forsøger at reducere alt andet til.

I toppen af det moderne samfund finder man stadig en selvbeskrivelse, der tager udgangspunkt i distinktionen mellem de nyttige og sig selv. Distinktionen bruges på en måde, der ikke kan manifestere sig i selvbeskrivelsen, uden at de øjeblikkeligt mister deres magt. Således kan de ikke eksplicit indrømme, hvordan de skelner mellem de nyttige idioter og sig selv. Denne distinktion, deres performativt bekræftende selvopfattelse, er således kun kendt som det, man ikke kan kendes ved, lige som der findes andre mekanismer, der fungerer bag ordenen, og hvis funktion er betinget af ikke at blive tematiseret.

Hvordan går det så de mange nyttige idioter på arbejdsmarkedet, der ofrer sig i overensstemmelse med præstationsprincippet?

De lever som om de hele livet forbereder sig på livet. Og når de så en dag er blevet overflødige, har tiden for sig, og står der med deres erfaringer, der centrerer sig om det at gøre sig nyttig, og være samfundsbærende bidragydere til den kommulative vækst, ja så må de indrømme, at det at leve, det kan de ikke, for de har kun lært at lade sig selv og alt andet gå under i nyttighed.

Deres karriere var fra begyndelsen betinget af, om de var i stand til at fortrænge evnen til at leve med evnen til at gøre sig nyttig, evnen til at udskyde behovstilfredsstillelsen, forstille sig, hedder det i pædagogikkens metadiskurs. De lærte, at det var prisen for at opnå status, respekt og ret til at nyde sit otium.

Det er slet ikke uden grund, at Max Weber kan forklare den protestantiske etik som en side af den vestlige verdens arbejdsmoral[60]. Det sakrale går på selvopofringen, offerets logik, meningen med livet, som her er at lade alt indhold ”i livet” gå op i meningen ”med livet”. Den protestantiske etik fokuserede på at reducere underklassens liv til et langt offerritual, føre det unyttige profane ind under det sakrale og nyttige. Katolikkerne havde tvangen i det ydre. Protestanterne internaliserede den med opdragelsen i det indre. Overjeget introduceredes i

[60] Max Weber: ”Die protestantische Etik und der Geist des Kapitalismus”, 1904.

opdragelsen ved at fortrænge lystprincippet. Det lærte Freud os. Herefter var enhver sin egen slave, slave af sit eget præstationsprincip.

Som arbejdsfrie eller som folkepensionister fandt de nyttige idioter tids nok ud af, hvad det var, de havde tabt i opdragelsen, dvs. tids nok til at forstå, at det hele var forgæves, men for sent til at genvinde det tabte. De forstod, at de havde været nyttige idioter. Og deres opdragere, samfundet, kunne ikke give dem det tabte liv igen. De gamle nyttige idioter lagde sig derfor til at dø sammen med alle dem, der var blevet arbejdsløse i en tidlig alder, men for gamle til at genvinde livsevnen, for de kunne hverken leve eller gøre sig nyttige. Som alle de andre nyttige idioter før dem, så rådnede de op i den rådne banan eller på plejehjemmet, hvor de socialt lavest stillede måtte se sig tvangsaktiveret i rollen som sosu-arbejder.

I dag udgør pensionisterne, de arbejdsløse, folkene på overførsel og kapitalisterne flertallet af befolkningen. De har faktisk købekraften, men deres sanser er svage, gennemstruktureret af de snævre og fattige forsøg på at maksimere kvantiteten af effekter. Selv om de ikke befinder sig i den rådne banan, så er deres liv determineret af det fattige indhold i tilværelsen, som handler om ikke at ende der hvor de er med deres sanselighed. I gamle dage troede de stadig på livet efter livet. Det gør man heller ikke mere. Til sidst er der kun tomheden i effekterne og de døde sanser tilbage. Den ultimative grad af hykleri kommer til udtryk i forbudet mod aktiv dødshjælp, som om de moderne succeskriterier var andet.

Når der i det moderne samfund tales om etik og moral, så kommer behovet for distinktionen mellem det gode og det onde til syne igen ud fra en monoteistisk forventningsstruktur. Det moderne samfund er ikke eksplicit på højde med tabet af den form for mening, som det funktionsdifferentierede og fragmenterede samfund er udtryk for. Det ses af, at den kosmologiske forventningsstruktur lever videre i skyggen af det moderne.

Det er først og fremmest eksplicit religiøse mennesker, der vælges ind i de komiteer og udvalg, som f.eks. det politiske system ind i mellem føler sig nødsaget til at forme, når det konfronteres med alle de muligheder, som den moderne naturvidenskab har givet for at flytte rundt på definitionerne mellem det, der en gang var naturligt givet og det der kan lade sig gøre nu. Hver gang mulighederne og betingelserne

for det moderne flytter sig, så tilkalder man en gruppe af kristne mennesker, der i kraft af deres håbløst umoderne samfundsforståelse dømmes kvalificeret nok til at sige noget etisk om udviklingen.

Men ellers er det de økonomisk videnskabelige kommulative mål for vækst, der figurerer som det store overordnede udviklingskriterium. Disse mål har fået rollen som overordnet mål for udvikling, dvs. de er indskrevet i en position, der kan sammenlignes med den kristne etiks opbygning omkring det guddommelige. Religionserstatningen består i at ophøje de økonomiske mål for vækst til samfundets højeste mål for værdi, betingelsen for og forudsætningen for alle andre værdier i det moderne. Selv om Gud er død, så orienterer man sig alligevel "som om" der var en entydig rangorden værdierne i mellem.

Det sociale er kommunikation og meget afhænger af kommunikationens karakter

Kommunikationen kan ikke føle eller leve selve livets kvalitative forskelle. Det kan kun psyken, de levende kognitive enheder med alle deres sanser. En regnorm har et rigere erotisk liv, end det selve den sociale beskrivelse af liderligheden kan byde på, eller det denne bog kan byde på for den sags skyld. Det sociale kan ikke empirisk erfare de kvalitative forskelle i livet, som gør det værd at leve. Det ændres ikke af, at det sociale i høj grad kan referere til livets kvaliteter, at det giver mening socialt at beskrive sanseligheden, og at sanseligheden faktisk struktureres og formes socialt ved kommunikationen.

Når den sociale selvbeskrivelse tematiserer sig selv som de eksterne betingelser for livets kvalitative forskelle, så er selvbeskrivelsen faktisk rigtig. Det ændrer ikke på, at følelserne og kvaliteterne falder på det psykiske plan, uanset hvor betinget de er af det sociale.

Problemet er ikke, at individet lever på sociale betingelser, men problemet er de betingelser, som det lever på, dvs. de realitetsprincipper og succeskriterier, som det sociale trækker op for individet.

Individets selvbeskrivelse, der handler om refleksionen af selvværd og kvalitativt nærvær i det sociale, er henvist til og lever bl.a. som udtryk for de sociale mål for udvikling. Det sker f.eks. når den enkelte forsøger på at etablere sit selvværd med sine henvisninger til sin indtægt.

Psykens egen magiske kraft virker skræmmende for psyken selv, lige som det magiske i de skabende principper i det hele taget altid har virket skræmmende for livet i livet, det psykiske, det socialiserede psykiske. Det i sig selv er en del af forklaringen på, hvorfor menneskeheden flygter ind i de kvantitative mål for effekter bag affekten, og på hvorfor man i forståelsen af det, der virkeligt gør den kvalitative forskel, alligevel forsøger på at forstå det som det, der fundamentalt set ikke gør den helt store kvalitative forskel.

De semantiske forskelle, selve sanseligheden, følsomheden, smagen, synet, lugten og hørelsen er ikke kvantitative forudsætninger, effekter. Kvaliteten i erfaringen kan ikke entydigt henføres og reduceres til det målelige, uanset hvor betinget disse kvaliteter kan forekomme betinget af kvantitative mængder af effekter[61].

Det er en del af forklaringen på, hvordan det sociale har haft held med at indføre kampen for at overleve som det egentlige objektive mål for succes og indhold i tilværelsen, hvilket jo mildest talt er overflødigt i en situation, hvor det kun er et problem for menneskeheden at overleve, fordi man lever som om det var det. Hvis mennesket ikke havde fortrængt evnen til at leve med evnen til at gøre sig nyttig, med alle sine indledende øvelser og forberedelser på et liv, som det mister i samme bevægelse, så ville det slet ikke have været noget problem for mennesket at overleve. Men det er det nu.

Selvværdet markedsliggøres, f.eks. reflekterer individet sig i en sociale ramme, hvor kriterierne for succes udgør den referenceramme, som individet må benytte sig af i sin indskrivning i det sociale, som forudsætningen for at genkende sig i det sociale. Det sker i en situation, hvor det, der truer menneskeheden, er individernes akkumulerede bidrag til den økonomiske vækst, målet for succes, der objektivt set lige så godt kunne tages som udtryk for den hastighed, hvormed menneskeheden underminerer sine egne mulighedsbetingelser.

Alle officielt tematiserede problemstillinger hæfter sig op på den politisk økonomisk italesatte målestok for mening og udvikling. Det fragmenterede i alle de inkommensurable værdier fortrænges og

[61] Så meget har den ontologiske dualisme f.eks. også begreb om. Men da den som ontologi reserverer sandheden til det der "er", og da de emergente, de flygtige egenskaber, de semantiske strukturer, betingelserne for kvaliteten, smerten selv, sensationen, affektionen, hele tiden "er" for så atter ikke "at være", dvs. forandrer sig, ja så må det også benægtes, bortforklares, lige som den fremtid, de muligheder der ikke kan reduceres til fortiden, det liv der ikke allerede er dødt.

fremmes vilkårligt ud fra behovet for at fremmane billedet på den transitive orden omkring væksten som overordnet mål for udvikling, hvis man da ikke hænger fast i en af de andre store religioners kosmologi. Det viser sig i al den vold, der udøves mod de mere kvalitativt orienterede kognitive evner i det moderne.

Hvad man f.eks. kan vide på kvalificeret differentieret vis, det bliver mast af det store kvantitativt monstrøse væsen af en italesættende politisk økonomisk fikseret orden, og må vige for ideologien og dens urealistiske realitetsprincipper. Løgnen, italesættelsen og uvederhæftigheden er konsekvens af det store politiske spil, spillet som tillader selvdestruktionen, der centrerer sig om de store selvnegerende succeskriterier.

Olie og økonomi (lakmusprøven): Politisk løgn, økologisk selvdestruktion. Historien om hvor mange løgne man vil fortælle, for ikke at miste sin tro, ideologi.

Identificeringen med den italesatte realitet omkring dansk deltagelse i Irak-krigen, 2003, var så gennemført i den officielle del af Danmark, at det er forklaringen på, hvordan Anders Fogh Rasmussens eksplicitte løgn kunne blive hængende som den store kræftsvulst, der har levet og udviklet sig siden inden for det officielle Danmarks selviscenesættelse.

Denne svulst, denne kollektive skyld, kan reflekteres i lyset af hetzen, som Poul Nyrup Rasmussen blev offer for umiddelbart før Fogh-epoken, fordi han mod bedre vidende påstod at have været i en svinesti på et bestemt tidspunkt for bedre at kunne illudere et praktisk kendskab til forholdene i stien. Den samlede presse skreg op som en flok svin ved fodretid om at Poul Nyrup ikke anede, hvad han talte om, for han havde aldrig været i den svinesti på det tidspunkt, som han påstod. Pressen havde strengt taget ret i, at Poul Nyrup ikke havde været, hvor han påstod at han havde været. Men mediernes performance sagde i den anledning alt om den italesættende realisme, men ikke noget som var forpligtende for andet end den italesatte politiske orden. Man kunne lige så godt have sagt det, som det var, at medierne og de kommercielle interesser var fokuseret på at få en ny regering. Det fik de.

Hvis de kommercielle interesser bag massemedierne med samme nidkærhed havde engageret sig i Anders Fogh Rasmussens omgang med sandheden i forbindelse med den vigtigste beslutning i hele sin regeringstid, dvs. begrundelsen for at gå med i USA's krig i Irak i 2003, så ville Anders Fogh politisk havde været en død fisk. I stedet fik han sin høje post som Natos Generaldirektør, som tak for tjenesten, i øvrigt efter at han var blevet italesat som statsminister for det lille pseudofeudale land tre gange i træk.

Det økonomisk politiske fællesskab var etableret omkring de økonomiske interesser i olien og alliancen med verdens sidste supermagt, USA. Krigen drejede sig den gang som i dag om olie, et af de fossile brændsler, der i dag er med til at holde den store hvide økonomi i gang, i en proces, som samtidigt frigør drivhusgasser i fatale mængder til det økonomiske systems omverden.

Alle inden for det officielle Danmark vidste sammen med statsministeren, at ingen, heller ikke Fogh, vidste med sig selv, at Saddam Hussein havde masseødelæggelsesvåben; for det havde Saddam Hussein ikke!

FN´s våbeninspektører[62], og andre med forstand på hvor der skulle ledes, hvis de påståede våben skulle findes, kunne nemlig ikke finde dem. Alle i stien vidste at Fogh løj, da han for at give krigen en mere legitim begrundelse, påstod, at han vidste, at Saddam Hussein havde masseødelæggelsesvåben. Løgnen var alles løgn. Alle var skyldige. Derfor var enigheden om at undskylde den så massiv.

Frank Grevil, der lækkede et referat af FE´s risikovurdering, altså en afsløring af de efterretninger, som Fogh havde at gå ud fra, afslørede, at Fogh talte mod bedre viden, når han påstod, at der var begrundet

[62] FN´s våbeninspektører manglede kun at få lov til at komme med på toilettet, når Saddam Hussein skulle lave pølser. Men den gamle massemorder, kommunist og kvindesagsforkæmper ville ikke have, at verden skulle se, at han havde anskaffet sig et toilet af det rene guld for de midler, som han havde tilranet sig via medicin/føde for olie-programmet. Det kendte man alt til, og forstod det fuldt ud i Bush-lejren. Her var det FN´s våbeninspektører der var problemet, fordi de sagde det (med Foghs eget ordvalg) som det var, at "der ikke var noget at komme efter". Den første og den anden Irak-krig havde sammen med FN´s sanktioner mod landet kostet et ukendt antal mennesker livet. Tallet er stadig yderst betændt rent politisk og af samme grund ukendt. Nogle taler om mindst 2 millioner døde børn og voksne, foruden et langt større antal internt og eksternt fordrevne. Der kan i den grad tales om sandheden i det at sandheden er ilde hørt. Det ændrer sig ikke af, at medierne tørrer skylden af sig ved at omtale datidens magthavere som de skyldige. Magten ligger i italesættelsen af magten, af magthaverne som de ansvarlige. Magten ligger i italesættelsen.

mistanke om at Saddam havde masseødelæggelsesvåben. Frank Grevil fik 3 måneders fængsel for at gøre demokratiet den tjeneste. Statsadvokaten var ikke i tvivl om, at løgnen skulle forsvares til fordel for krigen om smørelse til den skrantende verdensøkonomi.

Krigen gik langt fra som forventet. Verdensøkonomien og især den amerikanske blev oven i købet ramt af krigen, lige som det allerede i Fogh-epoken blev helt umuligt at fortrænge de videnskabelige beviser på, at den menneskeskabte globale opvarmning var i fuld gang. I slutfasen satsede man på at lade ”som om”, at man havde forstået problemet, global opvarmning, og ville gøre noget ved det. Det ville man selvfølgelig ikke. Det ville nemlig havde været alt for kættersk i forhold til de økonomiske vækstidealer, den herskende ideologi, religionserstatningen.

Det, at man heller ikke senere har kunnet undgå at blive konfronteret med beviset på, at Saddam Hussein ikke havde masseødelæggelsesvåben, at FN´s våbeninspektører havde ret, når de før krigen sagde, at der ikke var grundlag for krigen, som medierne og Fogh løgnagtigt påstod, at der var begrundet mistanke om i foråret 2003, det ændrede ikke på noget. Den italesættende orden holdt sammen om at neutralisere effekten af løgnens afsløring som løgn, lige som befolkningen ikke behøvede andet end en løgn som undskyldning for at slutte op om krigen.

Fogh vandt de følgende valg, selv om befolkningen vidste, at han havde brugt løgnen til at dække over det store fællesskabs ufine overgreb mod oliestaten Irak. Folket ville føres bag lyset, eller rettere, man lod ”som om” man havde grund til at tro andet, end det man havde vidst.

Det gamle ordsprog, om at man i et demokrati ikke kan føre flertallet bag lyset hele tiden, skal nok sættes i et nyt lys. Så længe det folkelige danske flertal nemlig ved, at deres rådne økonomiske særinteresser kan dækkes ind under et skin af legitimitet med en løgn, ja så kan folket sagtens leve med at være delagtig i nedslagtningen af adskillige hundreder tusinde uskyldige mennesker, på samme måde som man lever fint med sine bidrag til ødelæggelsen af klimaet. I øvrigt er Irak beboet af muslimer og mørklødede typer, som i forvejen ikke påkalder sig sympati hos de blåøjede danskere, og dybest set så regner det økonomisk højtflyvende segment med, at der kommer en teknologisk

frelse fra det ydre rum og redder dem ud af den økologiske sump, de har skabt om sig her på den blå planet.

De uhellige alliancer af økonomisk og politisk art, der regerer bag italesættelsen af realiteten, realitetens italesættelse, kan beskrives som den del af den bagvedliggende forklarende realitet i den performance, som medier og politikere gør det muligt for folket at sætte sin selvbeskrivelse ind i. Erfaringen og selvbeskrivelsen svarer ikke til noget. Den er heller ikke død med løgnens afsløring, men den stinker sammen med de døde irakere og det klima den efterlader.

Foghs udtalelser kan ikke kvalificeres som sande eller bare i minimal grad som forpligtende. Lige gyldigt hvilket meningsregime de lægges ind under, dvs. uanset hvilke referencerammer de skal forstås på baggrund af, ja så er og var der tale om simpel løgn. Og det faktum, at det ikke blev hans politiske død, at han begrundede sin vigtigste politiske beslutning med løgn, ja det kan han og vi andre kun takke medierne for sammen med resten af den herskende orden.

Løgnen består i den eksplicitte fremførelse af påstanden om at vide, hvad der ikke vides. Den simple løgn vidner om desperation og respektløs villen bestemte tilsigtede mål på trods af viden om det evt. moralsk forkastelige eller på anden vis destruktive i forehavendet. Det store demokratiske flertal består af lystløgnere, sådan som det er blevet her på tærsklen til det, der ligner det moderne samfunds praktiske selvnegation.

Den form for selvbekræftelse, der ligger i det modernes kognitive performance, svarer ikke til sandheden om dette samfunds evne til at tage vare på sig selv. Succes i moderne forstand er så meget andet end succes. Det gælder både internt i social forstand, hvor lykken glimrer ved sit fravær, selv hos de rigeste og højestflyvende danskere, og det gælder især, fordi man i sin hysteriske jagt på politisk magt, social succes og økonomiske friværdier, har ødelagt de mulighedsbetingelser, som findes i omverdenen til det sociale, dvs. i den uciviliserede og naturlige natur med alle dens asociale men ultimativt nødvendige forudsætninger for menneskelivet selv.

Ind til videre har løgnen om ”verdens sande tilstand” i Bjørn Lomborgs udgave fungeret på samme måde som Foghs egen løgn. Der er hverken økonomi, politisk magt eller personlig prestige i at videre-

bringe sandheden om livet i stien. Svinene har deres egen patetiske udgave af "verdens sande tilstand", og det bestemmer, hvad der kan sælges og hvad der ikke kan sælges, dvs. de er selv det eneste succeskriterium, som de virkelig anerkender og ser op til. Udviklingen går der efter. Kun de selv er i stand til at se den som udtryk for de bedst egnedes overlevelse.

Den kun politiske udtalelse er hverken sand eller falsk

Den rene løgn adskiller sig fra en mindre desperat form for politisk italesættelse. Den kun politiske udtalelse kan karakteriseres ved det eksplicit eller implicit at forbeholde sig retten til at forblive friholdt over for kravet om at lade sig kvalificere som sand eller falsk. Den politiske udtalelse er hverken sand eller falsk. Den er bare politisk. Den fremføres under henvisning til retten til pr. efterkrav at stå neutral i forhold til et hvilket som helst sandhedskriterium, eller den neutraliseres som andet ved efterfølgende at lade sig indordne under kategorien, "kun politisk"[63].

[63] Den rent politiske udtalelse manifesterer sig diabolsk i relation til andre former for symbolik. Den er ikke nødvendigvis hverken juridisk, moralsk, økonomisk, psykisk personlig eller videnskabeligt bindende. Den kan være taktisk i politisk forstand, virke eller ikke virke taktisk i snæver magtlogisk forstand, og dens funktion skal ses som taktik, men den er ikke bindende på samme måde som andre former for systemintern symbolsk kommunikativ manifestation. Den politiske performance er fritstillet, diabolsk, i relation til andre af det moderne samfunds symbolsk generaliserede kommunikationsmedier. Den politiske manifestation falder under magtens symbolik. Som kosmologien og ideologien genererer det politiske system sin egen ret, moral, og sandhed, principielt både i det partikulære og i sin helhed. Det kan godt være, at den politiske manifestation sætter sig på sin egen ret, på sin godhed og sin egen sandhed, men det er kun politisk, taktisk, dvs. potentielt set med udslag i og sigtende mod effekten i statsapparatet, dvs. at dømme i relation til magten, de strategiske betydninger for statsmagten, den lovgivende, dømmende og udøvende magt. Det er blevet almindeligt at kalde den politiske performance for "spin". Det forhold, at politikere er borgere og at også spindoktorer er underlagt almindelig lovgivning, især bestemmelser om magtudøvelse og forvaltningsskik, og det at spinkulturen rent faktisk også bliver vurderet moralsk af det omgivende samfund, det kommer klart nok bag på spindoktorer og politikere en gang i mellem. De afslører her deres kognitive autisme, deres manglende forståelse for, at deres performance ikke lever i et vakuum, at selv om de fokuserer på egen symbolik, så falder deres ytringer i en verden, hvor loven er skrevet og domspraksis gælder, sammen med den moralske iagttager, de sociologiske betragtninger osv. Spinkulturen forveksler sit "som om" med realiteten. Det, at det moderne samfund nok kognitivt lukker sig om det funktionsdifferentierede og orienterer sig differentieret på baggrund af de forskellige former for symbolik, betyder ikke, at autisterne ikke befinder sig i en og samme verden. Autisten lukker sig om sig selv, og er ikke åben for det, at autistens succes i den grad afhænger af, hvordan denne indskriver sig i verden med dens diabolske betydninger. Således må ministeren til tider se sig gået for lovbrud, fordi han blindt levede efter sin egen og glemte den gældende, modtage en næse for ikke at oplyse folketinget korrekt efter ministeransvarsloven, eller vinke farvel til en spinmester, der var lidt for kreativ med de administrative midler, sandheden osv.

En utilsigtet bivirkning ved det at begrænse et udsagns værdi til det alene at stå som et politisk udsagn, altså ved begrænsningen til det alene at tage sig ud "som om" der var tale om en udtalelse, eller "som om" udtalelsen i en eller anden forstand kunne kvalificeres som sand, er, at sådanne "ikke udsagn" tenderer mod at miste enhver kommunikativ og dermed også politiske funktion.

Den, der nemlig til enhver tid forbeholder sig retten til pr. efterkrav at neutralisere enhver af sine forudgående udtalelser med kategoriseringen af dem som blot politiske, risikerer at miste evnen til frem over at kunne gøre en performativ forskel kommunikativt og dermed også politisk, socialt.

Politisk magt hviler i italesættelsen af realiteten, realitetens italesættelse. Og uden udsagnets implicitte indskrivning af sig selv under et af de regimer, der kvalificerer et udsagn som udsagn, forudsætningen for at noget kan fremstå som meddelelse eller påstand om et og andet, ja så er det ikke en gang et udsagn, en påstand eller en kommunikativ meddelelse. Kunst, kan denne sære form for politisk adfærd ej heller kaldes. I det hele taget er det svært at forklare, hvad en politisk udtalelse overhovedet er[64].

Forudsætningen for at kunne manifestere sig kommunikativt er den implicitte eller eksplicitte parathed til at lade den kommunikative meddelelse kvalificere i en semantisk ramme, som giver den udsagnsværdi, det være sig inden for en videnskabelig tradition for at kvalificere udsagnet som sandt eller det være sig inden for mediernes mere faglige journalistiske tradition for at kvalificere udsagnet som lødigt eller i forhold til andre kvalificerende kriterier.

Det politiske system og den performative selviscenesættelse af magten har nået grænsen, når den simple løgn er blevet indholdet, eller når en fraktion er faldet tilbage til den "rent politiske" performance lidt for mange gange. Dette "som om" er muligvis ikke noget "som om". Men forudsætningen for kommunikativt at kunne gøre en forskel er at udsagnet manifesterer en slags udsagnsværdi, at der er en udsagnsværdi til stede. Det er ikke nok at lade "som om" at der kommunike-

[64] Den politiske udtalelse kan, for så vidt som den betegner sig selv som kun politisk, ikke en gang kaldes skin og bedrag, sådan som Theodor Adorno f.eks. beskriver Heideggers filosofi, bl.a. i efterskriftet til "Jargon der Eigentlichkeit" i "Negative Dialektik" fra 1967.

res. Ikke en gang løgnen kan fremføres, hvis der ikke ligger en påstand om en sandhedsværdi bag det fremførte.

Formen må etableres, ville George Spencer Brown sige[65], og den må gøre en forskel, ved f.eks. ikke intentionelt at ophæve sig selv med referencen til sig selv, som "kun politisk".

Spinkulturen og d*en politiske italesættelse*

Det forhold, at sandheden har mistet sit absolutte ontologiske udgangspunkt i nødvendigheden og identitetsprincippet, det betyder ikke, at alt flyder. Sandhedsteorien er ikke afskaffet med afskaffelsen af identitetsprincippets krav på at være udgangspunkt for sandheden. Spinkulturen og det politiske system kan ikke lukke sig om sin egen verden selv om en bestemt form for sandhed er gået under. Spinkulturen er måske nok resultat af en følelse af, at alt flyder. Men det gør det ikke. Magtens symbolik er måske sin egen, men alle de diabolske betydninger kan netop ikke reduceres til magtens symbolik. Magten og den politiske orden kan ikke erstatte sin omverden med den italesatte realitet, skalte og valte lukket om egen symbolik, hindsides alle andre former for realitet. Realitetsprincippet, magt, er kun en del af realiteten.

[65] Spencer Brown udvikler i sin "Laws of Form" fra 1969 et logisk notationssystem, der kan bruges som formel repræsentation for udsagn. Han skelner mellem den markerede tilstand og den umarkerede. For overhovedet at kunne gøre en forskel i logisk forstand/kommunikativt må markeringen indfinde sig, kommunikationen må manifestere en slags indikeret/indikerende tilstand, noget må med andre ord stå markeret til forskel for andet med udsagnet, ellers er der ikke tale om et udsagn. Selve det, at dette mindstekrav kan opfyldes, for at man kan tale om en logisk værdi i det hele taget, er ikke helt enkelt. Således lever selve tegnet ved sin "form". Tegnet kan ikke referere til noget som helst, hvis ikke der ligger en semantisk struktur bag, en kognitiv performance, der sætter tegnet som indikation for noget, der uddifferentierer sig fra alt andet, eller fra noget mere eller mindre bestemt "andet". Forudsætningen for markeringen er formen, selve distinktionen, samt hele den kognitive implicitte kontekst. Spencer Brown taler bevidst om "perfect continence", om den forlegne situation, han er i her, hvor han forsøger at sige det usigelige, nemlig det, at enhver konkret iagttagelse sådan set bygger på og lever ved sit eget lille semantiske univers, sin egen performance. Politisk taktik går som performance bl.a. ud på at være parat til at markere det markerede som kun principielt/hypotetisk. Prisen er at politikeren tenderer mod at miste muligheden for manifest at markere sig kommunikativt, fordi meddelelsen er sunket ned til det blot at være taktisk/hypotetisk. Den trænede politiker er karakteriseret ved en ekstremt bevist intention om at undgå de ureflekterede markeringer, som forpligter for meget efterfølgende, de situationer hvor bordet fanger, som ikke kan medieres over påfølgende referencer til dem som f.eks. kun politiske. Men denne snuhed tenderer mod at falde ind under den generelle politiske dialog, som ikke længere gør nogen forskel. For her er alt alligevel bare ytret i taktikkens funktion, intet bliver stående, for alt er ytret af angst for at et og andet kunne blive hængende og klæbe til politikeren, partiet. Det gælder for de affekterede udsagn, den situationsbetingede markering, at forbeholdene glemmes, hvor politikeren er faldet ned fra den principielle urørlighed, for sådan for alvor at manifestere sig med udsagnet, det forpligtende bindende udsagn. Det virker utaktisk, men det kan det alt for taktiske jo så også gøre.

Den politiske italesættelse er den store parasit, det store substitut, allestedsnærværende altomfattende hævdelse af alt og det modsatte på en og samme tid, sat ind i magtens spil. Politikken sætter alt ind i sin egen magtlogik, der måske nok er i stand til at underminere alle andre betydninger, men altså ikke nødvendigvis i stand til at erstatte, hvad den fortrænger og underminerer, heller ikke tabet af den store altomfattende og konsistente selvbegrundelse, tabet af kosmologien, som det politiske system lever ved. Sagt med andre ord, magten har en egenskab: Det meste kan gå under for magt (også selv om magten ikke kan erstatte det, der går under for den.). Magten er hverken ret eller guddom. Selv den største politiske og økonomiske sejr kan vise sig som sin egen modsætning, en afmægtighed, der aldrig kan erstatte det, der gik under for kampen for magt.

Det er ikke sært, at man kan sammenligne det politiske systems selviscenesættelse med et "reality show", selv om man husker, at selve den fremmanende performance af betydningerne har sin egen realitet og bygger på sin egen underlæggende magtlogik, der langt fra kun er noget "som om". Selve fremmaningen, den performative fremstilling af alt og det modsatte som forpligtende og overbevisende er i sig selv ikke noget "som om". Det at den politiske performance griber enhver betydning, "som om" det skete for mere end et syns skyld, "som om" det var mere end et "som om", er ikke noget "som om".

Den maleriske fremstilling af en pibe forestiller ikke en pibe, selv om det er muligt at se en pibe gennem fremstillingen[66]. Billedet forestiller

[66] René Magritte skriver "dette er ikke nogen pibe" på et nærmest fotografisk billede af en pibe fra 1928, for at markere, at det er et "billede". Sætningen under piben på billedet kan både læses som reference til sig selv, som sætning og som reference til billedet, der ikke "er" en pibe. Billedet kan ses som billede i sig selv, uden at ses som afbillede eller efterligning af en pibe. Billedet i sig selv er ikke noget "som om". En kunstmaler forklarede mig en gang indgående, hvordan han tit blev nødt til at male sine værker om, når der utilsigtet havde sneget sig noget figurativt ind i dem. Det figurative virkede kun forstyrrende på billedets funktion som billede. Hans billeder skulle ikke forestille noget, de skulle slet og ret fremstå som billede. Hans forklaring af Magrittes berømte pibe gik på, at intentionen med værket var at gøre opmærksom på skellet mellem billedets fremtrædelse i sig selv og så det, der ligger i dets figurative og sproglige funktion, når det ses som reference til eller efterligning af andet end sig selv. Billedets rene karakter som billede mangler udsagnets funktion, fremstår ikke "som om"! Det betyder eller henviser ikke til noget andet. Man kunne også nævne den oprindelige definition af begrebet "fænomen", det der viser sig ved sig selv, sat op over for det, der viser noget andet end sig selv. Politikeren saboterer sine udsagns udsagnsværdier, ved at benytte udsagnets "som om" til at referere til sig selv. Jeg udtaler mig politisk, siger han, dvs. jeg taler kun "som om" jeg gjorde det! Politikeren er måske parat til at begrunde sine udtalelser med henvisninger til ideologi, og fremstille formål og ideologi "som om" der var tale om legitimeringen af potentielle eller gennemførte beslutninger på statens vegne. I tilfælde af afsløret løgn eller misinformation i ideologiens tjeneste, så kan løgnen neutraliseres til remis, ved simpelt hen pr. efterkrav at blive reduceret til en "kun politisk" udtalelse. Jeg sagde

ingen ting. Det ”er” et billede, lige som man ikke skal gå fejl af, at den politiske magt lever ved det moderne samfunds selvbeskrivelse, dets kognitive performance, som er selve det politiske systems performance på en måde, som ingen politiker nogen sinde har haft den fulde magt over[67]. De største af dem, Hitler, for nu engang at tage eksemplet over dem alle, var om nogen fuldstændigt inkarneret i magtens logik, konfliktens realitet, offeret, sin egen bøddel, fanget af spillets iboende nødvendighed.

Det performative moment er i sig selv er ikke noget ”som om”, og som holdepunkt i den sociale selviscenesættelse er det aldeles vigtigt at holde fast i. Det at man fremstiller noget ”som om” man mener det, er performativt manifest og altså ikke noget ”som om”. Det er så uheldigvis denne manifestation, der mister sit performative potentiale, når politikeren manifesterer sit ”som om” med reference til sig selv, dvs. sit eget ”som om”. Ja, jeg taler altså kun ”som om” jeg gjorde, lyder fra efterrationaliseringens skrigende nødbremse, det var bare politisk, hverken eller, dvs. jeg er uskyldig.

Den, der kvalificerer sin performance som hverken det ene eller det andet, som forbeholder sig retten til med tilbagevirkende kraft at neutralisere en hvilken som helst af sine udtalelser som uforpligtende hverken eller, har allerede bragt sig ud til det punkt, hvor muligheden for performativt at gøre en forskel politisk er gået tabt, for selv om vedkommende igen forsikrer sin omverden om, at nu lader han eller hun ikke kun ”som om” længere, så vil man dybest set ikke kunne vide, om forsikringen nu er ment som en ”politisk ytring”, eller om den gælder! ”Det er i hvert fald min mening, og den har jeg lov at have”! Problemet er, at den sande sindelagskontrol endnu ikke er indtrådt. Som sagt, hvis vi stod transparente over for hinanden med alle vore

---

ikke noget, siger den skyldige så, min udtalelse var politisk, dvs. jeg snakkede kun ”som om” jeg snakkede.

[67] Der er ikke sagt og skrevet ret meget forpligtende om den magt, der lever ved både de interne og eksterne beskrivelser af den politiske magt i massemedierne. Det er fordi at italesættelsens magt er betinget af, at forholdet forbliver utematiseret. Forudsætningen, for at magten kan italesættes, er, at italesættelsens magtfunktion forbliver utematiseret (magten afhænger af beskyttelsen af de latente strukturer. s.464 SS). Når medierne, symbolanalytikerne, politikere og andre ”nyhedsformidlere” og kommentatorer tematiserer sig selv og hinanden, så husker de altid omhyggeligt at glemme at inddrage sin egen performance i perspektivet. Den fundamentale medreflektering af italesættelsens performative plan ville øjeblikkeligt fjerne italesætterens magt. I stedet taler man ”som om” at man beskriver og analyserer. Det gør man ikke, man italesætter taktisk, og er ekstremt bevidst om dette ”magtens skisma”, sejladsen mellem det tab af magt der ligger i at komme til at sige noget alt for forpligtende, og det tab af magt der ligger i helt at have mistet muligheden for kommunikativt at gøre en forskel.

følelser og tanker, så var kommunikationen ikke bare overflødig, men umulig.

I vor del af verden er det moderne at rose sig af sin frihed, og sin ytringsfrihed. Således roser vi os selv for vor heroiske kamp for ytringsfriheden. Men kampen for den langt vigtigere form for forpligtende tænkefrihed er tilsyneladende bortcensureret. Det faktum, at tankens frihed lever ved den evige risiko for at tage fejl, at den snu risikerer at blive afsløret som lidt for snu, og at taktikeren hele tiden risikerer at blive afsløret som lidt for taktisk, det kunne Kierkegaard, den intellektuelle skid, ikke lade være med at banke i hovedet på dem, der på hans tid så kækt gik ind for ytringsfriheden. ”For tænkefriheden, den havde de da, og, min Herre, hvad bruger de den ikke til”? Spurgte han polemisk.

Intentionen om at nå magten slår fejl, når den bliver for tyk, lidt for let at genkende bag de fine ord om værdierne, kærlighed til jorden, friheden, den sande danske folkesjæl. Hvad der er godt for vore venner og skidt for vore fjender, det er godt for os, og hvad der er godt for os, det er bare godt. Her i landet har vi ikke brug for eksperter og smagsdommere. Vi er frie, vi har vores mening. Vi er alle vor egen højeste smagsdommer. Du har din mening, jeg har min. Retten til at trække sig tilbage kan ingen tage fra os. Det mener jeg i hvert fald! Sagt på en anden måde: ”Der er ikke flere skud i bøssen (argumenter)”. Det at insistere på retten til at have sin mening ækvivalerer med at lade ”som om” at man gjorde en forskel. Det gør man så også, for man lægger bare sit æg i en kurv, dvs. gemmer sig bag det demokratiske flertal lige som alle andre, i sumpen af misforståede demokraters kollektive ansvarsforflygtigelse.

I demokratiet slipper den enkelte for selv at skulle argumentere ved at gemme sig bag retten til at have sin personlige mening. Det går så med det mere intellektuelt forpligtende budskab, som det gjorde ved teaterbranden. Man råbte ud fra scenen, at der var ild i teateret, og at nu måtte folk se at komme ud. Men der skete ikke andet, end at folket brød ud i almindelig applaus. Faremomentet blev ikke modtaget som et budskab, men kvalificeret som underholdning, politisk snak. Usikkerheden hos den enkelte, ansvaret for at drage en slutning, tænke selv, blev skubbet bort, ind under henvisningen til de andre. Alle så beroligende til naboen, der klappede begejstret over den livagtighed,

hvormed man kunne lave både røg, ild og naturtro fortvivlede skrig og råb fra scenen.

Således forestillede Kierkegaard sig verdens undergang. Retten til at gemme sig i hoben, der nede i salen, fralægge sig muligheden for at tage fejl på det personlige plan, ved blot at klappe, le, græde og bue som alle andre, den kan ingen tage fra os. Med henvisning til retten til at have sin egen mening kan alle vælge at gemme sig under flertallets beslutninger. Og se kineserne, de har hverken ytringsfrihed eller stemmeret. Det har vi da heldigvis altid haft.

Den proklamerede insisteren er lige så manifest i politikerens og den mest professionelle symbolanalytikers performance, som bekendelsen til og indrømmelsen af det selektive, arbitrære, og alt andet end objektive i egen performance glimrer ved sit fravær. Der insisteres i princippet på den bedste af alle verdener, konkret og uforpligtende.

Risikoen for at blive grebet af retorikken er der godt nok også altid. Hvad der først er et slet skjult propagandanummer, risikerer at gå i blodet. Det så vi hos Hitler, der i takt med at ruinerne hobede sig op omkring ham som resultat af hans egen fanatisme, jagt på magten for magtens skyld, blev mere og mere tvunget til selv at tro på, at verdens frelse afhang af jødens udryddelse. Ved naziregimets begyndelse fokuserede han mere på jøden som politisk taktikker, bevidst om den politiske nødvendighed af at danne påskuddet for "de godes" sammenhold – fjenden/jøden. Det er let at se, når man læser hans "Min kamp" fra 1927, at han tænker distanceret, reflekteret, fuldt ud bevidst om iscenesættelsen af "sin kamp". Det var det, at verden faktisk organiserede sig om hans kamp, at verden arrangerede sig i konfliktens realitet, der var katastrofen.

Der lå en selektiv opmærksomhed bag valget af jøden som syndebuk. På samme måde husker de nutidige politiske taktikere at glemme at fortælle om de selektive mekanismer, det egentlig udslagsgivende bag alle de erklærede objektive og statistisk signifikante analyser; det at lige gyldigt hvilken nok så isoleret objektiv analyse eller statistik, der henvises til, ja så kunne der lige så godt have været henvist til en helt anden[68]. Formålsmæssigheden, systemrationaliteten er fundamentet

[68] VKO regeringen har i forbindelse med finanslovsforhandlingerne 2010 vedtaget et pointsystem, der skal bruges til at skelne mellem egnede ægtefæller og uegnede ægtefæller i familiesammenføringssager, hvor danskere ønsker at gifte sig med partnere kommende uden for EU. Systemet er blevet lanceret under stor mediebevågenhed, og italesættes som mere eller mindre nødvendig

for formålet, de tilsigtede virkninger, værdierne, de forenklende pejlemærker, der tjener som rettesnor for opmærksomheden, de italesatte problemstillinger. Formålsmæssigheden centrerer sig om magtkoncentrationen; for at skabe et politisk sammenhold må fjenden defineres, de politiske målsætninger tegnes op i horisonten, den økonomiske vækst, tusindårsriget fremmanes som heroismens kontingensformel.

De professionelle italesættere ved godt, hvor begrænsende det er for deres muligheder, når deres udsagn bliver reflekteret på baggrund af en kontekst af dispositioner, dvs. når virkningen reflekteres på baggrund af midlerne.

Den professionelle opinionsmanipulering afhænger af muligheden for at fortrænge opmærksomheden fra det performative moment i manipulationen.

Eks.: Først italesætter man en medieskabt skandale omkring en berømt politiker. I grunden sker det for at have noget at skrive om, og måske også lidt fordi denne politiker alligevel kunne risikere at gøre en forskel som statsminister, som medierne ikke bryder sig om. Når det så står klart, at der ikke var noget at komme efter, så fortsætter man hetzen ved at fokusere på den offentlige mening. Der laves opinionsundersøgelser, hvor 1000 repræsentative borgere bliver spurgt, om de f.eks. stadig har tillid til politikeren. I stedet for at fortælle folk, at de har været udsat for misinformation, og at deres indstilling til politikeren er forkert af samme grund, så cementerer Gallup, Ritzau og helle koret af kommercielle medier effekten af hetzen, ved at videre-bringe resultatet af opinionsundersøgelserne.

Magten hviler i muligheden for at styre den opmærksomhed, som medierne lever af at stjæle, væk fra sig selv, egen performance, den selektive omgang med referencerne, som er italesættelsen iboende. De

---

stramning over for indvandringen. I praksis er det blevet fremført, at reglerne, som oppositionen har lavet sin pendant til, måske kommer til at ramme mellem 30 og 40 mennesker årligt. Til sammenligning findes der pålidelig viden (ikke officielt dokumenterede undersøgelser) om, at der i øjeblikket befinder sig omkring 28 000 polakker og et ukendt antal af andre østeuropæiske arbejdere i landet inden for især landbrug, gartneri, skovbrug m. m., hvor de arbejder for lønninger langt under den officielle mindsteløn. Virkningen af det indre marked, EU´s bestemmelser om arbejdskraftens fri bevægelighed, afslører sig her med det resultat, at der nu findes tusindvis af fattigt udenlandske arbejdende i Danmark, som fortrænger danskere fra tidligere godt betalte stillinger ved at sælge sin egen arbejdskraft for ned til mindre end 30 kr. i timen. Ikke en eneste i det politiske system, der ellers nok kan finde ud af at slå mønt på fremmedhad og fremmedfrygt, kan få øje på den sociale dumping af dimensioner, der finder sted her. Det passer ikke ind i de etablerede partiers dagsorden!

italesættende har magten, men husker konsekvent at glemme at fortælle, at det er dem, der har magten, når de italesætter den politiske realitet, sætter den politiske dagsorden.

På det manifeste plan opholder erfaringen sig på genstandssiden. Tematisk er både bevidstheden og den sociale nødt til at opholde sig i spændet mellem tegnet og dets betydning, gående fra meddelelsen mod indholdet, fra beskrivelsen mod temaet.

Det, som de moderne symbolanalytikere kan - med baggrund i den massive strøm af gentagelser af de samme forventninger, som formes, gentages og bekræftes, i alle led bag medierne, i alle organisationerne, i journalisternes uddannelsesinstitutioner, af reklameindustrien og resten af industrien - er at beskrive, ”som om” de tog udgangspunkt i referencer til analytisk objektivt optegnede fakta, repræsentative statistikker, sandsynlighedsberegninger for fremtiden med afsæt i fortiden, ”som om” det moderne samfund lod sig optegne i overensstemmelse med de skolede journalisters erklærede idealer om at være objektivt analytiske, og ”som om” de gamle idealer om leksikalsk viden var i stand til at dække det moderne samfund.

Symbolanalytikernes arbitrære og manipulerende performance lader sig realisere under dække af billedet på objektivitet og neutralitet. Statistikkerne over fortiden fungerer i italesættelsen ”som om” fortiden på den måde var garantien for rigtigheden af prognoserne for fremtiden. Men denne ”analytiske” tilgang til fremtiden kan ikke erstatte tabet af det identiske, tabet af det der skulle være med nødvendighed og som ikke skulle kunne være anderledes, og som i den gamle substansfikserede deduktivt analytiske metode fungerede som den fiktion, som man forsøgte på at reducere fremtiden til fortiden ud fra. Selve denne italesættelsens performance beviser taktikkens grænser. Man er da også klar over, at forudsætningen for at kunne italesætte fremtiden ligger funderet i muligheden for at fremmane et overbevisende billede på den. Og her tjener den analytiske metode stadig sin herre. Den taktik, der handler om at skabe fremtiden, ved at fremmane den som nødvendig virkning af fortiden, den tilhører skam stadig livet. Taktikken virker, den lever, forandrer og forandres, til tider helt uforudsigeligt og da ikke bare taktisk, men alt for taktisk.

Massemediernes realitetsprincipper og deres kontingensformel er udtryk for deres indre tvang. Således orienterer de sig, ”som om” realite-

ten lod sig forklare analytisk og "som om" medierne var sat i verden for at informere brugeren. Opløsningen af mediernes arbitrære magtudøvelse kræver bl.a., at deres manifestationer bliver reflekteret i deres mulighedsbetingelser, realitetsprincipper, kontingensformler m.m., som den er funderet i.

Når de taler om den klare luft på topposterne i de kommercielle medier, så handler det måske mere om vilkårligheden, det at de ikke føler sig forpligtet af ret meget her oppe. Påpegelsen af det arbitrære og alt andet end objektive i deres performance virker begrænsende på mediernes frihed og selvbestaltede ret til arbitrært at italesætte realiteten. Selvforgudelsen, den økonomiske ideologi, markedsfundamentalismen m.m. smelter sammen som de urealistiske realitetsprincipper, og de føler sig frie når de agerer i overensstemmelse med deres indre nødvendighed, indre tvang.

Analytisk metode

Den analytiske filosofi bygger i al sin enkelhed på den fordom, at erkendelsen må gå via den objektive analyse, at udfordringen består i at opdele enhver problemstilling, ethvert fænomen, ethvert genstandsfelt for undersøgelse i sine essentielle bestanddele, for her ud fra at danne sig et sandt indtryk af indholdet i den helhed, der skal forklares, erkendes, beskrives. Den analytiske metode går ud fra at helheden, det der skal forklares, kan udledes af de dele, den er sammensat af, og at verden i sin helhed kan forklares analytisk[69].

[69] Det er ikke længere en hemmelighed, at denne bog tager et helt andet udgangspunkt end den logik, der lader identitetsprincippet spille en mere eller mindre eksplicit rolle i værensforståelsen, som blander ontologi og erkendelsesteori sammen på den måde, der netop handler om, at kun det, der er med nødvendighed, og som ikke kan være anderledes, lever op til det værenskriterium, som bestemmer, hvad der kan tillades som indikeret i en "sand" beskrivelse, f.eks. som det sker i den objektiverende analytisk deduktive tingslogik. De selvorganiserende fænomener, livet, kvaliteterne og alt det flygtige, som denne "objektive analyse" skulle stå i ydmygt tjenerforhold til, forsvinder, bortforklares med nødvendighed, som følge af den analytiske metodes iboende ontologi. Vi tager i stedet udgangspunkt i et differensteoretisk standpunkt, og holder fast i, at kunsten, når det drejer sig om at stille regler op for en ramme i en forklaringsstruktur, må være ikke af formelle eller metodiske grunde at udelukke noget, eller lukke af for muligheder på forhånd: "Spencer Brown betont in einer der verschiedenen Vorbemerkungen zum Haupttekst der Laws of Form, dass bei der Verwendung von `sein´ in Definitionen keine Aussage darüber getroffen werden soll, was und wie etwas ist, sondern dass eine Regel in einem Spiel ausgedrückt werden soll." (s.68 i "George Spencer Brown, Eine Einführung in die `Laws of Form´, Af Tatjana Schönwälder, Katrin Wille og Thomas Hölscher, 2004.)

Metoden tjener som forbillede og påskud for at skelne mellem objektive og holdningsprægede fremstillinger.

Politiske kommentatorer og spindoktorer kalder sig meget sigende for ”symbolanalytikere”. Deres betegnelse for sig selv kan analyseres i overensstemmelse med deres metodiske forbillede: Udtrykket dækker over delelementerne; ”symbolsk”, ”anal” og ”ytring”. Denne analyse siger selvfølgelig ikke noget om segmentet, men illustrerer performativt, hvad metoden kan: Skabe det udsagn, som er alt andet end neutralt i forhold til genstanden for opmærksomhed, samtidigt med at det er et eks. på metoden, der siger om sig selv, at den er neutral i forhold til genstanden, blot og bar beskrivende. Eksemplet er desværre ikke mit, men et jeg husker fra den gang jeg modtog undervisning i logik på filosofisk institut, ved det daværende Odense Universitet af Jørgen Døør.

Det forhold - at det er den kognitive performance, distinktionerne, det aktive bag dechifreringerne og sammenstillingerne, der virker, også i analysen, når analytikeren højtideligt erklærer, at det er den skinbarlige virkelighed (de skinbarlige begreber, når det er begreber, der analyseres), der afdækkes neutralt og objektivt, når det tematiseredes delelementer, fænomenernes delaspekter, kontekstens bestanddele opdeles, for så til sidst igen at stå i den sammenstillede forklaring - det ville analytikeren gerne kunne reducere til det holdningsprægede, det ideologiske, dvs. til det, som den analytiske metode adskiller sig fra. Det er så også en del af forklaringen på, hvorfor man så tit husker at glemme, at når man som analytiker på den måde forsøger på at fremstille sine egne beskrivelser som objektive, så er det netop udtryk for en kognitiv performance.

”Symbolanalytikeren” er sin egen største troldmand, hver gang teoriens eller metodens indre øje dikterede det ydre empiriske øje, hvordan det skal importere virkelighedens unikke og løsrevede delaspekter i det kognitive felt. Den analytiske metode kan selvfølgelig ikke undværes. Men den må være i stand til at mediere og analysere sig selv, som det aktive i dechifreringen af det tematiserede, og så er analytikeren ikke neutral længere.

Der ligger et performativt moment bag enhver kognitiv adfærd, bag en hvilken som helst beskrivelse, og en hvilken som helst analyse[70]. Distinktionerne og sammenstillingerne er i sig selv kognitiv performance. Dette autonome bidrag, som tilhører den kognitive adfærd, er lige så stor del af realiteten, dens italesættelse, som de forskelle, analytikerne kommer frem til med deres analytiske metode. Det performativt skabende moment er objektivt set lige så meget til stede i en hvilken som helst analyse, som de objektive delaspekter, man med analysen mener at afsløre, kan siges at være rent objektive. Således bidrager man til og former den realitet, som man påstår kun at ville afdække. Den italesatte realitet skabes og formes mellem hænderne på dem, som påstår at stå uden for.[71]

---

[70] Immanuel Kant er om nogen metodens mester, der med sit hovedværk "Kritik der reinen Vernunft" og på metodens betingelser går til metodens grænser i sin "Transzendentale Analytik" ("Zweites Buch, Die Analytik der Grundsätze") af den menneskelige erkendelses formåen. Jeg har allerede her i bogen refereret til Heideggers kritik af den vestlige verdens værensforståelse, som han kritiserer for at være determineret af teoretiske og ontologiske fordomme, f.eks. en ontologisk dualisme mellem ånd og materie. Kritikken er især rettet mod Kant. På et tidspunkt i den del af sin analyse, som vi finder under overskriften, nævnt her i noten, får Kant brug for det, der skal holde sammen på den mosaik af løsrevede identiteter, der til sammen skal "syntetiseres" i erkendelsen af "realiteten", der netop pr. definition og med udgangspunkt i den analytiske metodes forestilling om det elementære, det identiske, det som er med nødvendighed og som ikke kan være anderledes, ikke kan være andet end en syntese af det forskellige, i en syntese, hvor det ene må svare til det andet. Som klister i processen, som kompensation for den ekstremt fattige og atomiserende tilgang, han har

- til forstanden, med dens begreber, forenende enheder og forenede enheder af kategorier,
- til dømmekraften og
- til den rene fornuft,

støder han på "indbildningskraften", der dukker frem som den levende reproduktion af forbindelsen mellem sanseligheden og begrebsverdenen med sine skemaer, der falder som både tidens, sindets indre tilstand og som samtidigt omfattende begrebernes kobling med den rene anskuelse, empiri og adækvate gengivelse af det, som har krav på at være i realiteten, dvs. den objektive bestandighed i tingenes udstrakthed, materiens substans, der afslører sig i den bestandige modstand over for det kognitive apparat. Se "KdrV" B s. 176 til 188. På disse få sider forsøger Kant at kompensere for det konkrete, som han har fjernet sig fra, med sin ekstremt analytiske og selvhypnotiserende teoretiske metode.
Korrespondensteorien, begrebet, der retter sig som en forestilling af en forestilling, altså mod anskuelsen, afslører sig som billede på billede på ? Hele den analytiske metode braser sammen i "indbildningskraften", som Heidegger igen og igen påpeger, at Kant løber skrigende bort fra igen, selv om han klart nok har fået øje for den. Dette kæmpe dyr i åbenbaringen, tilværelsens umådeligt samtidige syntese, der bærer enhver af disse så åh så objektivt analyserendes analyser!

[71] Tegnet, det der står, viser, er, eller afslører noget andet, lever ved formen, dvs. det får aktivt sin betydning, mening, i kraft af en kontekst, hvori det virker som tegn. Det sociale, den kommunikative praksis, psyken, kan tematiseres som den implicitte kontekst, der bærer tegnets betydning (funktion), det "at" det betegner det betegnede. Den kognitive praksis uddifferentierer sig operativt fra sin omverden, som autopoietisk system. Den er den implicitte kontekst, baggrunden, den ontologiske forudsætning, om man vil, i forhold til den eksplicitte funktion i tegnanvendelsen f.eks. Uden dette implicitte, denne kontekst, der må være momentant blind for sig selv, dvs. leve hen i tegnets betydning, for at forstå tegnet, var tegnet ikke noget tegn. Tegnet har for øvrigt den egenskab, at det kan manifestere sig som tegn for sig selv. "Re-entry" kaldes det, når en form falder i sig selv, dvs. træder ind i sig selv. Formen er det performative moment ved det, der sam-

Analysen indfører distinktionen, og det er dens "objektive" bidrag til erfaringen. Analysen er på ingen måde neutral i forhold til dens resultater, selv om den skulle udleve sig på forestillingen om, at dens fremstillinger af verden var den skinbarlige afdækning af virkelighedens sande tilstand. Det må dog beskrives af en i forhold til den analytiske metode ekstern iagttager. Vi kommer til iagttagelser af 2. orden lidt senere.

Det moderne samfund opstår og forgår med sin selvbeskrivelse. Analysens performance, dens aktive distinktioner, falder som del af verden, for øvrigt sammen med alle de andre forskelle, der gør forskel. Det betyder ikke, at alt er lige tilfældigt, at alt er subjektivt eller ligegyldigt. For det gør netop en verden til forskel, at lade som om at den ikke er en tilfældighed, og det skal man ikke tage fejl af.

Erfaringen lever og dør ved sine betingelser. Det kan godt være, at det er tilfældigt[72], hvordan vi er kommet her til. Men det er ingen tilfældighed, at det kan lade sig gøre at orientere sig, som om det ikke var en tilfældighed.

Det er ikke ligegyldigt, hvilke distinktioner erfaringen bygger på, dvs. hvilke semantiske forskelle en beskrivelse arbejder med. De kan tematiseres, i kraft af sig selv, og andre semantiske forskelle.

Det kan således beskrives, at det moderne samfund vil være mere på omgangshøjde med sig selv ved at inddrage det performative moment i sin selvbeskrivelse. Det, at bekende sig til sit aktive bidrag i tilgangen til og bidraget til det moderne samfunds selvbeskrivelse, er det

---

menholder og sætter forskellen mellem det betegnede og det betegnende, dvs. den enhed, som denne perfekt sammenholdende adskillelse lever ved (perfect continence). Forudsætningen for at den virker, kognitivt, dvs. forudsætningen for at det betegnede på den måde kan komme til syne som det betegnede, er den differentierende indikation. Men netop når tegnet selv står for sig selv, dvs. med lige ret optræder som både det betegnede og det betegnende, så bryder indikationens entydighed sammen. Iagttagelsen, der lever ved formen, der træder ind i sig selv, bryder sammen, dvs. den mister sin entydighed. Det handler om selvreference, og f.eks. det, at formelle systemer, der lever ved regler for regelanvendelse, alle fører til tilstande, der følger med nødvendighed af systemet, men som ikke kan indskrives entydigt i systemet under en af kun to tilladte værdier (de kan herefter hverken kvalificeres som entydigt sande eller falske). Se nærmere Luhmann i "Probleme der Form" s.45 – 68. 1993 og "Laws of Form" af George Spencer Brown 1969.

[72] Hvis man vil kategorisere tradition, kontekst og vilkårlighed som det tilfældige! Gør man det, ja så er det ud fra en distinktion, der ikke kan træde ind i sig selv, uden at det får aldeles uforudsigelige konsekvenser for det sete som set! Distinktionen mellem det absolutte og det tilfældige, (det kontingente, hverken umulige eller nødvendige) er hverken uskyldig eller entydigt at indpladsere i sig selv. Og det er ikke bare et teknisk fif, der bringes i anvendelse her.

samme som at bekende sig til sig selv som socialt væsen. At tro at man kan forstå det sociale uden at bidrage og forme det, det er simpelt hen forkert. Det er derfor, at den analytiske metodes realitetsprincip kan kategoriseres som henhørende til kategorien af urealistiske realitetsprincipper, der fungerer bag massemediernes konstruerede realitet.

Italesættelsen af realiteten virker bl.a. under dække af det skin af objektiv, neutral beskrivelse, som er forudsætningen for forvekslingen af realiteten med den italesatte realitet, hvor det interessante er italesættelsen som realitet, dvs. realitetens konstruktion.

Hvis ikke symbolanalytikerne havde deres analytiske metode at henvise til, havde de mindre at dække deres på mange måder arbitrære, aldeles uforpligtende eller lige frem patetiske form for performance ind under. Kunne de ikke iklæde deres performance objektivitetens skin, var deres muligheder for at italesætte realiteten ikke til stede på samme måde. Uden dette skin af objektivitet, uden dette "som om", ville de være nødt til i langt højere grad at lade deres fremmedbeskrivelse betinge af den eksplicitte selvbeskrivelse, dvs. lade fremmedreferencen kvalificere eksplicit i selvreferencen. I stedet vælger de stort set altid at fortrænge opmærksomheden om deres performance med den dogmatiske påstand om at være kun objektivt analyserende.

Massemediernes vilkår

Nyhedsmedierne beskriver bl.a. deres funktion som det at formidle nyheder. Meddelelsen med den største nyhedsværdi, der bringes i dag, er karakteriseret ved at være almen viden i morgen, død som nyhed, men så meget mere afgørende for hvad der kan danne nyhedsværdi i morgen. Nyhedsværdien er dømt til at forsvinde lige så hurtigt som den når ud. Det ved man alt om i organisationerne bag de store envejskommunikationsmedier. Der er da heller ikke meget nyt i noget af det, der kommer her fra.

Det der bekymrer dem mest i øjeblikket, er hvordan de selv skal overleve som organisationer på det store kommercielle marked for nyhedsformidling. Dvs. hvordan de skal mænge sig ind hos forbrugeren, producenterne af de produkter, de lever af at reklamere for, og de politiske partier, der tildeler dem store dele af deres økonomiske midler

og sendeflade ud fra hvor dygtige de er til at bekræfte den herskende politisk, økonomiske orden.

Summen af dagens formidlinger bidrager til det kvalificerende men yderst labile vidensgrundlag, der bestemmer, hvad der kan siges og skrives i morgen, det som alle medierne er dømt til at kæmpe med hinanden om at foregribe med dagens udgave. Mediernes virke hviler altså på evnen til hele tiden at bygge sine egne meddelelser op over strømmen af de forventninger og den paratviden, de selv har haft mere eller mindre held med at forme hos brugeren og hinanden. Alle kneb gælder. Gammel viden formidles som om den var ny. Fænger den i mediehavet, så ved man, at man har noget at skrive om. Temaet fungerer altid som det, man hænger indlæggene op på. Hvis de siddende ved, at der kan sælges billetter på fremmedhad, så kører fremmedhadet. Hvis det er lykkedes at fremmane et billede på jordens undergang, så sælger man aviser og politiske billetter på det, ind til det ikke sælger mere.

Enhver af deres meddelelser falder i det store globale hav af nyheder, havet af meddelelser, med dets indre modstande og synergi. Budskaberne falder mod og med hinanden, bekræfter og modsiger hinanden, bærer eller underminerer hinanden. Det er ikke så meget det, der skrives og siges, som gør en forskel, men de underlæggende gennemgående realitetsprincipper, de evindeligt gentagende selvbekræftende mekanismer.

Medierne har deres mere eller mindre trofaste brugere. Man tænker derfor i segmenter. Over for sine mest trofaste brugere kan mediet i høj grad selv bestemme dagsordenen, på den måde at brugeren primært danner sine forventninger ud fra et eller få kendte kilder, eller bestemte rubrikker, som mediet selv behersker. Men mediehavet hænger sammen, og strømningerne, påvirkningerne, er aldrig helt forudsigelige. Langt fra.

Hver gang et budskab har haft held med at manifestere sig, hver gang brugersegmentet lader sig informere, forme kognitivt, er de sociale kognitive forudsætninger ændret, på en måde, som er afgørende for den videre succes, man stræber efter på redaktionsgangene.

Morgendagens nyhedsstrøm former modtageligheden for nyheder hos brugersegments modtagelighed for nyheder i overmorgen. Den viden,

som alverden er vidne til i dag, som former den forventningsstruktur, der latent danner modtageligheden for budskabet, er dømt til at transformere sig igen og igen. Der er tale om en pågående proces, der kontinuert ændrer på vilkårene for at skabe det indhold, som medierne kan bruge til effektivt at fange brugerens opmærksomhed med.

Fortiden af i dag er sammen med dagens fremtid en helt anden end morgendagens fortid og fremtid. Fortiden og fremtiden lever ved nutiden med dens yderst begrænsede opmærksomhed, tidshorisonter. I princippet kan viden akkumuleres i det uendelige. Men feltet for opmærksomhed, dvs. det sociales opmærksomhed er overraskende begrænset. Bøger kan skrives, sættes på biblioteket. Aviserne lægges i arkiv, og uendeligt mange digitaliserede og skriftlige tegn lader sig akkumulere og opbevare elektronisk og på papir. Men de levende kognitive systemers kapacitet er relativt konstante sammen med det sociales opmærksomhedsfelt. Derfor vil enhver viden manifestere sig på bekostning af anden manifest viden. Kampen står altså om at udfylde dette begrænsede felt, det at benytte sig af opmærksomheden som den knappe ressource, hvor glemslen er prisen for det at huske.

Leksikalsk viden er afsluttet, og der er ikke grænser for hvor meget, der kan oplagres af den. Det vidensideal, der knytter sig til det leksikalske, er et blandt andre, og afgrænser sig fra den levende viden. Man kan ikke isolere sig med den viden, der findes i dag (død og levende) om det moderne samfund, og tro, at man kan vende tilbage, og have fod på det, når man har sat sig ind i stoffet. For selv om man en skønne dag skulle være kommet på højde med det, der evt. ville være at vide på et givent tidspunkt, ja så ville verden være en anden i næste sekund.

Opmærksomheden er selektiv, diskriminerende og begrænset. Det, man ved, må derfor manifestere sig på bekostning af alt det, man kunne have vidst, men som man var nødt til at glemme, fortrænge for ikke at blive kognitivt overbelastet, indifferent.

Der laves kaskader af statistikker over fortiden og prognoser for fremtiden. Man appellerer til forestillingen om, at den perfekte prognose for fremtiden falder som den nødvendige konklusion på baggrund af de altomfattende optegnelser over nuet og fortiden. Men det, der afgør hvilke statistikker og hvilke prognoser, der vinder opmærksomhed som relevant viden om fremtiden, som har nyhedsværdi og udsagns-

værdi om fremtiden i dag, det afhænger helt af de nyheder, der i øvrigt præger det sociales sparsomme opmærksomhed både nu og her, men også i morgen. Det er ikke en udtømmende viden om det sociale i det sociale, der bestemmer nyhedsværdien af i dag og i morgen, men den mangfoldighed af samtidigt manifesteret selektiv omgang med den begrænsede opmærksomhed, som i ethvert øjeblik er afgørende for, hvad man ser for sig som det aktuelle fremtidsscenarium.

De mange sociale begivenheder falder samtidigt. De former morgendagen, og da enhver nyhed formes begrænset af øjeblikket med dets begrænsede opmærksomhed, ja så er ingen på højde med det, der sker samtidigt både her og alle andre steder.

Den selektive opmærksomhed med dets eget semantiske netværk diskriminerer ud fra de latente og manifeste dispositioner, som enhver redaktør ville betale røven ud af bukserne for at beherske. Det afgørende er ikke det, der kan registreres i alle mulige og umulige statistikker og prognoser, nej det afgørende er nuet med dets helt unikke mangfoldighed af fortid og fremtid, dvs. alle de samtidige perspektiver, som verden bebos af fra øjeblik til øjeblik. De kognitive dispositioner er på helt uoverskuelig vis vævet ind i hinanden og betinget gensidigt af hverandre i det offentlige rum, og kan ikke akkumuleres statistisk og forudsiges ud fra en overordnet rationalitet, der kunne danne basis for en slags atidslig sandhedsværdi om fremtid og fortid. Det forhindrer ikke statistikere i at udfylde rollen som vor tids troldmænd. Uanset at de påkalder sig videnskabeligheden, så er det troen, som de appellerer til, når de højtideligt forudsiger fremtiden, dvs. forsøger på at reducere den til den nødvendige konsekvens af fortiden med sine fremskrivninger[73].

Tiden kan ikke akkumuleres. Hvad der er relevant fortid og fremtid danner sig på ny med de aktuelle begivenheder, der falder med sine helt egne tidsperspektiver. Vi kan ikke aggregere vore små sparsomme øjeblikke, der alle er udstyret med hver deres refleksioner af egen fortid og fremtid, for så at futte dem af nytårsaften f.eks., eller gemme

[73] I den forstand tilbyder de en form for erstatning for det tabte essenshierarki, det som de store kosmologier i form af monoteismer og oplysningsidealer var bygget op om troen på. Reduktionen af den alt for skræmmende fremtid til den kendte fortid, statistikken, de objektive registreringer over det "der er eller har været", fungerer som substitut for det, der var med nødvendighed, kosmologiernes realitetsprincip, bygget op om det der ikke kunne være anderledes og som derfor i det hele taget var nok til at kunne påkalde sig den position af væren, som sandhedskriterierne og andre afledte værdier da bare havde at bøje sig for.

dem til pensionsalderen, ud fra en forestilling om at livet da skulle udbetales med bonus, renter, rentes rente og fuld valuta for indsatsen. Derfor er det så tamt, at stå der klokken tolv og skåle med vennerne. For det, der skulle have været en kulmination, det essentielle for det, der var gået, og det essentielle udtryk for det nye, er alt sammen bare et øjeblik lige som så mange andre. Øjeblikket adskiller sig ikke fra andre på den måde. Det er måske angivet kronometrisk korrekt som kl. 00,oo 01-01-2000, men i virkeligheden står man bare her, fuld som en høne, med øjeblikkets unikke og tågede fortid og dets endnu mere tågede fremtid for sig.

Glæden og styrken i hverdagen har så til gengæld det, at hverdagen er lige så afgørende forskellig fra sin fortid, som den er grænsen til det nye. Men det er højtiden med til at fortrænge opmærksomheden fra. Øjeblikket sprænger statistikken hele tiden.

Nyhedsmedierne er om muligt de organisationer, virksomheder, der er tydeligst eksponeret for den globale kommunikation, og de er hamrende bevidste om det.

Det vigtigste for dem er at forudsige den umiddelbare opmærksomhed. Den eneste måde de kan gøre det på, er ved at skabe den, dvs. italesætte den umiddelbare fremtid. Det gør de så med hele deres kommercielle styrke, med ekstrem opmærksomhed omkring hinanden og det alle andre medier skriver nu og her.

Men italesættelsen sker med henvisning til markedet og andre billeder på en reel realitet. De erklærede idealer om at skildre analytisk, objektivt, neutralt optegnende og kun komme med profetier ud fra forpligtende statistiske opgørelser over fortiden, fungerer som dække over massemediernes manipulerende adfærd, deres italesættelse af realiteten, realitetens italesættelse.

De ved alle, at folkestemningen svinger med beskrivelsen af den. Hvis det kan lykkes at italesætte det økonomiske opsving, dvs. hvis det lykkes at få folk til at tro, at der er øget omsætning i udsigt i forbruget af f.eks. boliger, så stiger omsætningen og prisniveauet på boligmarkedet, lige som medierne kan tale de forskellige politikeres popularitet op og ned.

Nyhedsmedierne fortjener en stor del af den opmærksomhed, som de lever af at fange: det er yderst relevant at gøre opmærksom på, at det sociale er kommunikation, og på den situation, som organisationerne bag nyhederne befinder sig i, lige som det er indlysende, at de på trods af manglende magt over begivenhederne er udtryk for en iboende indre tvang, en jagt på legitimitet som engagerer dem, ikke bare i deres egen økonomiske overlevelse, men som tvinger dem til ideologisk at tro på meningen i deres egne succeskriterier.

De orienterer sig som om de var til for at sælge budskabet. Men de er overhovedet ikke til for noget som helst, og må nøjes med at orientere sig som om de var, for at få det bedre med dem selv og deres evindelige trang til at stjæle brugerens opmærksomhed. De kæmper med deres italesættelser om en plads i orkanens øje, italesættelsens centrum, hinandens opmærksomhed. Det er denne kamp, der bestemmer hvordan indholdet i sendefladen dannes. Det er i hvert fald en del af realiteten bag italesættelsen.

Organisationerne bestræber sig på at overleve de nyheder, som er dømt til at dø lige så hurtigt som de skabes, lige som vi andre hele tiden er præget af det faktum, at vi er gamle nok til at dø, lige så snart vi er født.

Den reflekterende tematisering af medierne og deres vilkår er med til at komplicere en tilværelse, der forekommer dem kompleks nok i forvejen. Man er også mere optaget af at være moderne, end obs. på modens betydning, mere optaget af at være oppe i tiden end af selve tidsligheden eller tiden i sig selv. I det hele taget er man langt mere optaget af at overleve på de gældende betingelser, end man er i stand til at se den elendighed, som man skaber i sit patetiske forsøg på at overleve. De kommercielle massemedier hæver sig ikke over den beskrivelse, der gør dem til både bøddel og offer i en og samme proces.

Markedet som realitetsprincip

Det ligger i den gældende ordens italesættelse af realiteten, realitetens italesættelse, at markedet er det sande, at markedet er en målestok for, hvad der er godt, sandt og virkeligt. Den erfaring, der skæres til efter dette realitetsprincip, svarer heller ikke til noget, men gør en verden til forskel.

Med henvisningen til konkurrencen på markedet som en realitet undskylder den enkelte sit bidrag til det, der handler om, at menneskeheden er ved at underminere sit livsgrundlag, som det findes i naturen, omverdenen til det sociale. Markedet bruges på den måde som undskyldning for ikke lige frem at bidrage til det fælles bedste.

Markedet fremstilles også som udtryk for en højere retfærdighed. Det kan godt være, at markedet sørger for, at ingen kan nyde uden at bidrage i en eller anden grad, der hvor det hersker enerådende. Problemet er imidlertid, at festen er en ekstremt lukket fest, og at festdeltagernes succes ikke er garanti for hverken deres egen fortsatte succes eller alle de andres succes.

Af jordens befolkning er der et stort mindretal, som aldrig vil nå at få del i festen. Tværtimod, så når de kun at få de utilsigtede konsekvenser af de økonomisk højtflyvendes adfærd at føle. Ressourcerne forsvinder ud af de sociale strukturer, hvor de ind til for kort tid siden blev forvaltet uden om pengeøkonomien, således at adkomsten nu betinges af evnen til at kunne betale. Det er langt fra entydigt rigtigt, at øget pengeøkonomisk omsætning er identisk med større levefod for alle. Det faktum, at man i dag især i tredje verdens lande fratager bønder og fiskere deres traditionelle livsgrundlag, og overdrager det til købestærke organisationer og aktører på verdensmarkedet, det registreres i økonomisk forstand kun som øget økonomisk omsætning, som om den økonomiske velstand stiger. I virkeligheden er det udtryk for, at flere mennesker mister det basale og på mange måder bæredygtige livsgrundlag, for at de økonomisk højtflyvende kan dyrke energiafgrøder og foder til den animalske overproduktion, i en proces hvor afstandene mellem producent og forbruger i sig selv betyder, at nettoresultatet, nettoudbyttet i økonomisk og økologisk forstand er negativt. Forudsætningen, for at det kan lade sig gøre at beskrive denne udvikling som hensigtsmæssig, er at man overlader beskrivelsen til de få, der umiddelbart kan se en fordel i den.

Markedslogikken er sit eget imperativ. Hvor markedet hersker enerådende, må den enkelte kæmpe for at overlevelse på de vilkår, der samlet set truer med at ende som det kollektive selvmord.

Socialdarwinismen ideologiserer over markedets lov, iklæder sig markedsfundamentalismens gevandter, tilbeder og beskriver markedet

som naturgivent forpligtende magtlogiske princip. Den enkelte kan begrunde sine handlinger under henvisning til, hvad der er nødvendigt at gøre på markedets betingelser. Individets hensyn til sig selv kan oven i købet her begrundes i hensynet til almenheden. De økonomisk højtflyvende, de udvalgte, dvs. de storforbrugende og storsvinende, behersker nemlig selv samme ordens selvbeskrivelse. Derfor hedder det sig, at de storforbrugende og storsvinendes forbrug er udtryk for evolutionen, den naturlige selektion, hvor kun de bedst egnede bestemmer udviklingen, og hvor den naturlige selektion sørger for, at verden går mod bedre tilstande.

Man tilbeder og forklarer kampen for overlevelse på markedets betingelser som princippet bag udviklingen, som den almene forsikring mod degenerering og tilbageskridt. Således ser de økonomisk højtflyvende dem selv og deres forbrug som udtryk for de bedst egnedes eksemplariske udtryk for fremskridtet.

Der er tale om ideologisering, idealisering af markedet, på en måde der kan fungere som det politiske systems kontingensformel. Men af jordens syv milliarder beboere, så lægger kun ca. en sjettedel beslag på fire femtedele af jordens absolut begrænsede ressourcer. Disse økonomisk højtflyvendes succes er i aller højeste grad selve truslen mod deres eget eksistensgrundlag, og ikke kun en katastrofe for de ca. tre milliarder mennesker, som aldrig har haft fordel af pengeøkonomien eller nogen særlig andel i den med deres indtægt, der ifølge verdensbanken er mindre end to dollars om dagen. Det forhindrer ikke de højtflyvende i at beskrive deres succes som betingelsen for alle andres succes. De repræsenterer købekraften og bestemmer dermed hvilken udgave af ”verdens sande tilstand”, der kan sælges. Bjørn Lomborg har af samme grund modtaget donationer på 145 millioner kr. for perioden 2002 til 2012. Han er om noget eksemplet på, hvordan de højtflyvende indfører markedsprincippet som erstatningen for de mere videnskabelige sandhedskriterier og selve beviset på, hvordan en regering, der højtideligt hævder at være imod statsfinansierede smagsdommere, hæmningsløst støtter en smagsdommer, ene og alene fordi han plejer regeringens foretrukne udgave af ”verdens sande tilstand”.

Vi er de udvalgte, lyder det fra topposterne i de kommercielle mediers selviscenesættelse. Deres succes er måske ikke så overvældende, som den har været, takket være internettet, hvor alle kan byde sig til, gratis, og hvor alene mængden af udbud og efterspørgsel gør, at ingen

kan vide, om de ved, hvad der er værd at vide om det, der tilbydes på nettet. Søgemaskinerne kompenserer for det kaos, der er på nettet. Som allestedsnærværende sørger de med deres hemmelige søgekriterier for at føre brugere og udbydere sammen. De selektive mekanismer er nogle helt andre her, end de er i den gamle mediestruktur. Søgemaskinerne har interesse i at overbevise sine brugere om, at de bliver ført hen til det, som brugeren vil have. Søgemaskinerne lever ikke af at lave indholdet. De har ikke behov for at sælge indholdet. Deres behov er at være efterspurgt, som den der fører forbrugeren af budskaber hen til det budskab, som forbrugeren søger efter. Søgemaskinerne har kommercielle interesser, men de er nogle helt andre, end dem man finder hos de gamle kommercielle medier.

Den semifeudale struktur fra de kommercielle massemediers storhedstid overlever dog lidt endnu, takket være de fordele, der er i at have fortrinsret i forhold til myndigheder, regering og bureaukrater i og omkring statsmagten. De gamle medier gør sig interessante og har magt i kraft af sine forbindelser i og omkring statsadministrationen. Dette fortrin glimrer ved sit fravær i agurketiden, når politikerne holder ferie. I denne periode falder oplagene på aviserne, som kæmper om at finde noget at fylde brugerfladen med.

Desuden lever de af at fremme efterspørgslen, dvs. af reklamer og af tilskud fra sine venner i og omkring statsmagten.

Den politiske magt afhænger af dens italesættelse. Det ved man alt om i det politiske system og på redaktionsgangene i de store landsdækkende envejsmassekommunikationsmedier. Synligheden i medierne er forudsætningen for politisk magt. Nogle politikere bygger deres politiske magt med familiære kontakter i medieverdenen, andre på en fortid som kendt ansigt eller stemme i medierne. Anden og tredjegenerations politikere er almindeligt. Et kendt efternavn i det politiske spil åbner døre. Toppen i medieverdenen, i erhvervslivet og det politiske system har fælles interesser og er afhængige af hinanden. Disse alliancer sætter den politiske dagsorden, den italesatte realitet, realitetens italesættelse.

Segmentet står sammen om det pengeøkonomiske vækstideal og budskabet om at deres andel af væksten er forudsætningen for udviklingen. Andelen af væksten og den synlige position, der giver mulighed for at sætte dagsordenen, italesætte realiteten, fungerer samtidigt som

substitut for det tab af mening, som lå i den feudale samfundsstruktur, hvor alle fra top til bund havde sit værd i sin herkomst, det som feudaltidens essensmystik og substansfikserede identitetstænkning centrerede sig om. Den italesættende orden forpligter dog ikke rigtigt. Hendes majestæt dronningen er substantielt lige så usund at se på, som enhver anden storryger. Hun italesættes i ugebladene "som om" hun var noget særligt, og hun er kendt, dvs. resultat af en lang tradition for at italesætte det, der "ellers ikke ville være". Regeringen, oppositionen, A.P. Møllers efterkommere stiller op til dans, når hun kalder, og hele pressen dækker det, så enhver kan se det, uden selv at blive set. Italesættelsen ernærer sig ved tabet af essenshierarkiet, som det træder ind som erstatningen for med billedet på det. Massemedierne viser det alle kan se, "som om" alt gik op i en højere enhed. Det gør det ikke.

Medierne lever af at opfordre til forbrug, og de er afhængige af de producenter, der betaler dem for at reklamere for deres produkter. Det siger også noget om, hvorfor den ideologiske markedsfundamentalisme er så massivt tilstede i de gamle massemediers italesættelse af realiteten.

Ud over, at de kommercielle medier ideologisk identificerer sig med markedet, de økonomiske succeskriterier, og dermed orienterer sig i overensstemmelse med den store overordnede religionserstatning, så holder både de store kommercielle medier og public service kanalerne fast i de privilegier, som de har tilbage i forhold til de ikke kommercielle aktører på internettet.

Over de sidste par årtier er korpsånden inden for de resterende store envejsmassekommunikationsmedier blevet endog meget påfaldende. De temaer, der sættes fra dag til dag, er bestemt af et par telegrambureauer, og hvad aviserne angår, så er de forskelliges selvstændige bidrag til temaet kun symbolske, kun i minimal grad sat ind som et let gennemskueligt forsøg på netop at imødekomme de små forskelle der er på efterspørgslen i den betalende brugerflade.

Mediebilledet ændrer sig dramatisk i disse år. Avisdøden er udbredt. De gamle redaktioner bestræber sig på at få sine tekster læst elektronisk, for ikke at miste indflydelse på den offentlige mening, det politiske systems møntenhed. Problemet er, at det ikke giver dem økonomisk indtægt, og at der er store menneskelige ressourcer i bevægelse,

som ikke går efter pengene og den gamle strukturs identificering af pengene med målet for udvikling og mening. Disse menneskelige ressourcer bliver bl.a. beskrevet som udkantsdanmark, de uintegrerede og den rådne banan af den trængte elite.

Markedsfundamentalisterne har brug for sine "liberale" venner i og omkring statsadministrationen. Lige som hele den etablerede orden begik vold mod sin egen religion, troen på markedet, da finanskrisen brød ud, så kan man sagtens bruge statens midler til at redde de kommercielle medier med, når markedskræfterne ikke længere slår til. Troen, på at markedet er løsningen på alle problemer, er så stærk, så man også er parat til at sætte markedet ud af kraft for at redde det. Selverkendelsen og vederhæftigheden larmer ved sit fravær i den herskende orden.

Der er en mere diffus og distræt energi i massemediernes måde at fokusere og bruge sine midler på, end der har været før.

Det er heller ikke de gamle kommercielle massemedier, der beskriver det moderne samfunds fundamentale paradokser. De er alt for anstrengende at forholde sig til. Den herskende politiske orden, der endnu benytter sig af den gamle mediestruktur, i sit forsøg på at styre italesættelsen af realiteten, realitetens italesættelse, ser ikke de forpligtende modsigelser, som i grunden er lige så gamle som det pengeøkonomiske system. Beskrivelsen af selve det økonomiske systems konstituerende modsigelser finder man helt andre steder.

"Økonomiske dispositioner er i mere end en forstand med til at generere den knaphed på ressourcer og ydelser, som de sigter på at afhjælpe. "

"Pengene fordobler knapheden på de ressourcer og ydelser, som pengeprisen sættes på, ved selv at være den begrænsede ressource, der regulerer tilkomsten til andre knappe ressource.[74]"

[74] Centralbankens rolle som edderkoppen i spindet, skaberen af selve det strukturerede medie, som alt fanges ind i på det pengeøkonomiske niveau, er fortrængt, sammen med forsøgene på at få enhver til at glemme den magt, som kongerne opdagede, den gang de tog patent på retten til at slå mønt. Der ligger en kæmpe magt forbundet med det effektivt at have den eksklusive ret til at slå mønt. Det husker symbolanalytikerne omhyggeligt at glemme og fortælle hver gang EU-borgerne bliver bedt om at opgive en del af den nationale politiske suverænitet til den overnationale monetære union, historiens største forsøg på at realisere en ideologisk udgave af Milton Friedmanns monetarisme, en institutionaliseret monetarisme.

”I og med at mulighedsbetingelserne for den økonomiske virksomhed forsvinder som følge af det stigende økonomiske volumen, dvs. i takt med at flere og flere af systemets mulighedsbetingelser bliver knappe, så falder de ind under pengeøkonomien. Således fører forbruget af jord, vand, luft, medmennesker, mineraler, hav m. m. til, at der bliver mangel på disse ressourcer. Først koster de ikke noget, fordi de findes i overmål, men så omsættes de, bliver knappe, og det, der er tilbage af dem, er dermed blevet pengeøkonomisk aktiv, som følge af økonomisk omsætning og forbrug af mulighedsbetingelser. Den pengeøkonomiske vækst genererer på den måde sin egen forudsætning; knaphed. Set ud fra et økonomisk perspektiv, er knaphed og generering af knaphed forudsætningen for økonomisk vækst. Den hvide økonomi skaber mangel. Økonomien skaber sin egen forudsætning, mangel, i forsøget på at afskaffe den.”

”Set ud fra et ikke pengeøkonomisk perspektiv er en afvikling af den økonomiske vækst forudsætningen for afviklingen af knapheden. Det økonomiske systems selvgenererende princip ligger i knaphedens paradoks; det forhold, at aktørerne på det fri marked i forlængelse af sine individuelle bestræbelser på at afhjælpe knapheden samlet set genererer den knaphed, som er det pengeøkonomiske systems forudsætning: Bestræbelserne på at afhjælpe individuel mangel fører til absolut mangel. Det økonomiske vækstbegreb dækker over paradokset, knaphedens paradoks. Tilvækst i økonomiske mulighedsbetingelser er lig med knaphed på mulighedsbetingelser.”

Ovennævnte formuleringer kan bruges som antydning af nogle paradokser, der kommer til syne, når man fokuserer på det økonomiske system, den økonomiske rationalitet og systemets omverden.

Selve begrebet rationalitet er dog alt for upræcist, når man vil beskrive den kognitive praksis, som karakteriser den måde det økonomiske systems aktører orienterer sig på. Niklas Luhmann omtaler det i sit senere forfatterskab som et metafor, og bruger, så vidt jeg ved, ikke udtrykket ”økonomisk rationalitet”.

Brudfladen mellem den traditionelle vesterlandske form for rationalitet og den systemteori, som Luhmann udvikler i årene fra han bliver ansat på livstid som forsker ved Bielefeld universitetet i Tyskland, kommer til udtryk i hans lidt tidlige værk; ”Zweckbegriff und Systemrationalität”, fra 1968.

Inden for den vestlige verdens mere akademiske kredse er der tradition for at tage begrebet rationalitet for givet. Her fokuseres der f.eks. på rationaliteten som tilhørende ”det værende”, en bestemt form for væsenskarakteriseret væren, nemlig det de åndrige har del i. Filosofferne har således tilskrevet sig selv fornuftens egenskaber, set sig selv som endelige åndelige væsner stående over for en uendelig ånd, deres skaber og andre skabninger af mindre åndelig men materiel karakter.

Når begrebet rationalitet anvendes, så kan det ske eksplicit eller implicit med udgangspunkt i forskellige former for social praksis.

Filosofferne har i deres forsøg på at hæve sig over tiden afsløret intentionen om at slippe fri af de alt for tilfældige, temporaliserede, traditioner med deres tidslighed, og på den måde skabt deres egen tradition for at beskrive rationaliteten som en ”væsensegenskab”, noget essentielt, en evne, som man enten benytter sig af, i overensstemmelse med dens sande atidslige natur, eller som man perverterer, dvs. misbruger.

Essenshierarkiet, graderne af væren er blevet forvekslet med grader af sandhed, som om verden ikke bare var, og som om andet end iagttagelser, herunder iagttagelser af iagttagelser, kunne være sande eller falske. Kriterierne for sandhed er blevet misforstået og reduceret til ontologi på den måde.

Således falder dømmekraften illustreret som en atidslig væsentlig åndsegenskab, en evne til at drage korrekte logiske og moralske slutninger hos Immanuel Kant. Han bestræber sig på at afsløre et hierarki af åndsevner, som han mener at have del i som ”fornuftigt væsen”, og han tilstræber i et og alt at lade denne afsløring stå forklaret og gengivet så rationelt som muligt i sine filosofiske værker. Ånden, fornuften, skal i overensstemmelse med sine egne egenskaber blotlægge indsigten i sig selv som forudsætningerne for mulighederne for at forstå både sig selv og alt andet så rationelt, formålsmæssigt, sandt og meningsfuldt som muligt. Fornuften ”er” vejen til det sande, formålstjenlige og gode liv på jorden for de endelige ånder i den uendelige ånds (Guds, garantien for den transitive rationelle orden) kosmos. Således står rationaliteten/fornuften for Kant, dvs. således fremmaner han fornuften for sig, i det der skal fremstå som en lang objektivt og neutral logisk forpligtende filosofisk afdækning af fornuften selv på fornuftens præmisser.

Kant er i de akademiske kredse udråbt som det moderne samfunds største filosof. Vi tillader os derfor at sidestille hans filosofi med selve det moderne samfunds filosofi, det moderne rationalistiske oplysningsideal.

Journalister og andre professionelle italesættere har kun i meget begrænset udstrækning fornemmelse for de kaskader af determinerende intellektuelle idealer, der bag om ryggen på dem dikterer dem deres fremfærd.

Selve tilbedelsen af den analytiske metode f.eks. lever ved dette intellektuelle svigt, den manglende evne til at indskrive sig eksplicit i den tradition, der dikterer dem deres adfærd bag om ryggen på dem selv.

Luhmann rammer præcist den moderne filosofi med sin bog, og han gør det i mere end postmodernistisk forstand. Postmodernismen er slet ikke blevet ”moderne” på det tidspunkt, og Luhmann er allerede her i fuldt sving med sit eget projekt, som går på at lave en sammenhængende teori for det moderne samfund, dvs. systemernes systemteori, hinsides det ”moderne projekt”, som han daterer med udgangspunkt i funktionsdifferentieringen, en samfundsstruktur, der tager form i overgangen fra feudaltiden og frem efter.

Det indre sammenbrud i det, som filosofferne kalder det moderne projekt, nemlig oplysningsfilosofien, troen på det rationelle samfund med den transitive orden af værdier og meningsregimer, hvor alt gå op i en højere orden, konsensus ville Habermas sige, beskrives direkte og indirekte fantastisk præcist i bogen med navnet ”formålsmæssighed og systemrationalitet.”

Luhmann beskriver i al korthed, hvordan de moderne former for rationalitet alle sammen genererer og former deres egne formål, at formålsmæssigheden er formålets forudsætning, og at formålet ikke er foruden den systematik, der ligger bag formålet af semantisk kognitiv art, dvs. han beskrive hvordan det er den levede form for social kognitiv praksis, der som genesen bag selve formålsmæssigheden med dens formål forklarer hvordan formålsmæssigheden med dens formål overhovedet kommer til syne.

Når man således får øje for det faktum;

- at det er den formålsorienterede kognitive praksis, der er selve den klangbund, som altså ikke bare modtager, men lige frem genererer formålets tilsynekomst

- at det altså er den kognitive praksis der genererer og fremmaner formålet, frem for neutralt at afsløre og afdække formålet objektivt og neutralt,

og ser det;

- at selve formålsmæssigheden er lige så lidt givet i traditionel ontologisk forstand, som de formål der kommer til syne i kraft af denne lyskildes magi,

ja så bryder hele det rationelle illusionsnummer sammen, og det i en helt anden betydning, end de såkaldte postmodernister så for sig.

Det er kun ganske få filosoffer, som har haft fat i denne evige kilde til uro, det store dyr i åbenbaringen, den magiske skaberkraft, metafysikken, det semantiske lys, som f.eks. det moderne projekt lever ved og i flugt fra. Man kan nævne Heidegger, Derrida, A.N. Whitehead og Wittgenstein.

Luhmann omgås det på sin egen disciplinerede måde gennem hele sit forfatterskab. Han kender sig selv som sin egen største troldmand, er såvel imponeret som uimponeret af sig selv, hvor vi andre dødelige er tilbøjelige til bare at falde i en af grøfterne.

Distancen og refleksionen, iagttagelsen af 2. orden som alternativet til det ideologiske og om det, at det i den grad lader sig gøre at tale om sandheden i det, at sandheden er ilde hørt!

Alle sociale iagttagelser og meddelelser kan gøres til genstand for videnskabelig beskrivelse. På den måde kan de falde tematiseret uden for den referenceramme, der først bærer dem, i det Heinz Von Foerster[75] kalder 2. ordens iagttagelser[76].

[75] Heinz v. Foerster: "Wissen und Gewissen" 1993 (oprindelig på amerikansk).

[76] Kunsten er at reflektere det ureflekterede niveau i kraft af refleksionen, der retter sig mod det, uden at gøre det ureflekterede til noget andet end det er! Se note 178.

En iagttagelse er ikke genstand for sig selv[77]. Når den viser sig som genstand for iagttagelse, så sker det som genstand for en anden iagttagelse. Der findes iagttagelser af iagttagelser. Det er 2. ordens iagttagelser. 2. ordens iagttagelser behøver ikke at være iagttaget. Bliver de det, så falder de som genstand for en anden, igen i forholdet hvor de er den ene over for den anden. Det er i korthed beskrivelsen af 1. og 2. ordens iagttagelser.

Iagttagelser "er" og de "er atter ikke", og de kan iagttages ud fra kriterier for, hvad der er sandt og falskt. Det er således i iagttagelser af 2. orden, at det afgøres, hvad der er videnskabeligt sandt eller falskt[78].

---

[77] Iagttagelser "er" både sociale og psykiske. Vi har hele tiden talt om at både sociale systemer og psykiske systemer iagttager. Det lyder måske lidt fremmed for dem, der ikke er vant til at orientere sig systemteoretisk. Men hvis vi minder om, at indikationerne, referencerne, lever ved de semantiske strukturer, som igen er udtryk for både sociale og psykiske strukturer, så burde det kunne ses f.eks., at iagttagelserne slår sig ned som kommunikation, social iagttagelse.
Det er blevet sagt om bevidstheden - hvilket så også hævdes omkring den iagttagelse, der tilhører bevidstheden, det psykiske system, - at den er selvindlysende. Den ontologiske dualisme handler om, at bevidstheden væsensmæssigt, dvs. ontologisk, "er" en egen form for væren, substans. På den måde ophøjes bevidstheden til en form for principielt ukompromitteret og dermed ubetinget entitet, hvis betydninger ikke kan anfægtes eller indskrives i den betingede kontekst, f.eks. degraderes i refleksionen af sig, til det der er bestemt af underlæggende (underbevidste/ubevidste/førbevidste) forudsætninger. Problemstillingen er yderst kompliceret. Men undertegnede er tilbøjelig til at affærdige den ontologiske dualisme med henvisning til, at forklaringen af bevidstheden (der klart nok har et manifest selvindlysende niveau) som en slags substans, der adskiller sig fra så meget andet, ikke står mindre forlegen tilbage, end den forklaring, der holder fast ved konstateringen af, at et kognitivt system ikke kan falde som genstand for sig selv, være omfattet af sig selv, og blotlagt som omfattet af sig selv i sin genstandsmæssighed, samtidigt med at det er selve omfattelsen. Det selvindlysende i den bevidste manifestation, den psykiske hændelse, bevidsthedens øjeblikkelige givethed for sig selv, består måske nok i opmærksomheden om sig selv, og den er så at sige ikke det ubevidste. Den "er" således heller ikke den bevidsthed, der i et næste øjeblik tematiserer den som en forudgående bevidst tilstand, i kraft af sin egen øjeblikkelige manifestation. Men genstandsmæssigheden i det selvindlysende øjeblik, bevidstheden, kan godt ses betinget af de semantiske dispositioner, som f.eks. virker determinerende "bag om ryggen" på det manifeste plan, som de udslagsgivende dispositioner bag opmærksomheden, tematiseringens måde at give sig på. F.eks. er det indlysende, at selve den ontologiske dualisme slår sig ned som sit eget realitetsprincip i den sociale/fagfilosofiske tradition for at orientere sig dualistisk. Dualismen bliver realitetsprincippet, der bestemmer dualistens måde at se sig selv på, lige som konstruktivistens kognitive praksis betinges af egen praksis, det "konstruktivistiske realitetsprincip". I øvrigt er det sådan, at hvis realitetsprincipperne/de ontologiske distinktioner dikterer forudsætningerne for, hvad der er gyldige iagttagelser, dvs. hvis de ontologiske distinktioner fungerer som realitetsprincipper, sættes som ubetinget af den kognitive praksis, ja så har man hævet dem over det niveau, hvor de kan tematiseres og modificeres af spørgsmålet om, "hvordan" iagttagelsen skal kvalificere sig selv som sand. Det er dogmatisme.
Kortere sagt, bevidsthedens karakter af at være selvindlysende forklares ikke ved at få sin helt egen "hvadhed", dvs. ved at lade sig indikere med substansbegrebet. Substansbegrebet sætter ikke bevidstheden i en mindre forlegen position i forhold til det at få hold på sig selv. Den filosofiske position, som jeg argumenterer imod, repræsenteres bl.a. af min tidligere underviser Erich G. Klawonn i sin afhandling "jeg´ets ontologi" fra 1991.

[78] Luhmann i "Wissenschaft der Geselschaft" 1991. Her udvikles teorien om det videnskabelige system, med dets tradition for at kvalificere forskellen mellem sande og falske iagttagelser, be-

De på den måde iagttagede iagttagelser er altså hverken mere eller mindre virkelige, uanset om de på videnskabelig vis bliver kvalificeret som sande eller falske. Sandhedskriterier har ikke med nødvendighed noget med ontologi eller grader af virkelighed at gøre.

Der knytter sig iagttagelsesformer til videnskabens tematisering af f.eks. fysik, matematik og økonomi. Disse former kan tematiseres videnskabeligt på en måde, der f.eks. ikke er, har noget at gøre med eller underkastes kommercielle succeskriterier.

Men det præger forskningsinstitutionerne, at det politiske system har tilbøjelighed til at fortrænge videnskabelige sandhedskriterier med markedets principper, hvor det overordnede selektive princip handler om, hvor salgbar en (videnskabelig) beskrivelse er.

Dybest set laver man ikke andet end beskrivelser i forskningen, som man forsøger at kvalificere som videnskabelig viden på baggrund af videnskabelig metode og teori. Problemet er, at spørgsmålet om budskabernes mulige afsætning, og deres brugbarhed i kommerciel forstand præger forskningsinstitutionerne, så det kan se ud som om den kommercielle brugbarhed virker som medbestemmende kriterierne for om noget kan kaldes videnskabeligt sandt eller ej[79].

Det politiske system har f.eks. en klar tilbøjelighed til at lade sandheden (den videnskabelige) om det destruktive i markedets realitetsprincipper gå under for markedet, for ikke at sige i det hele taget at lade sandheden gå under for markedet [80]. Politiske og kommercielle reali-

---

skrivelser, på baggrund af de teorier og metoder der bliver lagt til grund for at kvalificere forskningen som videnskabelig.

[79] Hvis selve kvalificeringen af beskrivelserne som sande i videnskabelig forstand defineres af beskrivelsernes salgsværdi, så er videnskabens autonomi gået under for markedet. Således er der salg i nogle former for prognoser for fremtiden og mindre salg i andre. Statistiske undersøgelser over fortidens prognoser for samtiden er derimod kun ganske lidt omsættelige, måske fordi de underminerer salgsværdien af nutidens mere omsættelige prognoser for fremtiden!

[80] Der er her tale om en påstand, der grunder sig i personlige betragtninger over det politiske systems indflydelse på forskningen her i Danmark anno 2011, under Rasmussen d. III. Jeg står ikke alene med holdningen,; noget lignende kommer til udtryk i Sune Aukens bog "Hjernedød". Min anke går systemteoretisk på, at det politiske system dels medierer videnskaben over markedets realitetsprincip, medierer videnskabens symbolik over pengenes, uanset hvor diabolsk sandheden er i økonomisk forstand og økonomien er i videnskabelig forstand. For så vidt at man i videnskaben forveksler sandhedskriterierne med ontologi, f.eks. ud fra den der handler om, at samfundet dybest set "er" og kan henføres til den "økonomiske realitet", hvad der er tendens til i dag i det modernistiske samfund ikke kun her til lands, så tenderer videnskaben mod at opgive sin moderne mere funktionsdifferentierede rolle, dvs. den tenderer mod at miste sin autonomi. Det er måske for radikalt at sige, at videnskaben har mistet sin autonome funktion, at den videnskabelige symbolik går i sig selv, reduceres til økonomiens. Men der er klare tendenser i disse retninger.

tetsprincipper tenderer på den måde ikke bare mod at fortrænge den videnskabelige beskrivelse af den herskende politiske og kommercielle praksis som selvnegerende (sådan som denne bog f.eks. fremfører), men også mod at gå ind og bestemme det videnskabelige arbejde med at sætte kriterierne for hvad der er sandt. Det kan påvises. Det forudsætter evnen til at iagttage iagttagelser, evnen til at reflektere en type kognitiv praksis. Iagttagelsen, af hvordan beskrivelserne af samfundet tager udgangspunkt i markedets realitetsprincip eller det økonomiske system - som det f.eks. sker med Karl Marx´s kapitallogik eller med Adam Smidts samfundsforståelse, hvor det økonomiske defineres som det fundament, som resten af det sociale kan udledes af og forklares ud fra i entydig deduktiv og ontologisk forstand - handler om hvordan et realitetsprincip, en ontologi, på forhånd bestemmer, hvad der kan kaldes sand viden.

Systemteorien, der har taget Heinz Von Foersters distinktion mellem 1. og 2. ordens iagttagelser til sig, forsøger så fordomsfrit som muligt at se, hvordan der ses her som der. Det fordomsfrie, der kommer til udtryk her, er f.eks. i på mange måder i overensstemmelse med den kritiske rationalisme[81], og fører ikke til, at alt flyder, overhovedet ik-

[81] Karl Popper står som en af hovedkræfterne bag den såkaldte kritiske rationalisme. Hans videnskabsteori blev udviklet som en reaktion mod de logiske positivister, og deres distinktion mellem meningsfulde og meningsløse udsagn. Iflg. de logiske positivister handler videnskaben om relationen mellem udsagn og empiri. Kun de udsagn, der er funderet i empirisk erfaring (definitionen og distinktionen mellem empiri og teori sejler let og elegant for dem), og som f.eks. kan kvalificeres som "protokolsætninger" (teoretisk metodisk definition af ultimativt velkvalificeret empirisk funderet og deskriptiv erfaring) er sande, verificerede. Det handler altså om at verificere udsagn for de logiske positivister ud fra empirien. Problemet, som Popper påpeger, handler om at komme fra de meget partikulære, tilfældige, sporadiske empiriske indtryk til noget, der bare ligner overordnet teori eller alment gyldige sætninger. Selve den ekstremt almene teori, som de logiske positivister faktisk forsvarer, når de definerer de meningsfulde sætninger og sætter dem op over for de meningsløse sætninger, er fuldstændigt umulig at iagttage og redegøre for med henvisning til f.eks. protokolsætningerne. Karl Popper bliver berømt for sin kritik af dem, og ved at sætte sin egen kritiske rationalisme op over for dem. En almen lov eller mere generel beskrivelse giver fint mening for ham, hvis den indeholder eller der kan gives anvisninger på, hvordan den kan tilbagevises konkret. Hypoteser kan formuleres, og kan der udledes konsekvenser af dem, der viser sig uforenelig med konkrete erfaringer, ja så kan de falsificeres og er dermed gyldige ind til de er blevet falsificeret; så længe de lader sig konfrontere med erfaringen, dvs. så længe de kan falsificeres empirisk, og de har fungeret bekræftet som forudsigelser og forklarende tiltag i forhold til de fænomener, der omgiver den erkendende, ja så har det mere almene, lovmæssige af hypotetisk karakter en hvis videnskabelig værdi.
Popper var positivist, rationalist, overbevist om den kritiske rationalismes bidrag til en kommulativ tilvækst af viden. Han havde ikke noget særligt til overs for Thomas Kuhns forsøg på at påpege det inkommensurable i forskellige videnskabelige epokers teorier, de såkaldte paradigmeskift. Men mente at sådanne revolutioner i videnskaben kun dårligt kunne henføres til Kuhns alt for diffuse definitioner af det videnskabelige fællesskab. Den kommulative vækst i eksakt videnskabelig viden kunne slet ikke anfægtes af sådanne vage sociologiske betragtninger, mente han. Man har således også rent intuitivt en formodning om, hvad han ville have ment om systemteorien,

ke. F.eks. falder systemteorien som en videnskabelig tradition for at se, hvordan ideologi og ontologi traditionelt præger resten af samfundet op gennem tiderne. Det er også takket være systemteorien, at det kan beskrives videnskabeligt, at det politiske system ikke respekterer det videnskabelige systems autonomi i øjeblikket, og hvordan det langt fra er befordrende for hverken det politiske systems egen funktion, det økonomiske eller det videnskabelige system selv, at funktionsdifferentieringen ikke respekteres.

Om det ikke at tage fejl af fejltagelsen

(psyken og dens omverden)

"Det kan godt være, at vi tager fejl. Og det skal man absolut ikke tage fejl af"!

"I talen, tanken og smerten forveksles erfaringen med dens genstand".

I vor daglige adfærd, hvor vi ikke fokuserer på eller reflekterer over os selv som iagttagere, der realiserer vi os slet og ret, ureflekterede som individuelle og sociale iagttagere af os selv og alt andet omkring os. Vi forveksler ureflekteret vore erfaringer med den verden, der tårner sig op for os. At denne verden, som den viser sig for os, først og fremmest er "et fænomen", "en kognitiv konstruktion", der viser sig ved sig selv, "som om" den var selve verden, der afslørede sig for sig selv, som den "er" i sig selv, uden dog "at være" det alligevel, det at få øje på denne forveksling kræver en mere end almindelig trænet filosofisk og reflekterende opmærksomhed.

Som kognitivt performende er vi psykisk og socialt vore egne troldmænd. Omfattet af os selv med os selv som det fjerneste i et og alt. Og hver gang vi får øje på magien, så forsvinder den, bliver til noget andet, dvs. tema for opmærksomheden.

Inden for den filosofiske idealisme taler man om at tingsliggøre mennesket. Her forstår man, at de kognitive processer ikke bare er ting. Til gengæld gør man dem til åndelig substans. Det er der ikke grund til.

---

sociologien i systemteoretisk forstand. Men den lader sig ikke falsificere, da Karl Popper er død. Det er sten sikker og eksakt viden.

Dybest set svarer erfaringen og dens beskrivelser måske ikke til ”noget”. Erfaringen af en ko er ingen ko. Tasterne under fingrene er glatte, især d, k, l, e, s – tasterne, fordi det er dem, som fingrene konstant hviler på i deres udgangspunkt for de andre, dvs. når man skriver uden at se andet end skærmen, eller de bøger som evt. inspiration hentes fra.

Alt, hvad der indgår i den kognitive ramme, som bærer et tegns funktion som tegn, ethvert fænomens forankring i sit univers af sanselig fortrolighed og mere abstrakte betydninger, er selv forankret i sine forudsætninger for at leve sit ”fænomenale liv”. Og disse forudsætninger er altid ufatteligt meget mere, end de latterlige små forsøg, man finder på at redegøre for netop det kognitive med henvisninger til det kognitives forudsætninger inden for det kognitive. Med andre ord, et kognitivt system kommer aldrig på højde med sig selv.

Forståelsen af selve erfaringen med dens betingelser er henvist til erfaringen af sig selv med sin redegørelse for sig selv, hvor selve redegørelsen for sig selv falder som kun en del af det redegørelsen skal redegøre for, og det bliver tilmed ulige meget mere kompliceret af sin evindelige bestræbelse på at redegøre for sig selv.

Forklaringen på og af sig selv er dømt til at falde som det mindre inden for sit eget felt, der ikke kan redegøre for eller omfatte det mere, erfaringen, med dens erfaring af sig selv.

Med den fuldendte redegørelse for sig selv som kognitivt system, ville det kognitive system i øvrigt stå over for sin egen fordobling på samme måde, som i fortællingen, der beretter om den absolutte sandhed[82]. Det være sig det psykiske system, mig, der sidder og skriver, eller et helt samfund med alle dets kommunikative former for videnskabeligt kvalificerede eller bare almindeligt italesat viden om sig selv og alt andet. Ikke engang den mindste lille løsrevede sensation, omkring det at være et med de mest selvindlysende gengivelser af denne verden med dens kun tilsyneladende kaskader af ubetvivlelige sandheder, kan siges at svare til noget som helst. For erfaringen er fundamentalt set ikke andet end sig selv og svarer ikke til noget!

[82] Da man var kommet frem til den fuldendte sande beskrivelse af byen med alle dens rum og livet i den. Ja så kunne man blot konstatere, at sådan var det. Modellen blev lige så hurtigt forældet, som den var overflødig og ubrugelig for byens liv. Nu ligger kopien i ørkenen, hvor den er glemt.

Alligevel kan det konstateres, at det giver mening at tale om det at tage fejl, om det at korrigere fejltagelsen; at det giver mening ikke at tage fejl af fejltagelsen. Således skal man ikke tage fejl af, at det er en fejltagelse at gå ud fra, at erfaringen svarer til noget.

Som genstand for erfaringen falder erfaringerne selv som indskrevet under f.eks. bevidsthedens omgang med sig selv eller de mange beskrivelsers tematiseringer af beskrivelser. Den ene tanke tager den anden, glemmer for så vidt sin egen karakter som tilhørende bevidstheden, lige som de socialt etablerede diskurser falder i naturlig forlængelse af hinanden, uden at behøve at referere til sig selv som talehandlinger i en kommunikativ diskurs.

Det er nok at muligheden foreligger. Vi kan altid tænke om igen eller tage beskrivelsen op i samtalen som forkert. Både tanken selv og samtalen kan med sig selv som genstand for opmærksomheden problematisere og kvalificere sig selv som fejlagtig eller gyldig. I stedet for ontologisk at henlægge sandhedskriteriet til kravet om at der skal være ontologisk sammenfald mellem erfaring og genstand for erfaring, så kan tanken og kommunikationen differentiere og kvalificere sine egne produkter i kraft af selvrefleksionen, dvs. via de kaskader af selvreferencer, der hele tiden ligger under tankens og kommunikationens selvkontrol. Påstanden, om at det er et spørgsmål om ontologisk overensstemmelse mellem erfaring og genstand, der er afgørende for, hvad der er sand erfaring, er udtryk for en sammenblanding af ontologi og erkendelsesteori, som for øvrigt har præget de filosofiske overvejelser inden for den vestlige verden fra tidernes morgen, under bl.a. etiketten korrespondensteori.

Alternativerne handler bl.a. om sandsynlighed versus usandsynlighed, entropi versus negentropi, og om det at de ontologiske præmisser og forudsætninger kvalificerer sig i selv samme kognitive praksis, som de skal kvalificere, hvorfor de ontologiske spørgsmål må indrangere sig som noget højest sideordnet eller måske endda som noget sekundært i forhold til de semantiske spørgsmål. Hierarkiet og spørgsmålet om rangorden dukker op sammen med magien, erfaringen som sin egen største troldmand, der skifter mellem enten at sætte de erkendelsesteoretiske og semantiske spørgsmål som primære eller sekundære i forhold til ontologien.

Realitetsprincipperne lever som de systeminterne regulative ideer, der dikterer den kognitive performance sine mulighedsbetingelser[83]. Den kognitive performance er således den store troldmand, sig selv den fjerneste og nærmeste i alle verdener.

Af egen nødvendighed orienterer det moderne sig meningsfuldt, passioneret, æstetisk, selvretfærdigt, moralsk og økonomisk, som om der var retfærdighed, godhed, økonomisk værdi, absolut magt, sandhed og skønhed til. Det er der ikke[84], men det gør en verden til forskel at orientere sig, "som om" der var. Det drejer sig om performance. Det drejer sig om de forskellige meningsregimers indre nødvendighed, deres indre tvang. Og denne indre tvang "er" selvfølgelig, lige som alt, hvad der omgiver den, "er".

De forudsætninger, der gælder bag om ryggen på iagttageren, når det skønne, retfærdige, sande, økonomiske og mægtige viser sig for iagttageren, "er" selvfølgelig! Derfor kan det konstateres, at det ikke er nogen tilfældighed, hvordan retfærdigheden, godheden, det økonomiske, det mægtige, sandheden og det skønne viser sig. Det kan iagttages i refleksionen af iagttagelsen, i iagttagelser af 2. orden, som på ingen måde hæver sig over sine egne kognitive forudsætninger.

---

[83] Erkendelsens kopernikanske vending – der handler om at det kognitive systems aktive bidrag til erkendelsen, erfaringen, ikke kan benægtes, at forestillingen om at erfaringens rigtighed består i den passive indoptagelse af repræsentative udtryk for/aftryk af den omgivende verdens sande beskaffenhed ikke holder – er for længst gennemført. Immanuel Kant lægger ikke skjul på det performative i det kognitive systems bidrag til erfaringen, erkendelsen. Den transcendentale apperception (Kant i "Kritik der Reinen Vernunft" B s.133), med det absolutte jeg i rollen som enheden, den syntetiserende enhed, stående med begreberne over for empirien, fænomenerne, der falder i den æstetiske dimension, handler om Kants egen selvhypnose, dette "jeg, der i princippet kan følge alle hans tilstande", men som kun er der, når bevidstheden reflekteres i en anden bevidsthed. Det at "jeg´et" i princippet kan følge alle mine tilstande, er selvfølgelig ikke noget bevis på, at det som noget fikst og færdigt holder sammen på bevidstheden, det kognitive system (Jean-Paul Sartre i "Ego´ets transcendens" fra 1936). Substansbegrebet dikterede Kant, hvordan han skulle skrive sin filosofi. Luhmann tager udfordringen op, han orienterer sig også mod erfaringens "mulighedsbetingelser", men svaret på hvad der holder sammen på mangfoldigheden er ikke hverken identitetsprincippet eller dets identiske og substantielle jeg, men evnen til selvorganisering, autopoiesis. Både psyken og de sociale kommunikationssystemer er sådanne selvorganiserende performative systemer.

[84] De indikationsværdier, der tales om her, lever netop ved de symbolsk generaliserede kommunikationsmedier. De er ikke ubetingede og tilfældige i deres fremtræden, og de er heller ikke ubetydelige for hverken det sociale eller det psykiske, men de er netop ikke "substantielle" værdier, dvs. de lever ikke op til logikkens identitetsprincip, og kan derfor ikke indgå i en deduktiv og analytisk forklaring. Hvad der kvalificeres meningsfuldt i kraft af en af disse former for symbolik er diabolsk for de andre, og omvendt, hvad der kvalificeres inden for anden symbolik, er diabolsk for den ene.

Den lærevillige og videnskabelige performance adskiller sig fra den ideologiske indstilling ved ikke at insistere på den absolut eksklusive kognitive performance. Den lærevillige bekender sig til betingelserne i den kognitive performance, og er kontinuert parat til at afpasse semantiske strukturer, forventninger og begrebsdannelser betinget af de konkrete iagttagelser. Begreber og forventninger bekræftes og afkræftes løbende i de lærevillige kognitive processer. Perspektivet skifter "med fuldt overlæg" mellem 1. og 2. ordensiagttagelser, og med opmærksomheden rettet på det, at det sete afhænger af hvilken form for performance, der melder sig bag om iagttagelsen. Paratheden til at ændre i forventningsstrukturen, se realitetsprincipper og kontingensformler i deres systembetingede og betingende karakter, udgør en modvægt til ideologiens dogmatiske og rigide kosmologi.

Ideologien fordømmer alt, hvad der ikke passer ind i dens realitetsprincip, der principielt dogmatisk er hævet over alle betingelser. Ideologien ophøjer sig selv til grænse mellem realitet og ikke realitet, uanset at den "er" og lever ved en kognitiv performance lige som systemteorien.

Ideologien er resultat af den kontrafaktiske, ikke lærevillige indstilling, den fordømmer og forkaster, hvad der ikke på forhånd passer ind i forventningsstrukturen, herunder indskrivningen af sin egen performance i kategorien af "performativt selvbekræftende former for social nødvendighed blandt andre".

Ideologien er ikke kun én bestemt altomfattende kosmologisk forklaring, men den kan knytte sig til de forskellige moderne funktionssystemers indre nødvendighed:

- Den økonomiske rationalitet følger af sig selv med den for denne rationalitet lige så katastrofale mangel på nødvendighed, som den performativt dikterer alt, hvad der falder inden for dens perspektiv, enten at være rentabelt eller urentabelt.
- Den logisk deduktive metode følger af sig selv med den for metoden lige så katastrofale mangel på nødvendighed, som den performativt dikterer alt, hvad den udleder, enten at være sandt eller falskt på metodens betingelser.
- Retfærdigheden følger af sig selv med den for sig selv lige så katastrofale mangel på nødvendighed, som det juridiske perspektiv diktere alt, hvad der falder i dets lys, enten at være ret eller uret, lovligt eller ulovligt.

- Magtens logik følger af sig selv med den for sig selv lige så katastrofale mangel på nødvendighed, som den ultimative destruktionskraft performativt er i stand til at sætte alle andre former for logik og kognitiv performance ud af kraft, end netop magtens[85].

Beskrivelsen af den indre sociale nødvendighed falder i iagttagelser af 2. anden orden. Herfra ses det, at det langt fra kan udelukkes, at der er et moment af tilfældighed i den indre sociale tvang, og at når det gør en verden til forskel, at orientere sig som om iagttagelsen ikke var en tilfældighed, så er det ikke nogen tilfældighed.

Realistisk set, så handler det bl.a. om at se realitetens konflikt i konflikternes realitet. Konflikterne tager udgangspunkt i sig selv, lever på deres egne realitetsprincipper, deres egen symbolik; antagonismens. Det er det, som systemteorien beskriver ud fra sine egne realitetsprincipper, der handler om at se det tilfældige i den indre sociale tvang, "betinget (unødvendig) nødvendighed". Systemernes indre tvang kommer til syne ved det diabolske[86]. Kritikken er altid det djævelsk fremmede i forhold til systematikkens indre nødvendighed. Men det diabolske er netop muligheden for at opløse de farlige konflikter, som

[85] Logikken siger "min gyldighed, eller ingen gyldighed", "alt hvad der er mit eller intet" også kaldt terror. I praksis er magt ikke ret, men retten kan gå under for magt, lige som så meget andet. Magtens logik adlyder sin egen nødvendighed og adskiller sig fra andre former for social tvang, ved det at kunne sætte andre sociale former for indre nødvendighed ud af kraft. Men den kan stadig ikke udlede sin overordnede nødvendighed, dvs. sin sande alment forpligtende karakter af sig selv. Den er som kognitiv performance blot en blandt andre.

[86] Den kritiske rationalisme stillede sig på det åbne samfunds side, på den eksakte videnskabs side. Den kritik af rationalismen, som går på, at det åbne samfund, det moderne samfund, for længst har etableret sig i kraft af vidt forskellige funktionssystemers egne former for symbolsk generaliseret kommunikation, og at de former for mening og funktion, der kvalificeres hver for sig og i logisk forstand helt usammenligneligt, det er alligevel ikke eksakt nok for den kritiske rationalisme. For det karambolerede med fremskridtstroen. Distinktionen mellem eksakt viden og ueksakt viden tilhører sin egen symbolik, der beskriver sig selv som den eksakte, og den er slet ikke åben for de inkommensurable former for mening, der er så lette at påvise i al sin mangfoldighed i det moderne samfund. På trods af de uomgængelige beviser på mangfoldigheden af forskellige måder at kvalificere erfaringen på, og mangfoldigheden af former for symbolik, ja så er den kritiske rationalisme ikke åben for det moderne, men ideologiserende og modernistisk i sin tilbedelse af oplysningsidealet og rationalismen. Det moderne samfunds selvbeskrivelse og måde at orientere sig på er alt for uvidenskabelig for den eksakte videnskab, der sætter sandhedskriteriet ind som realitetsprincip. På den måde må man sige det som det er, at den kritiske rationalisme lukker fundamentalt af for den verden, som den vil forklare. Den lukker sig om sin egen symbolik ud fra distinktionen mellem det eksakte og det ueksakte, hvorfor det moderne samfund bliver "det falske", erstattet af "den eksakte videnskabs" realitetsprincip, hvor kun det døde er eksakt nok til at være sandt. Det moderne samfund er det diabolske, i den eksakte videnskabs symbolik. Men fysikken har den eksakte videnskab da lov at have, den vil vi aldring nej aldrig tage. Kun hvis livet kan reduceres til det døde, er det eksakt nok for de kritiske rationalister, der således kun i princippet er åben for kritik. (Min kritik er her formuleret med tanke på Karl Popper. Måske kan man genkende noget i den.)

lever ved det alt for rigide, systemernes ideologisering. Funktionsdifferentieringen var forudsætningen for samfundets succes. Det farlige er blevet denne succes, og det bliver ikke bedre af at ideologien knytter sig til de forskellige systemer, deres iboende nødvendighed og symbolik. Det er farligt, og denne fare går ikke over ved at dæmonisere det diabolske. Kritikken er nødvendig, dvs. modsigelsen, den engagerede modsigelse og realitetens konflikt vil følge som konsekvens af konflikt.

De moderne funktionssystemer realiserer sig i det daglige. De betydninger, som lever ved dem, fungerer konkret, og de falder konkret i en og samme moderne verden, selv om de lever ved det inkommensurable. Den overordnede transitive orden (den entydige hierarkiske orden af værdier og grader af væren) mangler, hvor ud fra det moderne samfund kunne forklares kosmologisk. Systemteorien tematiserer funktionssystemerne på sine betingelser, på baggrund af sin egen referenceramme, men reducerer dem ***ikke*** til systemteoriens symbolik, kosmologi. Det er et systemteoretisk realitetsprincip, at det moderne samfund realiserer sig ud fra sin egen mosaik af realitetsprincipper, der alle er en del af realiteten. Det ændres heller ikke af, at ideologien skiftevis knytter sig til et eller flere af de forskellige systemer, som om den herfra kunne etablere udgangspunktet for en ny kosmologi. Taberne af det kristne essenshierarki har svært ved at indrømme troldmandens magi, netop fordi de lever i evig flugt fra og frygt for den kognitive performance, dem selv, den store troldmand.

En forskel gør en forskel: En tilfældig distinktion mellem betinget og ikke betinget bliver lagt til grund for sandheden (kontingensformel for videnskaben[87]).

Traditionen for at skelne mellem 1. og 2. ordens iagttagelser er sammen med traditionen for at beskrive beskrivelser som sande eller falske allerede lang. Men blikket for, at verden hverken er sand eller falsk, og for det, at kun erfaringen af den lader sig kvalificere som sand, det er tit fraværende. Det forhold, at den videnskabelige tradition i princippet kunne have været en hel anden, ændrer ikke på, at hvis man vil begå sig systeminternt i videnskabelig forstand, ja så er der en del at tage ved lære af, at tage udgangspunkt i. Påstanden, om at man konstant må begynde forfra, bare fordi alt i princippet kunne have været anderledes, den tilhører omverdenen til det videnskabelige system,

[87] Luhmann i "Die Wissenschaft der Gesellschaft" 1991. Se især siderne 391 og 396.

som har svært ved at finde sig i, at sandheden ikke kvalificeres af de misforståede demokrater[88], f.eks.

I matematisk statistisk forstand er livet i sin øjeblikkelige form måske udtryk for en ufatteligt usandsynlig begivenhed. Uden blikket for det der sandsynliggør det ellers usandsynlige - for at det er de i sig selv usandsynlige begivenheder, der i historisk genetisk forstand kontinuert bestemmer hændelsesforløbets ekstremt selektive baner og afgør forskellene mellem sandsynlige og usandsynlige hændelser - så tager alt sig ligegyldigt og lige tilfældigt ud. Isoleret set, dvs. abstrakt, rent matematisk og statistisk er ethvert af livets udtryk ufatteligt usandsynlige. Og sandsynligheden for at det rent videnskabeligt skulle kunne lade sig gøre at redegøre for livets nødvendighed, dvs. sandsynligheden for det tilfældigvis skulle kunne lade sig gøre at redegøre for nødvendigheden bag livets tilsynekomst og konkrete udformning, den er meget lille. I forsøget på at føre livet tilbage til den underlæggende nødvendighed, forklare fremtiden med og henføre den til fortiden, har mennesket skabt en fremtid, med sig selv i rollen som sin egen troldmand, hypnotisør. Det kan sandsynliggøres, men ikke bevises i deduktiv forstand.

Det, at vi er her, er en ting. Evnen til at redegøre for nødvendigheden i det, at vi er her, følger på ingen måde af det, at vi er her. Kravet om at det, der er, må redegøre for nødvendigheden bag sig selv, for ikke at overgive sig til de store mindst lige så uforklarlige og dermed aldeles unødvendige forklaringer, er måske forståeligt, men kun forpligtende på de betingelser, som kravet lever ved. Det kan iagttages, og det ved de troende, som er deres egen troldmand, når de stiller kravet, og som derfor holder så meget mere hårdnakket fast i troen, imens den dårlige samvittighed over for de ikke troende kommer til udtryk som intolerance. De ved, at de kun tror, og de har dårlig samvittighed over for dem, der ved, at de ikke behøver at tro på, hvad de ikke kan vide, og som heller ikke lægger skjul på det.

Kreationisterne konkluderer, at efter som de hverken forstår sig selv eller det liv, de er del af, så må der være noget højere bag det hele, som kan forklare og forstå det hele. Et eller andet eller nogen må forstå det hele, ellers er det netop, ja, uforståeligt!

[88] Der er forskel på politisk autonomi og videnskabelig kompetence.

Dette højere, en organiserende faktor bag den orden, som de forlanger som forudsætning for en forklaring, er dermed let at forklare med udgangspunkt i deres egen forlegenhed. Men i stedet for slet og ret at indrømme sin forlegenhed i forhold til deres egen kognitive kapacitet, og nødvendigheden som bestemt af deres eget krav, dvs. i forhold til deres eget krav om en redegørelse for dem selv som livsform sammen med de andre mindst lige så usandsynlige livsformer, så kreerer de forklaringen, begrundet i deres egen "ikke formåen".

Forlegenheden bliver til kosmologi, identificering af en skaber, den almægtige gud, som dens skabere forlanger lydighed over for, der hvor de sætter skaberen op som det gode, deres godhed, den godhed som alle gudsfornægtere krænker, alene ved benægtelsen af de troendes ræsonnement. Med henvisning til sin egen skaber, begrundet i deres eget svigt over for egne krav, har disse troende tilsidesat, hvad der ikke passer ind i den kosmologi, der centrerer sig om deres skaber. Gud som alle betingelsers betingelse. Religionens kontingensformel.

De troende er overbevist om, at de er her med nødvendighed, fordi de ikke kan forstå sig som resultat af andet end den ultimative nødvendighed, den ubetingede betingelse, den uskabte skaber, substansernes substans, som igen kognitivt er begrundet i deres egen uformåen. Vi er her på jorden med nødvendighed, siger de troende, med udgangspunkt i deres egen nødvendighed. Hvorfor de har mere travlt med at forsikre sig om sin tro, end at se på sig selv som livets trussel. Deres egen kognitive performance er troldmanden bag deres realitetsprincip, den nødvendighed de skærer deres fremmedreferencer til efter, Gud som kontingensformel, religiøs systemintern nødvendighed.

Videnskaben

Videnskaben kan ikke erstatte tabet af det religiøse realitetsprincip, men den kan genindføre en vidensbaseret og forpligtende rangorden i nogle problemstillingerne, som den italesatte politiske dagsorden ikke kan, eller som magtens mere autistiske form for performativ selvbekræftelse mangler. Det kræver blot en form for forskning og videnskabelig kognitiv adfærd, som er alt andet end entydigt hensigtsmæssig i snæver politisk og økonomisk forstand.

Det ved man alt om inden for de kredse, der i øjeblikket står for den store italesatte realitet. Man forsøger derfor fra politisk side eksplicit på at reducere socialvidenskabernes arbejdsområde til det, der har at gøre med at udvikle og fremme den økonomiske vækst og leve op til de snævre succeskriterier, som man har ophøjet til det egentlige mål inden for det ideologiske billede på en transitiv orden[89].

Man bryder sig ikke om en videnskabeligt kvalificeret beskrivelse af det moderne samfund, herunder af sin egen adfærd som performativt selvnegerende. Det kommer til udtryk, når man forsøger på at nivellere videnskabens sandhedskriterier til markedets, mere specifikt markedet for salgbare budskaber. Problemet for den kun politiske performance er, at man ikke fjerner sandheden om sig selv, og at man mister evnen til at gøre en forskel, når man opløser selve den performative praksis i ikke-kommunikation, som det er sket for medier og politikere, der forbeholder sig ret til med tilbagevirkende kraft at neutralisere enhver af sine udtalelser til kun politiske udtalelser.

Videnskaben om betingelserne i naturen

De forskellige videnskabelige discipliner har specialiseret sig og udviklet sig om hvert sit genstandsfelt, forskningsfelt. Det er ikke sikkert, at dette felt "i sig selv" er afgrænset i tid og rum. Disciplinerne udgrænser sine betydninger i kraft af de videnskabelige begreber og definitioner, som disciplinen har udviklet. Genstandsfeltet genereres semantisk, dvs. betydningerne lever ved den videnskabelige disciplins semantiske referenceramme, de fagspecifikke begreber og deres indbyrdes definitioner. De giver måske ikke tekniske anvisninger på en-

[89] Kosmologien er et billede på den altomfattende forklaring, hvor alle logiske værdier og alle beskrivelser indgår i en entydig og gensidigt bekræftende orden, transitiv orden. Troen på det harmoniske vidensbaserede og fornuftige samfund, hvor alt går op i oplysningsidealet er af lignende art. Den sidste præger f.eks. Jürgen Habermas, lige som der findes mange moderne rationalister. Den logiske positivisme, som den kommer til udtryk i den tidlige Ludvig Wittgensteins filosofi, er et eks. De store systemers filosoffer, Immanuel Kant, med fornuften, og Hegel var også eksponenter for troen på den oplyste altomfattende orden, hvor alt var afklaret, harmonisk og entydigt del af en og samme orden. Troen på det identiske uforanderlige grundlag, hvorudfra alt kan forklares, figurerer i dag som fundament i en type overtro, der knytter sig til videnskaben sammen med forestillingen om den fornuftige kritisk åbne kommulative tilvækst i viden og deri funderede udvikling af samfundet hen mod harmonisk oplysthed. Så længe temaet går på den døde natur, teknikken og det der ikke kan være anderledes har de ret. Men så snart sandheden kommer til syne som det, der lever ved de levende, kan de levende vide, at jo mere der vides, des mere er der at vide, som de ikke ved! Selve tilvæksten i eksakt viden fører til eksakt uvidenhed. Men det passer ikke ind i ideologien, troen på at mere viden fører til harmoni, enighed i gensidig social transparens.

sidige årsag virkningsrelationer. Dvs. de behøver ikke at leve op til omverdenens karakteristiske forventninger omkring "nyttig viden". Det kan være, at de blot siger noget om den fysiske og biologiske kvalitative udvikling, sådan som det sker med både evolutionsteorien og entropiloven.

Entropiloven[90], termodynamikkens anden lov, der siger, at alle fysiske processer bygger på forbrug af laventropi og går mod højentropi, er en universel lov, som i fysisk forstand går på tværs af alle andre forskningsfelter, fysiske eller ej. Loven kan ikke bevises endegyldigt, men den bliver betragtet som sand inden for den fysiske videnskab, fordi den endnu ikke er tilbagevist, og fordi den i aller højeste grad bekræftes af de fysiske iagttagelser, som man kender[91]. Entropiloven beskriver hvordan al kvalitativ forandring i fysisk forstand finder sted på bekostning af potentiale for forandring, at verden bevæger sig fra en skæv fordeling af arbejdsevne, til en ligelig fordeling af arbejdsevne, fra orden og evne til at organisere orden mod kaos og manglende evne til at organisere orden.

Evolutionsteorien[92] handler om de selektive principper, der kan iagttages gennem livets udvikling. Den er ikke bevist og den beviser ikke noget, men den sandsynliggør hvordan livets mange udtryk, som de findes i blandt os, er resultat af 3,5 milliarder års jordisk udvikling, lige fra de mest primitive encellede organismer til det vi i dag forguder mest af alt, vore hjerner og de fattige forklaringer der knytter sig til dem. Evolutionsteorien omhandler livet, det eneste sted vi kender det fra, nemlig livet her på jorden. Teorien sandsynliggør hvordan livet har organiseret sig fra mere primitive livsformer, til mindre primitive og langt mere usandsynlige livsformer, hvad kompleksitet og organiseret orden angår.

Entropiloven og evolutionsteorien komplimenterer hinanden. Livet organiserer sig i kraft af energiforbruget. Livet har udviklet sig mod højere orden på bekostning af kun fysisk energi, arbejdsevne. Livet er i fysisk forstand energiens omvej mod kaos. I den tid hvor energien

[90] Johannes Witt-Hansen giver i sin bog "Videnskabernes historie i det 20. Århundrede" fra 1985 en lille fin gennemgang af udviklingen af teorien om termodynamikken og entropiloven.
[91] Den er falsificerbar. Den anviser kriterier, under hvilke den ville blive tilbagevist, men kan ikke bevises universelt. På den måde lever den som andre universelle teorier op til Karl Poppers svar på "induktionsproblemet", det logisk/erkendelsesteoretiske problem, der går på, at der på baggrund af et endeligt antal iagttagelser ikke kan sluttes til alle mulige iagttagelser.
[92] Formuleret af Charles Darwin i "On the Origin of Species" fra 1859.

falder organiseret i livets organiske og levende strukturer, da er den med til at bære livets udvikling mod højere kompleksitet og mod mere usandsynlige former, hvad matematisk sandsynlighed angår. Livet befordrer den fysiske energis konvertering mod højentropi, dvs. det bekræfter og befordrer den udvikling, som entropiloven foreskriver.

Kernefysikken forklarer med udgangspunkt i Niels Bohrs periodiske system hvilke kemiske egenskaber de forskellige grundstoffer har. Antallet af grundstoffer er begrænset, og de er fundamentet i alle de kemisk analytiske forklaringer, der findes på biologiske og fysiske fænomener[93].

Et af de vigtigste grundstoffer for livet er kulstoffet. Biologer og fysikere taler om kulstofkredsløbet og om de kemisk/fysiske egenskaber, som de forskellige kemiske forbindelser har, og som kulstoffet indgår i.

I mere end 100 år har det været videnskabelig viden, at en af de forbindelser, som kulstoffet indgår i, nemlig den der består af et kulstofatom og to iltatomer, CO2, har den egenskab, at den ikke reflekterer solens direkte gennemsnitligt noget højfrekvente indstråling, når denne stråling passerer igennem atmosfæren, som CO2 i øjeblikket udgør ca. 380 ppm. af, men at CO2 derimod reflekterer de mere lavfrekvente infrarøde varmestråler, som ellers ville blive kastet tilbage fra jorden ud mod verdensrummet igen. Det betyder, at CO2 tillader at sollyset passerer ind gennem atmosfæren, som det ankommer til jorden, men at den varmestråling, der vil ud mod verdensrummet igen, bliver hæmmet og holdt tilbage af denne gasart. CO2 virker som jordens glas i drivhuset. Deraf udtrykket drivhuseffekt[94].

---

[93] Paul Bergsøe giver i sin bog "Kemi på en anden måde" fra 1972 en glimrende mulighed for selv at sætte sig ind i de forskellige grundstoffer med afsæt i det periodiske system. Bogen er et dejligt udtryk for den positivistiske ånd, som præger så mange andre videnskabsfolks tilgang til verden. Den systematiske lære, med udgangspunkt i atomernes iboende egenskaber, det opbyggelige i den analytiske og deduktive metode indgår i en fin perlerække af kemiske forklaringer, hvor det komplekse følger logisk af det enkle, komponenternes atomare og elementære egenskaber. Det sker i den naturvidenskabelige analytiske metodes ramme.

[94] Der er tale om veldokumenteret videnskabelig viden. FN´s klimapanel bygger på denne viden med sine rapporter om sammenhængen mellem de menneskeskabte ændringer i atmosfærens sammensætninger og den globale opvarmning. De mange forsøg på at dæmonisere og mistænkeliggøre panelets arbejde kan forklares med, at panelets videnskabelige budskab er en bombe under de succeskriterier og de realitetsprincipper, som behersker den herskende orden og den italesatte realitet. Man bryder sig ikke om sandheden, og går derfor i flæsket på budbringeren, determineret af patetisk indre social nødvendighed.

Store mængder af kulstof blev over nogle hundrede millioner år bundet organisk, som følge af de biologiske processer, der tog ekstra fart for ca. en halv milliard år siden. For ca. en halv milliard år siden[95] var luftens iltindhold nået op på ca. 10 %, og det skabte en eksplosion af biologisk diversitet, hvor planterne genererede store mængder af organisk bundet energi, i kraft af fotosyntesen i sine grønkorn, dem der giver planterne deres karakteristiske grønne farver. Planterne lever af at konvertere luftens uorganiske kulilte om til organiske kulbrinter i kraft af solens lys, solens konstante leverancer af laventropisk energi til jorden. Fødegrundlaget eksploderede for både planter og dyr da atmosfærens sammensætning begyndte at minde om den nuværende. Den for planter og dyr gensidigt betingede evolution i biologisk diversitet og kvantitativ vækst tog til i et omfang, som vi kun kender fra denne periode på vor egen jord. En del af det kulstof, der blev fanget og bundet organisk, blev isoleret i iltfrie lommer under vand. De blev dækket af andre uorganiske aflejringer, og har ligget der siden, hvor de langsomt er blevet til kul, olie og gas, altså fossilt brændsel, fossile former for organisk bundet energi, mere eller mindre komplekse kemiske strukturer af kulstof og brint.

I dag ændres luftens indhold af CO2 sig som følge af afbrænding af kul, olie og gas i et tempo, der overstiger alt hvad der er set i historisk tid.

Den globale opvarmning ændrer på livsbetingelserne over alt på jorden i et tempo, der betyder at ingen kan forudsige effekterne for den nuværende globale fauna med alle dens specialiserede livsformer. Det er denne udvikling, vi selv er en del af, uanset hvor autonomt vi definerer os selv og vor tilknytning i forhold til det liv og de mulighedsbetingelser, vi lever på[96].

---

[95] Der hersker lidt uenighed om, hvornår mængden af ilt i atmosfæren nåede de 10%, og om hvornår mængden steg relativt hurtigt op til det niveau, den er på nu.

[96] Den økologiske udvikling er blevet forudsagt og forklaret i naturvidenskabelige termer over de sidste mange år, på en måde der sætter den kommercielle italesættelse af problemstillingerne i det diabolske lys. Den usikkerhed, som medierne, det politiske, det økonomiske system, forsøger på at italesætte omkring den mere videnskabeligt kvalificerede viden på området, kan ikke forklares ud fra naturvidenskaberne. Det handler om de sociale systemers måde at orientere sig på, ikke om sandheden i de naturvidenskabelige beskrivelser af problemerne. Problemet med den globale opvarmning har været veldefineret i mere end 20 år. Se f.eks.: "Atlas zur Ökologie" Af Dieter Heinrich og Manfred Hergt fra 1990. Det kan på ingen måde siges, at den grundvidenskab, som for længst var etableret, er blevet anfægtet grundlæggende over de sidste tyve år af videnskabelige argumenter. De marginale afvigelser, der viser sig i sammenligningen af nutidens viden om tilstanden i dag med datidens forudsigelser om samme, anfægter ikke den grundviden, som den gang lå til grund for datidens prognoser for i dag. Tværtimod, er metoderne og den grundviden, som bruges i udarbejdningen af prognoserne for den globale opvarmning bare blevet endnu mere påli-

Vor egen kognitive konstitution er forudsætningen for, at vi kan skrive os ind i livets processer, tematisere os som del af dem. Som psykiske og sociale fænomener genfinder vi os med vor selvbeskrivelse, indskrevet i vor fremmedforståelse, som uanset hvor sand den er i videnskabelig forstand, aldrig kommer til at svare til den natur, som vi er afhængig af. Vore kognitive systemer er emergente fænomener. De er betinget af sin omverden, men svarer ikke til sin omverden.

Vore kognitive forudsætninger har gjort os i stand til at overleve stort set alle andre livsformer, inklusiv os selv. Det er ikke svært at bevise, at vi kan udrydde livet adskillige gange med det arsenal af atomare bomber, der findes i alverdens nationale våbendepoter. Men vi har endnu ikke bevist, at vi er i stand til at ændre adfærd, af hensyn til de mulighedsbetingelser, der truer med at forsvinde i takt med vor succes og udbredelse som art.

Vore socialiserede og sociale kognitive spidskompetencer sigter isoleret mod de succeskriterier, der knytter sig til de sociale funktionssystemer. Ingen af disse kognitive kompetencer er repræsentative for menneskeheden i sin helhed eller livet i sig selv. Selv om de økonomiske succeskriterier er blevet ophøjet til det højeste succeskriterium på psykisk, politisk, økonomisk plan, og selv om de økonomiske succeskriterier har fået status som religionserstatning, og selv om det økonomiske funktionssystem er afgørende for det sociale sammen med alle de andre mulighedsbetingelser, så kan menneskeheden ikke tilsidesætte hensynet til og underminere sine livsbetingelser under henvisning til den økonomiske vækst, uden samtidigt at underminere sit eget liv, herunder muligheden for økonomisk succes. Det sidste falder uden for det, der lader sig registrere kognitivt i de forskellige funktionssystemer, med undtagelse af det videnskabelige.

Denne beskrivelse af og viden om samfundets kognitive svigt falder som tilhørende videnskaben, systemteorien, der handler om forholdet mellem de forskellige moderne funktionssystemers kognitive kapacitet. Denne videnskab kan meget let påpege de realitetsprincipper, kontingensformler, som omverdenen kognitivt skæres til efter i det moderne samfunds fragmenterede referencerammer. Det tilhører denne viden om det moderne samfunds fragmenterede kognitive kompeten-

---

delige siden, på en måde der afslører den nuværende og mellemværende store politisk kommercielt italesatte mistillid til videnskaben på området, som politisk, økonomisk, ideologisk begrundet. Det moderne samfund har orienteret sig og orienterer sig fortsat kontrafaktisk på området. Respekten for den naturvidenskabelige kompetence mangler uden for naturvidenskaben.

cer, at det kan vides og beskrives videnskabeligt, at de afgørende funktioner og kompetencer ikke er udviklet med noget overordnet formål for øje, eller med menneskehedens samlede overlevelse som mål eller spidskompetence. Tværtimod ser det ud til, at det moderne samfunds fragmenterede funktionalitet sigter mod myriader af hensigtsmæssigheder og delmål, der alle ser funktionelle nok ud i de respektive funktionsspecificerede kognitive rammer, men at forfølgelsen af dem alligevel samlet set bidrager til undermineringen af livets forudsætninger på en måde, som gør, at det moderne samfunds mange succeskriterier dybest set risikerer at afsløre sig som sit eget modbillede.

Selv om man i det moderne samfund legitimerer den individuelle kamp for overlevelse på markedet med henvisning til, at individuel succes er alle andres succes, og med at ingen kan nyde uden at yde, forbruge uden at betale, så falder summen af bidrag til den fælles økonomiske omsætning, den økonomiske vækst, i en verden, hvor netop den økonomiske vækst kan tages som mål for den hastighed, hvormed menneskeheden underminerer de generelle livsbetingelser.

De fossile energiressourcer er skabt langsomt over millioner af år. Det skete for flere hundrede af millioner år siden. De er allerede blevet minimeret, forbrugt, hvad olien angår, så der nu er absolut mangel på olie. Og hvad gas og kul angår, så vil der under ingen omstændighed være nok til mere end et par hundrede år. De fossile brændsler, som udgør mellem 80 og 90 % af menneskets øjeblikkelige energiforbrug, og som der ikke er udsigt til erstatninger for, er forbrugt på mindre end en promille af den tid, det har taget at danne dem.

Samtidigt med at drivmidlet i økonomiske vækst forsvinder med væksten, det at vi brænder energien af, så ændrer vi på atmosfærens kemiske sammensætning, således at vi allerede nu er vidne til en global opvarmning, der f.eks. har reduceret mængden af planteplankton i verdenshavene med 40% over de sidste 60 år[97]. Luftens iltindhold er helt sandsynligt af samme årsag faldende. Andre effekter af den globale opvarmning er for længst kendte, f.eks. det at verdenshavene vil kunne stige med op til 70 meter, hvis isen på polerne smelter, hvad den nu gør, nedbørsmængderne ændres drastisk i store dele af verden,

[97] Nedgangen i verdenshavenes produktion af biomasse er først dokumenteret med en undersøgelse af Danniel G. Boyce, og Boris Worm fra Biology Department, Dalhousie University, Halifax, Nova Scotia, Canada og Marlon R. Lewis fra Department of Oceanography, samme sted. Undersøgelsen blev offentliggjort i det anerkendte naturvidenskabelige tidsskrift d.29/7 2010.

voldsomme orkaner, oversvømmelser og tørker bliver meget mere almindelige. Alene i 2010 har man set de højeste og længstvarende temperaturer i Rusland i 130 år med tørke brande og fejlslagen høst til følge, oversvømmelser i Pakistand, med millioner af hjemløse og ødelagt bomuldsproduktion til følge osv.

Den sandsynlige sammenhæng med stigningen i den globale gennemsnitstemperatur er for længst beskrevet videnskabeligt. Men de kommercielle medier, det politiske system og resten af det moderne samfund orienterer sig på en måde, som om der var tale om viden, der tilhører en anden verden.

Det moderne samfund ser ikke, hvor selektivt det er i sin åbenhed for videnskabens ydelser. Der hvor det handler om tekniske løsninger, direkte anvisninger på nyttige og anvendelige opfindelser, naturvidenskabelig udvikling af omsættelige produkter i markedsøkonomien, osv., der er man uden særlig kritik parat til at godtage videnskabens ydelser, men den naturvidenskabelige beskrivelse af, at den menneskelige succes tenderer mod at underminere menneskets naturlige livsbetingelser, den er alt for udemokratisk, uøkonomisk, psykisk belastende for det moderne samfund. Og så er der ikke grænser for hvor krakilske man er med hensyn til kravet om absolut dokumentation for rigtigheden af de upopulære budskaber[98].

Sociologien handler om det moderne samfunds selvbeskrivelse[99]. Sociologien beskriver, hvordan det moderne samfund, som det fungerer i

[98] Et eks. på dobbeltstandarder finder man ude på landet, hos landmændene. Når det her drejer sig om optegnelser over de forskellige tilbud på kemiske og maskinelle virkemidler, som landmændene hver dag investerer deres tillid i, så henholder man sig til statistikker over relationen mellem investering og afkast. Her er man helt på det rene med, at høsten kan falde anderledes ud, og at der kan ske uforudsete ting, der gør, at det ikke altid flasker sig som forudsagt. Det har ikke forhindret dansk landbrug i at investere, så man i dag har noget af det mest kapitaltunge landbrug på jorden. Denne type landbrug har en lang række utilsigtede bivirkninger. Kvælstofudvaskning og forurening med fremmed kemi, faldende biodiversitet, elendige forhold for dyrene i de store dyrehold, multiresistente bakterier som følge af umådeholden anvendelser af "vækstfremmere" (antibiotika, der også bruges i sundhedsvæsenet mod infektioner) osv. Men landbruget forlanger "absolutte beviser", dvs. absolut dokumentation for sammenhængen mellem deres adfærd og de utilsigtede bivirkninger. Dvs. når det drejer sig om det tilsigtede i deres produktionsformer, så kan de sagtens nøjes med statistik og sandsynlighedsberegninger, men ikke når det drejer sig om de utilsigtede virkninger af selv samme produktion. De utilsigtede virkninger vil landbruget ikke forpligtes på at tage hensyn til, før disse skader på miljø og medmennesker er dokumenteret i overensstemmelse med et krav om absolut dokumentation, hvorom det kun kan vides med sikkerhed, at det aldrig vil kunne honoreres.

[99] Sociologien handler om den videnskabelige beskrivelse af det moderne samfunds selvbeskrivelse. Det er den, vi her bruger til at beskrive hvordan "naturvidenskaben" som et socialt system udvikler sig som det sociales spidskompetence netop på det område, der har at gøre med beskri-

dag, ikke er i stand til funktionelt at tage højde for sin egen indflydelse på de mest basale naturlige mulighedsbetingelser, herunder klimaet, uanset hvor veldokumenteret denne indflydelse er. De utilsigtede bivirkninger ved de menneskelige aktiviteters mange forsøg på at opnå tilsigtede virkninger (resultatet af den teknikfikserede værensforståelse) falder ikke ind under det, som det moderne menneske vil forstå som det akkumulerede bidrag til menneskehedens potentielle kollektive selvmord.

Den funktionsorienterede og fragmenterede moderne opmærksomhed har ikke hidtil været i stand til funktionelt at ændre adfærd af hensyn til de truede almenmenneskelige livsbetingelser. Menneskeheden kan ikke siges kognitivt at være bare tilnærmeligt på højde med effekterne af sin egen succes, sin egen udbredelse og indflydelse på sin egen lille blå planet. Tværtimod orienterer man sig "som om", at det kunne lade sig gøre at producere sig ud af den mangel, man skaber i forsøget på at producere sig ud af den mangel man skaber… Det økonomiske vækstideal fungerer som både det økonomiske og det politiske systems kontingensformel, som det moderne samfunds religionserstatning og ideologi. Man orienterer sig kontrafaktisk, moralsk og fordømmende i relation til budskabet om det selvnegerende i det moderne samfunds formålsorienterede adfærd.

Det kan forklares og beskrives. Det tilhører denne forklaring om det moderne samfunds selvnegerende adfærd, at den måske nok tilhører det sociale, men netop kun et funktionssystem i det sociale, nemlig videnskaben, videnskaben om det sociale, den videnskab der ved, at den hverken har magt, ret eller moralsk stemme til at manifestere sig internt i de funktionelle sammenhænge, der bærer og genererer den truende adfærd.

Samfundsvidenskaben kan forklare og forstå den syge ordens patetiske adfærd. Den kan også forklare, hvorfor sandheden om det moderne, diagnosen over det, ikke fungerer terapeutisk og helende i forhold

---

velsen af naturen, som det sociales ydre naturlige "mulighedsbetingelser". Disse mulighedsbetingelser lever som en social konstruktion i det sociale, hvor massemedierne har sin funktion i at dirigere det sociales generelle opmærksomhed i den indre sociale omverden (se. s. 173 i "Die Realität der Massenmedien", Luhmann 1996). Den pågående sociale rekonstruktion af sine egne mulighedsbetingelser svarer ikke til noget. Massemedierne dirigerer måske nok opmærksomheden, men er ikke forpligtet på nogen højere social rationalitet, udtryk for en sådan, eller i stand til effektivt at leve op til andet end sine egne kommercielle. Det forhold at menneskeheden er i konflikt med sine mulighedsbetingelser, formår ikke at få massemedierne til at tilsidesætte sine snævre kommercielle succeskriterier. De er en del af konflikten.

til den syge orden. Samfundsvidenskaben er yderst opmærksom på de autistiske former for performativ selvbekræftelse, der knytter sig til alle de moderne funktionssystemers respektive formålsmæssigheder. Samfundsvidenskaben er især med systemteorien fuldstændigt klar over, at sandheden om det sociale, falder inden for videnskabens symbolik, og at den må arbejde med og forholde sig til, at den er det diabolske i forhold til de kognitive systemer, der genererer sygdommen. Og den kan også forklare, hvorfor netop det mest destruktive succeskriterium har antaget position som det moderne samfunds religionserstatning og konfliktbærende ideologiske indhold.

Således kan man vide, at det moderne samfund er i konflikt med sine egne betingelser. Den selvnegerende adfærd er gennemsyret af religionserstatning og ideologi. For at redde sig selv fra sig selv, må det moderne samfund udkæmpe konflikten, vel vidende, at for at overleve, så må det lære at leve uden at leve for at overleve på markedets vilkår.

Det pengeøkonomiske funktionssystem kan ikke undværes. Men afgrænsningen og begrænsningen af de økonomiske problemer til det økonomiske system må genindføres, reduceres til det pengeøkonomiske systems begrænsede domæne, i stedet for, som det er nu, at lade den økonomiske vækst figurere som den ultimative målestok for gyldigheden af alle andre problemstillinger. Ideologien må dæmoniseres. Konflikten er det eneste, som ideologien forstår. Og så må økonomien reduceres til det funktionsspecificerede, det funktionelle. De økonomiske problemstillinger har kun begrænset gyldighed, lige som det ikke er et formål i sig selv at gøre mere ud af dette funktionssystem, end højest nødvendigt.

Politisk autonomi og videnskabelig kompetence

En af forudsætningerne, for at det politiske system kan træffe forpligtende beslutninger, er, at det tager udgangspunkt i viden. Og forudsætningen for at det videnskabelige system kan kvalificere en form for viden som sand, er, at det har mulighed for at lave sine beskrivelser på sine egne kriterier for sandhed. Hverken markedet eller det at alle har krav på at være medbestemmende, som det står i de mere principielle definitioner omkring demokratiet, er udtryk for sandhedskriterier i videnskabelig forstand.

Efter i lang tid at have oplevet hvordan medierne behandler den videnskabelige beskrivelse af sammenhængen mellem den menneskeskabte udledning af CO2 og den konstaterede globale opvarmning, kan man ikke undgå at lægge mærke til, hvor fraværende viljen er til at respektere skellet mellem videnskabelige beskrivelser og demokratisk kvalificerede vedtagelser. Medierne hævder stiltiende det demokratiske krav om, at alle stemmer skal høres ligeligt, og forkaster dermed videnskabens videnskabelige men udemokratiske sandhedskriterier.

I den anledning oprettede jeg en tråd på DR-debat, hvor man kunne forholde sig til følgende principielle spørgsmål:
"Skal videnskaben overlade spørgsmålene om det at kvalificere den videnskabelige sandhed til de demokratiske men videnskabeligt inkompetente debatfora og de kommercielle medier?

Skal videnskaben, ud fra en sand erkendelse af at demokratiet alligevel ikke er parat til at acceptere den form for videnskabelig konsensus, der hersker omkring global opvarmning, nedlægge hvervet og overlade det til de inkompetente at beskrive sandheden? Eller skal demokratiet benytte sig af muligheden for en gang for alle afskaffe det videnskabelige systems udemokratiske omgang med sandheden, dvs. frakende videnskaben muligheden for at kvalificere sandheden ud fra videnskabens egne teoretiske og metodiske sandhedskriterier?

Er det udemokratisk, når der ikke er nogen af de videnskabelige tidsskrifter, der vil trykke Svensmarks generelle påstande, som de fremføres i medierne?

Er det urimeligt at forlange af det Hvide hus i Washington og Fogh regeringen, at man skal holde sig til den videnskabelige sandhed, når den politiske nu er bedre (i snæver politisk forstand)?

Da dette er et demokratisk forum[100], foreslår jeg, at vi stemmer om, hvem der har ret. Skal vi i demokratiets navn tillade videnskaben retten til at definere sandheden ja eller nej?

[100] Spørgsmålene blev formuleret på DRs elektroniske hjemmeside, hvor der en overgang var mulighed for at oprette sine egne debatter. Denne mulighed er nedlagt nu. Danmarks Radio er styret politisk, og det nuværende politiske flertal har åbenbart vurderet, at det ikke var i dets interesse, at have alt for åbne og ucensurerede debatter kørende under denne public service kanal.

Vil en sådan beslutning kunne tilbagevises i sin gyldighed på videnskabeligt grundlag?"

Jeg stillede disse spørgsmål for at sætte fokus på det, at der ikke er noget entydigt og demokratisk rigtigt svar.

Mit udgangspunkt var og er, at "videnskabelig sandhed kun kan kvalificeres i en videnskabelig diskurs", og at "demokratiske beslutninger kun kan kvalificeres i en demokratisk diskurs".

Det eneste man bør kunne politisk i forhold til det videnskabelige systems beskrivelser, er at tematisere og inddrage dem i den politiske diskurs. Det sker på mange måder, og det sker selvfølgelig på det politiske systems egne forudsætninger.

Den selektive opmærksomhed og den inddragelse af viden i almindelighed og videnskabeligt kvalificeret viden i særdeleshed, der sker i de politiske processer, er selvfølgelig betinget af hvordan det politiske system er konstitueret. Der er kaskader af viden at forholde sig til og inddrage. Det politiske system kan selvfølgelig ikke bare indoptage viden, agere på den, uden at det sker på det politiske systems vilkår. Videnskaben kan kvalificere viden som videnskabelig. Men den kan ikke bestemme over hvordan det politiske system agerer ud fra den.

Men i det politiske system er der ikke nødvendigvis nogen respekt for det forhold, at man ikke kan kvalificere videnskabens udsagnsværdier med hensyn til om de er sande eller falske på det politiske systems egne betingelser. Det kan kun den kvalificerede videnskab ud fra sine professionelle kriterier for sandhed, dvs. ud fra en faglig beherskelse af teorier, metoder og forskningsprogrammer.

Videnskaben kan til gengæld ikke træffe forpligtende demokratiske beslutninger. Demokratiske afgørelser kan ikke kvalificeres som forpligtende demokratiske beslutninger i den videnskabelige proces. Det kan for øvrigt beskrives, videnskabeligt for den sags skyld, uden at det ændrer på, at den demokratisk politiske kompetence ligger i den demokratiske proces!

Problemet for det moderne samfund, hvor respekten for funktionsdifferentieringen er og har været den helt afgørende forudsætning for dets umiskendelige og helt overvældende succes, er at respekten for

de forskellige funktionssystemers autonomi truer med at forsvinde, især i det politiske system, som i det store og hele hviler i mediernes magt.

Den demokratiske diskurs underkender sig selv, hvis ikke den er i stand til respektere funktionsdifferentieringen, det grundvilkår, at spørgsmålet, om hvad der er sandt og falskt i videnskabelig forstand, ikke kan afgøres inden for den politiske og demokratiske diskurs.

Det politiske system underminerer sin egen autoritet og kompetence, når det som Fogh-regeringen og Bush-regeringen påviseligt har manipuleret med og bevidst har undertrykt den videnskabeligt kvalificerede udgave af forklaringen på sammenhængen mellem afbrændingen af fossile brændstoffer og den globale opvarmning.

Videnskaben kan ikke beherske den demokratiske proces, og det afhænger helt af det demokratiske system, om den videnskabelige form for beskrivelse får politisk betydning, dvs. om den bliver lagt til grund for det politiske systems beslutningsproces. Arbejdsdelingen er klar og bør respekteres.

Man kan diskutere hvor ucensureret de demokratisk fora fungerer rundt omkring i medielandskabet. Men det legitime, det at engagere sig politisk, kommer til udtryk i gyldige og holdbare slutninger med repræsentative referencer til videnskabeligt kvalificeret viden. Det eneste, som kan dokumenteres direkte i politiske debatindlæg, er konsistensen i argumenterne, og om man er i stand til at skelne mellem politik og videnskab f.eks.

Sådan som jeg ser problemstillingen, som den er tegnet op i debatoplægget, så er der to ligeværdige svar, og ikke et entydigt rigtigt:
”Afstemningen falder demokratisk. Altså kan den ikke kvalificere, hvad der er sandt i videnskabelig forstand. At stemme på at videnskaben har ret (i hvad!) er således et forsøg på at kvalificere den videnskabelige sandhed på demokratisk basis, hvilket demokratiet ikke kan, altså er det en ugyldig afgørelse.

På den anden side, hvis man mener at videnskaben har ret på sine egne vilkår, inden for sit domæne, hvad jeg gør, og det er dét, man mener med sit ja til at videnskaben har ret, så er tilkendegivelsen sådan set gyldig, fordi man samtidigt hermed underkender demokratiets ret

til at kvalificere, hvad der er videnskab. Man kan netop underbygge sin politiske holdning ved at lade den være betinget af hensynet til den videnskabelige sandhed, hvorimod det at mene, at man kan kvalificere den videnskabelige sandhed ud fra demokratiske kriterier er noget vås.

37% af dem der forholdt sig til spørgsmålene mente det sidste! Og lur mig, om ikke det er de samme, som holder på at Fogh-regeringen og Bush-regeringen er i sin fulde ret til at pervertere og underkende videnskabens udsagn ud fra egne snævre politiske prioriteter og påstande om, at "der kun findes smagsdomme"!

De videnskabelige beskrivelser af sammenhængen mellem CO2-udslip og klimaændringerne falder inden for en form for viden, der handler om sandsynlighed, sandsynliggjorte sandsynligheder. Den sandsynliggjorte sammenhæng er velunderbygget i en form, der ikke egner sig til demokratisk debat. Og det at sandsynliggøre den videnskabelige gyldighed af en påstand, der handler om at sammenhængen IKKE gælder, som beskrevet f.eks. på DMI eller i IPCC´s publikationer, ja det kræver så ufatteligt meget mere, end det, der er skabt i nogen demokratisk debat og i kvalificerede videnskabelige sammenhænge.

Men medierne har hele tiden ageret, som om det giver mening demokratiske at diskutere, hvilke videnskabelige beskrivelser der er sande, og hvilke der er falske. På den måde har man forplumret billedet og skabt en falsk forestilling omkring, hvad der lader sig gøre at diskutere meningsfuldt i demokratisk forstand.

Medierne har af ideologiske grunde systematisk misbrugt den konkrete og principielle usikkerhed, der altid vil findes om emner som dette, der ikke kan beskrives absolut i deduktiv og deterministiske modeller. Og de har gjort det, med det slet skjulte formål, at åbne op for den demokratiske frihed til at vælge frit fra alle hylder. Sådan har man fortrængt det videnskabelige billede på sammenhængen mellem global opvarmning og CO2- udledningerne.

Og ja! Videnskaben er udemokratisk. Det sørgelige er, at man ikke vil indrømme i det politiske system og i medierne, at den demokratiske proces underminerer sin egen funktion, der hvor den ikke respekterer skellet, som det er der, mellem hvad der kan afgøres i den demokrati-

ske proces, og det der bare må inddrages i debatten som kvalificeret videnskab. Forskellen er der, og det kræver selvdisciplin at respektere den.

I 2007 ændrede Fogh-regeringen sin generelle retorik omkring miljøproblematikken, og i særdeleshed omkring den globale opvarmning. Fogh sagde, at han ikke længere var i tvivl om, at vi stod over for en menneskeskabt global opvarmning. Men han holdt fast i, at forudsætningen for at løse problemet fortsat var økonomisk vækst. Han begyndte derfor at tale om bæredygtig vækst sammen med Connie Hedegaard, der var kommet ind i regeringen som ny klima og energiminister. Sammen tog han og Connie nu rundt i verden og talte om Danmark som foregangsland, idet de påstod, at Danmark havde bevist, at det kan lade sig gøre at have økonomisk vækst, uden at det giver sig udslag i øgede CO2-emissioner. Man henviste til nogle beregninger, som var foretaget i regeringen, og som angiveligt viste, at Danmark havde haft fortsat økonomisk vækst i mere end 30 år, uden at landets CO2-emissioner var steget tilsvarende. Beregningerne var foretaget efter de FN-anvisninger, som var formuleret i Kyoto-aftalen, hvor skibstrafikken ikke talte med i CO2-regnskabet. Danmark var og er i den situation, at en meget stor del af landets BNP kommer fra den traditionelt store nationale skibsflåde. Således har Mærsk-flåden alene et olieforbrug, der næsten er lige stort som resten af den lille nations olieforbrug. Mærsk-flådens forbrug var ikke talt med i regeringens CO2-regnskab, hvorimod Mærsk-flådens bidrag til landets samlede BNP var talt med efter alle kunstens regler. Det huskede både Connie Hedegaard og Anders Fogh Rasmussen at glemme og fortælle, da de drog rundt i verden og fortalte historien om, hvordan Danmark havde bæredygtig økonomisk vækst. Konfronteret med den lille detalje, som fuldstændigt underminerede regeringens påstand om Danmark som foregangsland, svarede Connie Hedegaard med en ”kun politisk” udtalelse. Den var et ”ikke udsagn”, dvs. udelukkende sat i verden for at tage sig ud, som om den var et udsagn, og alligevel så tæt på en indrømmelse af at have løjet, som man overhovedet kan få en politiker. ”Der er så meget, der er svært at forklare”, sagde hun, i stedet for at svare entydigt ja eller nej på spørgsmålet, om det ikke var forkert, at påstå at Danmark over 30 år havde bevist, at det kan lade sig gøre at have økonomisk vækst, uden at dets bidrag til atmosfærens indhold af CO2 stiger[101].

[101] For at understrege sammenhængen med den økonomiske vækst, kan det fremføres at det globale forbrug af fossilt brændsel faldt for første gang i 30 år på grund af finanskrisen, der sprang ud i

Som led i regeringens selviscenesættelse i forhold til problematikken, fik man flyttet FN-topmødet om global opvarmning, COP15, til København i december 2009. Man havde tænkt sig at profilere sit image på globalt plan som et foregangsland på området. Resultatet blev et noget andet.

Danmark gjorde sig i stedet berygtet for de politistatsmetoder, som værtslandet benyttede over for NGO´er og andre udenomsparlamentariske deltagere og demonstranter. Det mest graverende var en massearrestation af næsten 1000 fredelige demonstranter samt varetægtsfængsling af en gruppe Greenpeace-aktivister, for hvem det lykkedes at komme ind til dronningens fint arrangerede bespisning af alverdens topledere. Hele den etablerede danske politiske orden mistede i den grad kontrollen over sin iscenesættelse i den anledning.

Den mere folkelige mistillid til projektet og regeringens intention bag iscenesættelsen af sig selv som værende i stand til at tage sig af den globale udfordring kom til udtryk, så hele verden kunne se det. Og regeringen afslørede, at man hele tiden havde manglet virkelige ambitioner på klimaets vegne, samtidigt med at man afslørede, at der ikke var grænser for hvilke politistatsmetoder man ville bruge for at forhindre den folkelige mistillid i at kom til udtryk..

Mødet var en fiasko for regeringen, dens venner i medieverdenen og det danske erhvervsliv. Selvbeskrivelsen faldt i den grad ud af hænderne på regering, medier og erhvervsliv. De stod med bukserne nede, sammen med resten af den gamle globale politiske orden. Kina blev af samme orden tilskrevet rollen som syndebuk. I virkeligheden afslørede Kina bare, at man ikke længere kunne købes til noget som helst, og at det kæmpe rige i midten ikke længere var til at stoppe på sin vej mod vækst, udvikling og økologisk selvdestruktion. De gamle vestlige industrinationer er således ved at blive overgået i den disciplin, som man selv har udviklet. De selvdestruktive succeskriterier forfølges nu med større gennemslagskraft af Kina, end man nogen sinde havde drømt om.

2007. Især inden for OECD-landene er forbruget faldet, mens det er steget langsommere i de bl.a. Kina, Indien og andre af de fremstormende økonomier.

COP15 viste i det hele taget, at verdens ledere i øjeblikket er ude af stand til rationelt at implementere hensynet til den alment forpligtende udfordring i en globalt ansvarlig politisk verdensorden.

Som systemteoretiker er det ikke noget nyt, at alverdens ledere ikke repræsenterer en overordnet forpligtende politisk og rationel orden. Men det er værd at konstatere, at alverdens ledere ikke engang kan enes om at lade "som om" at der er en sådan rationalitet.

Den globale opvarmning gælder for kloden som helhed, idet det er den samme atmosfære, der deles af hele kloden. Atmosfæren er en af de ultimative mulighedsbetingelser for livet, som vi kender det. Mennesket er ved at underminere dette, sit livsgrundlag.

Verdens ledere afslørede på topmødet i København, at selv om det er sandsynliggjort så videnskabeligt som muligt, at menneskeheden er ved at smadre sit eget livsgrundlag, så var de ude af stand til at tilsidesætte deres respektive funktionsspecifikke interesser til fordel for hensynet til dette konkrete og alment forpligtende problem.

Det politiske system iagttager og orienterer sig mod sig selv ud fra distinktionen mellem regering og opposition. Det politiske spil handler om magt, dvs. forudsætningen for at kunne træffe forpligtende beslutninger, og administrere statens institutioner, statsmagten.

Medierne og borgerne orienterer sig politisk, og kender mere eller mindre deres egen rolle i spillet om fordelingen af magten. Alle kender deres særlige position og interesser i spillet (særpositioner).

Topmødets forløb blev bestemt af dette politiske spil om særinteresser. Det kan godt være, at det konkret var de danske arrangørers skyld, at topmødet ikke førte til noget resultat. Men de særinteresser, som ødelagde resultatet, var hverken mere eller mindre særlige end alle de andres, som var med til det. Det er slet ikke Lars Løkke Rasmussen, som er det interessante her.

Resultatet var allerede før mødet dømt til at fejle i forhold til selve den alment forpligtende udfordring. Kravet, om at landene skulle forpligte hinanden juridisk til at sænke sine udslip af drivhusgasser, det var nemlig taget af dagsordenen lang tid før selve topmødet.

Det, der slog fejl på topmødet, var illusionsnummeret; det var forsøget på, at få det til at se ud ”som om” verdens ledere havde forstået udfordringen og var i gang med at tage hånd om det, der slog fejl.

Og hvis man således har forstået udfordringens forpligtende karakter, så kan man kun glæde sig over, at mødet slog fejl for arrangørerne.

Mødet afslørede, at verdens ledere ikke engang kunne samles om en uforpligtende fremstilling af sig selv som dem, der var ved at løse et alment forpligtende problem. Og det er jo kun en fordel, at den politiske performance mislykkede i en situation, hvor den globale opvarmning er reel, og hvor det politiske system kun interesserer sig for at fremstille sig selv, ”som om” man har forstået det og vil gøre noget ved det.

Samtlige lederskribenter i de danske medier var tilsyneladende også mere interesseret i de snævert nationalpolitiske betydninger, der ligger i fiaskoen, end i det at forholde sig til den langt større og langt mere alvorlige overordnede problemstilling, der består i det, at verdens ledelse er ude af stand til at tage vare på sine egne forudsætninger.

Lars Løkke og statsministeriet fejlvurderede klart nok situationen ud fra deres billede på en forældet verdensorden. Men det var ikke det, som blev det egentlige resultat af topmødet.

Lars Løkke og ministeriets særinteresser var hverken mere eller mindre typisk for en gældende verdensorden, end alle de andre særinteresser.

Det, der karakteriserer den herskende verdensorden, er fortsat, at særinteresserne ikke vil træde til side af hensyn til noget så abstrakt som en overordnet almengyldig problemstilling. Politikerne orienterer sig alt for snævert, dvs. udelukkende ud fra, hvad der er konstruktivt for deres lokale forankring i det politiske system. De lokale og nationale særinteresser forpligter lederne konkret, således at de er ude af stand til at agere rationelt i forhold til den for dem alt for abstrakte globale udfordring.

Og der var ikke en eneste i krattet af professionelle politiske iagttagere, der i tiden efter mødet var i stand til at stikke snuden op over sumpen af misforståede demokrater og særinteresser. Den totale mangel

på alment menneskelig forpligtende rationalitet larmede ved sit fravær, både under topmødet, men også efter topmødet.

Det, der således fortsat mangler i det politiske system, er en forpligtende overordnet rationalitet, der ser nødvendigheden i at tage udgangspunkt i distinktionen mellem samfundet/verdenssamfundet og dets almenmenneskelige mulighedsbetingelser frem for de lokale distinktioner mellem regering og opposition. Mangelen på denne rationalitet afslører sig over alt i mediernes fokusering på regeringens partikulære svigt. Dvs. den overordnede problematik fortrænges af snæver nationalistisk fnidder fnadder. Som om distinktionen mellem den danske opposition og regeringen siger ret meget om verdensordenens svigt eller om muligheden for en mere forpligtende verdensorden.

Det kan godt være, at verden ikke er styret af en overordnet fornuft, men hvis verdenssamfundet skal bidrage konstruktivt i forhold til denne udfordring, så er det nødt til at agere, ”som om” det var!

Lars Løkkes svigt er bare et eksempel på den langt mere generelle problemstilling, der handler om, at verdens særinteresser står i vejen for de sande almene interesser. Det er det mere interessante i hans og hans ministeriums bidrag til topmødet.

Umiddelbart efter topmødet faldt den offentlige debat om problemet tilbage til stadiet før Fogh-regeringen ændrede sin retorik på området. Det var her lige i begyndelsen af januar 2010 at folketingets formand, Thor Pedersen, gjorde sig til talsmand for de holdninger, rigtigt mange i hans politiske bagland står for.

Folketingets formand, Thor Pedersen, langede ud efter FN's klimapanel efter topmødet i København.

Lige som der var italesat en bred mistillid til nogle af de videnskabsfolk, der beregnede den globale gennemsnitstemperatur, så gav folketingets formand udtryk for sin manglende respekt for sagkundskaben på området.

Med udgangspunkt i sit politiske ståsted, og uden anden kvalifikation end dette forsøgte Thor Pedersen at diskvalificere den videnskabelige konsensus omkring problemstillingen ”global opvarmning”:

FN´s klimapanel ”er en stor sammenblanding af bureaukrater, af forskere og af politiske synspunkter og politiske hensyn. Og det er bekymrende, siger Thor Pedersen i et interview med Ritzau” uden i øvrigt at kunne angive et mere kvalificeret alternativ til netop FN´s klimapanel.

Folketingets formand indtog hermed den holdning til problemet, som regeringen også officielt stod for ind til 2007. Han gik i rette med sagkundskaben ud fra sit eget politiske standpunkt. Han forsøgte at diskvalificere videnskaben ud fra sit misforståede forhold til det politiske systems autonomi, en praksis, som vi skal til at vende os til igen, efter at man ellers officielt har forsøgt at omgås distinktionen mellem netop den videnskabelige kompetence og det politiske systems autonomi med en hvis anstændighed op til COP15.

Thor Pedersen roste også Danmarks udskældte statsminister, Lars Løkke Rasmussen, for før topmødet at udskyde målet om en juridisk forpligtende aftale og i stedet gå efter en ”politisk” forpligtende aftale i København.

”Lars gjorde det eneste rigtige. Og det førte med sig, at han var i stand til at samle de kræfter, der dominerer i politikkens verden om et bord, hvor man jo ikke gik fra hinanden ved at have påtvunget hinanden et system, men hvor man gik fra hinanden ved at sige, at vi har en udfordring, som vi skal arbejde videre med. Og længere er der vel ikke nogen med sin fornufts fulde brug, der kunne forvente, man var kommet,” sagde Thor Pedersen, ”som om” han overhovedet anerkendte nogen udfordring!

Folketingets formand ved godt at COP15 var en skinmanøvre. Han ved godt, at FN sporet handler om den overnationale juridisk forpligtende aftale, funderet i det videnskabelige arbejde, som netop FN´s klimapanel refererer til i sine samlende rapporter og folketingets formand takker statsministeren for at hive luften ud af processen, længe før mødet begyndte i København.

Statsministeren har ikke haft noget imod at se sin ledelse af topmødet i København skildret som et stort illusionsnummer, et stort forsøg på at få det til at se ud ”som om” han havde forstået et problem, og ønskede at tage hånd om det.

Thor Pedersen gav desuden udtryk for sin kritik af FN's og Danmarks mål om at holde den globale opvarmning under to grader, og planen om en juridisk bindende aftale kaldte han "en utopi". For ham er den viden, der kategoriserer ham og hans livsstil som selvdestruktiv, en utopi, han ikke kan leve med. Umiddelbart før og under topmødet forsvarede han højtideligt sin personlige ret til at lade lyset brænde i alle vinduer til enhver tid, og at denne ret ikke kunne anfægtes af noget så abstrakt, som hensynet til de globale klima.

Thor Pedersens indstilling er et typisk resultat af den medieskabte italesættelse af problematikken, lige som den førte politik i praksis endnu ikke har sigtet på andet end det skiftevis at bortforklare problemet og lade ”som om” man vil tage sig af problemet. I sin tid som finansminister, erklærede han højtideligt, at vi nu var så rige, at vi kunne købe hele verden. Det eneste der gælder for ham, det er at holde den lukkede fest i gang:

”Nu hvor vi sidder på første klasse, bordet er dækket, musikken spiller og der er kaffe, cognac og dans efterfølgende, har vi ualmindelig svært ved at forstå, at vi i virkeligheden har fuld fart på mod isfjeldet. Videnskaben påstår på ingen måde, at skibet, Titanic, er synkefrit, tværtimod. Men koret af misforståede demokrater har i fuld overensstemmelse med de demokratiske spilleregler vedtaget, at tyngdekraften ikke rigtigt gælder demokratisk, hvorfor videnskaben må forstå, at her er der tale om en lukket fest, hvor videnskaben enten må lære at bøje sig for det demokratiske flertal eller holde sig uden for med sine hamrende videnskabelige men udemokratiske sandheder.”

Teknik og videnskab

Ikke kun ingeniører og teknikere har tilbøjelighed til at identificere teknik og tekniske forklaringer med det sande, det videnskabelige, ved at sætte tekniske standarder op for hvornår en forklaring kan accepteres som rigtig eller forkert. På den baggrund er det svært at acceptere, at der findes systemer, realitetsniveauer og fænomener, som der slet ikke kan redegøres for i teknisk forstand, dvs. som ikke kan forklares med modeller over entydige relationer mellem årsag og

virkning. Vejrfænomener, sociale systemer og videnskaben selv er f.eks. udtryk for noget, der ikke kan forklares med teknik alene.

Når der således opstår opmærksomhed om det, at menneskets naturlige omverden ændrer sig drastisk på helt uforudsigelige måder i teknisk forstand, så kan de teknisk orienterede have svært ved at anerkende det som påvist. For, som de synes at tænke, hvad der ikke kan redegøres for med udgangspunkt i kravet om entydigt udledte konsekvenser og virkninger af kendte årsager og forudsætninger, det er ikke en forklaring.

Reaktionerne på klimaforandringerne og andre miljøproblemer i de teknisk orienterede kredse er mangfoldige:
F.eks. er det tit sådan, at hvad der ikke findes absolut bevis på i deterministisk[102] forstand, det mener de teknisk orienterede, at de med deres snævre form for fokus kan skalte og valte med på helt demokratisk vis. Begreber om sandsynlighed, overblik, proportioner i forhold til de tekniske detaljers relevans i relation til de større helheder, den samlede konteksts betydning for relevansen og afvejningen af detaljens betydning glider ud af den teknisk orienteredes synsvinkel, fordi der ingen lineær logik er i det, og altså ingen forpligtende stringens for ham, med hans snævert og uvidenskabelige, men tekniske form for reduktionistisk[103] tilgang til fænomenerne.

Det falder uden for teknikerens domæne[104] og realitetsprincip. Og hvad der ikke eksisterer for teknikeren, når han tænker teknisk, det

[102] Deterministisk forklaring: Fyldestgørende, ud fra forventningen om entydige relationer mellem årsag og virkning frem og tilbage i tid.
[103] Reduktionistisk tilgang: Kunne f.eks. være den snævert tekniske indstilling, som der polemiseres imod her. Det, at beskylde en forklaring for at være reduktionistisk, behøver ikke betyde, at man implicit hævder og bygger sin kritik på antagelser omkring f.eks. sjælelige egenskaber sat over for de mekaniske. Personligt er jeg hverken ontologisk dualist (dvs. jeg arbejder ikke ud fra en distinktion mellem sjælen og materien) eller monist, f.eks. idealist (benægter materien) eller materialist (benægter sjælen). Jeg bestræber mig på at orientere mig ud fra en eller anden grad af ontologisk neutralitet med hensyn til "hvadheden" i det, der fremtræder, og jeg har samtidigt kontinuert intention om at lade spørgsmålet om, "hvad" det er, der viser sig for os, når vi orienterer os, som vi gør, træde i baggrunden til fordel for opmærksomheden omkring "måden", hvorpå vi ser, tænker erfarer og sætter genstanden for opmærksomhed via beskrivelsen, kommunikationen eller bevidstheden, om man vil. Kunsten er at se det performative plan, som dikterer os vore fiktioner/fænomenerne, når vi tror vi afslører, opdager virkeligheden i sig selv uafhængigt af os selv som iagttagere. Det er min overbevisning, at vi er de største troldmænd i forhold til os selv, især når vi netop tror, det er den skinbarlige virkelighed, vi afdækker. Kunsten er at se sig selv, som den der bestemmer, hvad der kan ses, når man ser, som man gør. Det handler om filosofisk selvrefleksion. Det er en disciplin, og den er ikke let.
[104] Normale genstandsfelt.

eksisterer ikke for hans forstand, og, konkluderer han fejlagtigt; ”det eksisterer overhovedet ikke”[105].

Klimaproblemerne har det på den måde med at forsvinde fra hans verden[106], lige som han ikke forstår, at hans erkendelsesteoretiske principper tilhører periferien af den moderne videnskab, og måske primært de tidlige renæssancefilosoffers udgaver af den. Euklids deduktive metode[107] er et erkendelsesteoretisk ideal. Men metoden følger af sig selv med den for metoden lige så katastrofale mangel på nødvendighed, som den performativt dikterer alt, hvad der falder inden for dens perspektiv, enten at være sandt eller falskt på metodens betingelser og kun sine betingelser.

Lige som økonomen må være blind for sig selv og begrænsningerne i gyldigheden af sin indsigt som økonom, når der manifest tænkes aksiomatisk, økonomisk i det der her i bogen er kaldt iagttagelser af 1.

---

[105] Tænkningen har det med at forveksle det tænkelige med det, der er muligt. At tænkningen skulle have patent på det mulige, ja det patent tiltager tænkningen sig måske af indre nødvendighed, men denne nødvendighed er dog trods alt kun dens egen, og igen ikke nødvendigvis udtryk for en højere nødvendighed. Det, at noget ikke kan tænkes, er ikke nødvendigvis udtryk for, at det ikke er muligt, det kunne jo f.eks. være tænkningen, der ikke var i stand til at tænke det mulige! Det er faktisk tænkeligt for den tanke, der reflekterer over tænkningen! Det at se en bestemt tænkning og begrænsningen i dens gyldighed tilfalder ikke den selv (den reflekterede tænkning), men en anden, dvs. den reflekterende tænkning. Man kunne tale om en djævelsk iagttager i forhold til den symbolverden, de gode har skabt omkring sin gud og hans skabte verden. Det at vi ser de onde som de onde, det tilfalder os. De onde har tit en tilbøjelighed til at se sig selv som de gode, og os som de onde. For nu at afgøre relationen mellem os og de onde har vi brug for det tredje standpunkt, eller evnen til at se os selv ude fra med de betingelser, som gør, at vi ser os selv som de gode og andre som de onde. Men så behøver vi igen et nyt udgangspunkt for iagttagelsen, som kan have svært ved ikke bare at adlyde sin egen nødvendighed, altså manifestere sig i stedet for nødvendigvis at repræsentere en højere nødvendighed, osv.

106 Af Internetsektionen i Dagbladet Ingeniøren fremgår det klart, hvordan først og fremmest teknisk orienterede ingeniører orienterer sig omkring menneskeskabte ændringer af klimaet: http://ing.dk/artikel/99586-raedsels-rapport-klima-aendringer-overgaar-selv-de-mest-pessimistiske-prognoser?bund
På trods af den overvældende dokumentation, der findes inden for forskningen om ændringerne i klimaet og disses sammenhæng med de menneskelige aktiviteter, så fortsætter flertallet af ingeniører med at påstå, at problemstillingen er ren indbildning.

[107] Hvis konklusionen er indeholdt i sine præmisser, kan præmisserne ikke være sande, uden at konklusionen også er det. Det er kriteriet for en formelt gyldig deduktiv konklusion. Alle formelle systemer, der virker performativt selvbekræftende hele vejen igennem, som altså er konsistente, indeholder udsagn, som er uafklarede i henhold til systemets mulighed for at kvalificere dem i relation til de to tilladte logiske værdier: sand/falsk. Systemet er således ikke entydigt sandt/falskt i henhold til sig selv, det kan ikke deducere sin sandhedsværdi som system ud af sig selv. Den deduktive metodes universelle gyldighed/nødvendighed kan ikke deduceres med udgangspunkt i den deduktive metode. Den er dogmatisk i sit udgangspunkt. Når man tænker deduktivt, kan man således udlede konklusionen ud fra præmisserne. Men man kan ikke udlede den deduktive metodes sandhed eller falskhed ud af den deduktive metode, man kan kun adlyde den eller lade være.

orden, må teknikeren med nødvendighed være blind for sig selv som tekniker, når han tænker teknisk.

Det er et grundvilkår, at en kognitiv praksis ikke kan tematiseres samtidigt med at den manifesterer sig i praksis. Den må nødvendigvis reflekteres i sin begrænsede gyldighed i kraft af en anden påfølgende kognitiv praksis, der retter sig mod og tematiserer den på baggrund af dens betingelser.

Ingeniøren er typisk parat til nidkært at inddrage enhver teknisk detalje uden på samme nidkære måde at have blik for sin egen kompetence og betingelser for overhovedet at kunne sætte det sete som set i sit tekniske perspektiv. Vi er tilbage ved viljen, evnen, til at reflektere, skifte mellem 1. og 2. ordens iagttagelser, f.eks. ved rekursivt at lade iagttagelsen kvalificere som mere eller mindre sand i forhold til kriterier for sandhed, der selv kan falde som genstand for iagttagelser.

Hvis en overordnet og sandsynliggjort forklaring således har manifesteret sig som konsensus blandt de videnskabelige fagfolk, der arbejder med klimafænomener ud fra de forudsætninger, der gælder her i kraft af sin egen videnskabelige tradition, hvor man kun kan forvente en overordentlig kompleks og til dels kaotisk form for sandhed, der føler teknikeren sig kaldet til at gå ind og udtale sig om de samme komplekse og kaotiske fænomener, ud fra sine egne snævre tekniske kriterier for hvad der er sandt eller falskt. Teknikeren afslører på den måde, at han glemmer evnen til at medreflektere gyldigheden af de snævre kriterier, han definerer sandheden ud fra. Han orienterer sig, som om klimaet var et teknisk fænomen, hvor hans løsrevede detaljer kunne træde ind og erstatte klimatologens ekstremt komplekse forklaringsmodeller og kun sandsynliggjorte klimascenarier for fremtiden.

Hvad der ikke kan redegøres for deterministisk ud fra den deduktive metode, det erstatter han med sine egne forklaringer, som om de var mindst lige så gode som de forklaringer, han ikke kan stilles tilfreds med, fordi de er skabt ud fra nogle andre modeller end hans. Han erstatter det, som han ikke forstår, med det han forstår, og konkluderer fejlagtigt, at det han forstår, er det han forholder sig til. Men det er det ikke, for klima er ikke teknik.

Sjovt nok er læren om fremtidens klima i højere grad bygget op om mere rigide og nærmest deterministiske modeller, end dem som den

daglige syvdagsvejrudsigt er bygget op om. Når det drejer sig om fremtidens gennemsnitsværdier for temperatur, nedbør og vindforhold, så arbejdes der pudsigt nok med modeller, som er mere tilfredsstillende for den deterministiske tankegang. Kaosfænomenerne, som de gælder i dag til dag udsigterne, er mindre påtrængende i klimamodellerne. Men der er stadig masser af selvnegerende og selvforstærkende feedbackmekanismer inden for klimatologien, så determinisme bliver der aldrig tale om i absolut forstand, når man taler klimatologi[108].

Idealet er de trivielle systemdannelser. Kun det absolut trivielle er absolut forudsigeligt. Det sociale er alt andet end trivielt. Forudsigelsen selv er f.eks. alt andet end forudsigelig, hvad enten man taler om opdagelsen eller opfindelsen af sandheden, de kvalificerede iagttagelser.

Ingeniøren falder som psykisk og socialiseret væsen med sin kognitive performance ind under den kategori, han ikke forstår med sin teknik. Derfor er selvreferencen tabu i hans verden, lige som den er forbudt i hans logiske systemer. Det faktum, at hans reduktionistiske univers bryder sammen alene af formelle grunde, det beviste Kurt Gödel i 1931. Men det er for filosofisk for teknikeren at forholde sig til, det "virker" nemlig ikke for ham; det er ikke bare teknik. Derfor falder det uden for hans verdensbillede (det der har realitet ifølge hans kriterier for væren (realitetsprincipper)), det der kan konstrueres som et deterministisk og trivielt univers. Som forudsætning for det tekniske falder han selv uden for det han forstår. På samme måde falder det sociale uden for det, som det sociale forstår i teknisk forstand.

De tekniske landvindinger virker psykosocialt som erstatningen for den usikkerhed, det sociale føler ved sig selv. Men de kan ikke erstatte hverken det psykiske eller det sociales natur, som er forudsætningen for, at det tekniske virker.

---

108 Teknikeren tænker helst som om ethvert fænomen var trivielt, og bestræber sig ihærdigt på at reducere klimaet til et trivielt fænomen. Hvor klimaet ikke er redegjort for ud fra hans forventning til en forklaring, der føler han sig tit kaldet til at bidrage med alskens løsrevede udkast til forklaring, som lever op til hans krav om trivialitet i forklaringen. Problemet er bare, at fænomenet klima ikke er helt trivielt, at det ikke er helt deterministisk, at udviklingen kun kan sandsynliggøres, og at der findes kaskader af positive og negative feedbackmekanismer, som gør de fleste modeller usikre. Han vil det trivielle og entydige, hvor der ikke gives entydige og trivielle forklaringer, og forkaster den sandhed, som er kvalificeret ud fra andre kriterier end hans og han forkaster den konsensus, som f.eks. er etableret blandt klimaeksperterne omkring menneskets indflydelse på jordens klima.

Med andre ord, det moderne samfund har store forventninger til de tekniske løsninger på de problemer, som det moderne samfund skaber for sig selv. Det forestiller sig, at der findes tekniske løsninger på de mange selvskabte problemer, energimangel, fertilitetsproblemer, klimakrise, socialt betinget kræftsygdomme, livsstilssygdomme, sjælesorger, meningsløsheden i den formålsløse funktionalisme, tabet af formål med den funktionsfikserede livsstil, det meningsløse univers, som man skaber for sig selv med selve den tekniske iagttagelsesform osv. Men det hele tenderer mod at munde ud i en selvforstærkende proces, hvor løsningerne, som teknikken skal forestille, bliver til problemer, der kræver teknik, som giver problemer, der kræver teknik, der giver problemer osv.

Rationaliteten, problemstillingen og løsningerne
Der ligger en rationalitet bag enhver problemstilling og dens løsninger. Forudsætningen for definitionen på et problem er en rationalitet, som ikke nødvendigvis genfinder sig selv eller er i stand til at medreflektere sig selv som forudsætningen for gyldigheden af de problemer, som lever ved selv samme rationalitet. Som regel lever problemstillingen uudtalt i relation til dens mulige løsninger. Løsningerne er de mest udtalte, problemstillingen den næstmest udtalte og selve rationaliteten, ved hvilken både problemstillingen og løsningerne henter sin gyldighed, er mindst udtalt.

Rationaliteten lever på det utematiserede plan. Den tekniske tænkning har sin egen rationalitet, som ikke kan tematiseres i teknisk forstand uden at komme i forlegenhed i forhold til sig selv, men selvreferencen er der med nødvendighed, hvis man skal tale om selverkendelse, og den forbydes af samme grund, dogmatisk for at redde illusionen om en absolut sandhed i deterministisk forstand.

Som performance er den tekniske rationalitet hverken entydigt funktionel eller ej. Man kan i det hele taget ikke sige om den tekniske tænkning, at den virker. Den er nemlig forudsætningen for at kunne få øje på det funktionelle. Den tekniske tænkning (rationalitet) er hverken entydigt at indplacere som funktionel eller ikke funktionel. Den er noget tredje, forudsætningen for at få øje på det funktionelle. Den kognitive grundstruktur, distinktionen mellem funktion og ikke funktion, er den kognitive forudsætning for kvalificeringen af indikationsværdierne for det der virker/fungerer og det der absolut ikke vir-

ker/fungerer. Denne kognitive performance er den ontologiske, metafysiske og erkendelsesmæssige forudsætning for selve den type genstandsmæssighed, der lever sit praktiske, empiriske og teoretiske liv som teknik. Det tekniske er meget mere end teknik, langt fra at kunne forklares teknisk.

Naturen kan måske nok i en eller anden forstand siges at have muliggjort teknikeren, som kan beskrive alt i relation til funktion eller mangel på samme. Men før teknikeren kom til verden, var naturen lige så blind for funktion, som den var uden rigtige og forkerte løsninger på tekniske problemer.

Den funktionelle indstilling til tilværelsen er kommet for at blive, ind til naturen igen har ædt dette barn, som den har sat i verden. Sådan er det med emergente niveauer. De er ikke med samme nødvendighed, som de kristne, der er med samme nødvendighed, som den skaber, de ser for sig. Ind til sine dages ende vil teknikerne gå rundt og orientere sig, som om deres erfaring dybest set afslørede verden som funktionel eller ikke funktionel.

Sandheden kan ikke kvalificeres ved at henføre erfaringen eller beskrivelsen til genstanden for erfaring eller beskrivelse. Erfaringen og beskrivelsen af funktion er nemlig ikke selv blot og bar funktion, uanset hvor godt erfaringen eller beskrivelsen synes at fungere. Funktionen er ikke en erfaring eller en beskrivelse og erfaringen og beskrivelsen kan derfor heller ikke hente sin sandhedsværdi i det at svare til funktionen. Erfaringen svarer ikke til en skid. Erfaringerne omkring kausalitet, funktion og hensigtsmæssighed lever ved deres forudsætninger, og går under med sine forudsætninger.

Der står dog et afgørende spørgsmål af funktionel karakter tilbage. Det handler om, hvorvidt den tekniske indstilling fremmer livet på jord med alle sine kvaliteter, eller står i vejen for det. Det er nemlig det eneste vi har at gå ud fra eller måle ud fra. Svaret bør absolut ikke overlades til teknikeren alene. Han forstår nemlig ikke sig selv, når han tænker teknisk.

Teknikken må være lydig og nyttig i livet

Livet i det sociale skaber sine kvaliteter og sine kriterier for indhold og mening. Disse kan ikke defineres med den tekniske tænkning. Teknikken må se sig reduceret til at være livets ydmyge tjener, under-

kaste sig de kvalitative og sociale kriterier for mening. Den har aldrig været i stand til at give sig selv anden mening end nyttighedens, heller ikke selv om den fra første dag har forvekslet livet med det nyttige.

Denne forveksling ligger under megen opdragelsen af tidens børn. De lærer at gøre sig nyttige, og den perfekte opdragelse tenderer mod at begrænse meningen i livet til det nyttige. Men uden det unyttige liv mister selv teknikken sin nytteværdi. Således kan mennesket lære at fortrænge evnen til at leve livet med evnen til at gøre sig nyttig. Det ses f.eks., når der ikke længere er brug for de velopdragne mennesker, der hele livet har levet på og af at gøre sig nyttige på arbejdsmarkedet. Når de bliver arbejdsløse eller pensionister, så dør de, netop som de var frie til at leve, ti de havde fortrængt evnen til at leve livet med evnen til at gøre sig nyttige og var ikke engang nyttige længere.

Det nyttige kan ikke erstatte det som nyttigheden skal tjene. Ufattelige kvaliteter er gået til på dette alter, de nyttige idioters tro på, at alt kan reduceres til deres kausale forklaringer, hvor alt går rent op i funktion og nytteløs nyttighed. Erfaringen af den nytteløse nyttighed eller mangel på mulighed for dog i det mindste at have den mening i tilværelsen at være nyttig, rammer som en forhammer den nyttige i panden, når han begynder at filosofere eller går på pension. Universet bryder sammen og han dør, eller også er han så heldig, at et nyt multivers åbenbarer sig for ham.

Det unyttige liv, som han også har været med til at tjene hele livet, nyttig som han var, lykkeligt og med god grund, så længe han følte glæden ved at kunne gøre noget for livet, det bliver ham til del. Ingeniører og teknikere kan vi slet ikke undvære, og de fortjener lige frem at få del i det unyttige liv. Og tænk sig, at de skulle høre det fra filosofien, der så tit har måtte høre fra dem, at filosofi er aldeles overflødigt, unyttigt og spild af gode ressourcer.

Teknik og det sociale

Det tekniske er ikke det sociales forsikring mod sig selv. Det tekniske er en del af det sociale. Der er en tendens til at være for eller imod teknik. Nogle tænker teknisk, ser tekniske løsninger i alle sammenhænge. Andre kan se grænserne for den tekniske tænkning.

Den teknisk videnskabeligt baserede naturbeherskelse står for en stor del af det moderne samfunds måde at definere og løse problemer på, uanset det at videnskab også er så meget andet. Især er der de socialvidenskabelige indfaldsvinkler til det sociale, mennesket i dets kontekst, hvor temaet og vinklerne på det ikke lader sig reducere til teknik. Måden at definere selve teknikken på er som socialt fænomen f.eks. også alt andet end teknik. Det kan sædvanligvis ikke forklares i teknisk forstand. Den der orienterer sig teknisk, orienterer sig mod teknikken, som om den kunne forklares med teknikken selv!

Den menneskelige tilstedeværelse på jorden har fået et omfang og udøver en form for indflydelse på sine egne fundamentale forudsætninger, som ingen anden art har gjort før. Det er derfor, at det naturgivne ikke længere er en selvfølgelig forudsætning for det sociale, uanset hvordan naturen så bliver forstået.

Det sociale er konkret blevet sin egen udfordring, på en måde der kræver en anden form for selverkendelse, end den der lader sig aftegne inden for den traditionelle teknisk orienterede vesterlandske tankegang. Det er ikke kun fordi, det sociale laver sine egne regler, for hvad der er funktionelt, men især fordi det moderne liv ændrer fundamentalt på livets forudsætninger, i en grad som får selve distinktionen mellem natur og kultur til at bryde sammen.

Som det er nu genfinder det sociale sine indvirkninger på sin omverden, sin natur, både de tilsigtede og de utilsigtede.

Det sociale har sine egne kognitive forudsætninger for det at forstå både sig selv, men også for at forstå modsætningen til sig selv, naturen. Det nye er, at det moderne liv fylder så meget i sin omverden, så det er svært at sige, hvad der ikke allerede er resultat eller forlængelse af selve den moderne kultur.

Både de tilsigtede virkninger såvel som de utilsigtede effekter ved de moderne forsøg på at beherske sig selv og sin omverden dukker nu op bag om ryggen på det moderne menneske, så det kræver en ekstremt abstrakt fokusering på de mest idealiserede forestillinger om kausale relationer mellem identiske årsager og virkninger, for overhovedet at kunne bevare forestillingen om det ”tekniske fix”. Det er svært at isolere det tekniske fra alt andet, dvs. definere det entydigt og afgrænse

det tekniske med de forudsigelige relationer mellem årsag og virkning. Grænsen mellem teknik og ikke teknik er f.eks. alt andet end det beregnelige. De sociale og psykiske kognitive processer falder som det, der bærer billedet på de entydige løsninger. De er selv alt andet end entydigt rigtige eller forudsigelige. Det sociale og psykiske er det store dyr i åbenbaringen, der forsøger at reducere sin egen ukendte fremtid til det kendte, det der kan vides med baggrund i fortiden[109].

Troen på det tekniske fix, er udtryk for at naturbeherskelsen er steget det moderne samfund til hovedet. Vi har ikke magt over vor egen naturbeherskelse. Vi er besat af den. Herre og slave af den på en gang, bøddel og offer i samme proces.

I vor fokusering på at få den tekniske anordning til at virke, glemmer vi os selv og de kolossale ressourcer og utilsigtede bivirkninger, der følger af og går forud for det, der isoleret set tilhører teknikken. A-kraftværket markerer f.eks. i heldigste fald et kompleks af forudsagte relationer mellem veldefinerede årsager og virkninger. Når værket kører og laver strøm, er det forudsigeligt. Men selve forudsætningen for at det virker er hele det moderne samfund, som selv er alt andet end trivielt og forudsigeligt. Det husker politikere og teknikere at glemme, når de laver statistiske beregninger over de risici, der er ved de tekniske opfindelser. Det faktum at der er meget lidt sandsynlighed for, at samfundet vil fortsætte med at kunne vedligeholde a-kraftværkerne og de depoter af radioaktivt affald, der vil være der tusindvis af år efter os, det undlader man helt at forholde sig til, fordi man ikke kan tænke en tilværelse, hvor samfundet ikke er af i dag. Tænk blot på hvor mange kulturer, der ville have været i stand til at foregribe sin egen tilstand som garanti for f.eks. et atomaffaldsdepots sikkerhed 100 år frem i tiden! Sikkerheden er fuldstændigt uberegnelig, lige nøjagtigt fordi selve det sociale er forudsætningen for beregningerne, sikkerheden. Det husker man at glemme, omhyggeligt fortrænger det store dyr i åbenbaringen opmærksomheden om sig selv, med sin fokusering på det i isoleret forstand teknisk mulige. Besat af naturbeherskelsen og troen på det tekniske fix ender det store dyr selvfølgelig med at være slave af sin egen herrementalitet, offer og bøddel i den proces, der handler om at leve for at overleve.

[109] Der er tale om en grundtanke, der går igennem hele bogen "Oplysningens dialektik" af Adorno/Horkheimer fra 1944.

Det moderne menneske tror, at teknikken kan løse dets problemer med forurening, klimaændringer, ressourcemangel, kulturbetingede sygdomme og de tiltagende uforudsigelige effekter ved selv samme teknisk betingede indflydelse på samfund og omverden. Men når man beder det moderne samfund om at tage højde for sig selv i forhold til arrangementet, sig selv og sin egen uforudsigelige adfærd, og når man har gjort det klart for det moderne menneske, at dets egen uforudsigelighed er teknikkens uforudsigelighed, fordi teknikken svigter og ændrer sig i takt med det sociale, så opdager det moderne menneske, at det tekniske i sig selv måske nok er i stand til at virke, så længe man kan isolere det, udgrænse det fra sin omverden, dvs. bevare det i sin ideelle og tilsigtede løsrevede ramme, men at det bryder sammen, når grænsen mellem det tekniske og det ikke tekniske ikke længere lader sig opretholde, når det sociale afslører sig selv, som forudsætningen for at det tekniske virker.

Den megen snak om risikosamfundet og det allesteds nærværende behov for sikkerhed fortrænger opmærksomheden omkring det sociale som en del af nødvendigheden bag kontrollen.

En anden uheldig lovmæssighed handler om, at jo mere kompliceret teknikken bliver, jo mere kompliceret må kontrolteknikken også være, for at kunne kontrollere det tekniske. Det er surt, for det betyder, at jo mere avanceret teknikken bliver, des mere avanceret må den teknik være, som skal overvåge og kontrollere den. A-kraftværket kræver en kraftanstrengelse at få til at virke. Men det kræver endnu højere teknologi at overvåge det og et stabilt og toptrimmet samfund af eksperter og viden at forhindre det i at blive en katastrofe for samfundet selv.

Intet samfund eller individ har nogensinde været i stand til fuldt ud at medreflektere sig selv i sine handlinger. Når det moderne samfund ikke længere er, hvad det skal være, for at teknikken ikke skal løbe det af hænde og blive et uoverskueligt problem for samfundet, ja så virker teknikken ikke længere. Man glemte det sociale som teknikkens forudsætning.

Et samfund er ikke i stand til at medreflektere den situation, hvor samfundet ikke længere er. Kontrolteknikken bygger stiltiende på det sociale, som er noget af det mest usikre der findes.

Før USSR's sammenbrud, i 1986, opstod Tjernobylulykken som resultat af et socialt svigt. Det var det sociale der svigtede, selv om teknikken kunne have virket, hvis også det sociale havde "virket".

Og nu efter USSR's sammenbrud flyder kontrollen med atomkraftteknologien, affaldet og det tidligere styres A-våben.

Kritikken af det daværende kommunistiske regime for at være alt for lukket om ulykken, og påstandene om at det aldrig ville kunne finde sted i et oplyst samfund, står i dag i skærende kontrast til den måde, som f.eks. BP har formidlet viden om oliekatastrofen i den mexicanske golf på, og sådan som det privat Tepco i Japan har administreret oplysningen omkring ulykken på Fukushimaværket.

Ingen uden for BP kender det sande omfang af oliekatastrofen. De amerikanske myndigheder er overladt til firmaets kompetencer på området, fordi man ikke kan hamle op med dem selv, og firmaet har tvunget videnskabelige medarbejdere til at skrive under på en kontrakt, der forpligter dem til ikke at meddele offentligheden noget om katastrofens sande omfang uden om topledelsens velsignelse.

BP er blevet taget i systematisk at have underdrevet ulykkens omfang fra begyndelsen af. At tro, at konsekvenserne af ulykken nogensinde vil komme til offentlighedens kendskab, er mere end almindelig blåøjet.

Livet i den mexicanske golf er ødelagt i et omfang, som er helt ukendt for den brede offentlighed.

Boringer efter olie fortsætter på de store havdybter, fordi den økonomiske dagsorden og den absolutte mangel på olie, drivmidlet i økonomien, er slået igennem på globalt plan. Prisen for den økonomiske vækst er ukendt, og lader sig slet ikke gøre op i økonomisk forstand, lige som det langt fra kun er et teknisk problem at menneskeheden fortsætter med at underminere sine naturlige forudsætninger.

Pakistan har a-våben. Der er ikke nogen, der ved, hvad der sker, når den vestlige verden ikke længere kan styre landet og forhindre det i at falde fra hinanden. I sommeren 2010 har landet set de største oversvømmelser nogen sinde. Ulykken kan ikke frasiges at have sammenhæng med den globale opvarmning. Krigene i Irak og Afghanistan har

været med til at dæmonisere de muslimske befolkninger i området, og den støtte, som hjælpeorganisationerne normalt kan indsamle i den vestlige verden ved katastrofer af det omfang, udebliver. Pakistan er altså en ekstremt ustabil atommagt. Og hvis bomberne eksploderer over hovedet på den vestlige verdens fremskudte fort i Mellemøsten, Israel, ja så er det faktisk bevis på, at teknikken virker som beskrevet kvantemekanisk.

Resultatet af menneskets naturbeherskelse har for længst afsløret afmagten i beherskelsen.

Teknikken kan isoleret set være nok så funktionel, nok så forudsigelig. Det er ikke sikkert, at det er nok i en verden, hvor det sociale endnu ikke selv er blevet lige så forudsigeligt og behersket.

Med sin tekniske forståelse af det omgivende, genfinder det sociale sig selv i det omgivende som alt andet end teknik.

Det moderne samfund er et selvorganiserende komplekst system, der opretholder sig selv på et niveau, der ikke har meget med teknik at gøre. Det sociale er den uforudsigelige forudsætning for kontrollen med det tekniske. Det sociales begrænsninger er det tekniskes begrænsninger, også selv om det sociale er i stand til at se på det tekniske som sikkert i sig selv.

I middelalderen var de sociale strukturer mere stabile end de er i dag, selv om samfundet på ingen måde gav individet en mere sikker tilværelse den gang. Naturen som omgav samfundet blev betragtet som usikker, lunefuld og uforudsigelig. Den usikkerhed, naturen var udtryk for i datidens samfund, blev der kompenseret for i det sociale med stabile og regulerede sociale relationer.

Det moderne samfunds differentiering og opbruddene i de faste feudale relationer, medførte en anden formation. Samfundet organiserer sig nu på en hel anden måde. Samfundet er det uforudsigelige med finanskriser, økologiske trusler og velfærdssygdomme. Samfundet selv er blevet den variabel, der bl.a. søger stabiliteten i naturvidenskaben.

Teknikken står for fremskridtet, den fungerer psykosocialt som erstatningen for den uro, det sociale føler ved sig selv, ved sin viden om sin egen uforudsigelighed, sin forlegenhed i forhold til sig selv. Men selv

om teknikken, når man tænker snævert teknisk, tager sig sikker ud, så kan teknikkens sikkerhed ikke erstatte det sociale, kompensere for eller erstatte den uro samfundet føler for sig selv. For teknikken selv er det sociale.

Det sociale slipper ikke for konfrontationen med sig selv ved at se på det tekniske som løsningen. Tværtimod. Med fokuseringen på højteknologiske løsninger som redningen fra sig selv stiger behovet for at redde sig fra sig selv.

Teknikken kan ikke redde det moderne samfund fra sig selv. Og der er en risiko for, at det fjerner fokus fra sig selv med tekniske løsninger.

Kunsten må være at kunne beherske både den tekniske tænkning og se det tekniske i dets kontekst, altså et ”både og” i stedet for at sætte det op i et ”enten eller”.

Hvis der ligger truslen for samfundet i den fanatiske og ideologiske tilbedelse og tro på f.eks. teknikken, så kan denne trussel minimeres med refleksionen, ophævelsen af det alt for ensidige i ideologien.

De former for formålsmæssighed, formål, kontingensformler, realitetsprincipper, der lever ved det moderne samfunds forskellige funktionssystemer, har alle tilbøjelighed til at manifestere sig som ideologi, indhold i en form for blind tro. Refleksionen og opmærksomheden omkring ideologien, også den ideologiske tilbedelse af teknikken, er hermed efterlyst.

Overlevelse

At sandsynliggøre forløbets gentagelse - Strukturen åbner og lukker for muligheder, bekræfter eller afkræfter sig selv - Det handler om gentagelsen, om det at kunne fortsætte, livet.

Paradokset opstår, når det samme er forskelligt eller lige frem sin diametrale modsætning, som når ret er uret, det uøkonomiske er økonomisk, det onde er godt, falskt er sandt, afmagt er magt, destruktion er skabelse.

Tautologien består i den rene gentagelse. Tautologien har ingen udsagnsværdi. Den tilføjer intet til det, der gentager sig i samme eller forskellig form evt. på begge sider af et lighedstegn.

Betinget gentagelse udvider derimod feltet omkring det, der er forudsætningen for gentagelsen, det i gentagelsen genkendte.

I den klassiske logik tales der om subjektet i sætningen, det som prædikaterne knytter sig til, udvider eller indsnævrer.
Tautologi (forskelsløs gentagelse) : En rose er en rose.
Betinget gentagelse (ikke tautologi): En rose er en rose, hvis den har torne, lugter godt og har smukke farver.

Ifølge udsagns-logikken udbygges og bekræftes udsagnets sandhedsværdi under de betingende kriterier for at skelne mellem falske og sande udsagn. Det formelle handler om udsagnenes indbyrdes relationer, om deduktion og induktion, gyldigheden af udsagn som udledes af det mere generelle og gyldigheden af udsagn som følger af det mindre generelle.

Logikere har det så med at springe over, hvor gærdet er lavest, helt modsat rigtige filosoffer, der hver gang de finder en forhindring absolut må knalde ind i den fra alle vinkler, ind til de ikke længere ved hvem de selv er. Derfor holder logikeren sig til det principielle. Og helt principielt så kan det generelt gyldige ikke udledes af det ikke generelt gyldige. Og hvad det mindre generelt gyldige angår, så kan det kun gyldigt udledes af det generelle, hvis det allerede er indeholdt i det generelle[110]. Det er kriterierne for det logisk gyldige. Og så kan

[110] Det formelle kriterium for om et deduktivt argument er gyldigt eller ej formuleres f.eks. af Irving M. Copi, i hans "Introduction to Logic" på Collier Machmillan, New York 1978, s. 165:

der sådan set ikke siges mindre om noget som helst. Vi risikerede intet. Vi vandt heller ikke noget.

For filosoffen er det interessante spørgsmål det, der går på hvordan gyldigheden af det mere generelle kommer i værk. Faktisk er det mindre interessant at fokusere på konklusionen i sig selv, hvis den allerede var i det, som er udfordringen. Hvordan kvalificerer man noget, der er generelt nok, til at der kan udledes noget som helst ud fra det? Hvordan betinges sandheden?

Korrespondensteorien hævder sig som kriterium for sandhed, ved at forlange at genstanden for opmærksomhed skal svare til erfaringen, udsagnet. Korrespondensteorien hævder sig ikke ved selv at svare til noget. Som kriterium for gyldigheden af en iagttagelse, beskrivelse, stiller den sig op i 2. orden, som den baggrund erfaringens/udsagnets sandhed afgøres på. Ifølge teorien skulle sandheden således afhænge af om bevidstheden svarede til det, der falder som genstand for erfaring, eller om beskrivelsen svarer til det beskrevne.

Der ligger myriader af stiltiende forudsætninger til grund for at korrespondensteorien overhovedet kan hævde sig i nogen form for praksis. Det betyder bl.a. at ontologiske og metafysiske grundantagelser spiller med bag om ryggen, hver gang teorien hævdes, og det betyder, at forudsætningen for dens praktiske implementering er, at man omhyggeligt husker at glemme, hvordan realitetsprincipperne og den egentlige metafysiske urkraft virker bag de kognitive processer[111].

Som kriterium for at kvalificere viden/erfaring som sand manifesterer korrespondensteorien sig som 2. ordens iagttagelse, der retter sig mod 1. ordens iagttagelser. Svarer erfaringen (1. ordens iagttagelsen, den iagttagede iagttagelse) til genstanden for opmærksomhed, er den sand, svarer den ikke til genstanden for opmærksomhed, er den falsk. Problemet er, at erfaringen strengt taget kun svarer til erfaringen, og at

---

"Every deductive argument is either valid og invalid: valid if it is impossible for its premisses to be true without its conclusion being true also, invalid otherwise." Logikken handler kun om argumentets formelle gyldighed. Det er ikke et formelt spørgsmål, der retter sig mod præmissernes gyldighed. Formelt drejer det sig kun om hvorvidt konklusionen er indeholdt i præmisserne. Hvis konklusionen allerede er indeholdt i præmisserne, kan den ikke være andet end sand, hvis præmisserne er sande. Hvordan kommer man til det generelt sande, som der kan udledes noget af?

[111] Vi taler her om alle de implicitte forudsætninger, der virker konstituerende for det eksplicitte, f.eks. det at et kognitivt system med dets operative uddifferentiering og selvorganiserende fakticitet fungerer som forudsætningen for de eksplicitte og principielle problemstillingers manifestation. Det principielle viser sig f.eks. konkret, som det der ikke kan være anderledes!

genstanden for opmærksomhed lever ved erfaringen, om end det på ingen måde behøver være helt tilfældigt, "hvordan" genstanden kommer til live ved erfaringen.

Som kriterium for gyldighed kan korrespondensteorien ikke leve op til sig selv, for den har ikke sin sandhedsværdi i at svare til det, den retter sig mod. Korrespondensteorien svarer ikke til noget, men foreskriver overensstemmelsen mellem erfaring og genstand. Den falder derfor uden for det, der kan kvalificeres ifølge sig selv[112].

De ureflekterede bevidste tilstande kan reflekteres i andre bevidste tilstande. De bevares og ændres ved at gå fra at vise sig på sit eget manifeste niveau, til at være båret i den reflekterende bevidstheds manifeste tilstand. Den bevarede tilstand er, og den er ikke den samme.

Det samme gælder beskrivelser. De kan beskrives, men beskrivelsen af de beskrevne beskrivelser "er ikke" de beskrevne beskrivelser, selv om de beskrevne beskrivelser lader sig ane igennem beskrivelsen af sig. Sagt på en anden måde, erfaringen, den bevidste og den nedfældede skriftlige gengivelse af et eller andet, befinder sig på sit eget manifeste niveau. Der er noget autonomt irreducibelt over enhver manifest erfaring, dvs. over enhver kognitiv begivenhed. Det er umuligt at reducere et eneste af disse bidrag af kognitiv art, til den sidste lille bid, af udelelig information. Den mindste forskel, som erfaringen må

[112] Korrespondensteorien træder ind som realitetsprincip, den ontologiserer, forlanger ontologisk overensstemmelse, eller anden form for lighed mellem erfaring og genstand, lige som identitetsprincippet i logikken fungerer som realitetsprincip. Sandhedskriterier behøver ikke at ontologisere. Der er mange måder at kvalificere den iagttagede iagttagelse som sand på. Den hypotetisk deduktive metode kan f.eks. godt tage udgangspunkt i komplekse modeller over det værendes essentielle egenskaber, men deres gyldighed afhænger ikke af den ontologiske overensstemmelse mellem empiri og model. Teoretiske modeller kan sagtens bruges som udgangspunkt for at skelne mellem bekræftende eller afkræftende iagttagelser, uden at selve modellen af matematisk begrebslig teoretisk almen karakter identificeres med empirien eller verden "i sig selv". Den videnskabelige semantiske ramme strukturerer og bestemmer hvilke optegnede konkrete erfaringer, der falder bekræftende og hvilke der afkræfter det mere generelle. De forskellige former for symbolik, der karakteriserer den funktionsdifferentierede moderne semantik, realiserer heller ikke deres indikationsværdier med reference til det værende, substantielt identiske. Det kan godt være, at det identiske kommer til syne, men det bærende for det distinkte, identificerede og entydige i den sociale kognitive performance, er netop alt andet end substantielt, atidsligt eller essentielt i traditionel ontologisk forstand, hvorfor identitetsprincippet og det ontologiserende sandhedskriterium i korrespondensteorien må fordømme den moderne erfaring som falsk, der hvor den forveksler sandhedskriteriet med realitetsprincippet. Oplysningsidealerne, den kritiske rationalisme, kosmologierne og ideologerne orienterer sig ud fra deres realitetsprincip, som om det var et spørgsmål om tid, før det moderne endeligt lod sig oplyse, forstå sig selv ud fra det oprindelige første, det som det i virkeligheden "er". Det er udtryk for en "isme", altså modernisme.

gøre for at være, er alligevel for kompleks, til at kunne reduceres til sin repræsentation i et formelt system. Den mindste information er en forskel der gør en forskel. Den efterlader måske et spor, en forudsætning for genkendelsen af det samme, men det samme må manifestere sig på ny, for overhovedet at kunne resultere i genkendelsen. Det samme er forskelligt[113]. Erfaringen er aldrig den samme. Den lever.

Erfaringen er levende

Det kognitive system er på spil i sin helhed, i den mindste begivenhed, som gør en kognitiv forskel[114]. Det kommer, som allerede nævnt adskillige gange, aldrig kognitivt på højde med sig selv. Korrespondensteorien står f.eks. i forlegenhed i forhold til sig selv, lige som ethvert logisk formelt system indeholder udsagn om sig selv, der hverken kan kvalificeres som entydigt sande eller entydigt falske.

Det har ikke været en forhindring for, at der internt i videnskabens historie er blevet tegnet teoretiske og metodiske kriterier op i korrespondensteoriens navn, der har stået som kriterier for, hvornår en empirisk viden gælder, og for hvornår de optegnede iagttagelser er forpligtende nok til at indgå i en videnskabelig forklaring.

Distinktionerne mellem de mere umiddelbare erfaringer, empiriske optegnelser, og det mere abstrakte og teoretiske arbejde bag oparbejdelsen af den videnskabelige viden er slet ikke til at undvære. Men det hele er tit mere kompliceret, end de enkelte fagligt kompetente forskere gør sig klart. De er som forskere fortabt i deres resultater, grebet og indfældet i deres egen realitet, der som alle andre fænomener er omfattet af en større. På den måde adskiller de sig ikke fra os andre dødelige, der hele tiden må indrømme, at vi som kognitive væsner hele tiden agerer på det hav af ukendte forudsætninger, som muliggør os og vor performance. Det skal man ikke tage fejl af.

Det diskvalificerer ikke den fagspecifikke viden, at den ikke kan omfatte og eksplicit redegøre for sine forudsætninger eller al anden viden. Det videnskabelige system er ikke i sin helhed udtryk for en stor transitivt ordnet forklarende enhed, hvor alle former for viden bekræf-

[113] Luhmann s.59 i "Probleme der Form" udgivet af Dirch Baecker 1993. Det handler her om "tegnets form", det implicitte, forudsætningen for at indikationen overhovedet manifesterer sig.
[114] Det er dette konkrete udgangspunkt, som ikke kan forstås konkret nok, og som de ontologiske dualister helt går fejl af, når de vil have konstruktivister og eksistentialister til at bevise omverdenens eksistens. Såvel konstruktivismen som eksistentialismen har det konkrete som udgangspunkt for det abstrakte og teoretiske.

ter sig selv entydigt, ved at indgå i et og samme konsistente videnskabelige univers af sandhed. Paradokserne opstår, de formelle systemer kommer alene af formelle grunde i forlegenhed i forhold til sig selv, men processerne fortsætter endda. Livet er hele tiden på spil i erkendelsen, videnskaben. Sandheden er og bliver dermed aldrig færdig og absolut.

Dog er der nogle formelle systemer, der bedre omgås paradokserne end andre, det at systemet før eller siden kommer til at stå i forlegenhed i forhold til sig selv med det absolutte krav om, at enhver af de udsagnsværdier, der kan udledes af systemet, må kunne kvalificeres som entydigt sand eller falsk. F.eks. udvikler George Spencer Brown sit eget formelle logiske system med sit eget notationssystem i bogen "Laws of form" fra 1969. Hans logik bryder ikke sammen over for selvreferencen, som de absolut dogmatisk insisterende forsøg på at nå det fuldendte og entydigt sande formelle system gør. Alle formelle systemer rammer ifølge Kurt Gödel[115] før eller siden ind i paradokset, eller bekræftelsen af det, at der i ethvert formelt system findes udsagn, der følger med nødvendighed af systemet, men som ikke kan verificeres i systemet, dvs. kvalificeres som entydigt sande eller usande udsagn.

Nogle, især de troende, henter her deres mystik ind. Ja, siger de, "sandheden" er netop det, der kommer ude fra, som tilføjes systemet ude fra, det der er forankringen i den verden, som det formelle system fungerer som strukturen i forklaringen på. Og så spørger spørgejørgen igen: Hvad menes der med "sandhed"? Er det et tilsætningsstof? Noget der får systemet til at svare til noget? Og så vælter alle de kreative kræfter frem. Der er ikke grænser for, hvor mange kreative kræfter der kan bruges på at redde systemet, og dets rolle og funktion som de troendes fuldendt ordnede kosmo(s)-logi(k).

Ind i mellem gør fagvidenskaben vold mod de former for viden, der kvalificeres under andre betingelser, end dem de forskellige discipliner arbejder på. Man husker at glemme, eller man forstår simpelt hen ikke, at gyldigheden af de forklaringer, der kvalificeres f.eks. i naturvidenskabelige beskrivelser, ikke nødvendigvis svarer til gyldigheden af eller kan oversættes til de forklaringer, der findes inden for andre

[115] Kurt Gödel beviser at der kan udledes udsagn af alle formelle systemer, der ikke kan verificeres i systemet! Det sker i en afhandling fra 1931, med titlen"Einige unentscheidbare Sätze der Principia matehamtica und verwandter Systeme I".

former for forskning. Man glemmer, at erfaringen ikke svarer til noget, og at det ikke er det, der skal kvalificere den som sand viden.

Her til lands har vi en almindelig kompetent og engageret naturvidenskabsmand, Kåre Fog, der som biolog har gjort en stor indsats for at tilbagevise mange af Bjørn Lomborgs påstande. Han har ret i sin kritik, som står på naturvidenskabens præmisser.

Han mangler måske lidt distance til de realitetsprincipper af naturvidenskabelig karakter, som han skyder ind bag andre former for forskning, især humanistisk videnskabelig forskning, hvor han overfører gyldigheden af sine sandhedskriterier til det han ser her. Viden må for ham tage udgangspunkt i det, der "er", og de former for social og psykisk performance, der ikke performativt bekræfter hans sandhedskriterium/realitetsprincip, de er slet og ret falske. Det faktum, at det sociale liv simpelt hen "er" performance (selv om det moderne i sin udformning ikke er med nødvendighed, eller som ikke kunne være anderledes), og det forhold, at de kvalitative forskelle, æstetiske og sociale kvalitative forskelle lever ved andre former for kognitiv performance, end den, der ligger til grund for hans naturvidenskabelige forklaringer om, hvad der "er" og "ikke er", det falder uden for hans referenceramme, og hvad han ikke kan forklare og forstå med udgangspunkt i sine sandhedskriterier (de kriterier der er alt andet end ontologisk og metafysiks neutrale), det er bare falskt for ham.

Han sætter ikke de kommercielle mediers performance i en humanvidenskabelig ramme i sit forsøg på at forstå, hvad det er, der virker bag deres italesættelse af realiteten, realitetens italesættelse. Han forsøger på at forstå, hvordan man inden for journalismen kan tillade sig at springe op og falde ned på det forhold, at Lomborg ganske rigtigt er diskvalificeret naturvidenskabeligt. Og han kommer frem til noget af det samme, som også siges her i bogen, nemlig at man kan tale om slet skjult motivation og om ideologi. Det er dog ikke hele forklaringen. Noget af det, han mangler, er forståelse for sin egen performance, lige som spørgsmålet er, hvad han opnår ved at gentage sin i øvrigt kvalificerede naturvidenskabelige kritik af Lomborg for at lave videnskabeligt fusk i naturvidenskabelig forstand.

Det politiske system og de kommercielle medier er klart nok relativt lige glade med, hvilken status Lomborg har i det videnskabelige system, så længe det kan lade sig gøre at italesætte ham, "som om" han

var videnskabelig inden for det naturvidenskabelige område. For det, der er afgørende i mediepolitisk og kommerciel forstand, det er om budskabet passer ind i den politiske dagsorden, og om det kan sælges. Lomborg er skabt og båret i den italesatte kommercielle og politiske orden, og det kan Kåre Fog sagtens se, men!

I sin tid, da Lomborg blev kendt videnskabelig uredelig i afgørelsen fra UVVU fra 2003, skete det på trods af et meget stort mindretal i udvalget, der slet ikke mente, at han kunne vurderes videnskabeligt.

Mindretallet begrundede sin holdning med, at det, som Lomborg laver, er politik, ikke andet, og som sådan skulle hans publikationer slet ikke vurderes på baggrund af videnskabelige kriterier for sandhed.

Hver gang Kåre Fog går i rette med Lomborg ud fra sine kriterier for viden, så anerkender han performativt Lomborg som naturvidenskabsmand. Medierne lader Kåre Fog komme til orde med små ubetydelige udfald, der aldrig når det store demokratiske flertal, den offentlige mening, den egentlige politiske magtfaktor. Det skal sammenlignes med, at Lomborg har fået sine 145 millioner kroner at gøre godt med, samt al den spalteplads, og al den opmærksomhed, som han over hovedet kan bruge fra de elektroniske og trykte medier.

Fog er faktisk med til at bekræfte mediernes fremstilling af Lomborg ”som om” han var videnskabelig, for hver gang Fog går i rette med Lomborg, ud fra sine naturvidenskabeligt kvalificerede betragtninger, så indskriver han performativt Lomborg i et regime, der grundlæggende slet ikke er Lomborgs kompetenceområde. Lomborg er italesat af medier og politikere, som sådan performer han. Behandlingen af ham som andet, bekræfter ham som andet.

Han er uddannet statistiker, og lidt statistik over hvor mange af de af hans gamle referencer til og prognoser for fremtiden, der i dag kan siges at være blevet stående, siger det meste om hans værdi som forsker, statistiker, og afslører det arbitrære hos ham selv og i mediernes og politikernes italesættelse af ham som fremtidsprofet.

Det, at han skiftede indstilling til spørgsmålet om, hvorvidt mennesket er skyld i den globale opvarmning, på en måde der var yderst nyttig for hans fortsatte funktion som VKO-regeringens foretrukne fremtidsprofet, understreger det arbitrære og løsrevede i hans performance.

Hans omgang med referencer og statistik sigter ikke mod anerkendelse som forsker, men mod anerkendelse hos de medier, erhvervsinteresser og politikere, der har brug for budskabet om, at deres succeskriterier, realitetsprincipper er andet end ideologi, at de kan forbruge sig ud af de problemer, der skyldes deres eget overforbrug og svineri med menneskehedens mulighedsbetingelser[116].

Det er hjerteskærende at se, hvordan Kåre Fog bliver brugt i realitetens italesættelse. Spindoktorer og professionelle symbolanalytikere har absolut ingen respekt for de problemer, der ikke går rent op i deres italesættelse og bortforklaringer. Kåre Fog indgår i deres performance, ved at fokusere på Lomborgs beskrivelser, "som om" de skulle vurderes på naturvidenskabens betingelser.

Han forstår for så vidt heller ikke, at medierne er parate til at lade sandheden, om deres egen performance og det selvnegerende i de succeskriterier de dyrker, gå under i selv samme performance. At de simpelt hen ikke anerkender problemer, som ikke kan tales både op og ned, at der findes problemer hvis løsning ikke ligger direkte i forlængelse af den succes som de identificerer sig med, men som netop skyldes deres kommercielle succes.

Forklaringen på, hvorfor og hvordan koret af kommercielle italesættere er parat til inddrage Kåre Fogs udsagn på en måde, der sætter Lomborg i "deres realitet", tilhører en anden videnskabelig disciplin end Kåre Fogs. Det er ikke en naturvidenskabelig forklaring, der her er tale om, men en sociologisk forklaring. Den bygger f.eks. på distinktionen mellem systemerne, deres iboende symbolik, og det diabolske, f.eks. den sociologiske iagttagelse af hvordan det moderne samfund kvalificerer sine iagttagelser, hvilken social indre nødvendighed, der ligger i den kognitive performance.

Den bredere videnskabeligt forpligtende forklaring og beskrivelse af det moderne samfunds selvbeskrivelse, dets virke og indflydelse på de af sine naturlige mulighedsbetingelser, altså de naturlige mulighedsbetingelser

[116] Ind til videre er der intet, der beviser, at økonomisk vækst – drevet af afbrænding af fossile brændsler, med mangel på energi og klimaændringer til følge – kan kompensere for de problemer, der skyldes netop økonomisk vækst baseret på afbrænding af fossile brændsler. Derfor står det tilbage for den fremherskende ideologi, modernisme, vækstfilosofi, at bevise, at den er andet end netop farlig ideologi, sit eget største problem, netop her hvor de troende gemmer sig bag hinanden under dække af kravet om at alle andre end dem selv skal bevise for dem på deres kognitive forudsætninger, at det er dem, der er problemet. Budskabet, om at de lukker sig kognitivt om sig selv, bekræfter sig selv, når det rammer dem, som vandet på gåsen.

betingelser, som Kåre Fog har viden om, den henter sin gyldighed ved at referere til de naturvidenskabelige beskrivelser af menneskets påvirkning af de socialt eksterne livsbetingelser, der netop truer med at ændre sig katastrofalt for menneskeheden selv som følge af den sociale udvikling, og den forklarer samtidigt den realitet af kognitiv performance, de realitetsprincipper og kontingensformler, der virker i det sociales selvbeskrivelse.

Der er tale om en kvalificeret videnskabelig beskrivelse, som på ingen måde åbner op for troen på, at medierne skulle komme til besindelse, eller for troen på at man skulle kunne opnå nogen form for konsensus omkring det fundamentalt dokumenterede forhold, naturen, som den "er", som Kåre Fog beskriver den i naturvidenskabelig forstand, eller at man skulle blive enige om, at det moderne samfund er ved at smadre sit eget livsgrundlag i forlængelse af sin jagt på moderne kommerciel, politisk og generel social succes. Det ville være naivt og uvidenskabeligt at tro på, at der skulle opstå en almen konsensus om noget, der ville sætte så mange af de forskelligt socialt kvalificerede succeskriterier og formålsmæssigheder ud af kraft.

Men det, som kan forklares, er, at de gældende succeskriterier ikke længere forpligter. Det politiske system har ingen forpligtende karakter. De økonomiske succeskriterier er selvnegerende. Det moderne samfunds moral, dets opfattelse af godt og ondt er tvivlsom i relation til samme moralske værdier. Nyttigheden og de skudsikre tekniske løsningsmodeller er ugyldige, lige som kravet om at individet skal måle sit værd på arbejdsmarkedet og sin indtægt er malplaceret, sygt.

Udviklingen har aldrig været styret af fornuft eller konsensus blandt de oplyste demokratiske og frie borgere, uanset hvor meget det sociale beskriver sig selv som drevet mod den store konsensus. Det er netop ideologien, også scientifismens, altså den idealiserede form for kontrafaktisk moralsk og religiøs selvbeskrivelse, der manifesterer sig i troen på en sådan udvikling mod det oplyste rationelle samfund. Og den underkaster Kåre Fog sig, hvorfor han kan bruges i italesættelsen.

Evolutionsteorien og systemteorien er i Luhmanns udgave langt mere kynisk og nøgtern i sin beskrivelse af det moderne, end de ideologiserede udgaver af det modernes selvbeskrivelse. Luhmann er ikke modernist. Han er udskiller sig også fra postmodernisterne med sin beskrivelse af det moderne, der netop ikke er modernisme i hans teori.

De forklaringer, der i systemteoretisk videnskabelig forstand kan beskrive mediernes performance, deres realitet, realiteten i deres italesættende performance, de bygger ikke primært på naturvidenskabens begreber, om end de nok refererer til dem, men sociologiens, samfundsvidenskabernes. Faktisk beskriver de også naturvidenskaben som et socialt fænomen, hvad mange naturvidenskabsfolk kan have svært ved at kapere.

Her kommer den kognitive performance til syne, fordi den anerkendes som del af den sociale realitet, uanset hvor lidt den "naturgivne" substans er determinerende for de kognitive processer og semantiske struktur.

Sandheden om det sociale og dets evne til at tage vare på sig selv handler om, hvordan den sociale kognitive performance manifesterer sig i sin omverden. De professionelle spindoktorers magt er her værd at lægge mærke til, og den afhænger bl.a. af, at selve deres performance kun tematiseres uforpligtende i mediernes brugerflade, og af i hvor høj grad de selv behersker de perspektiver, der bliver lagt på deres egen performance.

Den store italesættelse, den politiske magt, retsvæsenet med dets love, moralen, det økonomiske system er på ingen måde entydigt i overensstemmelse med nogen overordnet sand, retfærdig, almægtig godhed. Men det er sandelig heller ikke ensbetydende med, at alt flyder og at alt er lige gyldigt. I virkeligheden så er det moderne samfund drevet frem mod den sidste fejlslutning, fordi det lidt for mange gange er gået op for de moderne mennesker, at deres erfaring ikke svarer til en skid. Uroen er aldeles velbegrundet, og den handler om, at det hele smuldrer mellem hænderne på dem, uanset og netop fordi de er så pisse dygtige i moderne forstand.

Vi lever i en tid, hvor det sporadiske og fragmenterede i de gældende succeskriterier bidrager til den form for panisk religionserstatning, der skydes op i toppen af samfundet. Det er som om magten, rigdommen, populariteten og berømmelsen i toppen af samfundet træder ind og bliver troens indhold, fordi det tilsyneladende er det eneste alle kan se samtidigt, takket være de moderne teknologiske fremføringsmedier og den massekommunikation der benytter disse teknikker.

Troen på økonomisk vækst, absolut sandhed og retfærdighed, demokrati, det teknologiske fix, bidrager alt sammen til retningen og hastigheden i den urovækkende udvikling.

De økonomisk højtflyvende beskriver sig som evolutionens blomst sammen de kendte ansigter, der alle lever af at være på. Men på trods af det overvældende i den samlede bevægelse, så har resultatet ikke meget til fælles med gamle dages forestilling om en højere nødvendighed. Det kan godt være, at der er nogen, der i det stille påkalder sig Darwin, når de ideologiserer over udviklingen. Men evolutionsteorien deler ikke roser ud, og de overlevende er deres egen største trussel.

Evolutionsteorien
Evolutionsteorien handler om diverse identiteter, variation, identificerede konkrete manifestationer i det biologerne kalder biotopen, nichen, med genese og historik; betinget gentagelse af det samme, genkendelige varianter over det samme.

Luhmann er ikke først og fremmest terapeut. Faktisk er han mere end almindeligt distanceret i forhold til de sociologer, der orienterer sig omkring samfundets "sundhedstilstand". Han er ikke patolog, og orienterer sig ikke primært mod at stille en diagnose over samfundets sundhedstilstand. Han forguder ikke konsensusteorierne eller fordømmer den sociale konflikt, selv om han f.eks. importerer patologien i sin retsfilosofi, for at beskrive retssystemet som samfundets immunsystem, hvis funktion det er at foregribe og afgøre stridigheder til fordel for dem, der overholder loven.

Luhmann ser distanceret på den indre sociale nødvendighed, der ligger i patologien, sundhedsvæsenet. Han ser, at det tilhører et funktionssystems indre sociale tvang, når det finder sin kontingensformel i det at identificere og opløse vanviddet i sundhed. Det er patologiens, psykoanalysens, principielle krav, at sygdommen må diagnosticeres og behandles.

Det principielle viser sig her som de selvbekræftende tilbøjeligheder i de evigt gentagende små snævre bevægelser i den mentale hardware og de sociale semantiske strukturer. Sundhedsvæsenet lever ved den betingede omgang med distinktionen mellem sundt og sygt. Så længe der er et sundhedsvæsen, så finder vi kognitiv performance, funderet i denne semantiske grunddistinktion, grundstruktur. Diagnosen kom-

mer til syne ved denne distinktion, den bekræfter sig eller tilbagevises. Den særskilte form for kognitiv performance, der gælder som konstituerende for selve sundhedsvæsenets semantiske forankring i psyken og det sociale, gentager sig med variation, så længe det kan lade sig gøre.

På samme måde opretholder alle andre levende systemer sig selv ved enten at bekræfte og bevare sine egne forudsætninger for gentagelsen af de for systemet vitale processer, eller også går de under. Sundhedsvæsenet lever af sygdom, modsat Luhmann, der hverken er terapeut eller læge. Han er sociolog. Han ved, at det eneste, der helt sikkert kan gøre det af med sygdommen, det er døden. Vi er her ikke med nødvendighed, og vi kunne i princippet have været så meget andet.

Funktionsanalysen sigter selvfølgelig også på funktion, fortsat funktion, betingelserne for fortsættelse. Luhmanns kynisme er dog så gennemført, at hans analyser må siges at være fuldstændigt loyale over for begge af de indikationsværdier, der lever ved distinktionen, funktion og ikke funktion.

Luhmann beskriver de autopoietiske systemer (livet), som han ser omkring sig. Udgangspunktet er langt mere konkret for ham, end det er i andre samfundsteoretiske traditioner. Der findes autopoetiske systemer, siger han som udgangspunk. De er overladt til sig selv og hinanden i deres forsøg på at komme kognitivt på højde med sig selv. Enhver social eller psykisk begivenhed trækker et spor efter sig, der er forudsætningen for gentagelsen. Forandringen såvel som den forskel, som den trækker efter sig, er gensidigt konstituerende.

Det handler om systemernes begivenheder og strukturer. Hvis fortiden er tilstede, er det som de bevarede strukturer, der muliggør gentagelsen, genkendelsen (erfaringen bevares som det der strukturerer forventningen i dens møde med fremtiden (Luhmann), sorgestruktur (Heidegger)).

Det kognitive system er ikke determineret af sin egen fortid, det er kun det døde, de døde mennesker og maskinerne, teknikken når den virker. Livet er udtryk for gentagelsen med variation. Døden er tautologien.

Det levende system må være i stand til at lade sine tilstande udvælge i en om end smal stribe af selektive udvekslinger med sin omverden. Det må med andre ord være strukturelt koblet op på sin omverden, selv om det er langt mere koblet op på sig selv, hvad gensidige kontakter angår.

Omverdenen gør en forskel i det kognitive system. De kognitive dispositioner kommer bl.a. til udtryk som strukturerede forventninger. Enten bekræftes de forventninger, der blev formet af fortiden, når de udfolder sig i øjeblikket, eller også skuffes de. Enten ændrer det kognitive system forventningsstruktur som følge af de skuffede forventninger, eller også forkastes erfaringen til fordel for bevarelsen af forventningen.

Vi mennesker er enten parate til at tage ved lære af verdens gang, eller vi fordømmer verden som uværdig eller erfaringen som alt for tilfældig, når begivenhederne ikke bekræfter vore forventninger til den. Det sidste er karakteristisk for den moralske og ideologiske indstilling til tilværelsen. Når de selvbekræftende distinktioner mellem det gode og onde har manifesteret sig endegyldigt i sin selvbekræftende struktur, så er der kun to mulige tilstande tilbage, det er hvad den primitive distinktion, strukturen i den mest rigide moralske indstilling åbner for: Enten er det tematiserede godt nok, eller også er det ikke.

De gode er for gode til verden, og verden må enten gå under for dem, eller lade sig forbedre. Hvis verden ikke er god nok for de gode, og de ikke ser sig i stand til at forbedre den, ja så forlader de den. Hitler og Jesus insisterede på det gode. Hitler fordømte verden, efter at det gik op for ham, at hans tusindårsrige alligevel ikke blev til noget. Jesus kom op og hænge på korset. Hans disciple fortolkede hans død som deres tilgivelse.

Den mere lærevillige, mindre dømmende indstilling, åbner så for modificeringen af selve forventningsstrukturen. Dvs. frem for at fordømme sin omverden er den lærevillige med sin kognitive performance i stand til at lade selve strukturen i sine forventninger ændre. Videnskabeligt betyder denne lærervillighed f.eks. at det tillades, at grundbegreberne i det teoretiske fundament lader sig ændre, når de virker uforenelige med de kvalificerede iagttagelser, og på det psykiske plan betyder det f.eks., at helt nye distinktioner opstår i og på bekostning af gamle.

Spørgsmålet om den ”sunde” balance – mellem hensynet til at bevare et minimum af genkendelighed, struktur, i systemets virke og dets evne til at ændre adfærd i takt med en verden af ændrede mulighedsbetingelser – tilhører læren om psykens og det sociales sundhed, patologien.

Det er veldokumenteret, at det moderne samfund truer sig selv, på den måde at det er ved at fjerne de af naturvidenskaben velbeskrevne mulighedsbetingelser.

Det er en ekstremt forpligtende viden, for så vidt som det handler om samfundets samlede evne til at fortsætte. Denne viden forsvinder ikke med det modernes mange forsøg på at italesætte realiteten i overensstemmelse med de ideologiske former for religionserstatning og tro på, at der er en højere nødvendighed bag livet og dets konkrete udtryk eller med forsøget på at fremstille udviklingen som resultat af retfærdighed, godhed, demokratiske flertals forankring i det sande hensyn til det almene bedste.

Det moderne samfund er i konflikt med sig selv. Det er sin egen største trussel. Sandsynligheden for at det skal overleve falder i takt med dets fortsatte bestræbelse på at overleve i overensstemmelse med de herskende succeskriterier. Skal det overleve må det udkæmpe den store konflikt med sig selv. Der er ingen entydigt retfærdig, almægtig og god løsning i sigte. Det farlige er netop denne ideologi, modernismen. Og den store kamp om retfærdigheden er på ingen måde ny. Retssystemet diskriminerer mellem dem, der har loven på sin side, og dem der ikke har. Retssystemet ernærer sig selv, opretholder sig, lever ved at udløse og løse konflikter ved hjælp af denne distinktion. Spørgsmålet er, om retssystemet - som samfundets, immunsystem, måde at udløse og løse konflikter på, opløse stridigheder og stridsspørgsmål på – bidrager konstruktivt til samfundets fortsættelse - overlevelse.

Spørgsmålet om det politiske og juridiske systems legitimitet må afgøres af, om den herskende orden virker selvdestruktiv eller ej, om den er overlevelsesdygtig. Det er hele samfundets kontingensformel! De enkelte funktionssystemer med deres ideologiserede former for traditionel selvlegitimering, systemernes kontingensformler, er ikke samfundets, eller livets kontingensformler. For de bidrager ikke til og

går ikke op i nogen form for overordnet formålsmæssighed, er ikke udtryk for nogen højere rationalitet.

Som det ser ud nu, kunne det godt virke som om, at det er dem, der med loven på sin side har størst held med at sejre, økonomisk, politisk og personligt, der i den grad står for destruktionen af selve menneskehedens naturlige livsgrundlag. Set i det perspektiv tager samfundets retssystem, immunsystem, sig ud som en del af sygdommen, der forhindrer realitetens konflikt i at komme til udtryk og som forsvarer den mere selvdestruktive adfærd på bekostning af den mindre.

Det modernistiske menneske er sit eget største problem, fordi det ideologiserer sit forsøg på at overleve i moderne forstand, hvorved dets succes (i overensstemmelse med funktionssystemernes symbolik), tenderer mod at underminere samfundets eksterne forudsætninger, på en måde der har svært ved at komme til udtryk på baggrund af det moderne samfunds kognitive forudsætninger.

Sagt på en anden måde: Fordi vi lever for at overleve, så tenderer vi mod at underminere livets forudsætning. Det er modernismens paradoks, realitetens konflikt, der i overensstemmelse med sygdommen fortrænges fra opmærksomheden af de kun ideologiske konflikters realitet.

Det ser ud som om, at vi må leve for noget andet end det at overleve, hvis vi vil overleve.

Retfærdighed

Før og efter at retten så dagens lys[117]

Historisk set var der ingen ret, før den blev sat, og umiddelbart efter, at retten var sat, meldte mistanken sig om, at den ikke var retfærdig. Så selv om retten i praksis altid vil være "dømt" til at hævde sin retfærdighed, så har tvivlen om rettens retfærdighed trofast fulgt den lige fra begyndelsen.

Overraskende har forsøget på at distancere sig fra retten med kritikken af den også altid automatisk måttet se sig indskrevet under rettens domæne, som en del af den indre dialog og det der skal til for at kvalificere selve retfærdigheden, hvilket betyder, at det er umuligt at hævde, at noget er uretfærdigt uden samtidigt at hævde en eller anden form for retfærdighed. Fordømmelsen af uretten har fra første færd stillet sig på sin egen ret.

Den juridisk dømmende og den der fordømmer den juridisk dømmende forpligter sig på distinktionen mellem ret og uret, og er henvist til at reflektere retten i uretten og omvendt. Retten viser sig ved uretten som dens modsætning og omvendt, uretten som rettens modsætning. Det ene udelukker det andet, og udelukkelsen af det ene inkluderer det andet. Koden, distinktionen, "ret uret", er gennemført binær som udgangspunkt.

Perspektivet

Det perspektiv, der lever ved distinktionen, er universelt: Der er ikke grænser for, hvad der kan tematiseres i juridisk forstand.

---

[117] Kapitlet er skrevet ud fra en nærlæsning af de steder i Niklas Luhmanns "Gesellschaftsstruktur und Semantik" bind 2 og 3, hvor han fokuserer på det juridiske system. Hvis man ville, kunne der påvises en række mere eller mindre direkte oversættelser og omskrivninger fra disse to bind i dette kapitel om retsfilosofi. Desuden aner man hans generelle systemteori i baggrunden af det hele. Men sprogbrugen er holdt lidt noget uden for hans. De filosoffer, som nævnes hen ad vejen, refereres der til ud fra min helt egen fortolkning omkring essens og relevans, lige som behandlingen er præget af mine personlige konklusioner og tilgang til stoffet, som fandt sted for mere end 20 år siden. Jeg interesserer mig ikke ret meget for, hvordan disse filosofiske ikoner i øvrigt bliver behandlet, da det er meget lidt relevant i forhold til intentionerne med bogen. Hvis man vil have en mere kompetent fagfilosofisk tilgang til disse filosoffer, kan jeg kun anbefale, at man konsulterer nogle af de mange oversættelser af dem og den megen sekundære litteratur, der findes om dem. Min tilgang til stoffet er desuden præget af den undervisning i politisk filosofi, som jeg modtog af Carsten Bengt Petersen, lektor ved Odense universitet filosofisk institut i 1986 og 1987. Jeg er ikke enig med ham i hans positioner, men han var dybt engageret i netop det stof, jeg kommer ind på her, og det prægede, smittede, om man vil.

Alt, hvad der ikke eksplicit er ulovligt, det er implicit i juridisk forstand lovligt. Betydningen af "ikke ulovlig" kan hæfte sig på alt, hvad der ikke eksplicit er forbudt, eller ulovligt, uanset hvor irrelevant det måtte forekomme konkret i juridisk forstand.

Det juridiske perspektiv er universelt, selektivt og diskriminerende. Det er ingen tilfældighed, hvad der viser sig i det, hvad der viser sig som ret og uret. Men igen, det er som med prisen, der kan sættes på det meste i økonomisk forstand; det prissatte svarer lige så lidt til prisen som dommen til det dømte.

Det er måske ikke en tilfældighed, hvordan prisen bliver sat eller hvordan dommen falder ud. Men uden den særligt juridisk kognitive performance var det blodige mord hverken ret eller uret, lige så lidt som guldet har økonomisk værdi i sig selv. Mordet er muligvis voldsomt, og det kunne for så vidt lige så godt iagttages æstetisk - hvor blodets flotte farve pryder den hvide skjorte omkring det sted, hvor skuddet er trængt ind - frem for det at falde som genstand for en juridisk betragtning.

Den juridiske tradition praktiserer det juridiske systems universelle perspektiv, hvis indre diskurs sætter definitionerne omkring ret og uret. Måden hvorpå det sker, dommene, eksemplerne, som de findes nedfældet i skrift fra forskellige tider, går på det juridiske systems forsøg på at komme til klarhed med sig selv omkring de spørgsmål, der handler om, "hvad" der er ret, lov og retfærdighed.

Det juridiske systems selvrefleksion centrerer sig om "retfærdighedens retfærdighed"[118]. Men stillet over for sig selv, i spørgsmålet om retfærdighedens retfærdighed, er kravet om en entydig definition af fænomenet retfærdighed sat i forlegenhed.

Det kan godt være, at den dømmende i den dømmende akt implicit indskriver sig under rettens domæne med sin hævdelse af sin ret, og altså ikke urettens. Det kan også godt være, at den herskende domspraksis dybest set er parat til at forsvare sig med henvisning til sin egen tradition, dvs. hele det juridiske systems manifesterede nedslag af eksempler på domspraksis og tradition for at begrunde sig selv med henvisninger til sig selv som tradition. Men i ultimativ forstand, dvs.

[118] Systemets kontingensformel. Se nærmere kap. 5 i "Das Recht der Gesellschaft" Luhmann 1993.

på det principielle plan, hvor kun selve den grundlæggende iagttagelsesform, der strukturerer og bærer det juridiske systems semantik, er tilbage, der møder det juridiske system sin egen funktionelle forudsætning, og stilles dermed i forlegenhed over for sig selv.

Forudsætningen, for at kunne afgøre hvad der er ret og uret, er ikke hverken ret eller uret, men forudsætningen for ret og uret, altså noget helt tredje. Selve iagttagelsesformen, den binære kode, distinktionen mellem ret og uret, det juridiske systems grunddistinktion, er det juridiske systems ultimativt funktionelle forudsætning, det juridiske systems mulighedsbetingelse, foruden hvilken retfærdigheden aldrig var kommet til syne. Fuldstændigt lige som livet er forudsætningen for at universet kan tage sig uendeligt, tomt, dødt og meningsløst ud.

Det konstituerende paradoks

Det juridiske system er et kommunikationssystem, et funktionssystem, der har uddifferentieret sig på baggrund af semantiske distinktion mellem ret og uret. Systemets principielle og formaliserede mulighedsbetingelse blokerer for semantisk funktion i konfrontationen med sig selv. Det handler om systemets grundparadoks, om det principielle spørgsmål om retfærdighedens retfærdighed, der kan koges ned til kravet om, at distinktionen mellem ret og uret indskrives under en af dens to værdier, altså at distinktionen selv enten falder som ret eller uret. Men selve det at være semantisk åben for begge værdier kan ikke reduceres til en af de værdier, som semantikken i iagttagelsesformen åbner for. Selve den semantiske performance, ved hvilken forskellen mellem ret og uret overhovedet kommer til syne, er på det manifeste plan blind for sig selv og sin egen mulighedsbetingelse, den der ligger i distinktionen.

Systemets disciplinerede og abstrakte selvrefleksion

Det er kun den disciplinerede form for refleksion over sig selv inden for det juridiske system, der gør det muligt for den juridiske performance at se det perspektiv, der genererer systemets performance. Systemets disciplinerede og abstrakte selvrefleksion stiller det over for sit eget konstituerende paradoks. Herudfra ses den underliggende problematik i de spørgsmål, der går på rettens retfærdighed. Det ses i forlængelse af retfærdighedens reflekterende spørgen til sin egen retfærdighed, at det aldrig vil være nogen selvfølge, at svaret falder entydigt ud til fordel for retten, selv om enhver dom performativt indskriver

sig på sin rets side, og det ses hvorfor det ikke er en konkret falliterklæring for det juridiske system, at der er tale om et systems selvretfærdighed, for der er ikke andre muligheder for at kvalificere retfærdigheden end med systemets selvretfærdighed, der kommer af systemets indre opgør om forudsætningerne for at praktisere distinktionen mellem ret og uret. Praksis er konkret betinget omgang med distinktionen. Betingelserne, for hvad der er ret og uret, kan varieres konkretiseres og forsøges begrundet i praksis. Det har man gjort, og der er ikke andet at gøre, hvis man vil tale om ret og uret.

Universelt åbent men operativt lukket om sig selv

Det juridiske system er universelt fordi det perspektiv eller de betydninger, der lever ved distinktionen mellem ret og uret, kan rette sig mod alt. Men det juridiske systems iagttagelser danner kun mening på dets egne betingelser, hvorfor det på ingen måde kan tage patent på mening, selv om det åbner for hele sin verden af ret og uret[119]. Alt kan deles op i forhold til distinktionen mellem det, der er lovligt/retfærdigt og det der er ulovligt/uretfærdigt. Det er ikke sikkert, at ret mange fænomener umiddelbart virker relevante i det perspektiv. F.eks. er det svært at se, at et fænomen som månen umiddelbart skulle have relevans i en juridisk betragtning. Men når storbyernes nattelys forhindrer udsynet til universet i nattetimerne lige som andre former for menneskelig påvirkning af atmosfæren, så melder spørgsmålet sig om retten til at se månen eller retten til at indskrænke udsynet til den. Månen kan altså manifestere sig som genstand for juridisk opmærksomhed, lige som alt i princippet kan tematiseres ud fra det juridiske perspektiv. Det juridiske systems symbolik tåler ikke grænser, det er univer-

[119] Det er her man kan indføre begrebsparret symbolsk – diabolsk. Betydningerne ret og uret svarer ikke til noget substantielt, men kan i juridisk systemintern forstand rette sig mod alt, som om alt "også" havde den egenskab enten at være lovligt/retfærdigt eller ulovligt/uretfærdigt. Men disse indikationsværdier lever netop ved og i kraft af den juridiske tradition, som i kraft af sin selvreferencer udgør referencerammen for disse betydninger. Det juridiske system har sin egen symbolik, lige som det økonomiske system, den moralske iagttagelsesform, den magtlogiske har sin egen symbolik. Disse orienteringsmønstre eller meningsregimer står i diabolsk forhold til hinanden, i den forstand at deres respektive betydninger er og vil være inkommensurable, uoversættelige til hver andre. Ikke at betydningerne ikke kan falde som genstand for og i hinanden, men da kun i kraft af de symbolske grunddistinktioner, der karakteriserer systemernes internt kvalificerede kognitive performance, dvs. de betydninger der henter sin mening og sine betydninger her. Pengeprisen falder moralsk, tematiseres juridisk og har politiske implikationer. Begrebet ågerrenter kan anvendes ud fra en moralsk betragtning, også selv om det, der betegnes som moralsk forkasteligt, er fuldt ud lovligt og selv om renteindtægten måske falder som indtægt for dem, der ud fra samme moralske udgangspunkt kvalificeres som de gode magthavere, og dermed som politisk legitime magthavere. De forskellige former for symbolik er diabolske i forhold til hverandre, universelle i deres prætenderede betydninger.

selt åbent, men kun i juridisk forstand og dermed lukker det sig performativt og semantisk om sig selv. Dommene falder operativt som del af den juridiske performance, men svarer ikke til noget i den omverden, den refererer til og indikerer med værdierne ret og uret.

Systemets karakter af enhed

Det juridiske systems karakter af enhed kommer af, at distinktionen mellem ret og uret er den samme og dermed den syntetiserende ramme for enhver juridisk betragtning, den symboliserende (sammenholdende) distinktion. Uanset hvilken konkret tradition der arbejdes ud fra, uanset hvor adskilte former for juridisk praksis man forestiller sig, så vil de i konfrontationen med hinanden indgå i den samme diskurs, symboliseret af forsøget på at etablere en entydig referenceramme og definition af retfærdighedens retfærdighed, altså ud fra distinktionen mellem ret og uret. Det er godt nok ikke sikkert at traditionernes betydninger kan oversættes til hverandre, men så vil de manifestere sig som hinandens kritik, og dermed alligevel indgå i den samme diskurs, med udgangspunkt i den samme paradoksalt konstituerende distinktions symbolik omkring ret og uret.

Den retsfilosofiske historie

Den retsfilosofiske historie handler om det juridiske systems lange opbud af eksempler på forsøg på at begrunde, hvad der er ret, og hvad der er uret. Det er først i den senere moderne tid, at man har lært sig at se det juridiske systems opgør med sig selv som udtryk for historiske former for omgang med retfærdighedens paradoks, den samme konstituerende og aldeles abstrakte enhed. Med hævdelsen af at ret er ret, har det juridiske system dækket over det faktum, at systemet ikke ”er” ret eller uret, men rettens såvel som urettens mulighedsbetingelse i juridisk forstand, uden at retten eller uretten dybest set svarer til noget.

Genesen i rettens tilsynekomst er historisk skjult og båret af diskussionen om ”det værendes ret”. Man gik ud fra en guddommelig orden, skød retten ind i naturen, og kaldte det naturret, man opfandt ejendomsretten, menneskerettighederne, og alle de andre former for rettigheder, for så endelig at komme frem til sig selv, nedslagene i sig selv og den positive ret, altså kom man frem til systemets referencer, sine egne indikationsværdier og sig selv som deres ophav. Det er historien om den uendelige progression eller regres om man vil. Det er

historien om semantikkens vandring omkring ret og uret, historien om hvordan et kommunikationssystem med sin særegne semantik og grunddistinktion organiserer og strukturerer et funktionssystem, det juridiske, og om hvordan en funktion og et forløb sandsynliggør sig selv og sin egen usandsynlighed af velkendt orden i gensidigt betinget ret og uret.

En semantisk vandring omkring ret og uret fra middelalder til i dag

I systemteoretisk forstand er det interessant at se på, hvad der melder sig som retfærdighed, hvilke former for ret der tilbyder sig, og hvilke der kom til at virke op gennem tiderne.

Samfundsstrukturen i middelalderen afslørede sig i den retspraksis, der galt her. De opbrud, man har set siden i det juridiske system, blev udløst af hændelser og vandt praksis i den funktionsdifferentierede samfundsstruktur, der afløste middelalderen. Man må skelne mellem de hændelser og bud på juridisk mening, der blev formuleret op gennem tiderne, og det, der gjorde, at de blev fundamentet i det mere moderne samfunds juridiske praksis[120].

Systemets grundparadoks blev op gennem historien fortrængt fra opmærksomheden med forsøget på at finde "retten" i verden, som om paradokset kunne opløses med definitioner af retten, henvisninger til retten i verden uafhængigt af det juridiske systems konstituerende funktion i forhold til indikationsværdierne ret og uret. Problemet blev behandlet som et ontologisk problem, som om det drejede sig om et spørgsmål, over for hvilket der er rigtige eller falske svar i form af referencer til det værende, og hvor udelukkelse af tredje muligheder ville afsløre sig i det værendes orden. Som om paradokset kan afløses eller løses med den afslørede sandhed om det værende, som om problemstillingen ikke lever ved systemet selv, dets konstituerende grunddistinktion, systemets semantiske performance.

Iagttagelsen af de følger, paradoksien får for den nye samfundsorden, giver anledning til at se paradoksien i dens kreative rolle. Det juridiske systems selvbeskrivelse og fremmedbeskrivelse konstituerer sig

[120] Det er denne distinktion mellem "samfundsstruktur og semantik" som Luhmann har skrevet 4 bind ud fra, under titlen "Gesellschaftsstruktur und Semantik".

omkring forsøget på at ophæve lighedstegnet mellem ret og uret med referencer til sin omverden, som om retten såvel som uretten ikke skyldte sin tilsynekomst selve det juridiske systems eget semantiske lys.

Systemteorien deltager ikke i de traditionelle løsningsforsøg, men holder i juridisk forstand variationerne, tilbudene om mening, op over for sine egne definitioner af de sammenhænge og den samfundsstruktur, der blev afgørende for den succesrate, de forskellige tilbud om juridisk mening fik. Sociologen er ikke jurist. Han indskriver sig ikke i det juridiske system for at kvalificere den juridiske dom eller domspraksis som retfærdig. Han prøver at beskrive hvordan retfærdigheden overhovedet kommer til syne konkret i nutiden med dens fortid af nutidig fremtid og fortid og i nutidens fremtid af nutidig fortid og fremtid.

Løven, Leviathan og Thomas Hobbes

Det kan godt være, at løver altid har spist får, uden at hverken løver eller får har været i stand til at se det uretfærdige i det. Det var menneskene med de tæmmede får, der fandt det anstødeligt, uretfærdigt, når løverne åd deres får. De så sig i konflikt med løverne. Men moralsk fordømmelse af løvernes adfærd og forsøg på at indskærpe love over for dyrene har aldrig virket, fordi dyrene er blinde for loven og moralen. Som konfliktforebyggelse virker indskærpningen af lovens bogstav ikke over for løver. De forstår lige så lidt, som menneskets erfaring omkring ret og uret svarer til noget som helst. Løverne er hverken i stand til at tilskrive sig selv eller andre retten til at æde fårene. Kun menneskene kan tilskrive sig retten til at æde fårene og fraskrive løven ret til det. Og kun menneskene er i stand til at overbevise sig selv om, at de har ret, når de gør det. Den illusion har løverne ikke. De er bare.

Et moderne retsvæsen vil ikke dømme løverne for ulovligt at spise tamme får. Det kan godt tilkende dyr beskyttelse mod mennesker og meddyr, men ikke dømme dem juridisk. Retsvæsenet går ud fra, at løver er for dumme til at blive stillet juridisk til ansvar for sin adfærd. Selv om de fleste løver og løvinder henslæber deres liv med fuld kost og logi i bure og zoologiske haver verden over, så sætter man dem ikke i fængsel.

Den retsfilosofiske diskussion om definitionen på den juridiske person, eller det juridiske subjekt med rettigheder og pligter går langt tilbage. Når løven i dag ikke kan stilles til ansvar for noget som helst i juridisk forstand, så er det fordi løven ikke i juridisk forstand har fået tildelt status som "juridisk person", eller, som filosoffen ville sige ud fra sine mere eller mindre tilfældige ontologiske fiktioner, fordi den ikke er et frit subjekt. Det skal ikke forveksles med, at man ikke netop kan bruge løverne som baggrund for det juridiske systems performative selvrefleksion, som det sker her på siden. Og løven kan også være både lovlig og ulovlig (lovligt eller ulovligt buret inde, importeret, skudt), selv om den subjektivt får svært ved at pådrage sig juridisk skyld i det moderne samfund.

Når man fokuserede på den subjektive ret i det 16. århundrede i Europa, så var det ikke fordi mennesket qua det at være menneske har ret eller er frit i sig selv. Man begyndte bare at orienterede sig "som om", i et forsøg på at se retten som retfærdig, og fordi man mente, det var sådan.

Det var ikke den eksistentielle frihed, der blev formuleret. Den mere substantiverende kognitive performance, der altid har levet ved sprogets ontologiserende selvhypnose, var nok med til at fremmane billedet på den subjektive frihed og dermed potentialet for at tilskrive netop subjektet både skyld og uskyld i juridisk forstand, men den principielle og konkrete frihed og lighed for loven, der kommer til syne på den måde, er netop ikke den eksistentielle frihed, som er et livsvilkår for enhver, udemokratisk og hamrende uomgængeligt faktum for ethvert åbent sind[121].

Med de ontologiske antagelser omkring individets subjektivitet, abstrakte ret og frihed var muligheden for at identificere rettighederne og grænserne for dem hængt op på netop den ontologiske fiktion omkring et sandt subjekt. Man orienterede sig mod individet, som om det principielt var frit, havde ret som sådan og var lige for loven.

Det juridiske system var allerede uddifferentieret kommunikativt i forhold til det konkrete psykiske system, uanset hvad der så bliver lagt ontologisk i det, når der tales om det.

[121] "Sein und Zeit" af Martin Heidegger, 1927.

Modsat individet med dets unikke bevidsthed, det unikke psykiske system, var kommunikationssystemet ikke begrænset af den eksistentielle tidslighed. Individets udspændte men absolut afgrænsede psykiske enhed, der illustreres af det, at individet allerede er gammelt nok til at møde sin absolut individuelle og enestående død fra det øjeblik, hvor det er født, gælder ikke det juridiske system som kommunikationssystem, der lever ved det sociale, kommunikationen, uden at være betinget af en og kun en bevidsthed.

Den særligt juridisk sociale kommunikation lever og overlever den dødsdømte i kraft af det juridiske systems fortsatte indre dialog og opgør med sig selv om anbringelsen af de to primære indikationsværdier, der henter sin prægnans ved den binære semantiske distinktion mellem ret og uret, også selv om den samler sig om forestillingen om et frit subjekt, det anklagen eller frifindelsen retter sig mod.

Før, den juridiske praksis begyndte at centrere sig om individets principielle frihed og lighed for loven, var der også social praksis for at skelne mellem ret og uret. Men begrundelserne for det ene henholdsvis det andet begyndte at ændre sig med udgangspunktet i den nye og mere abstrakte definitionen af subjektet, det frit fornuftigt tænkende jeg, som gik uden om de essentielle definitioner, der levede ved stand og tilhørsforhold i den middelalderlige hierarkiske samfundsstruktur.

Det organiske samfunds- og menneskesyn, der lå i den middelalderlige selvforståelse, blev suppleret med og mere eller mindre erstattet af et dynamisk menneske- og samfundssyn op gennem de første tre hundrede år efter det 15. århundrede i Europa. Thomas Hobbes markerer med sin bog Leviathan, “the point of no return” for filosofien i det vestlige Europa og introduktionen af kontraktteorien med dens konsekvenser for den juridiske, politiske og økonomiske filosofi. Bogen giver et tilbud på mening, som får stor indflydelse på samfundets juridiske og politiske selvforståelse, og er et glimrende eksempel på den dynamiske kontraktteoretiske samfundsmodel.

Bogens budskab centrerer sig om en distinktion mellem naturtilstand og ophævelsen af naturtilstanden til fordel for statsdannelsen eller indførelsen af det civile samfund.

Naturtilstanden skal i Hobbesk forstand forstås ud fra en altomfattende primitiv mekanisk dynamisk ontologi, selv om inspirationen til bo-

gen og motivationen for at skrive den konkret kom af den engelske borgerkrig.

Alt kan ifølge hans ontologi forklares kausalt dynamisk ud fra relationer mellem mekaniske årsager og virkninger[122]. Det er det erklærede udgangspunkt for det Hobbeske univers. Når han taler om naturtilstand som udgangspunkt for eller alternativ til civilsamfundet, er det derfor ikke afgørende, om man forestiller sig naturen som en tilstand, der historisk rent faktisk gik forud for civilsamfundet, eller om den ligger under civilisationen som dens til stadighed konstituerende grundlag og begrundelse.

Naturtilstanden er bl.a. defineret som en tilstand, der er præget af alles kamp mod alle, hvor ingen kan føle sig sikker. I forhold til netop den betydning er det nødvendigt at se civilsamfundet som en konkret historisk tilkomst, selv om naturen også er konstituerende og udtryk for den latente mulighed for regression i civilsamfundet.

Mennesket er måske ikke begrænset af nogen ydre objektiv lov i sin kamp med andre for sin selvopholdelse i naturtilstanden, hvor individet er overladt til sig selv uden civilsamfundet med dets love. Men tilstanden er objektivt langt mindre befordrende for muligheden for at opretholde sig selv, end en lovreguleret form for tilværelse kunne være. Det kan mennesket indse ud fra sin naturgivne fornuft, og vælger derfor at aflægge en del af sin naturgivne frihed, at underkaste sig en despot eller en suveræn, til fordel for dennes jurisdiktion og dennes evne til at opretholde den begrænsede men beskyttede form for frihed, som kontraktsamfundet giver, altså til fordel for det mere civiliserede samfund.

Mennesket adskiller sig grundlæggende fra løven, fordi det har evnen til at forstå fordelen i at afgive en del af sin naturgivne frihed for en større frihed. Mennesket kan forstå funktionen af loven i det civile samfund, fordelen i at underkaste sig loven, også selv om den håndhæves af en despot.

Loven i den form, hvor den er bakket op af en magt, der kan forfølge lovbryderen og dermed håndhæve loven, er menneskets mest effektive kommunikationsmedie, når det drejer sig om konfliktforebyggelse

[122] Hans realitetsprincip er materialismen. Spørgsmålet, om hvad der er sandt eller falskt, er på forhånd dikteret af ontologien i hans filosofi.

og bevarelse af fred[123]. Muligheden i at formidle grænsen for hvad der er lovligt og for at sætte magt bag ordene, skaber forudset og fredeligt reguleret adfærd i alle de tilfælde, hvor lovbruddet forhindres, alene fordi den potentielle aggressor undlader at forbryde sig mod loven med udsigten til, at lovbruddet ville have medført straf. Kommunikationssystemet bliver mere end kommunikation; det strukturerer en funktion, dvs. det har en strukturerende funktion. Det juridiske systems funktion er af Hobbes tænkt som en konfliktforebyggende og fredsskabende indretning, fuldstændigt lige som det i dag er definitionen på det juridiske systems primære funktion[124].

Det Hobbeske univers er meget tænkt og principielt. Det bygger på et pessimistisk menneskesyn. Men det fik kæmpe indflydelse på det moderne samfunds tidlige filosofi. Leviathan var måske en tilfældig forfatters tilfældige tilbud på mening, men ideen om det fri subjekt i naturtilstanden og forklaringen omkring det, at der ikke var nogen uret i udgangspunktet for menneskets fri afgivelse af frihed til fordel for en bedre form for liv, blev brugt internt i det juridiske systems selvbeskrivelse. Grundelementerne i diskussionerne omkring den politiske og juridiske filosofi var stort set defineret efter at Hobbes havde formuleret de første 200 sider af Leviathan[125], sådan som de fortsatte i diskussionerne og udviklingen omkring det juridiske og politiske system helt op til anden halvdel af det 18. århundrede.

Hos Hobbes er det et spørgsmål, om der egentlig behøves at blive argumenteret direkte for naturtilstanden som en naturgiven retstilstand. Det frie individ behøver ikke retten til sin krop og sin fornuft, der slet og ret forklares som en mekanisk funktionel enhed. Det, at noget "er", implicerer ikke nødvendigvis nogen ret, der hvor retten ikke er sat. I en hvis forstand han har fat i, at den juridiske erfaring ikke svarer til noget på dette plan, men at naturtilstanden alligevel åbner for muligheden for juridisk mening[126]!

---

[123] Det er en pointe, som Hobbes ikke står alene om.

[124] Funktionen tænkes her som det fredsskabende, der igen er retssystemets og det politiske systems legitimation, kontingensformel. Forvekslingen mellem systemets funktion og ydelse er komplet. Hævdelsen af ret og uret har historisk set aldrig været nogen sikker vej til fred. Og funktionen ligger heller ikke for Luhmann i sikringen af freden, men i konserveringen af de kontrafaktiske forventninger mennesket møder sin omverden med. Se note 21 med sidehenvisninger.

[125] Thomas Hobbes: "Leviathan Or the Matter, Form and Power of a Commonwealth Ecclesiastiall and Civil" 1651

[126] På samme måde som livet i det hele taget ikke lå i kortene, det der er, hvorfor det heller ikke er med nødvendighed, eller kan forklares ud fra det, der er, som det er med nødvendighed. Juridisk performance er del af livet. Problemstillingerne og formuleringerne formuleres i retsfilosofiens historie på baggrund af den metafysik, der er begreberne iboende. Der er således også metafysik

Set i det juridiske perspektiv gælder det for løven, at den ikke kan præstere nogen uret, fordi den ikke kan indgå nogen for sig selv forståelig kontrakt. Den mangler fornuften og må forblive i naturtilstanden. Fornuften "er" på samme måde en del af naturtilstanden, og dermed ikke med uret. Og det er en ren fornuftig utilitaristisk ikke teleologisk vurdering, der ligger til grund for individets udtræden af naturtilstanden, altså en rationel beslutning, der tages om at overdrage en del af friheden til despoten/lovkroppen, fordi individets underkastelse i forhold til despotens jurisdiktion er bedre i overensstemmelse med individets frie forfølgelse af sin selvopretholdelse, end det ville have været at forblive under naturtilstandens kaotiske uregulerede kamp mellem individer. Kontrakten med despoten er etableringen af det dynamiske kontraktsamfund og et skridt i retning mod højere frihed for individet og dets fri tilnærmelse mod sig selv.

Civilsamfundet er derfor, som følge af det der er, forpligtende for det frie subjekt, i kraft af det som det fri subjekt er og i kraft af det civilsamfundet bliver. Uretten er med kontrakten blevet en side af civilsamfundet, resultat af og båret i det der var/er natur, fornuft og individuel frihed. Retten er sat.

Hobbes beskriver hvordan naturtilstanden er udtryk for, at den subjektive frihed virker indskrænkende på den andens i en grad, der er mere begrænsende for individets virke, end begrænsningerne i civilsamfundets love er for individet. Det kan godt være at den enes subjektive frihed objektivt med retten i hånden virker indskrænkende på den andens i det civile samfund. Men sammenlagt kan civilsamfundet alligevel være mere nyttigt og funktionelt for individet end individets uindskrænkede frihed ville have været for individet i naturtilstanden, altså i den tilstand, der beskrives som alles uregulerede kamp mod alle.

Hvis ikke retssystemet, uanset hvor primitivt man som udgangspunkt forestiller sig det med loven og magten til at håndhæve loven, på en gang står som sikringen såvel som indskrænkningen (ufrihed) af den enkeltes grundlæggende frihedsrettighed (frihed), retten til selvophol-

---

på spil, når den såkaldte naturalistiske fejlslutning formuleres som forbudet mod at udlede et "bør" af det der "er". Selve forbudet kan ikke selv udledes af det der "er", og hvis alt, hvad der ikke kan udledes af det, der er, pr. definition er falskt, ja så kan forbudet mod at udlede et "bør", af det der er, kun udledes af det falske. Ergo er forbudet, mod moralsk at udlede et "bør" af det der "er", falskt!

delse, vil loven og retssystemet ikke have nogen objektiv funktion, uanset hvor overbevisende velbegrundet og retfærdigt en evt. beskrivelse af subjektets iboende essentielle ret i øvrigt virker. Loven legitimerer konkret og faktisk sig selv ved at sikre individets subjektive frihed, det (individets frihed) som den (loven) skylder sin eksistens, og loven har ingen funktion, med mindre den lige så konkret og faktisk indskrænker individets frihed objektivt. Selv om den objektive tvang er en side ved den subjektive frihed i et retssamfund, i det at individets subjektive frihed med loven forsvares objektivt og dermed markerer en indskrænkning af medmenneskets råderum, så er der ikke tale om noget absolut paradoks i Hobbesk forstand. Lovens objektive tvang, ufriheden er netop mere befordrende for friheden end den uindskrænkede frihed for individet ville have været. Derfor er individet moralsk og rationelt forpligtet på at respektere andres lovsikrede frihedsrettigheder, hvorved pligten over for loven ophæves til mere end en form for objektiv fysisk indskrænkning. Loven virker moralsk og rationelt forpligtende, dvs. legitim. Sådan kan man læse Leviathan.

Det er lovens fredsskabende og konfliktforebyggende funktion i det tænkte dynamiske univers, som adskiller sig fra det organiske og harmoniske univers, hvor den ultimative harmoni mellem de ensidigt positive mennesker ikke ville have haft brug for en objektiv lov, fordi den enes frihed da var den andens i enhver betydning. Loven er nødvendig som følge af det pessimistiske menneskesyn, der ligger i modellen.

Hobbes har allerede formuleret noget, der minder om en overordnet utilitaristisk rationel argumentation og legitimering af den tilsyneladende modsigelse, der er i ret og pligt distinktionen, altså i modsigelsen mellem lovens sikring af individets ret til frihed og den tvang, der ligger i lovens samtidige indskrænkning af individets frihed, f.eks. til det at benytte andres ejendom. Men han går ikke så meget ind i den ultimativt utilitaristiske rationalitet. Han stopper sine sonderinger, der hvor individet ikke længere er forpligtet på lovens bud, der hvor staten og dens love ikke længere er en sikring af individets mulighed for at opretholde sig selv. Staten mister sin legitimitet, der hvor den ikke længere kan sikre individets selvopholdelse. Det, der interesserer ham, er spørgsmålet om statens legitimitet, som alene afgøres af det spørgsmål, der går på om den er med til at sikre mulighederne for selvopholdelse. Ikke så meget andet. Det drejer sig om fred, frem for alt andet. Og er statsdannelsen, det civile samfund, ikke længere befor-

drende for individets muligheder for at overleve, ja så er individet hverken moralsk eller rationelt forpligtet på dens love. Staten har mistet sin legitimitet og individet er tilbage i naturtilstanden.

Hobbes fremstiller et meget klart alternativ til det religiøst organiske kosmos og de mere organiske former for retsfortolkning, der lå i den middelalderlige retspraksis. Hans pessimistiske menneskesyn var konkret skabt af en tid, hvor forskellige udgaver af kristendommen med deres respektive utopiske forestillinger om den guddommelige orden bekæmpede hinanden, og hvor den begyndende sekularisering og den moderne form for funktionsdifferentiering tog fart.

Argumentationen omkring det ultimativt nytteoptimerende subjekt og det ultimativt nytteoptimerende samfund bliver der fokuseret meget mere på senere f. eks. i Jeremy Benthams og Spinozas filosofi. Men grundelementerne i den utilitaristiske og kyniske form for ikke teleologisk rationalitet var formuleret i Thomas Hobbes bog Leviathan.

Hvorfor blev Hobbes læst, og hvordan kan det være, at han blev brugt på tærsklen til det moderne og i det modernes forsøg på at beskrive sig selv?

Noget af svaret skal findes i de fordele, det giver at fokusere på subjektet som værende i besiddelse af en essentiel, dvs. forudgivet ontologisk egenskab af i sig selv at være frit og fornuftigt. Det giver langt flere muligheder for at variere definitionerne af ret og uret, end dem der levede ved det feudale samfunds form for retfærdighed. Subjektet kommer til at betyde en slags afmonteringen af de blokeringer for retsændringer, der lå i substantiveringen af den feudale samfundsstruktur, hvor toppen af hierarkiet stort set havde al ret, mellemledene rettigheder i forhold til sine undersåtter men også pligter i forhold til sine overordnede og bunden, som ingen rettigheder havde, kun pligter i forhold til de overordnede og sig selv, deres begrænsede tekniske viden om landbrug og subsistensøkonomi at adlyde i kampen om at pine lidt brød ud af jorden.

Med substantiveringen af subjektet, udstyret med en abstrakt principiel naturgiven ret og frihed, åbnes der konkret for variationer over temaet ”subjektive rettigheder”. Mange former for retsindhold kan projiceres ind under og legitimeres med henvisning til det abstrakte begreb om et frit subjekt. Begrebsdannelsen omkring subjektiviteten

er taknemmelig og modtagelig for variation og viser sig som en tilsyneladende apriori gyldig reference, der kan anvendes, uanset tid, sted og konkret indhold. Dermed fungerer subjektet som legitimeringen af den pågående underminering af den stratificerede samfundsorden ved det modernes tilsynekomst. Personligt tilhørsforhold til en bestemt stand er i lyset af ideen om det frie subjekt ikke længere noget argument for medfødte privilegier osv., hvis man altså definerer friheden som en egenskab, der tilhører alle mennesker. Retfærdiggørelsen af de nye former for velstand og rigdom, der opstår i blandt Europas nyrige købmænd og entreprenører, kan forsvares og gennemføres med mere generelle rettigheder omkring ejendomsret og det at indgå kontrakter med andre subjekter. De generelle hensyn til subjektet og dets ret til ejendom og gevinsterne ved udvekslingen af varer fungerer som legitimeringen af de omvæltninger, der tager fart i den økonomiske og sociale orden. Det er det man ser.

Adelen forsøger på at holde fast i sin egen selvforståelse, men det moderne samfund glider den forbi, og den mister sine medfødte privilegier og rettigheder op gennem modernitetens implementering. Den essensmysticisme, adelen forsøger at opretholde omkring sig selv, bryder sammen som afsløret skin og bedrag over for den mere abstrakte forestilling om subjektet med dets principielle lighed for loven. Det sker gradvist, med ændringer af allerede gældende, positiv lov som følge. Den mere almene fornuft og de nyrige melder sig, og til sidst melder den absolutte underklasse sig også, som det sker i den franske revolution. Alt sammen kan ske og legitimeres med henvisning til subjektets ret.

Retten består måske nok i en eller anden form, men der er åbnet for en lang række af forskellige subjektive rettigheder, dvs. retten består, men rettighederne skifter sammen med de forskelligt definerende prædikater, man vælger at sætte på subjektet.

Uddifferentieringen af det politiske system bringer hele problematikken om legitimering og begrænsning af samfundets repræsentation på bane. Begrebet om staten opstår, og statsmagten bliver genstand for filosofiske overvejelser. Med Hobbes besætter konceptet om de naturlige individuelle rettigheder pladsen ud fra hvilken, det bliver muligt at anbringe den konkrete udformning af de nymodens politiske fænomener, stater, i et skær af sekundær betydning. Det er ikke så afgørende, om man har monarki eller om der er tale om en republik. Staten

bliver reduceret til et middel i forhold til målet, som er individets ret til frihed, selvopholdelse eller, hvis man går videre, til andre mere udbyggede forestillinger om ret til individuel fuldendelse og nyttiggørelse af ejendom og medmennesker.

Med retten til selvopholdelse følger ejendomsretten.
De opgaver der knytter sig til reguleringen og opretholdelsen af retten til ejendom tilfalder civilsamfundet.

John Locke og Thomas Hobbes
John Locke ser ejendomsretten som naturgiven individuel ret, som noget der tidsligt går forud for civilsamfundet, og som civilsamfundet heller ikke uden brud på naturretten kan fratage individet igen.

Civilsamfundet må legitimere sig selv ved at sikre denne ret, og kan ikke krænke individets ejendomsret uden at underminere sin egen legitimitet, som det henter fra naturretten.

Den private ejendom legitimeres og forklares som opstået ved arbejde under naturtilstanden, hvor frugterne af arbejdsindsatsen tilfalder den, der lægger sit arbejde i det, der tages fra naturen, og som fra begyndelsen ikke tilhørte nogen bestemt. For Locke hæves de naturlige værdier ud af naturtilstanden med arbejdet for at tilfalde individet, der lægger en del af sig selv i bearbejdningen af naturen.

Men for Locke er det kun det at eje værdier, der gør individet til medlem af civilsamfundet, til borger. Arbejdsevnen giver ikke automatisk medlemskab eller beskyttelse i forhold til loven, uanset hvor meget ejendomsretten er bygget op om oparbejdelsen af det naturligt givne under naturtilstanden. Uformuende er uden for civilsamfundet der hvor civilsamfundet har erstattet naturtilstanden, uanset hvor meget deres forgængere havde lige ret til det naturgivne.

Locke spørger tilsyneladende ikke til de besiddelsesløses sonderinger omkring deres individuelle grad af forpligtethed over for et sådant civilsamfund, hvor man må sige at Hobbes er mere demokratisk, i den forstand at ethvert individ er lige og i stand til at ophøje deres egen individuelle frihed til det højeste rationelt og moralsk begrundede imperativ i relation til sig selv og alt andet. Hvis ikke civilsamfundet sik-

rer individets selvopholdelse, er det ikke forpligtet på loven for Hobbes; civilsamfundet har her objektivt mistet sin legitimitet.

Hobbes tager udgangspunkt i det at adkomsten til de materielle goder, om de så er ens egne eller fælles, er en forudsætning for at kunne opretholde tilværelsen, og herudfra kan individet til enhver tid suverænt afgøre med sig selv om det er forpligtet henholdsvis uforpligtet på statens lovgivning omkring ejendom. Underforstået, hvis staten er med til at sikre individet dets livsgrundlag, så er individet forpligtet på ordenen. Men hvis staten står i vejen for individets mulighed for at eksistere, så er individet ikke længere forpligtet på den orden, som staten repræsenterer. Historikken omkring ejendomsrettens tilsynekomst er underordnet for Hobbes retsforståelse. Den umiddelbare og konkrete regression til naturtilstanden, hvor individet ikke længere er forpligtet hverken moralsk eller rationelt på civilsamfundets orden, er hele tiden tilstede som en mulighed.

John Locke hævder, at de besiddendes eksklusive ret til ejendom og juridisk beskyttelse er legitimeret historisk i naturtilstanden, hvis det ikke kan godtgøres, at tilegnelsen af den fra begyndelsen af og overdragelsen siden var illegitim. På den måde er den tilstand retfærdig, hvor de besiddende eksempelvis har langt mere, end de nogen sinde kan drage nytte af eller bruge. Også selv om det betyder, at nogen ikke har noget, og at de derfor er dømt til at dø af sult som følge af besidderens unødvendige beslaglæggelse af de begrænsede ressourcer.

Lockes fremstilling er udtryk for et forsøg på at legitimere sin samtids skæve ejendomsfordeling, hvor der ikke er nok til alle med påstanden om en forudgående historisk situation. Delingen af goderne bliver retfærdiggjort med den førstes ret til dem, og med henvisning til at overdragelsen til alle andre herefter kan legitimeres med den førstes ret.

Under naturtilstanden, siges det, var der nok til alle, og tilegnelsen, som bestod i at lægge beslag på de fælles naturgivne goder ved at investere sin arbejdskraft i naturen, var ikke på det tidspunkt uretfærdig, fordi der her var nok til alle. Og i naturtilstanden, tilføjer han, var der allerede begrænsninger til, for her måtte man ikke akkumulere mere og andet end de former for ejendom, som ikke ville blive ødelagt ved det. Men det ændrer ikke på at genesen og historien skal bruges til at legitimere en samtid, hvor den besiddelsesløse kan dø af sult, imens

de økonomisk succesfulde og entreprenante slavehandlere, som ham selv f.eks., kan leve i overflod.

Man kan argumentere for og forsøge på at legitimere den herskende orden af skæv fordeling af goderne med henvisning til dens samlede nytte heraf, og på den måde forsøge på at reducere de fattiges isolerede ulykke til prisen for det potentielt samlede maksimum af social nytte, altså legitimere skævheden med henvisning til den abstrakte og overordnede nytte, der står i kontrast til den individuelle mangel på fordel af ordenen, der hvor enkeltindivider f.eks. kan se frem til en krank skæbne uden arbejdsgrundlag eller ejendom, fordi alt er taget ud af naturen, inddraget og koncentreret i den kapitaltunge produktion, sådan som man ser det ske ved industrialiseringens begyndelse og videre op til i dag. Men så er man ude i utilitaristernes argumenter omkring den overordnede nyttighed af arbejdsdelingen og skævheden i den kapitalistiske produktionsform, dvs. vi er fremme ved utilitarismens forsøg på at legitimere den skæve fordeling af goderne, og det at nogle må være fattige, for at andre kan organisere de begrænsede goder rationelt i den orden, der giver den største produktion til størst nytte for flest muligt.

Diskussionen flytter her fokus fra det legitime i tilegnelsen af ejendommen som det afgørende for civilsamfundets retfærdighed og forhold til subjektet over på det pengeøkonomiske systems evne til at kompensere for mangel på naturgiven rigdom som legitimering af den ulige fordeling af goderne. Fokus går fra legitimeringen af tilegnelsen til den legitime anvendelse, fra statisk subsistens økonomi til dynamisk vækstøkonomi, fra ære i forbindelse med essentiel selvrealisering eller vanære og misrøgt til distinktionen mellem funktionel/rationel udnyttelse og irrationel/destruktiv udnyttelse. De utilitaristiske aspekter er tilstede både hos Hobbes og Locke. Men den ensidige placering af legitimeringen af samfundsordenen med dens fordeling af rettigheder og ejendom i dens funktion i overordnet utilitaristisk forstand, altså under henvisning til det noget abstrakte mål i form af et akkumuleret maksimum af nyttigheden for flest muligt, finder man netop først hos utilitaristerne.

Den økonomiske vækst bliver med det moderne samfunds tilsynekomst mere og mere fremstillet som det, der skal afhjælpe mangelen for alle og som samtidigt er funderet i den skæve fordeling af goderne, som væksten på en gang er betinget af og som den skal ses som

mulig kompensation for. Nogle er nødt til ikke at have noget, for at alle samlet kan blive rigere, siger utilitaristerne.

I middelalderen var der primært fokus på de statiske værdier og deres fordeling, hvor det moderne samfund stort set kun tænker pengeøkonomisk på de skabte værdier og på den dynamiske økonomis vækst i nominelle pengeværdier. Moderniteten markeres bl.a. af pengeøkonomiens fortrængning af middelalderens statiske subsistensøkonomi og andre middelalderlige værdibegreber. Vækstfilosofien slår fuldt igennem i det juridiske systems retsfilosofi med utilitarismen, funktionalismen, pengeøkonomien, i den dynamiske samfundsstruktur, altså som det moderne iboende, med dets indskrivning af den økonomiske vækst som mål for det ultimative gode, som det alt andet skal legitimeres i forhold til.

At der er tale om en gold og dødsens farlig filosofi kan ses alene af det faktum, at nyttigheden er meningsløs, der hvor den ikke står i relation til det aldeles unyttige, livsoverskuddet med dets fylde, de kvalitative tilstande, skønheden eller nydelsen i sig selv. Dem der reducerer meningen med alt andet til nyttighed, har da også tilbøjelighed til at se sig selv som målet med alt andet, altså sig selv som den stiltiende mening med al nyttigheden. De husker omhyggeligt at glemme at fortælle, hvordan det abstrakte og ultimative mål, benævnt som den største nytteværdi for flest muligt, i virkeligheden nok kun dækker over deres egne fordele ved den skæve fordeling, sådan lidt i stil med den konklusion, de overlevende drager, når de tager det faktum, at det er dem, der har overlevet, som bevis på, at de er de bedst egnede af alt det, der er gået til i deres kamp for overlevelse. De sejrsikre husker omhyggeligt at glemme, at det at kunne overleve alt andet så langt fra er det samme som at stå for det kvalitativt bedste eller den på lidt længere sigt bæredygtige livsstil.

Således står de moderne symboler for succes da også for et maksimum af fysiske og økonomiske effekter, hvor sanseligheden med dens affekt hos de sejrende glimrer ved sit fravær, når den måles i forhold til alt det, der sættes ind på at frembringe den. Sanselighed, beskedenhed, intellektuel integritet er fortrængt i den moderne verden med dens tilbedelse af det økonomisk prangende storforbrug, billedet på en økonomisk vækst, der sidder på toppen af det moderne samfunds selvbeskrivelse, med det slet skjulte formål, at fortrænge knaphedens paradoks, det at bestræbelserne på at berige sig et sted fører til fattig-

dom andre steder og samlet set tenderer mod at underminere menneskehedens egne livsbetingelser.

Rigdommen hos de heldige er, i det Karl Marx beskrev som den borgerlig politiske økonomi, altid af de heldige blevet forsøgt solgt som forudsætningen for alles rigdom. Det har altid været løgn, for mere til den ene betyder mindre til den anden, uanset hvor mange produktionsfordele der er i den kapitaltunge industri. Og så er der kommet nogle helt nye dimensioner til i de priviligeredes selvforståelse. Deres forbrug er objektivt set mål for den hastighed, hvormed de tenderer mod at underminere både det sociale og det mere naturgivne og uciviliserede liv. Det at civilsamfundet er i stand til at beskrive sin egen tilsynekomst som retfærdighedens sejer og som evolutionens sikre skridt mod de bedst egnedes overlevelse afslører, at der ikke er ret til, og at de overlevende med deres sejer over alt kun har bevist, at de er i stand til at udrydde alt andet inklusiv sine egne forudsætninger.

Selvretfærdiggørelsen er så tyk hos den sejrende livsstil, at den ikke er i stand til at se, hvordan den er blevet sit eget største problem, og altså ikke bare et problem for den fattige, som altid er drevet rundt i slipstrømmen efter de sejrendes sejlads. Det vækstfikserede samfund er ved at smadre alt for sig selv, men taler manisk om at producere sig ud af den mangel og de ødelæggelser, som selve produktionen medfører. Det er svært at forklare de sejrende, at de har sejret ad helvede til. Det falder uden for, hvad der lader sig registrere på baggrund af deres kognitive referenceramme. I stedet fortsætter de med at orientere sig, som om deres succeskriterier var sande, som om der var retfærdighed til. Det har der dybest set aldrig været. Kognitivt er de juridisk åbne for verden, men kun i de betydninger som lever ved deres egen juridiske referenceramme.

Alle kort er tilsyneladende spillet omkring midten af det nittende århundrede i modernitetens retsfilosofiske selvopgør og forsøg på at finde rationalitetens overordnede og absolutte fundament for en entydig rangorden alle rettigheder imellem

Den skolastiske frihedsforståelse knyttede sig til den enkeltes ejendomsret i forhold til egne kropslige og mentale ydelser, potentialer og kompetencer. Det politiske organ blev her forstået i analogi til det individuelle ejerskab til egne evner og kvaliteter. Der var tale om en

organisk værensudlægning, hvor samfundets medlemmer havde deres juridiske position funderet i deres indplacering i samfundets orden. Alle havde deres position i samfundets organiske struktur, deres funktion lå i deres indplacering her, familietilhørsforholdet, som igen kunne indskrives i den hierarkiske samfundsstruktur. Funktionerne og rettighederne var defineret i relation til dette tilhørsforhold, medlemskab. Det handlede om en ontologisk organisk orden, en kosmologi og om forsøget på at skabe en transitiv orden af rettigheder og pligter. Der var forskel mellem de rettigheder og pligter, man havde i forhold til hinanden, alt efter hvor man var i hierarkiet. Alle var medlemmer af samfundet, men de var absolut ikke lige, hverken principielt eller konkret.

Den ideologisk konservative samfundsforståelse, som på en lignende måde tilskriver individerne deres differentierede rettigheder ud fra en ide om deres forskellige essentielle egenskaber, lever videre i det moderniserede samfund, og præger dets selvbeskrivelse parallelt med de moderne dynamiske ideologier. De ideologiserende former for social selvbeskrivelse er ikke alle i stand til at se det, som Luhmann forklarer som det særligt moderne, nemlig funktionsdifferentieringen. Menneskets evne til at orientere sig juridisk, eller dets inklusion i det juridiske, som dømmende eller dømt, er ikke længere betinget af andet, end dets uddannelsesniveau, dets kognitive kapacitet, dets købekraft, dets forskellige roller, dets genkendelighed som subjekt, individ, og alt det kan læses som resultat af tilfældighedernes frie og selvorganiserende orden, hvor de ontologiske essensforskelle står uden for. Hvis individet er fattigt, uuddannet og befinder sig i et land uden et velfærdssystem med minimale sociale rettigheder, er det ikke sikkert, at det har nogle rettigheder overhovedet. Hvis det således er ekskluderet i forhold til de moderne funktioner, herunder det juridiske systems beskyttelse, så skyldes det ikke dette individs essentielle egenskaber. De er nemlig både principielt og konkret de samme for den lovlydige og juridisk beskyttede bedsteborger, som de er for det retsløse gadebarn i Latinamerika og Afrika. Det handler om tilfældigheder, ikke om essens og medlemskab.

De forskellige former for legitimering og beskrivelse af mere eller mindre utopiske tilstande blandes og lever parallelt i det moderne, uden nødvendigvis at afsløre forståelse for eller svare til samfundsstrukturen. Francis Hutcheson er eksempelvis hverken konsekvent organisk, dynamisk eller utilitaristisk i sin tænkning. Mennesket har

ret til at gøre, besidde eller kræve hvad som helst, hvis det er foreneligt med andres ret til det samme, og hvis det at forhindre det i at forfølge sine interesser ville medføre en formindskelse af det fælles bedste. Francis Hutcheson: ”Hvad der er formuleret i rettighedernes sprog er faktuelt fuldstændigt identisk med, hvad der står skrevet i pligtens sprog”. Det kan indskrives i den traditionelle triangel af pligter over for Gud, sig selv og sine medmennesker, hvor Hobbes ophøjer individets pligt over for sig selv til det højeste princip, for på den måde som ikke organiske tænker at bevare noget, der fungerer som udgangspunkt for en transitiv orden i sit ræsonnement.

For Kant hævdes friheden som ret, fordi friheden for den enkelte er mulighedsbetingelsen for ansvarsfuldt at relatere sin handling til den almindelige sædelighed. Individet kan kun forpligtes på at leve op til det kategoriske imperativ, fordi det er frit! Kun fordi borgeren er fritstillet, kan denne forpligtes og stilles til ansvar overfor kravet om at orientere sig i overensstemmelse med det kategoriske imperativ, der byder borgeren kun at handle på den måde, hvor det principielle i handlingen kan ophøjes til alment forpligtende lovmæssighed.

Kant tager friheden som faktum, som natur forudsat, sig selv bekræftende bevidsthedssagforhold, der unddrager sig den ydre naturs betingelse, hvorved den kommer til at fremstå ukompromitteret og abstrakt.

Kun på det grundlag kan det gøres til en ultimativ pligt at være fri, at orientere sig mod friheden forud for enhver erfaring, a priori. Det kan man som konsekvent rationelt tænkende kun være enig i, uanset hvilke organiske eller dynamiske modeller af ontologisk art man sætter det ind i fra Hobbes, over Locke og Hutcheson til netop Kant.

Kant kan på abstrakt vis tale om det rene subjektfællesskab, hvor alt går op i den højere entydige orden og hvor ret er pligt og pligt er ret. Det betingede kommer af tingene, det rene derimod af personernes åndelige fællesskab; *actio in rem* og *actio in personam*. Modsigelsen opstår først, når det principielle eller den abstrakte frihed skal konkretiseres.

I praksis kan den personlige ret skydes ind under de aktuelt allerede indførte love og former for domspraksis, som om de positive (faktuelt og konkret udformede i modsætning til de principielle, tænkte, muli-

ge, ultimativt retfærdige) rettigheder og love havde sit transcendentale naturlige og nødvendigt forpligtende fundament. Det giver bonus i form af retstekniske virkninger, abstraktionsgevinster, forenklinger, mening og tilsyneladende tilfredsstillelse af et behov for transitiv orden og fornuft. Idegrundlaget er simpelt hen blevet tilpas fleksibelt, således at det moderne samfund med dets funktionsdifferentiering lettere kan vælge i det og på den måde tilpasse retsforståelse til samfundsstrukturen. Det virker muligt at argumentere fornuftigt, "som om" man fornuftigt kan begrunde retfærdigheden, i det der er. Det virker overbevisende. Samfundsstrukturen bestemmer, hvad der anvendes i dets forsøg på performativt at legitimere sin orden i juridisk forstand, idegrundlaget er bare den buket af kreativitet, som muliggør samfundets selvretfærdighed, dvs. i dets forsøg på at forstå sin egen udformning, som om den var udtryk for, at der er retfærdighed til. Det er der som sagt ikke. Der er kun juridisk og i den forstand performativ selvbekræftelse og det modsatte til. Erfaringen svarer ikke til noget, men samfundet kunne heller ikke være, hvad det er, uden dette selvbedrag.

Det konsekvent transitive univers af komplimenterende pligter og rettigheder holder ikke, hvor menneskene konkret møder hinanden, og hvor de manifesterer deres krav med reference til sig selv, deres gud over for næsten. Subjektet kan i kontakt med sig selv definere sine rettigheder. Men problemet er at manifestere den ultimative objektive pligt, den lovformelige og objektivt forpligtende indskrænkning af næstens frihed med udgangspunkt i subjektet, dette negative, altså dette i sin substans ubestemte og dermed objektivt evigt undvigende.

Der kan søges hjælp i nyttigheden såvel som i viljen. Lige lidt hjælper det.

Rettens grundbegreb er frihed, retsteknisk er det et nyttigt begreb, og nyttigheden skal anvendes eksplicit og tilsigtes i lovgivningsprocessen, ikke kun bruges som dens pompøse lovprisning. Det er i al fald utilitaristernes krav. Figuren bliver af utilitaristerne teknisk set trivialiseret og reduceret til nyttighed, hvilket manifest ikke fremmer nyttigheden, da nyttigheden for nyttighedens skyld er lige så gold som den formålsløse formålsmæssighed. Nyttigheden kan ikke ophøjes til det ultimative meningskriterium. Uden det nytteløse, kvaliteten i sig selv, det formålsløse som al formålsmæssighed peger hen på, uden det nytten tjener, og som ikke selv er nyttigt, er nyttigheden meningsløs,

gold. Nyttigheden som ultimativt meningskriterium er nihilisme på formel, utilitarismens.

Hvor lovgiveren ser den enkeltes vilje, sande vilje som det ultimative, må han dømme enhver til at forstærke denne; ”Du er hermed dømt til at ville din villen”. Den enkelte bliver på den måde sin egen målestok, og når viljen falder bort, så er målestokken også væk. Viljen kan altså heller ikke fundere det juridiske system som dets højeste ubestridte princip. Den objektive ret mister også sin objektive forstærkning og sin position som allestedsnærværende korrigerende appendiks, der hvor den ultimativt vil fundere sig på viljen med dens ustabile natur. Kant holder derfor fast i pligten, der ikke falder bort med viljen, evnen og friheden. Det kategoriske imperativ, pligten til at følge fornuften, bekræfter friheden, den ultimative, i almen forstand, uanset hvor højt den må hæve sig over det konkrete, dvs. forblive på det principielle plan. Sådan viser det abstrakte sig konkret.

Det borgerlige samfund har da også lige fra det øjeblik, hvor det lærte at skelne den konkrete ufrihed og ulighed fra den principielle frihed og lighed for loven, brugt det principielle og kun abstrakt forpligtende til at legitimere den konkrete tilstand. De privilegerede har med udgangspunkt i deres rettigheder hævdet, at de fattige og besiddelsesløse havde deres principielle frihed og lighed for loven, men at de uden ejendom eller efterspørgsel på deres arbejdskraft så egentlig kun havde pligten til at bøje sig for den gældende orden, og dø, hvis det skulle være konsekvensen af tilfældighedernes orden. Retten var konkret på den besiddendes side, hvor andre kun havde de principielle rettigheder og friheder kombineret med utilitarismens abstrakte og tomme værdibegreb til at legitimere deres ulykke med. Det tilfredsstillede ikke Karl Marx’s retsfølelse.

Retten til at benytte sig af den udøvende magt, og til med lovens arm at irettesætte dem, der kun havde pligter, faldt det helt naturligt for de privilegerede borgere at tilskrive sig selv, hvad de også havde magt til, her hvor det feudale samfund var på vej til at blive afløst af det moderne funktionsdifferentierede samfund. Sympatien mellem de gammeldags organisk orienterede aristokrater og de moderne storbesiddere var tilstede på mange måder. Kombinationen mellem utilitarismen og de borgerlige forstadier til den moderne socialdarwinisme har levet og befrugtet fortidens feudale tankestruktur gensidigt helt frem til i dag. Følelsen af at der trods alt er forskel på folk, fortællin-

gen om at det ikke helt er en tilfældighed, at nogle er mere heldige end andre, samt det at Guds veje er uransagelige, således at man aldrig kan udelukke, at de stores held rent faktisk bliver til flertallets fordel om ikke andet så en gang i fremtiden, alt det smelter fint sammen i borgerskabets selvretfærdige selvforståelse, men skurer fælt i arbejderens erfaringsfelt, i hvert fald lige ind til de helt moderne tider, hvor det for de bedststillede dele af verden er svært at skelne mellem besiddere og arbejdere. Arbejderne er nemlig flyttet om på den anden side af jorden, hvor de producerer de gamle industrinationers mere arbejdsintensive forbrugsgoder. Vi ser dem ikke mere, og de tabere vi ser, de er omfattet af velfærdsstatens beskyttelse.

Den organiske samfundsorden, hvor alle havde den gensidigt anerkendte position i sin genspejling i ethvert medmenneskes øjne, fordi alle var medlemmer af samfundet, den er blevet utopi. Og velfærdssamfundet med dets minimum af sociale rettigheder og økonomisk underhold blev ikke opfundet før de revolutionære socialister blev demokratiske. Det kom som modificeringen af og som resultat af en socialistisk reaktion mod den retsorden, der manifesterede sig omkring pengeøkonomien med dens private ejendomsret.

Karl Marx skrev den dialektiske materialistiske historie som et forsøg på at definere historiens sande subjekt på en måde, så det sande subjekt kunne forstå sig selv som sådan og indtage sin rolle i historien, emanciperet fra sin fremmedgørelse og slaveposition i forhold til kapitalismen. Historiens subjekt var igen menneskets arbejdsevne, arbejderen. Kapitalisten var historisk overflødig på det stadie, hvor kapitalismen havde realiseret de produktive muligheder, der lå i arbejdsdelingen med industrialiseringen.

Arbejdsværditeorien, som han formulerede den, handler om, at en varer har en værdi, som kan måles i den mængde af arbejde, der er lagt i den. I det kapitalistiske samfund organiseres arbejdet af kapitalisten, der ernærer sig ved at investere sin allerede oparbejdede kapital i produktionsanlæg og købe arbejde af lønarbejderen, dvs. ansætte denne til at oparbejde og forædle tilgængelige ressourcer i kapitalistens produktionsanlæg. De varer, der skabes her, har den værdi kapitalisten har investeret i produktionen af sin kapital, plus den tid arbejderen lægger i processen. Produktionsomkostningerne herunder lønnen til arbejderen er mindre end varens værdi. Konkurrence arbejderne imellem gør at kapitalisten kun behøver at betale arbejderen lige nøjagtigt

det, der skal til for at bevare lønarbejderen i det for produktionen nødvendige omfang. Sulten tvinger arbejderen til at holde arbejderen på sultegrænsen, hvorfor overskuddet, profitten eller merværdien, som Marx kalder det, der er er incitamentet, formålsmæssigheden i kapitalistens rationalitet og det der styrer og definerer anbringelsen af hans investering, tilfalder kapitalisten. Marx kunne som andre se vækstpotentialet i kapitalismens mekanismer og rationalitet. Men fordi han så arbejderen som skaberen af værdien, måtte han fordømme kapitalismens fordeling af goderne som uretfærdig. Værdierne tilhører retsmæssigt deres ophav, verdenshistoriens subjekt, arbejderklassen.

Det menneskeligt skabende var dog for Marx defineret så bredt, så det omfattede alle samfundets processer. Kapitalisten var på den måde også bundet af den rationalitet han adlød. "Hr. Kapital" gav skam ikke kapitalisten friheden. Selv om kapitalisten sikkert nød flere fordele af samfundsstrukturen end arbejderen gjorde, så var han også slave af den. Det var derfor selve det kapitalistiske system, som skulle omstyrtes. Motivationen for at ophæve fremmedgørelsen og uretten lå først og fremmest hos proletariatet, som "Det kommunistiske manifest" da også opfordrer til forenet at rejse sig, for at kaste sit åg af sig.

Forestillingen om den videnskabeligt begrundede og retfærdige kommunistiske revolution, oprettelsen af proletariatets diktatur, realiseringen af det kommunistiske diktatur, hentede inspiration i den franske revolution og i den tyske idealisme, som blev vendt om i den dialektiske materialismen. Polemisk mod idealismen forklarede Marx, at mennesket ikke drukner, fordi det tror på tyngdekraften, men at det må forstå tyngdekraften som en realitet, hvis det ikke vil drukne. Ideerne skaber ikke verdenshistorien. Det er verdenshistorien, den dialektiske materialisme, som skaber ideerne. Karl Marx var ikke mindre metafysisk eller moralsk end den politiske økonomi, som han polemisk udviklede sine egne koncepter i opposition til.

Hvad jeg her har antydet, det er måske tydeligst i hans ungdomsværker. Spørgsmålet er, hvor godt det hænger sammen med de analyser, han laver i sit hovedværk, Kapitalen, hvoraf han selv kun blev færdig med det første bind. Det korte og det lange er, at han er den, som har formuleret, hvad der er blevet den mest anvendte kritik af det kapitalistiske system. Hvad der står tilbage at forstå og evt. bruge i en kvalificeret kritik af kapitalismen ud fra hans hovedværk, "Kapitalen", det

vil jeg helt overlade til dem, der har viet deres forskning og økonomiske forståelse til dette værk.

Overbevisningen om det mulige i en almen harmoni, hvor pligt og ret entydigt komplimenterer hinanden, holder kun så længe konkret givne modsætninger ikke manifesterer sig a postteori. Retfærdigheden er afsløret som partisk og konkret, der hvor de nøgne interesser står over for hinanden med deres konkrete tilknytning til det alt for jordiske.

Kun på det utopiske plan er harmonien i stand til at fremstå som ukompromitteret, som i forestillingen om fornuftens herredømme og frihed, hvor alle frit agerer i overensstemmelse med det kategoriske imperativ. Den kantianske utopi af en transitiv orden, hvor det kategoriske imperativ fungerer som det højeste princip, hvor ud fra alt andet lader sig indordne entydigt, gælder kun på det abstrakte plan lige som forestillingen om det kommunistiske samfund, hvor alle skaber efter evne og nyder efter behov, er ren utopi. Harmonien ødelægges af, at de særskilte interesser ikke går op i de almene, at viljen ikke er den almene, at den enkeltes nytte ikke går blindt op i eller bidrager til den ultimative nytte. Det kunne have været formuleret med Thomas Hobbes alene, dvs. ud fra en snusfornuftig utilitaristisk form for ikke teleologisk rationalitet. Men fordi Hobbes havde defineret naturtilstanden som den sikre død og alternativet til civilsamfundet, så skulle det være meget svært at overleve her i civilsamfundet, før individet ikke længere var forpligtet rationelt og moralsk på den så i øvrigt nok så tilfældigt herskende civile orden. Hobbes var på den måde i stand til at affinde sig med stort set alle de afarter af et civilsamfund, som Marx ville forkaste.

Indholdet i megen ideologi går op gennem det moderne samfund på at de priviligeredes forfølgelse af deres individuelle økonomiske interesser er sammenfaldende med og befordrende for de mindre priviligeredes interesser eller måske lige frem den sande almeninteresse, evt. formuleret som utilitarismens abstrakte begreb om et maksimum af nytte for flest muligt. Det er stadig den selvbeskrivelse, der sælger bedst hos de købestærke moderne borgere, og som man prøver på at pacificere de mindre købestærkes utilfredshed med. Den sætter de kommercielle succeskriterier som det højeste meningskriterium i den herskende retsfilosofi helt op til i dag[127].

[127] Tankegangen er så velfunderet en forudsætning for gyldigheden af alt, hvad den italesættende elite genererer i mediernes brugerflader, at ingen kan se skoven for bar træer.

De moderne økonomiske mainstream ligevægtsteorier er på den måde stærkt ideologiserende. Den konkrete modsigelse, konflikten de forskellige interesser og viljer imellem, bortforklares i de aksiomatiske økonomiske modeller. Individet indføres i stedet dogmatisk som nytteoptimerende rationelt subjekt i den økonomiske model. På den måde opfinder man let og elegant en af de konstanter til modellen, som den er nødt til at indeholde, for smukt at fremstå som det, hvor ud fra fremtiden og fortiden bare har at følge mekanisk, matematisk og logisk. Og det er muligvis smukt set ud fra kravet om logisk og matematisk stringens. Men som model og som beskrivelse af det moderne samfund er de simple modeller kun gyldige på deres egne betingelser, dvs. på helt andre betingelser end dem, der også kunne gøre dem gyldige som forklaringer på det moderne samfund. De kan nemlig ikke udlede deres alment forpligtende karakter af sig selv, sin egen tilfældige form for indre nødvendighed. Og det ændres ikke af, at de måske til tider er sande nok i en bestemt økonomisk betydning, dvs. der hvor kriteriet for sandhed er blevet reduceret til om "sandheden" lader sig sælge.

Ligevægtsøkonomien er med sin indbyggede påstand om, at det fri marked fører til den bedst mulige for flest muligt, interessant i sociologisk forstand. Den handler nemlig om, hvordan det moderne samfund performativt indføjer sig sin selvretfærdighed. Fuldstændigt uden hensyn til det faktum, at der ikke er retfærdighed til, legitimeres de forskelle, der nu måtte være. Modellen er ikke kommet længere end Thomas Hobbes i en mere matematisk selvhypnotiseret og utopisk nytteoptimerende udgave.

Det konsistente univers, hvor enhver pligt komplimenterer enhver ret, går uigenkaldeligt i sig selv samtidigt med at de traditionelle gensidige bekræftelser forsvinder inden for den feudale orden. Uden den substansdifferentierede indskrivning af menneskene i den middelalderlige samfundsorden er grundlaget for en konsistent og harmonisk retsfilosofi væk. Modsætningerne er del af det funktionsdifferentierede[128] i

[128] Hvilket ikke er det samme, som at funktionssystemerne er parter i en konflikt eller modsiger hverandre. Deres respektive symbolik er netop fremmede for hverandre, lige som det der opleves som deres ydelser i omverdenen er fremmedkvalificeret i denne betydning. Men i det økonomiske systems indre omverden, der opstår de modsatrettede interesser. Ejeren af købekraft og sælgeren af sin arbejdskraft melder sig begge på markedet, det økonomiske systems indre omverden, og prisen på arbejdskraft figurerer i vidt forskellig optik, alt efter om man er sælger eller køber af den, og det har ikke noget med ontologi at gøre i middelalderlig forstand. Modsætningen lever ved det sociale systems egen realitet og kan føre til konflikt.

det moderne samfund, lige som spørgsmålet, om hvad der er ret og retfærdighed, må tage sig forskelligt ud, alt efter hvilken konkret skæbne eller position der tages udgangspunkt i her.

Læg mærke til at legitimeringen af en orden med dens retspraksis lever ved måden samfundet beskriver sig selv på. Det feudale samfunds selvbeskrivelse hentede sin overbevisning ved at referere til menneskets natur, som om retfærdigheden lod sig udlede med nødvendighed af det naturlige, samfundets grundlag. Med det moderne samfund ændrede selvbeskrivelsen sig, og naturen afslørede sig som sin egen beskrivelse.

Lønslaven identificerer sig ikke længere substantielt med sig selv som lønslave, og det er heller ikke muligt for kapitalisten at se det at være storbesidder og entreprenør som noget substantielt. Det ontologiske substrat er det samme hos den privilegerede såvel som hos den mindre privilegerede. Alle kan i princippet være lige så frie og lige for loven, som det skal være, konkret lever lønslaven i fattigdom, fødes fattig og forbliver fattig, imens den rige fødes rig, forbliver rig eller også går det ene individ fra at være lønslave til det at være kapitalist eller omvendt. Det har ikke noget med ontologi at gøre, det har noget med funktion, tilfældighed og det moderne at gøre, hvor hændelserne og funktionerne ikke differentieres på baggrund af ontologiske eller essentielle forskelle i individets substans. Men det kan sagtens være svært at se, hvorfor den fattige skulle føle sig moralsk forpligtet på at bidrage til opretholdelsen af det moderne vækstfikserede samfunds orden, når den organiske og feudale essensdifferentiering mellem menneskene er væk. Det, at det er, som det er her, er nemlig slet ikke en indikation for nødvendigheden af, at det ”skal eller bør” være sådan.

Kants forsøg på at indføre den retfærdige orden, var alt for abstrakt og manglede sin konkret forpligtende karakter.

Utilitarismen med dens forestilling om den ultimative nyttighed i tilvæksten af økonomiske midler står med et næsten lige så abstrakt bud på det højeste princip for retfærdighedens fundering og som det tilbud, der har vist sig mest tilpasningsdygtigt i det moderne samfunds retsfilosofiske forsøg på at retfærdiggøre ordenen. Utilitarismen kan næsten beskrives teknisk, men forbliver gold som ultimativt meningskriterium. Utilitarismen er i ultimativ forstand nihilisme, formålsløs

formålsmæssighed, funktion og nyttighed for funktionens og nyttighedens skyld. Nytten er ikke et mål i sig selv, men begrænser sig til kun at give mening i forhold til alt det andet, der for den sags skyl kan være både aldeles nytteløst og overflødigt.

Ordenen blev en gang set som udtryk for det gode, det legitime, hvor den som meningskriterium nu først og fremmest lever i forestillingen om det ultimativt nytteoptimerende arrangement - det som det ikke teleologiske men rationelt nytteoptimerende subjekt kan orientere sig imod.

Personens højeste naturlige perfektionsform og deri funderede ret til sin finalitet og til at realisere sin perfektion tilhørte feudaltiden. Ikke at målsætningen ikke gælder i det moderne, hvor den fungerer og lader tilfredsstillelsen og glæden leve ved det at sætte sig et mål og nærme sig det, men den prædestinerede og substantielle formålsmæssighed var et middelalderfænomen. Feudaltidens adel følte sig hævet over den nytteoptimerende foretagsomhed, hvad enten det var som investor, entreprenant forretningsmand eller som landmand. Tiden var til forfinelse og realisering af sin ædle iboende natur, selvrealisering, indtagelse af sin plads i den guddommelige orden på jord. Det at søge økonomisk vinding, benytte sig af øjeblikkets muligheder for at investere i de rigtige handelsrejser, købe de rigtige folk til at hente de eksotiske varer hjem fra fjernøsten og andre egne af jorden, det tilfaldt de nyrige og alle dem som beskæftigede sig med chancer og risici ved den merkantilistiske samhandel. De nymodens økonomiske succeskriterier var ikke adelens. Derfor måtte den opleve først at se sig overgået i rigdom, dernæst at se sin selvforståelse som mindre levedygtig.

Med renæssancen og Descartes[129] skubbes refleksiviteten fra forholdet mellem den subjektive ret og den objektive teoretisk ind i individet, subjektet, det tænkende ontologisk åndelige væsen, for her at lade retfærdigheden definere internt i den subjektive sfæres selvreference. Kriteriet for det gode og det onde, retten og uretten lever her ved subjektets forhold til sig selv. Frihed er selvberettigelse men ikke selvforpligtelse, pligten melder sig i det eksterne. Hvad kunne der være ment med en figur, der sætter subjektet op som noget, der kun kan gøre krav, men som ikke kan skabe pligt? Mennesket bliver det naturligt ubestemte, det negative, i Descartes filosofi.

[129] Rene Descartes. Fransk filosof, kendt bl.a. for sin formulering af den ontologiske dualisme, omverdensproblemet m.m.

De subjektive rettigheder har været omdrejningspunktet for retsfilosofien siden. Man kan godt sige, at de var et omdrejningspunkt for og katalysator for de store bevægelser i det modernes retsfilosofiske opgør med sig selv, lige som de subjektive rettigheder har overlevet som det essentielle i det modernes retsfilosofi helt op til i dag. Subjektet er omdrejningspunktet i velfærdsstaten, selv om den metafysik, ideerne er dannet omkring, er blevet overflødig eller sekundær i forhold til semantikken. Det afgørende for den juridiske praksis er, at der iagttages, "som om" der var retfærdighed til, "som om" subjektet havde rettigheder. På den måde ser det ud til, at det er muligt at sætte sig på rettens side, også selv om der i metafysisk forstand ikke er ret til.

I skyggen af velfærdsstaten med dens store pose penge

Retfærdigheden fordeles ikke kun af det juridiske system i det moderne danske samfund. Her og i andre dele af verden har staten overtaget rollen som forsørger af dem, der ikke kan klare sig på markedets vilkår, og som heller ikke har nogen uciviliseret natur, lovlig eller ulovlig sort økonomi, at trække sig tilbage til.

Rent administrativt og bureaukratisk omfordeles store dele af produktionen fra den liberale sfære over det offentlige til de private husholdninger. Adkomsten til livets fornødenheder bestemmes af det lovregulerede fri marked og velfærdsstaten med dens ordninger og bestemmelser omkring betingede rettigheder til underhold i ophøjet enhed. Det moderne danske samfund er så gennemreguleret, at det næsten er umuligt at undslippe, en gang registreret som borger i det. Her hos os er det modsat så mange andre steder ikke en gang lovligt at dø af sult, selv om mere end hver syvende verdensborger sulter og ville have mere end let ved at lide sultedøden.

Den danske statsborger må flytte til andre lande, opgive sit statsborgerskab, evt. skjule sig for myndighederne her og der, hvis denne ønsker at slippe for sit medlemskab af staten, for igen at leve som ”ikke statsborger”.

Staten med dens jurisdiktion er dog så langt fra determinerende for det enkelte menneskes livsforløb. Enkeltindividernes palet af muligheder har, som det er netop nu hos os, nok aldrig været større, især for de mest privilegerede. Det er ikke medlemskabet af staten i sig selv, der er afgørende for individets konkrete muligheder. Muligheder åbner for muligheder for at åbne for endnu flere muligheder socialt og økonomisk. Jo flere muligheder der åbner sig for den enkelte, des sværere er det at beskrive individet konkret ud fra selve medlemskabet af staten. Medlemskabet kan absolut ikke redegøre for det konkrete individs liv, men er en mulighedsbetingelse, der åbner for et utal af muligheder, som gør individet lige så lidt forudsigeligt som paletten af muligheder breder sig for det.

De økonomisk succesfulde i liberal forstand har de fleste muligheder for sig også inden for andre funktionsområder end netop det økonomi-

ske. Den enkeltes succes på et felt virker forstærkende for mulighederne inden for de andre funktionsområder, lige som den enkeltes fiasko inden for et område har tendens til at virke indskrænkende for mulighederne inden for andre områder. Uddannelse, social arv, tilstedeværende eller fraværende tradition i familien for at orientere sig mod karrieremuligheder, kognitive dispositioner i forhold til netop de sociale koder, der bærer individet op i de lukrative sociale positioner, mangel på kapital i udgangspunktet, manglende motivation hjemme fra, uheldig ernæring, genetisk arv, fysisk og psykisk fremtræden, selvdisciplin og arbejdsevne, selvværd, seksuel orientering, religiøs opdragelse, politisk overbevisning, evnen til at se stort på forholdene i moralsk forstand, når det er lukrativt for den enkelte, og meget mere kan beskrives som afgørende for, hvordan det enkelte individ klarer sig. Det er blevet fast overbevisning over alt i det moderne samfund, at alt hvad der fremmer mulighederne for den enkelte, det fremmer mulighederne for alle andre. Og noget er der selvfølgelig om det, især på mikroplan, som beskrevet inden for den særlige økonomiske disciplin, der handler om mikroøkonomi.

Der er noget meget overbevisende i den form for retfærdighed, der handler om, at markedet ikke tillader den ene at få del i resten af det, som udbydes på markedet, med mindre der er afsætning for det, denne hin enkelte har at byde ind med på samme marked. Hvis ikke den enkelte har noget at give, som andre opfatter som en berigelse for dem, og som noget de er parat til at sætte pris på, ja så har den enkelte faktisk ikke noget at komme efter på markedet ifølge liberal mikroøkonomisk ret. Oparbejdelse af købekraft hos den enkelte, evnen til at kunne manifestere efterspørgsel på markedet, ser ud til at være betinget af om individet, det økonomiske subjekt, selv har noget, kan eller allerede har ydet noget, der er efterspørgsel på. Markedets ret er i den forstand lige så effektiv, som den er ubetinget i forhold til personlighed og identitet. Markedet spørger ikke om hvem du er, og svarer heller ikke med afsenderadresse. Dets værdibegreb er principielt og konkret ufatteligt demokratisk.

Kun hvis den økonomiske aktør kan bidrage med noget, der af andre frie aktører på markedet anses for at være noget, der udvider paletten af positive tilvalgsmuligheder, kan denne manifestere sin efterspørgsel på de andres udbud af ydelser og varer, dvs. bytte sig frem til købekraft for egne ydelser. Det er denne form for retfærdighed, der har overbevist så mange mennesker.

Hvis man ikke orienterede sig ud fra andre kriterier for retfærdighed, end netop markedets, ja så ville der ikke være noget som helst uretfærdigt i, at de mange, der ikke kan ernære sig på markedets betingelser, rådnede op og gik til grunde. Og da alt for længst er inddraget under den private ejendomsret, så er der ikke noget uden for markedet og statens ejendom at trække sig tilbage til. De basale livsfornødenheder, der findes på planeten, er stort set inddraget under ejendomsrettens forvaltning. Den, der ikke kan klare sig på markedets betingelser, er således overladt til velfærdsstaten, hvor den måtte findes. Det gælder flertallet af danske borgere, som lever i skyggen af denne retfærdighed, på nåde af *velfærdsstaten med dens store pose penge* eller forsørget af andre i husstanden.

Og de formelle rammer af lovmæssig art fungerer faktisk nogenlunde i overensstemmelse med princippet om, at ethvert juridisk subjekt må være lige for loven. Lovene skrives kun i begrænset omfang af hensyn til bestemte interesser[130] og det er yderst sjældent, at det politiske system falder i, og forbryder sig mod princippet om, at lovene ikke må sigte på at dømme navngivne institutioner eller personer[131].

Ethvert medlem befinder sig i en konkret situation, der ikke er identisk med noget andet medlems situation i staten, og er alligevel principielt lige for loven.

Evnen til at ernære sig på markedets betingelser afhænger af tilfældighedernes frie spil og evnerne til at udnytte de konkrete vilkår. Udfordringen for den enkelte går på at realisere sig på de konkrete vilkår under den demokratiske og principielle lighed for loven.

Den ultimative meningsfuldhed består tilsyneladende i at realisere sig selv som det, der går op i og fremmer den ultimative nyttighed for flest muligt. Det er i hvert fald sådan, man beskriver det, når man ud-

[130] Jeg har allerede nævnt, at landets største skibsredder og olieproducent, Mærskkoncernen, i en eller anden grad har været med til at formulere skattelovgivningen for søfolk og koncessionslovgivningen omkring olieudvinding i Nordsøen. (s. SuS Bind I) Noget helt andet og en langt mere omfattende diskussion er den, der handler om EU-staten, som Danmark mere eller mindre i overensstemmelse med sin egen forfatning og demokratiske idealer har overladt store dele af lovgivningen til. Det er velkendt at kommissionen, som er det eneste organ, der kan tage initiativ til nye love, direktiver, lader udkast og ideer hertil formulere i udvalg, som er helt ukendte for omverdenen, men som man alligevel ved alt overvejende består af erhvervsinteresser.

[131] Lex Tvind er således det eneste eksempel, undertegnede kan komme i tanke om inden for de sidste 20 år.

lægger det liberalt demokratiske samfund som det ultimativt nytteoptimerende civilsamfund, hvor alles selvrealisering ideelt set virker befordrende for alle andres.

Det samlede sociale økonomiske råderum er også af ideologiske grunde spændt for det fri marked. Statens og forbrugernes muligheder for selv at eje produktionsmidlerne er af liberalt ideologiske grunde begrænset, hvorfor både staten og borgerne er henvist til markedskræfterne, når det drejer sig om at tilfredsstille sine behov. Det fri marked har stort set enerådende fået tildelt den funktion at skulle skabe og definere hele samfundets økonomiske råderum.

Sådan har det ikke altid været, og sådan behøver det heller ikke at være. Det er en tilfældig ideologisk antagelse, der ligger bag den helt konkrete politik fra EU´s side, som sætter snævre grænser for, hvor meget organiserede forbrugere, stat og andre sociale nonprofitorienterede organisationer må indgå i markedet. Bestemmelserne omkring hvilke aktører, der er legitime markedsaktører, falder som dikteret af en endog meget snæver kreds af markedsaktørers vedtagelser, der på sin side ikke kan kaldes andet end mindst lige så magtfordrejende i sin adfærd, som dem, de med deres EU-bestemmelser sætter uden for markedet. Det er let at tale om magt her, og uendeligt svært at kalde det for legitim magtudøvelse. Og demokratisk, ja det er EU slet ikke. EU er snarere et markedsfundamentalistisk diktatur, italesat og skabt af kommercielle medier og andre privatøkonomiske aktører.

Principiel og konkret lighed for loven

Måske er det rigtigt, at det danske samfund er nået dertil, hvor der virkelig hersker en form for ”principiel lighed for loven”, hvor den enkeltes skæbne således afhænger af tilfældighederne, de gældende konkrete muligheder og individets mere eller mindre nytteoptimerende anvendelse af dem. Incitamentet til at se sig selv som sin egen lykkes smed ser ud til at være både meningsfuldt og reelt.

Falder individet alligevel ved siden af og må samles op af staten, ja så er det ikke længere bærende for samfundet, men en belastning for det, dvs. en hæmsko i forhold til det marked, der ensidigt har tiltaget sig patent på at være det sted, hvor mulighedsbetingelserne for det moderne menneske dannes.

Grunddistinktionen mellem succes og fiasko er klart tegnet op i det moderne danske samfund. Men ligheden i det danske samfund handler ikke udelukkende om den principielle lighed for loven, for der er også lighed i mere konkret forstand på flere områder. Således er der nogle basale ydelser, der stilles til rådighed for alle.

Alle sikres både i princippet og konkret en grunduddannelse. Der er bred adkomst til videreuddannelse. Det offentlige sundhedsvæsen er endnu relativt velfungerende og står til rådighed for alle. Selv om privathospitalerne og de private sundhedsforsikringer i disse år gør indhug i de absolut begrænsede ressourcer af uddannet sundhedspersonale m. m., så fungerer det offentlige sundhedsvæsen endnu. Adkomsten til det offentlige sundhedsvæsen er ikke betinget af den enkeltes succes inden for resten af samfundets funktionsområder. Staten sørger med andre ord for, at der står en række konkrete ydelser til rådighed for alle, således at ligheden mellem medlemmerne af staten ikke kun er principiel på de områder.

Den distinktion, der er bærende for hele det moderne samfunds fundamentale værdibegreb, centrerer sig om det fri marked. Der skelnes skarpt mellem dem, der er selvforsørgende på markedets betingelser og dem der lever mere eller mindre på overførselsindkomst. Ud af en befolkning på lidt mere end 5 millioner er det således kun omkring halvdelen der lever fuldtids af egen indkomst uden at modtage indtægtserstattende indkomst i løbet af et år. Resten lever delvist eller fuldt ud forsørget af staten eller andre medlemmer af husstanden.

Feudaltidens forestilling omkring statiske værdier og tilhørsforhold er stort set overvundet[132]. I middelalderen figurerede de økonomiske ressourcer ikke som potentielt og eksponentielt voksende størrelser. Værdierne var statiske. Arbejdskraften var statisk, både hvad kvantitet og kvalitet angik. Man var derfor ikke i tvivl om, at mere til den ene betød mindre til den anden. Arbejdsindsatsen ændrede ikke på, hvor meget der var eller kvaliteten af det. Konkurrencen mellem individerne forblev minimal og begrænsede sig til konkurrence mellem medlemmer på samme niveau. Magtlogikken var strengt hierarkisk. Indsatsen fra den enkelte lod sig stort set definere af traditionen, medlem-

[132] Rent ideologisk er der måske stadig en del især gamle konservative og storbønder, der anser sig selv for af kulturelle, genetiske og traditionelle grunde, at være mere end andre. Essensmystikken i selvbeskrivelsen har også fået en mindre renæssance med genetikken, der er trådt ind som erstatning for forestillingerne om "det blå blod" f.eks.

skabet på det niveau, som den enkelte befandt sig på, bestemt på forhånd fra fødsel til død.

I dag satser samfundet i et og alt på, at konkurrencen mellem alle om at opnå flest individuelle muligheder først og fremmest økonomisk betyder flere muligheder for alle andre.

Den ekstremt teknologi- og energitunge samfærdsel har tilmed gjort de "mikroøkonomiske" principper om fri konkurrence globale. Informationer og varer er tilgængelige over alt samtidigt. Prisen for denne allestedsnærværende konkurrence er enorm, hvad energien og transporten angår. Men ind til videre så er olien billig nok til at lade afstandene mellem det købestærke segment og udbyderen træde i baggrunden. Det er kun de indirekte omkostninger ved samfærdslen som er gigantiske, samt det, at olien forsvinder definitivt når man brænder den af. Men disse omkostninger tæller ikke fra i opgørelsen over verdens brutto produkt. Inden for den økonomiske fagvidenskab orienterer man sig "som om", at forbruget af de ultimativt begrænsede livsbetingelser kan erstattes af de midler, der lader sig registrere i økonomisk forstand, som omsætning, kapitalværdier. Forestillingen om, at pengeværdierne kan erstatte det økonomiske systems mulighedsbetingelser, er så cementeret internt i disse kredse, at man ikke kan se grænserne for sin egen rationalitet. Man tror, orienterer sig ideologisk, økonomisk markedsfundamentalistisk mod bedre vidende, "som om" kapital kan erstatte det økonomiske systems mulighedsbetingelser, altså olie, naturressourcer, jord, vand, arvemasse, biodiversitet, klima, osv.

Rent økonomisk er menneskehedens forbrug vokset eksponentielt, uanset hvordan man gør det op, siden den statiske økonomi gradvist blev afløst af den dynamiske vækstøkonomi. Især har den rigeste sjettedel af jordens befolkning grund til på den korte sigt at glæde sig over udviklingen på egne vegne. Der er ingen tvivl om, at menneskets muligheder har været betinget af medmenneskets muligheder, og at arbejdsdelingen, den kapitaltunge industriproduktion og de mange former for moderne teknologisk og videnskabelig naturbeherskelse har ført til et forbrug, der ellers ville have været umuligt at opnå.

Tilvæksten i varierede udbud på markedet, efterspørgslen efter den enkeltes ydelser, er klart nok udtryk for det dybt retfærdige princip, der handler om, at du belønnes i forhold til, hvor meget du belønner

andre. Din succes er i den forstand andres succes, lige som deres er din. Det er markedets retfærdighedsprincip. Og det trådte i stedet for feudaltidens, hvor retfærdigheden handlede om retten til at realisere sit væsen, bevare sin ære, som var forskellig fra andres, alt efter hvor man havde plads i hierarkiet.

Markedet opfattes i det moderne samfund som den bærende faktor i forhold til resten af samfundets muligheder. Alle andre systemer er i dette samfunds selvforståelse betinget af det økonomiske system, hvor det fri marked figurerer som det bærende. Man orienterer sig stort set, som om samfundets muligheder falder ensidigt betinget af dets økonomiske præstationer. Den performative selvbekræftelse i denne selvbeskrivelse afslører sig ved den måde, samfundet har indrettet sig på og den måde det orienterer sig og agerer på.

Når staten således forsørger alle dem, der ikke kan ernære sig selv på markedets betingelser, og som derfor heller ikke kan retfærdiggøre deres eksistens ud fra markedets retfærdighed, så sker det også på markedets nåde. For staten har kun de midler, som den har inddrevet ved at beskatte de liberale produktionskræfter, dem som samfundet har tilskrevet den eksklusive ret til at producere økonomiske værdier.

Set ud fra den herskende mikroøkonomiske etik har markedet to legitime parter. Køber og sælger er aktørerne i den basale økonomiske transaktion. Og kun selve prisen, den betalte og den endnu ikke betalte, udbudsprisen og efterspørgselsprisen sætter værdien i denne form for økonomisk forstand. Markedsprisen svarer dog ikke til noget, netop fordi den så ensidigt er sat af markedets parter, som ikke omfatter andet end de konkret købedygtiges købekraft sat op over for et konkret udbud. Alle andre sociale og økologiske faktorer er ekskluderet i relation til markedets prisdannelse, uanset hvor mange sociale og naturgivne betingelser der i virkeligheden er med til at bære den i snæver forstand identificerede mikroøkonomiske begivenhed, der handler om at sætte pengeprisen. Derfor, og lige nøjagtigt derfor er den markedsøkonomiske retfærdighedssans kun retfærdig på sine egne ekstremt snævre betingelser, og dermed kun gyldig på baggrund en endog meget begrænset kognitiv referenceramme.

Her som der må sociologen sige, at erfaringen ikke svarer til noget[133]. Det værste er så, at sociologens erfaring heller ikke gør det! Men som vi har hørt, så er sociologen måske i stand til at medreflektere og indskrive sin egen kognitive performance i det, der her er genstanden for opmærksomhed, nemlig den sociale selvbeskrivelse. Det kan man absolut ikke sige om den herskende mainstream økonomiske måde at orientere sig på. Den performer bare, overladt til sine egne indre stemmer.

I relation til det økonomiske systems snævre værdibegreb kan alt, hvad der ikke umiddelbart er i stand til at indtræde som prissat i udbuds- og efterspørgselssfæren, umuligt begribes. Og selv om der kan sættes pris på alt, så er det muligt at værdsætte og vurdere det samme i kraft af alle andre mulige kognitive referencerammer også. Det ses tydeligt af den iagttager, der fokuserer på, hvordan værdibegrebet kvalificeres i snæver mikroøkonomisk forstand relateret til andre måder at kvalificere værdibegrebet på.

Man har selvfølgelig i en eller anden grad en fornemmelse for det inden for de økonomiske teoridannelser, men er ikke kommet længere end til det, der handler om at reinternalisere "det ekskluderede tredje" (dvs. alt andet end lige nøjagtig grundhændelsens to sider), ved (kunstigt) at sætte pris på det. Således afslører man, at man fundamentalt set alligevel ikke forstår, hvor inkommensurable de forskellige former for værdisætten er, og hvor umuligt det er i økonomisk forstand, at vurdere selve omverdenen med alle dens betingende forudsætninger for selve prissættelsens gyldighed, dvs. man forstår ikke, hvor håbløst det vil være at reducere forudsætningen for prisdannelsens meningsfuldhed til en del af prisen!

Selve ejendomsretten, statsdannelsen, er således mulighedsbetingelsen for det økonomiske system, og dermed for selve prisdannelsen. Hele samfundet og dets omverden af livsbetingelser er bærende for de økonomiske begivenheder. At tro i økonomisk forstand, at disse forudsætninger for gyldigheden i og muligheden for at realisere de pengeøkonomiske transaktioner kan vurderes økonomisk ved at sætte pris på dem, er helt almindeligt i det moderne, og afslører denne særskilte form for økonomisk autisme, ideologiseringen af den økonomiske rationalitet og pengeværdierne.

[133] Jeg minder om min kritik af korrespondensteorien, og de alternative sandhedsteorier, som konstruktivismen refererer til og tager udgangspunkt i.

En Bjørn Lomborg er sandsynligvis ikke bleg for at sætte pris på værdien af det at kunne trække vejret, bevare den luft vi indånder, vandet vi drikker, vor forplantningsevne, klimaet omkring os, den naturlige fauna, osv. Uanset hvor lidt mening det giver at spørge, som han gør i snæver økonomisk forstand, f.eks. om det kan betale sig at bevare det økonomiske systems betingelser, så kører han og andre alligevel frem med spørgsmålet om den rigtige pris på økonomiens mulighedsbetingelser og om det rentable i at bevare forudsætningen for gyldigheden af den snævre økonomiske rationalitet. Det afslører således kun en ting, nemlig det, at den rationalitet, der bærer den økonomiske tænkning, ikke kan se begrænsningen i sin egen gyldighed. Det afslører, at når man orienterer sig snævert økonomisk på den måde, ja så adlyder man denne rationalitets indre tvang, fuldstændigt blind for dens mangel på alment forpligtende karakter.

For at se begrænsningen i en bestemt rationalitets gyldighed må den ses i kraft af en anden. Selve den økonomiske rationalitets almene gyldighed kan ikke udledes af dens egen partikulære indre nødvendighed. Hvad man ser, når man tænker økonomisk, det falder som resultat af den økonomiske rationalitets indre tvang. Begrænsningen i den økonomiske rationalitets almene gyldighed må således beskrives i kraft af en anden, en ekstern rationalitet i forhold til den økonomiske rationalitets indre nødvendighed.

Mikroøkonomien kan sættes ind i makroøkonomisk perspektiv, og økonomien kan sættes ind i et sociologisk perspektiv, lige som sociologien kun er en videnskab blandt andre, del af det sociale, der er omgivet af alt det ikke sociale. Her som der falder de forskellige sociale systemers former for indre kognitiv tvang som genstand for opmærksomhed, de tematiseres ude fra i kraft af eksterne kognitive betingelser. Således reflekteres og kritiseres den økonomiske rationalitet, som knytter sig til de grundlæggende mikroøkonomiske hændelser, i de makroøkonomiske beskrivelser. På det makroøkonomiske plan ses det, at det mindre ikke kan forklare det mere, at det makroøkonomiske plan ikke kan udledes, deduceres af mikroøkonomien. Makroøkonomien er bl.a. også langt mere differentieret i sine perspektiver, end mikroøkonomien, lige som de teoretiske retninger er, der ikke automatisk forsøger på at udlede enhver økonomisk forklaring ud af mikroøkonomien.

Økonomien er ikke forklaringen på det sociale, og det sociale kan i det hele taget ikke udledes af økonomien. Videnskaben falder som en del af det sociale, men kan ikke reducere det sociale til blot og bart at være sin systeminterne konstruktion. Videnskaben indskriver sig i det sociale, som en del af det sociales selvbeskrivelse og er på den måde med til at komplicere det sociale, uanset hvordan den så i øvrigt forsøger på at forenkle og begribe det sociale. Det er alt sammen langt mere komplekst og paradoksalt, end mainstream økonomerne vil det[134].

Den økonomiske vækst, den enes tilvækst, som er blevet alle andres i ideologisk liberal forstand, har fra industrialiseringens begyndelse været baseret på afbrænding af fossile brændsler. Drivkraften i den moderne økonomiske revolution er de fossile brændsler. Disse muligheder for at brænde fossile brændsler af forsvinder i takt med, at de realiseres. Udnyttelsen af de muligheder, der ligger i at brænde fossilt brændsel af, fører til færre muligheder for alle i mere end en forstand.

For det første, så kan olie, gas og kul kun brændes af en gang. For det andet, så tilfører afbrændingen af disse fossile kulbrinter CO2 til jordens atmosfære. CO2 er en af de drivhusgasser, der er med til at stabilisere jordens klima. Men opkoncentrationen af denne drivhusgas har nu ført til videnskabeligt påviste klimaforandringer, og det er overordentlig sandsynligt, at et utal af livsformer i havet og på landjorden vil forsvinde, og at store dele af jordens befolkning vil miste endnu mere af sit sparsomme fødegrundlag, hvis vi ikke øjeblikkeligt holder op med at brænde fossile brændsler af. Ikke des mindre orienterer særligt de økonomisk købestærke sig til stadighed, som om det var et spørgsmål om at få råd til at ændre adfærd.

"De fleste mainstream økonomer[135]" henvender sig til de købestærke med sine budskaber og anbefaler derfor, at man skal forøge den øko-

[134] Det, jeg argumenterer for her, er funderet i hele den noget bredere ramme, som f.eks. en Herman E. Daly, Niklas Luhmann og f.eks. vor egen Jesper Jespersen fremfører, uanset om de så er økonomer eller ej. Evnen, til at se på den økonomiske videnskab og den kun økonomiske rationalitet i dens begrænsede gyldighed, er relativt fraværende hos dem, som Jesper Jespersen kalder mainstream økonomerne, men især også hos politikere, kommercielle italesættere, mediefolk og magtfulde administratorer i det modernistiske samfund. Her er man kun sjældent parat til at indrømme, hvor indsnævret perspektivet er som følge af reduktionistiske og deduktive er kendelsesteoretiske idealer, den aksiomatiske metode, hvor mekanikken, en gammeldags naturvidenskabelig teknisk forståelse er idealet og billede på den indre nødvendighed, man her performativt adlyder med sin kognitive adfærd.

[135] Det karakteriserer medlemmerne af kategorien, at ingen af dem ifølge dem selv tilhører kategorien, hvilket beviser, at de hver især er langt mere differentierede og fornuftige end mine generelle betragtninger antyder. Når jeg så alligevel holder fast i mine generelle betragtninger, så

nomiske vækst, dvs. forbruget af fossilt brændsel, så man på den måde kan oparbejde økonomisk råderum til at tage sig af de utilsigtede virkninger ved den økonomiske vækst. Det gøres implicit og eksplicit igen og igen.

Finanskrisen af 2008, der nu er blomstret op igen her år 2011, er delvis begrundet i krigen om Iraks olie og i generel mangel på ressourcer i den globale økonomi. Alligevel synes den fremherskende økonomiske filosofi kun at handle om at sætte forbruget op, med det formål at afskaffe mangelen, selvfølgelig!

Problematikken har afsløret, at vækst og realisering af muligheder i mikroøkonomisk forstand ikke nødvendigvis fører til flere muligheder samlet set, men tværtimod til gigantiske problemer for hele jorden med alle dens væsener[136]. De mennesker, der nu får smadret de mere traditionelle former for livsgrundlag – vi ser ørkendannelse, mangel på drikkevand, jagt- fiskeri- og landbrugsmuligheder i forlængelse af først og fremmest de velstilledes held med at øve rovdrift på disse mulighedsbetingelser og som konsekvens af den globale opvarmning – de befinder sig sjældent i den del af verden, der nyder flest fordele af den herskende liberale verdensorden[137]. Men selv om det synes svært for de privilegerede at se de utilsigtede bivirkninger ved deres succes for ren og skær succes, så gælder det således også for dem, at de i sidste ende rammes af bagsiden ved deres egen succes.

---

betragtninger antyder. Når jeg så alligevel holder fast i mine generelle betragtninger, så skyldes det den selektive omgang med teoretikernes grundviden, der viser sig på markedet. Budskaberne lever deres liv betinget af ideologiske og økonomiske konjunkturer, hvor kun de mest slagkraftige tendenser klarer sig, blottet for forbehold og teoridannelsernes nuancer.

[136] Nogle taler om den udfordring, der er, for den økonomiske videnskab i at beskrive sammenhængen mellem væksten og den pris, væksten har for omverdenen til det økonomiske. Men man aner ikke hvordan, klart nok fordi man prøver på det umulige. Forudsætningen for gyldigheden af den økonomiske rationalitet kan ikke reduceres til den systeminternt definerede pris. Det er en kritik som også rammer nogle af dem, der regner sig selv for at være de mest anerkendte miljøøkonomer, f.eks. Herman E. Daly. Jeg bygger en del på hans kritik af den økonomiske rationalitet, men jeg mener, at han er ude af stand til at se grænserne for sin egen rationalitet. F.eks. tror han, at det giver mening at definere det økonomiske volumen. Jeg mener ikke der gives nogen entydig eller brugbar definition mellem prisen og dens varer, derfor heller ikke mellem det prissatte økonomiske volumen og dets omverden.

[137] De fattigste har ikke den internationale stemme, som kunne beskrive det, og den velstillede del af verdens presse omtaler det sjældent direkte, da det underminerer den foretrukne selvforståelse. Men det er nu et faktum, at lande som Indien og Kina er længere fremme i skoene i forhold til klimaproblematikken end både danskere og amerikanere, hvilket afslører, at de faktisk har magt til at ytre sig, samtidigt med at de geografisk og demografisk er langt mere udsatte i forhold til problemstillingen end vi er. Statsministeriets held med at sabotere klimaministeriets forberedelser op til klimatopmødet i København 2009 viser også, at statsministeriet var lige ved at få sved på panden ved tanken om, at resultatet kunne gå hen at blive andet end et falskt billede på nationens vilje til at gøre noget ved problemet. Det var ikke det man ville, langt fra!

Den økonomiske vækst kan ikke erstatte sine mulighedsbetingelser hverken i det sociale eller i omverdenen til det sociale[138]. Økonomien er kun et delaspekt, en funktion blandt andre i det sociale. Og, kan man så for en ordens skyld tilføje, så er de andre sociale funktioner mindst lige så fundamentalt betingende for økonomiens virke, som økonomiens virke er betingende for resten af det sociale. Men fordi man tænker, "som om" den økonomiske vækst er primær og ensidigt bærende nødvendighed for alt andet, så fortsætter det moderne samfund med i praksis at dyrke væksten, som om den var vejen ud af de problemer, væksten fører med sig. Man forstår ikke begrænsningen i gyldigheden af den rationalitet, der dikterer det moderne samfund, hvad det kan se.

Den økonomiske vækst har haft sin "pris". Og flere muligheder for den ene på markedets betingelser betyder ikke i et og alt flere muligheder for alle andre.

Knaphedens paradoks er ikke overvundet. Bestræbelsen på at afskaffe mangelen, beslaglæggelsen af nogle af de begrænsede goder et sted, betyder, at de samme goder ikke samtidigt kan stå til rådighed andre steder; forsøget på at afskaffe mangelen fører til mangel!

Evnen til at oparbejde kapital, evnen til at beslaglægge rater af de eksisterende livsbetingelser afhænger af den allerede oparbejdede købekraft hos den enkelte økonomiske aktør. Mere til den ene på markedets betingelser betyder mere til den ene, og mindre til alle andre. I sidste ende fører markedets logik til at færre og færre får mulighed for at byde ind på markedet med noget som helst og at færre og færre kan manifestere sig på markedet med sine behov i form af efterspørgsel og købekraft. De overflødige bliver ekskluderet på markedet, af markedet.

Påstanden om, at kun de privatøkonomiske aktørers forvaltning af ressourcerne fører til den ultimative nyttighed for alle, flest muligt, er udtryk for en dybt ideologisk udlægning, som i den grad spærrer af for indsigten i de kaskader af ulighed og selvnegerende tilbøjeligheder, der ligger i det moderne samfunds forfølgelse af de succeskriteri-

[138] Det er en pointe, som Herman E. Daly skar ud i pap allerede i sin bog "A steady state economy"

er, der lever ved den økonomiske rationalitet[139]. De kolossale mængder af ressourcer og energi, der går til bare at opretholde det nutidige ekstremt skævt fordelte overforbrug, har helt uoverskuelige konsekvenser for naturen og alle de livsbetingelser, der hele tiden har befundet sig under og omkring menneskehedens sociale udvikling hen mod nutidens fiksering i økonomisk vækst. Taberne har altid vidst det, men det er ikke sikkert, at vinderne vil indrømme det, før de har overvundet alt og alle inklusiv sine egne forudsætninger for fortsat succes.

Det er langt fra sikkert, at summen af de på markedet inkluderede økonomisk rationelle og ultimativt nytteoptimerende individers udnyttelse af givne muligheder til egen fordel fører til endnu flere muligheder for selvrealisering for alle andre nulevende og endnu ufødte medmennesker. Det afhænger f.eks. af, om de ekskluderede har mulighed for at blive aktører på markedet igen. Og arbejdskraft er der blevet for meget af i takt med effektiviseringen i den mere og mere kapitaltunge produktion. Naturressourcer og andre forudsætningerne for at kunne indtræde i produktionen er allerede distribueret og forvaltet af markedets lovlige ejere af dem.

Det er på ingen måde sikkert, at de økonomisk højtflyvendes succes er alle andres succes. Det er tværtimod meget sandsynligt, at den enes

---

[139] En tredjedel af Congo Brazzavilles frugtbare jord er bag om ryggen på de lokale bønder udbudt til leje for en periode af 90 år for udenlandske investorer. Det skete netop, som en valgkamp var overstået.
Den lokale regering lover de udenlandske investorer, at landets militær vil sikre deres besiddelser, og at den vil bistå med uddannelse af lokale folk, som kan arbejde for de virksomheder, der kommer til landet.
Fødevarekrisen i 2007 og 2008 har fået international kapital til at fokusere på opkøb og drift af jord i Afrika og Latinamerika. Det drejer sig om kinesisk, europæisk, amerikansk og mellemøstlig kapital.
De lokale har kun sjældent papir på den jord, de lever af, og de har heller ingen midler til juridisk at hævde deres krav på den jord, de traditionelt har benyttet sig af. Aftalerne gennemføres hen over hovedet på dem. Der kalkuleres med, at der skal bruges militærmagt for at sikre de nye storinvestorers initiativer i regionen og for at sikre, at der er rigelig af arbejdskraft til den internationale kapital.
Der er tradition for at stordriftsformerne udpiner og efterlader de jorder, som de udnytter, således at de efter en årrække forlader områderne igen.
Udviklingen tilgodeser hverken de lokale medmennesker, miljø eller jordens fremtid, men da det lokale embedsværk og politikere er optaget af kortsigtede profithensyn og eller er direkte korrumperede, så kan det lade sig gøre.
Der er tale om en udvikling som kun netop er gået i gang.
http://www.elpais.com/articulo/internacional/Congo/Brazzaville/ofrece/tercio/territorio/inversores/extranjeros/elpepuint/20091015elpepiint_9/Tes

succes eller de sejrendes succes i mere end en forstand bliver til både samtidens men især fremtidens ulykke. Vi skal ikke være sikker på, at de sejrende kan forbruge sig ud af de miljøproblemer og den mangel, der falder i forlængelse af udviklingen. Når vi alligevel orienterer os, som om det var muligt, så skyldes det bl.a. en systembetinget ideologi og selve markedets mekanismer.

Vækstfilosofien er både praktisk og teoretisk blevet sin egen største udfordring. Den står tilbage som sin egen største trussel, fordi den har sejret ad helvede til. Teoretisk fordi den med sin egen rationalitet kun adlyder sin egen indre nødvendighed, og derfor ikke kan se begrænsningen i sin egen gyldighed. I praksis fordi den tilsyneladende er i stand til at underordne andre former for rationalitet og på den måde enerådende strukturere den adfærd, der truer med at minimere hele paletten af muligheder til en svag skygge af det, man ellers højtideligt hævdede at ville udvikle til alles fordel.

Kritikpunkterne går på:

- forurening,
- fysiske og psykiske sygdomme,
- global opvarmning,
- fortrængning af den naturlige biodiversitet,
- den mentale forarmelse, der ligger bag fikseringen i de økonomiske nominelle mål for værdi,
- hovmodet og manglende intellektuel ydmyghed over for begrænsningen i gyldigheden af den fremherskende kognitive performance, altså markedsbetinget og økonomisk rationalistisk hovmod.

Kort sagt, vækstfilosofiens pyrrhussejr truer med at blive modernismens udkomme. Budskabet om, at dette samfund med dets succeskriterier er sit eget største problem, kan imidlertid hverken sælges eller forstås hos de sejrende. Men da man har ophøjet markedsmekanismerne til overdommer i ethvert spørgsmål, også om markedsmekanismernes gyldighed, så behøver man heller ikke forholde sig til kritikken af dem. Kritikken af de kommercielle succeskriterier sælger ganske enkelt ikke. Og da man ikke bryder sig om den, så overlader man kritikken til markedet, hvor den dør til fordel for elendigheden.

Det moderne samfund er i konflikt med sine egne forudsætninger som følge af sin succes. Det er realitetens konflikt. Denne enorme udfordring, der anfægter alt hvad det moderne samfund forstår som sin

egen succes, den forsøger man at skubbe fra sig med pseudoproblemer, italesatte ideologiske konflikter. Således fortrænges realitetens konflikt med konfliktens realitet. Det er denne bogs kritikpunkt. Løsningen er langt mere kompleks. Og den antydes kun delvis i det følgende, især i de sidste to kapitler.

Kritikken her behøver ikke et ideologisk fundament eller en postuleret værdifiktion at manifestere sig på baggrund af. Den falder alene ud fra en fuldstændig kynisk funktionel vurdering. Der ligger ikke nogen illusion om, at livet er værd at leve bag beskrivelsen af udviklingen. Beskrivelsen handler om funktionalitet. Konklusionen er, at samfundet truer med at smadre sine egne forudsætninger i forlængelse af bestræbelserne på at opnå succes, og at den herskende ideologi og systembetingede kognitive performance forhindrer samfundet i at se det.

Man orienterer sig som om markedet altid har ret, og overlader det til markedet, at afgøre om markedet har ret. Det videnskabelige budskab om, at markedet ikke har ret, går således under for markedet sammen med resten af det økonomiske systems forudsætninger, fordi markedet hverken kan sætte pris på kritikken af sig selv eller sine egne mulighedsbetingelser. Beskrivelsen af, at markedet tenderer mod at gå under for sig selv, er dømt til at gå under for markedet med dets kommercielle succeskriterier og resten af samfundets ideologiske tilbedelse af markedsfunktionerne.

Hvis der skal siges noget fundamentalt om retfærdighed, så er det det, at hvis livet er værd at leve, eller hvis det overhovedet er muligt at bevare et godt liv i en eller anden forstand, ja så er det ufattelig dumt af det moderne samfund, at det tillader de økonomisk højtflyvende at smadre det hele i deres patetiske forsøg på at overleve alt og alle andre. Troen på og overbevisningen om at deres succes er alle andres, at succes i snæver forstand på markedets betingelser er den sikre vej mod alles succes, er den ideologi, der forhindrer det moderne samfund i at se sig selv som mislykket. Og kun hvis livet under alle omstændigheder må siges at være noget lort, kan man kalde den herskende ideologi, livspraksis og kognitive performance for både funktionel og retfærdig. Men, og det er vi nogle stykker som ved fra egen erfaring, så kan livet være værd at leve. Ergo, kan det konkluderes, at den herskende ret er uretfærdig.

Set ud fra den antagelse, at livet i det mindste som mulighed kan være værd at leve, er det uretfærdigt, at først og fremmest markedets vindere bidrager maksimalt til undermineringen af livets muligheder. Det bliver ikke bedre af, at man bilder sig selv og andre ind, at overforbruget hos de sejrende på markedets betingelser er løsningen på de selv samme problemer, som de skaber med deres livsstil.

At legitimere sig på urettens grund

I denne verden, hvor den økonomiske vækst for længst har indtaget rollen som det sociales primære formålsmæssighed, måles og vejes den enkelte borger i forhold til sit bidrag til selv samme vækst. Man finder socialt sit værd i forhold til hvor meget, man kan byde ind med på markedet, og har næsten ingen muligheder for at opretholde tilværelsen, hvis man ikke foregiver at stå til rådighed for markedet med dets gigantiske overproduktion og misbrug af mulighedsbetingelser.

Mindre end halvdelen af befolkningen er løbende i stand til at ernære sig på markedets betingelser. Som ekskluderede tolereres de storsindet på en slags tålt ophold, som noget sekundært, altså som anden rangs eksistenser, eller også bliver de betragtet som værende potentielle bidragsydere til produktionen, f.eks. så længe de befinder sig i uddannelsessystemet, og de kan betragtes, som om de forbereder sig på at lade sig inkludere i markedet, som om de en dag kunne springe ud på markedet som ethvert andet nytteoptimerende økonomisk subjekt.

Men den performativt selvbekræftende retspraksis, der centrerer sig om markedets ret, er med lige så stor nødvendighed hængt op på sin egen indre tvang, som den mangler sin alment forpligtende gyldighed. De ekskluderede kan derfor i samme udstrækning fordømme markedets patent på ret til at administrere og fordele goderne, som det er et faktum, at arbejdsmarkedet ikke står til rådighed for dem. Denne ret til at fordømme velfærdsstatens forvaltning af retfærdigheden står de ekskluderede imidlertid fuldstændigt mutters alene med[140]. Som medlemmer af velfærdsstaten er de ekskluderede dømt til officielt at distancere sig fra denne ret til at fordømme staten og dens forvaltning af velfærden, hvis de vil overleve fysisk. Hverken naturen eller markedet

140 Lige som enhver selvstændig tanke principielt og ontologisk tilhører privatlivets fred. Det private er først ophævet den dag vi kan tænke hinandens tanker. Ind til da er kommunikationen det sociales grundvilkår.

kan forsørge dem, og velfærdsstaten gør heller ikke, hvis de ikke officielt står til rådighed for det, der ikke står til rådighed for dem.

Markedet står ikke til rådighed for alle, men velfærdsstaten forlanger af alle, at de principielt stiller sig til rådighed for markedet, som betingelse for at modtage indkomsterstatning fra velfærdsstaten. Men da lønarbejdet ikke findes, så er kravet til de ekskluderede om at stå til rådighed absurd, dvs. uretfærdigt.

Ikke nok med at vækstidealerne er nedbrydende for samfundets mulighedsbetingelser, men velfærdsstaten forlanger også at enhver skal erklære sig indstillet på at stå til rådighed for markedet og deltage aktivt i selvdestruktionen, selv der hvor det ikke lader sig gøre.

Hvis man beskriver markedet ud fra dets evne til at udnytte de forefindende ressourcer, og arbejdskraften er del af de ressourcer, der rent faktisk er, og som netop bevares bedst ved at blive anvendt på arbejdsmarkedet, så kan man sige, at markedets rationalitet svigter her, hvor den afslører, at markedet er ude af stand til at udnytte den arbejdskraft, der tilbyder sig.

Nogle økonomer, især af monetaristisk observans, vil hævde, at det skyldes, at arbejdskraftens pris er for høj, holdt kunstigt oppe af fagforeninger[141].

Her over for kan det nøgternt konstateres, at arbejdsmarkedet er globalt, når det drejer sig om den reelle vareproduktion, og at der absolut ikke er grænser for, hvor lidt markedet betaler for at få varerne produceret f.eks. i fjernøsten.

Alligevel er der milliarder af hænder, som faldbyder sig på det globale arbejdsmarked, uden at de får andel i det globale arbejdsmarked. Markedets evne til at anvende de ressourcer, som netop bevares bedst ved at blive anvendt, er ufattelig ringe.

Fordi der netop ikke er lønarbejde til alle under de vilkår, som hersker i Danmark f.eks., så er det umuligt at afgøre om den arbejdsløse i vir-

141 De fagøkonomiske diskussioner deler sig i mindst to grupper ud fra dette udgangspunkt. Nogle hævder, at fagforeninger og aftalesystemet omkring mindstelønninger er forklaringen på arbejdsløsheden, mens andre hævder, at der ikke er nogen ensidig årsag- virkningsrelation mellem arbejdsløshed og mindstelønninger, og at aftalesystemet eneste mere sikre funktion er netop at forskyde bruttofaktorindkomsten lidt i retning til fordel for lønmodtagergrupperne.

keligheden står til rådighed for arbejdsmarkedet. I stedet bliver de arbejdsløse udsat for en slags sindelagskontrol af staten. De bliver bedt om at leve op til en lang række krav, som ikke kan karakteriseres som ret meget andet end symbolik og en slags rituel underkastelse i forhold til staten og markedets lov[142]. Retten til overførselsindkomst betinges således af en lang række ritualer, der har til hensigt at sørge for, at også dem, der ikke har mulighed for at ernære sig på det fri markeds vilkår, udviser en slags symbolsk loyalitet i forhold til statsmagten og markedet, ved at fremvise symbolsk vilje til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet.

Ritualerne er mangfoldige. De kan gå ud på, at man forlanger af de ledige, at de deltager i beskæftigelsesprojekter af den ene og anden art. Der er godt nok ikke brug for det, de gør her. Ritualerne er både dybt overflødige og dyre for samfundet i produktiv forstand, men bliver benævnt med en lang række plusord i relation til produktiviteten, f.eks. kaldes de opgraderende arbejdsprøvning, forberedende. Eller også bliver pligten i sig selv hævdet, med udgangspunkt i de samme værdibegreber, affødt af det principielle krav om at ingen skal kunne nyde uden at yde, uanset hvor meningsløst og respektløst pligtarrangementet er over for den lediges selvværd.

Ritualerne afslører hvor vigtigt det er, at de ekskluderede bevarer evnen til at skelne skarpt mellem den selvbeskrivelse, de formelle krav og de meningsløse ritualer velfærdsstaten sætter dem over for, og så deres egen mere autonome og eksistentielle selvbeskrivelse.

Muligheden for at finde nogle mindre destruktive kriterier for værdi og selvværd afhænger helt af evnen til at distancere sig fra de pseudoaktiviteter og ritualer velfærdsstaten tvinger den ledige ind i. Det er godt, at personligheden, psyken og det sociale, dvs. samfundet i sin helhed aldrig bliver determineret af statens lovkrop, den juridiske og velfærdsstatslige forvaltning af retfærdigheden med dens evindelige forsøg på at determinere alt i det sociale ud fra dens egen fattige markedsmæssige form for uretfærdig ret. De ekskluderede må i den grad beherske distinktionen mellem sig selv som medlem af dette samfund og så sin mere duelige sociale selvbeskrivelse, som aldrig kan determineres af retten og velfærdsstatens retfærdighed.

[142] Ritualet er lige så autistisk, som det gamle Roms krav til de kristne om at deltage i offerritualerne til de romerske guder var.

Da viljen og det sande sindelag med sindets egen selvbeskrivelse tilhører privatlivets inderlighed, så forbliver mistænkeliggørelsen af den arbejdsløse en del af de ekskluderedes hverdag. Samfundsordenen har god grund til at føle sig miskrediteret af de ekskluderede. Den herskende ordens konstante fornemmelse for sin egen mangel på legitimitet plus de forskellige underkastelsesritualer i forhold til markedet er en væsentlig del af den arbejdsløses dagligdag. Den arbejdsløse er spundet ind i et mentalt net af rituelle pligter og mistænksomhed. De minimale rettigheder til underhold betinges af disse ritualer. Det er ikke sært, at selvværdet tit svigter hos den arbejdsløse, uanset hvor meget eller hvor lidt denne er overbevist om retfærdigheden i markedets patent på at give den enkelte retten til tilværelsen, og uanset hvor klart den arbejdsløse har gennemskuet velfærdsstatens pseudoadfærd.

Kritikken af markedets destruktive vækstidealer, som af naturlige grunde har flest vækstbetingelser uden for markedet, dvs. blandt markedets ofrer, bliver holdt nede af de ritualer, som staten tvinger de ledige og uformuende ind i. Der er derfor grænser for, hvor meget kritik det ellers så demokratiske og frie samfund i praksis tillader af sit ideologiske værdigrundlag her fra. Den som nægter at deltage i de tomme ritualer, ud fra sin egen retfærdighed, der siger ham eller hende, at der ikke kan gælde nogen pligt til at stå til rådighed for et marked, der aldrig har stået til rådighed for denne, kan se frem til at miste sin sidste livline, nemlig sin andel i *velfærdsstatens store pose penge*. Det kan meget vel lukke munden på mange af velfærdsstatens potentielle kritikere, uanset at det objektivt set, er dem der har både de gode argumenter for sig og motivationen til at fremføre kritikken.

De mange uformuende og arbejdsløse borgere, som har argumenterne på sin side, hvis de vil kritisere det moderne samfunds succeskriterier for at være selvnegerende, de får effektivt lukket munden. De står i skyggen af den store pose penge, og er nødt til højtideligt og officielt at tilbede ordenen, hvis de vil have sin nødvendige andel i de økonomiske midler.

Velfærdsstaten i Danmark står som en fysisk og psykisk selvdestruktiv kraft med sin brede vifte af nøje gensidigt betingede former for rettigheder og pligter i forhold til størstedelen af befolkningen, som er ude af stand til at beskrive sig selv som selvforsørgende på markedets betingelser.

Det kan godt være at velfærdsstaten er resultat af og indført som reaktion på den ulige fordeling af samfundets muligheder og ressourcer. Men den er også skabt med det formål at opretholde forskellene i selvværd og undertrykke kritikken af sig selv.

Man må ikke dø af sult, men bevare selvværdet uden for det arbejdsmarked, der beviseligt ikke har plads til alle, det må man heller ikke.

Subjektet er ikke kun den aktive og definerende instans i forhold til individets eget liv. Det er også modtageren af ydelser, der står over for systemets definition af subjektet med dets betingede rettigheder, dvs. systemets egne behov for noget, der kan tilskrives de mere eller mindre meningsløse og tomme pligter, og systemets behov for at reducere subjektet til baggrund og kontrast for de sejrendes patetiske selvbeskrivelse. Subjektet har ikke kun krav på retssikring, men også på et minimum af underhold og muligheder for at klare sig selv. Men det er dømt til at deltage i tomme ritualer og proklamere sine mindreværdsfølelser i forhold til staten og markedet, der hvert øjeblik kan fratage individet retten til underhold, hvis det ikke sker, som staten befaler. Staten tvinger individet til at tilbede sig selv og alt det, der er blevet selve menneskehedens største trussel, markedet med dets grænseløse og grænseløst destruktive økonomiske vækst.

Nu har subjektet måske aldrig været ret meget andet end en nødvendig fiktion i enhver form for beskrivelse for individet selv og dets omverden. Oprindeligt skulle det betyde noget i retning af det ved det individuelle, som gør det til det, det er, dvs. noget selvstændigt, autonomt, frit, spontant og kreativt[143]. Sådan er det ikke kun. Individets selvbeskrivelse såvel som de projektioner mod det, som søger at identificere det ude fra, identificerer det også med noget uselvstændigt ufrit på forhånd givet fremmedbestemt beregneligt og gennemsnitligt. Disse former for identificering er sociale vilkår, slet og ret. Og de må indgå i psykens autopoietiske selvbeskrivelse, som del af dens referenceramme, hvis man skal tale om et minimum af kognitive kompetencer hos individet i det moderne samfund.

I den politiske proces figurerer subjektet under alle omstændigheder som en faktor udstyret med interesser, behov, krav og stemmeret, dvs.

[143] Psyken eller bevidstheden med dens privathed undslipper sig måske det sociale, men det er heller ikke dette evigt undvigende, som psyken eller det sociale identificere individet med. Og hvis man ellers skulle være i tvivl, så afhænger velværet, de psykiske tilstande, af hvordan erfaringen danner sig omkring egen identitet, individualitet.

som det, de folkevalgte ikke kan se helt bort fra, heller ikke selv om Venstres og De konservatives ungdom en gang i mellem og i fuld overensstemmelse med deres egen markedsfundamentalistiske udgave af socialdarwinismen foreslår, at dem på overførsel slet ikke burde have ret til at stemme. Og sandt er det da også, at individet generelt på politisk plan og i juridisk forstand lader sig registrere som gennemsnitsværdier, der falder ind under det, der kan identificeres, tilskrives eller fraskrives efterspørgsel på forskellige ydelser og holdninger.

Politikerne går ud fra, at deres politiske karriere afhænger af, om de kan være med til at tilfredsstille vælgernes behov. Det er centralt i deres opmærksomhed op til afstemningerne.

Ethvert subjekt opfattes både juridisk, politisk og økonomisk som værende udstyret med grænseløse behov for materielle ydelser og sociale muligheder. Disse uendelige krav er næsten alt, hvad der er tilbage af subjektet i social forstand. ”Subjektet” er et korrelat til den funktionelle samfundsdifferentiering. Konvergenspunktet for de mange forskellige projektioner mod medlemskabet, den symbolske inklusion i det moderne. Og hvis individet ikke genkender sig selv inden for mønsteret, så er det sådan set ikke i stand til at navigere i forhold til statens institutioner, eller samfundet i det hele taget, dvs. det kan f.eks. hverken agere som medlem i forhold til loven eller velfærdsstaten.

Den der ikke er i stand til at genspejle sig selv i systemets måde at integrere subjektet i velfærdssamfundet på, eller som måske lige frem tillader sig, ud fra egne rationelle sonderinger, officielt at fordømme ordenen som dybt irrationel og nedværdigende, har et kort og elendigt liv at se frem til. Den der fordømmer ordenen må holde sin dom for sig selv, eller gå til grunde. De liberale paroler om markedets frihed, er ironiske, lige som nazisterne afslørede deres sans for ironi ved at skrive ”Arbeit macht frei” over porten ind til udryddelseslejren.

Velfærdssamfundet er et eksistensvilkår, der stiller nogle meget præcise krav til det psykiske system, dvs. velfærdsstaten stiller nogle meget præcise krav til ethvert individs evne til at orientere sig, både der hvor det er på markedet og der hvor det er ekskluderet af markedet.

Den ekskluderede er dømt til at orientere sig i forhold til systemets måder at kategorisere på. Man må for alt i verden forstå nødvendighe-

den af højtideligt at hævde, at man har viljen til igen at blive ”velfungerende”, hvis ikke man har opnået status som livstidspensionist eller er blevet kapitalist.

Handleplaner udformes af systemets forvaltere af ledigheden i indforstået samarbejde med den ekskluderede. Den ekskluderede er inkluderet i velfærdsstaten som en sag. Målet er at få afskaffet ”sagen” eller de årsager, som der kan være til, at den enkelte er blevet en ”sag” for velfærdsstaten.

Sagsbehandlingen har sin naturlige afslutning, sit naturlige endemål. Og alt efter hvor vægtige grunde den ekskluderede har for sig, så vil sagsbehandlingen stå på ind til systemet skønner, at det vil være spild af midler og ritualer at køre på med arbejdsprøvning, uddannelse, jobtræning etc.

Men da der er fast arbejde for dem, der lever af at forvalte og bekæmpe arbejdsløsheden, ja så er der principielt ikke grænser for, hvor mange midler forvalterne og dem, der lever af at bekæmpe arbejdsløsheden, vil gøre krav på, i deres bestræbelser på først og fremmest at beskæftige sig selv. Administratorerne af velfærdsstaten er derfor parat til at benytte sig af alt, hvad der kan bruges som påskud for at kalde sig selv lønarbejdere fuldt beskæftiget med at afskaffe arbejdsløsheden.

Motiverne bag sagsbehandlernes diagnoser, og hele systemets virke har derfor antaget kafkaske dimensioner. Retsprincipperne og de paradoksale målsætninger behersker velfærdsstaten på en måde, som er lammende for ethvert intelligent væsens retsfølelse. Hele det administrative og politiske apparat, som forvalter velfærdsstaten, er grebet af en konstant angst for selv at blive udstødt, dvs. falde ind under sit eget terapeutiske genstandsfelt. Det gælder fra den højeste politiker til den mindste kontormus i jobcentrene, fra den højest placerede spindoktor i de statssubsidierede ideologifabrikker, den mest socialdarwinistiske tænketank til alle de danske bønder, som gennemsnitligt modtager ca. 400 000 kr. i direkte og indirekte subsidier hvert år fra det offentlige. Selvbeskrivelsen svarer ikke til en skid noget sted, men alle ved, at det er bare om at lade ”som om”. De syge er fundamentalt truet af den patetiske angst for at falde af i forhold til markedets realitetsprincip.

Således er dødsangsten drivkraften i den truende selvdestruktion.

Det faktum, at det meste i virkeligheden allerede er lige så overflødigt som de arbejdsløse, fordi markedet for længst har afsløret, at det ikke har brug for dem, det tør de hyperaktive slet ikke se i øjnene. Og de kunne endnu mindre finde på at kalde arbejdsmarkedet for diskvalificeret. Det ville nemlig øjeblikkeligt gøre dem arbejdsløse.

Derfor fortsætter beskæftigelsesterapeuterne med at tyrannisere deres klienter, dvs. andre medlemmer af den kategori i samfundet, som de vitterligt selv tilhører. Forvalterne af velfærdsstaten tilhører i virkeligheden de ekskluderede, men "arbejder" med at forvalte og bekæmpe arbejdsløsheden, blinde for paradokset, der går på, at så længe der er arbejdsløshed og arbejdsløsheden er af det onde, så vil der være arbejde, for lige nøjagtigt så lang tid kan man arbejde på at afskaffe arbejdsløsheden, uanset hvor rituelt, tomt og symbolsk det er, det man gør for at arbejde sig ud af arbejdsløsheden.

Når forvalterne af arbejdsløsheden ikke kalder sig selv for arbejdsløse, så skyldes det udelukkende, at de enten lever på en illusion om, at de har arbejde, eller at de lyver tykt for sig selv og andre, med det formål at lade sig betale bedre, end dem der officielt har fået betegnelsen på sig.

I trediverne sang man om flipproletaren. I dag burde man synge om flippjalteproletaren. Det kunne være så godt, det er det egentlig også, men alligevel ikke. Hele hornet af overflødighed kunne omdøbes til overskud, men det er der ikke mental kapital til.

Den overordnede ideelle forestilling om det sociale handler om, at samfundet må være det, der tilfredsstiller ethvert medlems ubegrænsede begær og behov. Det ubegrænsede og fritstillede subjektive begær på det fri markeds betingelser anses så for at være det, som den højeste legitimitet kan udledes af, fordi det dogmatisk forveksles med selve mulighedsbetingelsen for enhver tilfredsstillelse.

Det er ikke sært, at det moderne samfund har svært ved at sætte grænser for begæret og den økonomiske vækst. Når det a priori gælder, at alt skal legitimeres med det grænseløse begær, så er det svært at begrunde grænserne for begæret i netop det grænseløse begær.

Det burde så egentlig kunne lade sig gøre alligevel. Det er jo indlysende, at det netop er bestræbelsen på at tilfredsstille det grænseløse begær, der fører til mangel og underminering af mulighederne for at tilfredsstille det menneskelige begær. Knaphedens paradoks dukker sit hoved frem igen og igen, på samme måde som termodynamikkens 2. lov, entropiloven, som paradokset er i nær familie med.

Det moderne samfunds største problem er lige nu, at det ikke er i stand til at indføre nogen effektiv indskrænkning over for subjektets grænseoverskridende adfærd. Den individuelle kamp for at tilfredsstille sit begær på markedets betingelser bliver så forvekslet med friheden i sig selv. Hvilket enhver, der kender markedets ubønhørlige love, ved er ren illusion. Markedets nødvendighed er hverken mere eller mindre forpligtende, end andre former for konkret tvingende sociale vilkår. Markedets betingelser er konkrete vilkår, lige som velfærdsstaten er et vilkår for den ekskluderede. Markedet afstikker sine betingelser for dem, der orienterer sig på det, mindst lige så tvingende og nødvendigt, som velfærdsstaten står der med alle sine betingelser for de ekskluderede.

Selv om det kan bevises, at den grænseløse vækst fører til mangel, så kan samfundet lige nu ikke gøre noget ved det, fordi det ville krænke den grundlovssikrede ret til at maksimere nytteværdien af borgerens besiddelser. Kun de behov, som skal opfyldes via velfærdsstaten, kan i overensstemmelse med samfundets distinktioner mellem legitime og illegitime behov begrænses yderst effektivt, under henvisning til at de ikke er med til at befordre den grænseløse vækst i muligheder for flest muligt.

Det politiske system, bureaukraterne, administratorerne af overførselsindkomster identificerer problemer og klienter. Brugeren af velværdsydelserne identificerer sig med systemets projektioner, og ser systemet som vilkår. Hvad skal der til, for at individet igen kan blive selvforsørgende? Hvad skal der til, for at det kan modtage velfærdsydelser, overførselsindkomst? Det er klart. Individet skal være i stand til at se sin fremmedbeskrivelse, systemets behov for at se individet som en sag, et uheldigt tilfælde, som igen skal hjælpes på rette vej. Det er fuldstændigt nødvendigt, ellers mister borgeren for alvor sit eksistensgrundlag.

Det handler alt sammen om vilkår. Og disse vilkår lukker effektivt for den kommunikation, der skal til for at ændre den herskende orden, som er blevet sin egen største trussel.

De ekskluderede kan ikke offentligt formulere den kritik, som de ellers har masser af motivation og incitament til at formulere. Det har den herskende orden effektivt sørget for. Det tilhører det moderne samfunds sygdomsbillede, at samfundet er ude af stand til at se sin egen sygdom.

Alle som er ekskluderet i forhold til det galoperende marked og dets vanvittige overforbrug af menneskehedens mulighedsbetingelser, ja de er officielt dømt til at tilbede markedet og alle dets ugerninger, hvis ikke velfærdsstaten skal lade dem rådne op. Det er udtryk for det moderne samfunds absurde ret og magt.

Den sidste natur

Der findes sjovt nok stadig lidt natur tilbage i verden, som ikke er omfattet og reguleret af et eneste af denne verdens retssystemer. Noget af det befinder sig under nordpolens smeltende is. Der er også andre områder på jorden, som administreres uden om de lokale staters juridiske systemer via mere eller mindre retsløse former for tradition. Men disse områder er med rivende hast på vej bort fra sin ”retsløse” status. I Latinamerika er dele af junglen mere eller mindre juridisk beskyttet af hensyn til oprindelige folks traditionelle leveområder, og i Afrika er der også frodige landområder, som endnu ikke administreres af købestærke landmænd, men som netop også kun bruges mindre intensivt og i overensstemmelse med traditionelle former for subsistensøkonomi.

Men fordi den internationale kapital lider af desperat mangel på biobrændsel og andre afgrøder, som kan sælges til de købestærke forbrugere i USA, Europa, Japan, Indien, Mellemøsten og Kina, ja så overtages disse områder af international kapital, med de lokale regeringer som den ene part i de økonomiske transaktioner og helt hen over hovedet på de mennesker, som traditionelt har forvaltet områderne. Det hele er ekstremt destruktivt i forhold til menneskehedens fundamentale mulighedsbetingelser og især for dem, der har levet i områderne på traditionel vis. Men udviklingen tæller i det økonomiske system, som øget økonomisk vækst, det eneste den patetiske ordens ledere forstår.

I øjeblikket kæmper bl.a. Danmark, Rusland, Norge, Canada og USA om retten til undergrunden under Nordpolen med dens ressourcer. Disse ressourcer er nemlig ved at blive interessante på grund af den globale opvarmning. Det vil ikke vare ret mange år, før det er muligt at pumpe olie og naturgas op af den undergrund, som endnu ikke ejes af nogen. Sjovt nok, så er årsagen til, at det er ved at blive muligt at udnytte disse ressourcer, at man allerede har brændt størstedelen af de kendte oliereserver af, hvilket har medført den globale opvarmning, som gør at isen smelter, så man kan komme ned under den og hente mere brænde til bålet under den globale opvarmning.

I stedet for at tage udviklingen som bevis på, at man burde indstille sin aktivitet med at brænde fossilt brændsel af, ja så er det eneste virkelig effektive diplomatiske, politiske og juridiske initiativ, der er kommet ud af den katastrofale udvikling på Nordpolen, at de nævnte nationer kæmper om at få andel i muligheden for at sparke endnu mere til den katastrofale udvikling.

Ingen i verdenssamfundet har foreslået, at man måske skulle overveje at forsvare Nordpolens status som værende ingens[144], netop fordi det ville være til alles fordel. Uanset hvem af de lande, der nu får fordel af at kunne brænde den sidste olie af, så vil bivirkningerne ved netop de enkelte landes held være langt mere destruktive end den begrænsede nytteværdi i at brænde olien af. Den relativt lille økonomiske fordel markedets enkeltaktører får ved at lade nordpolens store kolde hjerte banke i sit maskinrum, er samlet set meget lille, i forhold til de ulemper som den globale opvarmning giver for alle andre.

FN mangler måske her for alvor at træde i karakter, dvs. at stille sig op og sige det højt, som de ekskluderede længe har vidst, nemlig at mange ressourcer ville tjene den sande almeninteresse bedre ved at forblive uden for markedets og den private ejendoms forvaltning. Men da FN er underlagt enkeltlandene, det økonomiske system og den herskende ordens rationalitet, ja så er det ren utopi.

Den herskende retsorden er bygget op om de positive love, som lovliggør det moderne samfunds funktionelle diskvalificering af sig selv. Retten er i dag frigjort i forhold til enhver form for overordnet evne til

[144] Forbilledet ligger der ellers, Nordpolen har jo sin modpol. Sydpolen er fredet af det internationale samfund.

at retfærdiggøre den forpligtende for det autonomt tænkende menneske. Den har mistet sin legitimitet i traditionel retsfilosofisk forstand.

Jurister, dommere og hele retsvæsenet er optaget af sin profession ud fra sine egne traditionelle systembekræftende og systeminterne bevæggrunde. Det forhindrer, at omverdenen eller klienterne effektivt tilskriver sig retten til at diskvalificere deres systembetingede praksis.

Man har for længst opgivet at legitimere retten, det system, hvis indre tvang man bøjer sig for i sin retspraksis. Spørgsmålet om rettens retfærdighed er et fjernt og uvedkommende fænomen, noget der tilhører omverdenen til det juridiske system. Det juridiske system er således overladt til sin egen systembetingede indre tvang og er en afgørende brik i det moderne samfunds iboende tvangshandlinger, dets performativt selvnegerende adfærd, lige som det politiske system adlyder sin egen indre tvang, det økonomiske sin, osv.

Det moderne samfund vil fortsætte med at orientere sig, som om der er retfærdighed til. Det er der ikke. Det afslører refleksionen over rettens retfærdighed.

Set i det rene funktionalistiske lys, så fungerer det ikke. Og hvis vi tager de juridiske brille på, forsøger at vurdere rettens retfærdighed, så er vi tilbage ved begyndelsen: ”Historisk set var der ingen ret, før den blev sat, og umiddelbart efter, at retten var sat, meldte mistanken sig om, at den ikke var retfærdig. Så selv om retten i praksis altid vil være ”dømt” til at hævde sin retfærdighed, så har tvivlen om rettens retfærdighed trofast fulgt den lige fra begyndelsen.”

Refleksionen kan begynde på ny og fortsætte ind til dens mulighedsbetingelser er væk.

Arbejdets opløsning

Fra problemet "arbejdsløs" til en dybere livsproblematik og om det at få fylde, sanselighed og mening ind i det horn af overflødighed, som livet er

Svaret på spørgsmålet, om hvad lønarbejdsinstitutionen er, afhænger af den semantiske ramme institutionen sættes ind i. Når den moderne verden fokuserer på arbejdsløsheden som det genopståede store problem, falder betragtningen i en semantisk ramme, hvor lønarbejdet er løsningen. Sådan behøver det ikke at være.

Arbejde er mere end lønarbejde. Menneskeligt skabende processer er igen langt mere end arbejde. Alle de kreative momenter i livet, som ligger bag opretholdelsen af det fra øjeblik til øjeblik, er med til at bære den sociale opmærksomhed, der indskriver lønarbejdet i rollen som det altafgørende for menneskehedens og planetens velbefindende. Det at lønarbejdet bliver fremstillet som det fundamentalt afgørende for det menneskelige liv er sandsynligvis lige så afgørende for det menneskelige liv, som det der faktisk skabes i lønarbejdsinstitutionens rammer. Sagt med andre ord; selve lønarbejdet og dets frugter er selvfølgelig væsentlige aspekter ved de moderne liv i sig selv, men det, at der fokuseres på lønarbejdet som den altafgørende faktor i den enkeltes og hele samfundets mening med og i sig selv, det er muligvis både mere afgørende for livet, men også afgørende for hvordan mulighederne og perspektiverne åbner sig for det moderne. Det "at der fokuseres" på netop lønarbejdet som det afgørende for det hele, er muligvis mere afgørende for det hele, end det der fokuseres på.

I forsøget på at komme kognitivt på højde med sig selv har "det mere" altid tenderet mod at bortforklare sig selv med "det mindre", dvs. med det tilfældige, som har antaget positionen som det væsentlige i en periodes selvbeskrivelse. Lønarbejdet er langt fra at være løsningen på de problemer, det moderne samfund skaber for sig selv. Det er også problemet, del af mange problemer.

Det at arbejde mod betaling er ikke noget nyt fænomen. Men lønarbejdets udbredelse tog først for alvor fart for ganske få hundrede år siden, og oparbejdelsen og bevarelsen af livets mangfoldighed er så langt fra kun et spørgsmål om at skaffe lønarbejde nok til alle, selv om det på mange måder ser sådan ud nu for det moderne samfund. Det har altså ikke altid set sådan ud.

Mange af de aktiviteter, der iværksættes af en arbejdsgiver med økonomisk udbytte for øje og som udføres af betalt arbejdskraft, er både overflødige og skadelige for arbejdere, miljø og samfund på måder, som slet ikke kan beskrives ud fra den økonomiske rationalitet, som ellers er det nærmeste det moderne samfund mener at komme et alment accepteret overordnet almengyldigt meningskriterium.

Økonomisk vinding figurerer helt unødvendigt som det øverste meningskriterium i det vækstfikserede moderne samfund, som om det var selve kriteriet for, hvad der danner mening at fremme, at søge; som om verden og dens muligheder blev større ved at pengenes nominelle værdier vokser i en uendelighed, eller ved at udviklingen styres så udpræget af bestræbelserne på at maksimere forbruget af de begrænsede ressourcer nu og her og den hastighed hvormed de begrænsede muligheder for produktion og forbrug realiseres.

Verden lader sig dele op i veldefinerede debit-kreditrelationer, hvor kreditor kender sin debitor og i diffuse debit-kreditrelationer, hvor kun pengenes omfang som krav på fremtidige goder og ydelser står klart, dvs. der, hvor dem med pengene, kreditorerne, kender deres pålydende tilgodehavender, nominelle kapital og kontantbeholdning, men hvor debitorerne er alle andre, nutidige kommende generationer, og hvor grundlaget for at indfri kravet på modydelser fra kreditorerne med stor sandsynlighed er blevet undermineret i forlængelse af de samlede bestræbelser på at oparbejde kredit i det hele taget og afdrage på gæld, dvs. indfri kreditorernes krav fra debitorernes side.

Verden bliver klart nok ikke med nødvendighed større eller rigere, ved at de nominelle tal for gælden/kapitalværdierne stiger. Der er her tale om den store selvindlysende illusion om, at der vil være dækning for de krav på modydelser i al evighed, som pengeværdierne er udtryk for, uanset hvor store de vokser sig. Som om ethvert oparbejdet indestående aktiv i form af kontanter og kreditorbeviser var nogen garanti for, at verden kunne honorere forventningerne hos pengenes ejermænd og kvinder.

Der er gået inflation i troen på økonomisk rigdom. Når troen bryder sammen, får vi økonomisk inflation. Det er bl.a. det man ser med den pågående globale økonomiske krise. I øjeblikket har verdens kreditorer krav på mange års globalt brutto produkt (GBP i modsætning til

det nationale brutto produkt NBP). Når kurserne på aktier verden over går hysterisk op og ned, er det fordi markedet har fået en fornemmelse af det fuldstændigt urealistiske i disse krav på fremtidige ydelser.

En maksimering af det lønnede arbejde, den økonomiske omsætning kan ej heller bruges som et mål for lykke og realisering af muligheder eller fremskridt i det hele taget. Når det alligevel opfattes sådan, så skyldes det den semantiske ramme, betydningerne omkring arbejdsløshedsproblematikken bæres i. Denne ramme danner billedet på det problematiske i arbejdsløsheden. Billedet ville ikke være foruden rammen. Lad os se på den.

Det at lønarbejdet er et socialt fænomen, der først og fremmest skal forstås ud fra de sociale strukturer og den semantik, der bærer institutionen med dens funktioner og ydelser, er måske ikke det første, der fokuseres på, når institutionen tematiseres i vort altid moderne samfund. Men at lønarbejdet kan være alt lige fra en absolut nødvendighed, overflødigheden selv til en aldeles destruktiv institution, det fremgår klart i kraft af de forskellige former for erfaring, det sociale også formår at lade lønarbejdet falde i og på mindst lige så velkvalificeret vis, som den snævert økonomisk vækstfikserede måde at anskue tingene på lader ane.

Lønarbejdsinstitutionen har lige så mange betydninger, som der er sammenhænge, den indtræder i og som der er kognitive systemdannelser til forskellige tider, som institutionen lader sig bære semantisk i. Forestillingen om at lønarbejdet kan forklares og anskues ud fra det ultimativt rigtige perspektiv en gang for alle, er kun én indfaldsvinkel. Lønarbejdet er heller ikke den institution, det moderne samfund lader sig udlede af og forklare entydigt ud fra en gang for alle[145]. Lønarbej-

[145] Der tænkes her på både liberalistiske og marxistiske forsøg på at deducere det sociale, samfundet, ud fra en forestilling om det økonomiske system i sin helhed eller specifikt ud fra lønarbejdet, eller arbejdet i sig selv. Min kritik af disse forklaringsmodeller gælder først og fremmest metoden, det erkendelsesteoretiske udgangspunkt, der manifesterer sig her, og som er typisk for den vestlige verdens traditionelle logik, hvor en forklaring må følge med nødvendighed af et entydigt udgangspunkt i en logisk orden, for at have gyldighed. Dette erkendelsesteoretiske ideal følger ikke med nødvendighed af noget udgangspunkt, det tåler ikke mødet med sig selv og er af samme grund dogmatisk i sit udgangspunkt. Min kritik af de traditionelle erkendelsesteoretiske idealer fremgår udførligt af bind et i min bog: ”Succes eller succes” fra 2008 (”Ses”.) De klassiske ideologier med deres samfundsforståelse gør det alt for let for sig selv med deres ”kontrafaktiske” logiske modeller, ved at bortforklare samfundets mange forskellige måder at kvalificere sandheden på, som ikke på nogen måde kan reduceres til et system, bygget op som en stor logisk orden, hvor alle værdier optræder entydigt i forhold til hinanden. Det moderne samfund har mange former for sideordnede beskrivelser og logiske værdier, som ikke kan oversættes til hverandre.

det er et socialt fænomen, som ikke kan forstås uden for de kognitive betingelser, som giver fænomenet sin sociale betydning.

Lønarbejdets formelle og uformelle sider

Som markedsmekanisme har lønarbejdsinstitutionen to sider; en arbejdsgiver og en arbejdstager. På begge sider findes der organisationer, nemlig fagforeninger på den ene og arbejdsgiverforeninger på den anden. Disse organisationer er i Danmark med til at lave et parralelt aftalesystem i forhold til landets øvrige love og de overnationale arbejdsmarkedsbestemmelser, som vedtages på EU-plan. De nationale og overnationale statslige institutioner og arbejdsmarkedets parter udformer lønarbejdsinstitutionens formelle rammer.

Konkret indstifter arbejdsrelationerne sig mellem arbejdsgivere og arbejdstagere under større eller mindre hensyntagen til de formelle rammer, som intet menneske kan overskue i sin helhed. Konkret involverer menneskets tilknytning til arbejdslivet da også et hav af sider ved livet, som aldrig vil kunne reguleres af et formelt regelsæt, lige som de reelle forbindelser mellem arbejdsgivere og arbejdstagere i mangt og meget beviser, hvordan mennesket er i stand til at springe op og falde ned på formaliteterne uden at tage skade af det.

Livet i biologisk forstand omfatter bl.a. det stofskifte, der knytter sig til arbejdssituationen, og sociologen kunne tematisere den uformaliserede konsensus og praksis, der gælder konkret mellem de virkelige individer på arbejdsmarkedet om udveksling af tjenesteydelser og varer indbyrdes og med andre uden for institutionen.

Realiteten i biologisk og sociologisk forstand vil aldrig kunne registreres formelt, hverken skatteteknisk eller i arbejdsmarkedsjuridisk forstand, altså hverken som del af den store hvide økonomi eller som lovreguleret arbejdsmæssig adfærd. Det konkrete menneske, der indgår i lønarbejdsinstitutionen, går aldrig rent op i formaliteterne. Fordelene og ulemperne ved at deltage i lønarbejdet går for den enkelte og andre af samfundets formationer langt ud over det lovformelige og kontraktmæssige.

Spørgsmål om personlig identitet og social status knytter sig til lønarbejdet på et utal af måder lige som den rationalitet og tænkemåde, der indprentes i den menneskelige måde at erfare og sanse på, i høj grad

er præget af opdragelsen til lønarbejde. Uden lønarbejdet eller opdragelsen til det ville det moderne samfunds sanselighed ikke være sig selv.

Som ethvert andet socialt fænomen kan lønarbejdet beskrives fra kaskader af forskellige sociale vinkler. Alle bidrager de til den sociale kompleksitet med deres respektive forenklende beskrivelser. Så længe den kognitive praksis er del af det sociale, vil den være med til at komplicere det sociale med sine respektive bidrag af kognitive forenklinger af det sociale. De differentierende og forenklende betegnelser af det sociale, som falder i den sociale kognitive praksis, er alle med til at formere og komplicere genstanden for beskrivelse. Selvbeskrivelsen tilhører det sociale og bidrager til det sociales egen kompleksitet.

Fragmenter af distinktioner og identifikationer (sort/hvid-formel/uformel-legal/illegal-legitim/illegitim-nødvendig/overflødig-konstruktiv/destruktiv-del/helhed)

Frynsegoder og sort arbejde er velkendte udtryk. De kan bruges til at indikere nogle af de sider af tilværelsen, der lever ved lønarbejdsinstitutionen, uden at være omfattet af formaliteter eller love. Definitionerne af det sorte arbejde går lige fra det at trække vejret til det ulovligt at udveksle ydelser og varer mod betaling uden om skattevæsenet.

Både den i lovlig forstand irrelevante og den i lovens forstand ulovlige sorte økonomi findes omkring virksomhederne, hvor de ansatte og arbejdsgiveren har mulighed for at bruge sine kompetencer og virksomhedens faciliteter til at opnå sort privatøkonomisk vinding, både i arbejdstiden, men også uden for arbejdstiden.

Den sorte økonomi er udbredt over alt i det moderne samfund, lige som den før pengeøkonomiens tilsynekomst var den eneste form for økonomi, der fandtes.

Naturen med dens stofskifte, menneskene, hvis tilværelse endnu ikke er gennemdetermineret af formaliteter, henter endnu langt det meste fra den sfære, der kan kaldes den sorte økonomi. Den sorte økonomi omfatter på den måde naturlovene, de uciviliserede sider ved menne-

sket selv, det sociale og dets omverden, som alt sammen på sine egne niveauer danner forskellige former for nødvendighed. Hvis den hvide økonomi skulle indplaceres i forhold til den sorte, så ville den ikke være andet end en del af det hele, delen i helheden.

Mange former for nødvendighed tilhører den umælende natur, som vi kun kan forsøge på at nærme os med vore absolut begrænsede kognitive kapacitet af social og individuel karakter. Og vigtigt er det, at vor altid konkret absolut begrænsede kognitive kapacitet forpligter os på de snævre udgaver af forståelsen for problemer og deres løsninger, vi ser for os. Vi har ikke andre end vore egne begrænsede evner. Så selv om de sociale strukturer og grupperinger kan beskrives som fuldstændigt tilfældige fænomener i evolutionsteoretisk forstand, så er de bestemmende for, hvordan et problem defineres på det givne stadie, som vi befinder os på. Vor selverkendelse afhænger nemlig i høj grad af, "hvordan" vi indskriver os i forhold til disse grupperinger.

Kunsten er altså, at se begrænsningerne i de kognitive betingelser, vi hænger på. Det bliver ikke bedre af, at menneskeheden er henvist til de selv samme evner, når den skal forstå sine kognitive begrænsninger.

Arbejdsgiverne, arbejdstagerne, økonomerne, markedsfundamentalisterne, den sicilianske mafia, EU-kommissionen, Kinas kommunistiske politbureau, bureaukraterne i de offentlige og overnationale institutioner, de kommercielle medier, de arbejdsløse, politikerne og deres kommercielle spindoktorer, den første sorte mand i Det hvide hus, Barak Obama, har alle vidt forskellige interesser i og perspektiver på lønarbejdsinstitutionen, og ser vidt forskelligt på arbejdsløsheden, alt efter hvilken funktion og rolle de udfylder i samfundet, og alt efter hvilke krav og forventninger de møder fra det omgivende samfund. Men det er forbandet sjældent, at man møder nogen som helst form for ydmyghed eller indrømmelse af, hvor begrænset gyldigheden er, i de snævre perspektiver, som bliver lagt på arbejdsløsheden. Det er uhyggeligt sjældent, at vi oplever, at der for alvor sættes spørgsmålstegn ved lønarbejdets overordnede mening og funktion. Det er så også derfor, at lønarbejdet kan figurere så relativt uimodsagt som et af de aspekter ved vækstøkonomien, der i så mange sammenhænge er blevet ophøjet til selve meningen med den moderne tilværelse. Vi er tilbage ved ideologien og dens funktion i forhold til realitetens konfliktstof, konfliktens realitet.

Ureflekteret og i en grad, der er på højde med en hvilken som helst af verdenshistoriens store religiøse forklaringer på tilværelsen, fungerer lønarbejdet og den økonomiske vækst i smuk forening som den moderne tids største fortælling om sig selv, som billedet på sin egen mening og formålsmæssighed. Vækstfilosofien og præstationsprincippet[146] fungerer som vor tids religionserstatning, vor tids store fortælling om sig selv, som kernen i alt hvad man ser for sig som udvikling i det moderne samfund.

Den store fortælling flyder som den uanfægtede illusion oven på de perspektiver, som lønarbejdet falder i. Der ligger et vanvittigt tungt "som om" i den mosaik, de løsrevede betydninger dækker sig ind under. Men "forestillingen om" en transitiv orden, dvs. om lønarbejdet og maksimeringen af produktionen og forbruget som det højeste mål for mening, ud fra hvilket løsningen på alle andre problemer skal forstås, dækker over de kaskader af inkommensurable erfaringer, der på ingen måde går rent op i "én stor fortælling"[147]. Vi er tilbage ved distinktionen mellem realistiske og urealistiske realitetsprincipper, mellem det moderne og modernismen, mellem det der tillader det inkommensurable moderne, det funktionsdifferentierede modsat modernismen med dens fornuftstyranni, ideologi og voldtægt af de forskelle systemers formålsmæssigheder med ophøjelsen af dem til den absolutte målestok for alt andet.

Det er et træk ved modernismen at opfatte de succeskriterier, der kun gælder og giver mening snævert inden for forskellige afgrænsede funktionsområder, "som om" de henter deres mening i deres bidrag til en overordnet social velstand, "som om" de gik rent op i og bidrog entydigt til den sande almeninteresse. Således beskrives den succesrate, delfunktionerne har med at nå sine egne partikulære delmål, "som om" mosaikken af bestræbsomheder samlet gik op i en slags overordnet formålsmæssighed, menneskehedens samlede succes. Men udviklingen trækker ikke på det samme hammel. Den er præget af kaskader af disparate[148] bevægelser. Samlet set kan det meget vel være, at det,

[146] Herbert Marcuse har på relativ kompetent vis brugt visdommen fra Frankfurterskolen ved at beskrive den vestlige kultur som styret af præstationsprincippet. Jeg mener godt, man kan bruge hans kritik uden at tilslutte sig den filosofi og ontologi, som han bygger den på, på samme måde som man kan lære af Adorno og Horkheimer, der bygger på de samme kilder i filosofihistorien.
[147] Se "Ses".
[148] "Disparat" kunne let forveksles med "desperat", "som om" der var tale om en stavefejl. Vi kunne i den anledning bare lave vor egen definition af ordet. Disparat betyder panikagtig spredt og usammenhængende. I øvrigt, og det kan der argumenteres for, så er det kun de døde begreber, der

der i øjeblikket figurerer som det overordnede mål for udvikling, den økonomiske vækst, i fremtiden vil komme til at fremstå som fortidens store fejlfortolkning af sig selv, som det mål, der først og fremmest kom til objektivt at stå for den hastighed, hvormed samtiden havde held med at smadre mulighedsbetingelserne for dem, der skulle komme efter.

Arbejdsløsheden er meget langt fra at være det samme problem for alle, lige som lønarbejdet langt fra kun kan ses som et konstruktivt bidrag til menneskehedens samlede succes. Arbejdsløshedsproblemets løsning i form af den fulde beskæftigelse bidrager næppe på nogen ensidig måde til den sande almeninteresse, uanset hvordan en sådan interesse måtte se ud.

Arbejdsløsheden kan illustrere, at vækstidealerne, som de knytter sig til delfunktionerne og de forskellige segmenter i det moderne samfund, ikke ensidigt kan tages som mål for menneskehedens overordnede succes her på jorden.

Hvis det skal vises, så må det sandsynliggøres, hvordan arbejdsløsheden kan erfares vidt forskelligt inden for forskellige grupper og segmenter i samfundet. Og der må skelnes mellem de mere ideologiske og religiøse aspekter af beskrivelserne, der centrerer sig om billedet på den overordnede hensigtsmæssighed i evig vækst, og de funktionsbestemte og rollebestemte erfaringer af fænomenet, som idealiseringen af lønarbejdet dækker over.

Arbejdsgiverne

Køen af arbejdsløse er en økonomisk gave for arbejdsgiverne. Udbuddet af arbejdskraft kan isoleret set ikke blive for stort for arbejdsgiverne, for jo større udbud, der af arbejdskraft, des billigere vil arbejdskraften blive i overensstemmelse med loven om markedets fri prisdannelse.

Markedsfundamentalistiske økonomer

De mere markedsfundamentalistiske økonomer er med på denne logik. De tilbyder sig på markedet med deres budskab om, at den øko-

---

går rent op i den rene leksikalske definition. Betydningerne leves i en semantisk ramme, som er indfældet i tidsligheden. Det har man kunne sige og formulere forpligtende siden "Sein und Zeit" udkom i 1927.

nomiske vækst skal ses som samfundets samlede kage, der ikke kan blive stor nok. Markedsfundamentalisterne ser og legitimerer de forfordeltes mangler med den forklaring, at der er tale om noget, der kan afhjælpes med en vækst, der er funderet i selv samme skæve fordelinger af de begrænsede ressourcer, altså i en skævhed som er forudsætningen for den kapitaltunge produktion. Den økonomiske vækst har patent på at afhjælpe enhver mangel i markedsfundamentalistisk forstand. Omfordelingen vil stå i vejen for væksten, og dermed føre til en samlet mindre velstand. Lige som den i pengeøkonomisk forstand sorte økonomi ikke er befordrende for samfundets udvikling.

Arbejdskraften skal her ses og vurderes i sin nyttighed i relation til den pengeøkonomiske vækst. Dvs. den skal ikke lægge beslag på flere ressourcer end højst nødvendigt for at bidrage maksimalt til væksten. Prisdannelsen har her patent på det at angive værdi, i det alle de økonomiske eksternaliteter reduceres til et spørgsmål om at have råd til at tage sig af dem. Af en eller anden grund, er den efterspørgsel, der kommer af lønudbetalinger mindre legitim, end den efterspørgsel der kommer af kapitalafkast. Det kan være svært at forklare denne holdning som andet end ideologi, snævert hængt op på den ene side af distinktionen mellem arbejdsgivere og arbejdstagere. Og hvis det moderne samfund faktisk har svært ved at genkende forklaringen, ideologien i den, så skyldes det, at de kommercielle medier i høj grad behersker italesættelsen af realiteten inden for den overordnede økonomifikserede ideologi, der flot og elegant dækker sig ind under skin af objektivitet og neutralitet, under henvisning til den analytiske metodik. Det performativt selvbekræftende i fremstillingerne manifesterer sig ved at fortrænge opmærksomheden fra det performative i selv samme proces med de evindelige gentagelser omkring markedet, realitetsprincippet bag italesættelsen.

Et faktum som det, at store dele af jordens befolkning ingen eller kun meget begrænset adkomst har til pengeøkonomien, og dermed slet ikke kan være med til at sætte prisen på noget som helst, det undgår markedsfundamentalisternes opmærksomhed. Lige som en lang række absurditeter ikke beskrives eller inddrages i denne yderst primitive form for økonomisk filosofi. F.eks. det at den øgede økonomiske aktivitet medfører sygdomme og behov, der uden økonomien ikke ville have været der. Sygdomme, forureningsbekæmpelse og miljøproblemer tæller positivt i deres pengeøkonomiske opgørelser over udviklingen, de indgår positivt i BNP´et, også selv om den økonomiske ak-

tivitet og bestræbelse på at afhjælpe problemerne dækker over en øget elendighed.

Hvis der er mere arbejdskraft, end der er købere til på markedet, så er det i markedsmæssig forstand logisk og hensigtsmæssigt, at den dør af sult, for markedet er det overordnede mål for værdi. Hvad der ikke kan sættes pris på, det har ingen værdi. Den, der ikke kan gøre sig nyttig på markedet, er i markedsfundamentalistisk forstand værdiløs og ligegyldig.

Kapitalværdierne, dvs. alt hvad der kan registreres af prisen på sig, er det eneste af værdi i pengeøkonomisk fundamentalistisk forstand. At arbejderen og den arbejdsløse, den store sorte økonomi, naturen og det sociale, med alle forudsætningerne for det økonomiske system, at alle disse sider af tilværelsen falder helt uden for, hvad der kan forstås i økonomisk forstand, det undgår behændigt markedsfundamentalisternes opmærksomhed. Og alligevel anser de den økonomiske vækst for at være forudsætningen for løsningen på alle de "ikke økonomiske problemer", som de ikke forstår. De forstår med andre ord ikke, hvor snæver gyldighed og mangel på samme, der er tale om i det de forstår. Det må man se i kraft af andre former for kognitiv performance.

Lønmodtageren

For de aktuelt lønmodtagende er de arbejdsløse også et problem i økonomisk forstand og af konkurrencemæssige grunde. De arbejdsløse er løntrykkere og en økonomisk belastning for lønarbejderne, der betaler til dem via det offentlige, finansierer de arbejdsløses underhold over skatten på lønindkomst. Men da de fleste lønmodtagere er potentielt arbejdsløse, så er der også en hvis solidaritet imellem arbejdsløse og lønmodtagere, dog mere i krisetider end i tider med fuld beskæftigelse.

Moralske økonomer

For de keynesianske økonomer er arbejdsløsheden en udfordring af moralske grunde. Man kan kalde dem markedsfundamentalister plus moralsk hensyntagen til arbejdsløsheden, de arbejdsløse. Modsat markedsfundamentalisterne fokuserer de også på arbejdskraften som en ressource, dvs. de taler om markedets svigt, der hvor det ikke formår at lade dette potentiale, arbejdskraften, komme til udtryk i øget produktion. Arbejdskraften er således en værdi i sig selv, som marke-

det kan måle sin effektivitet i forhold til, hvor fundamentalisterne ikke ser arbejdskraften som mål for noget som helst, men derimod markedet som den målestok, der giver arbejdskraften sin værdi.

EU-kommissionen

For EU-kommissionen er arbejdsløsheden både en løsning og et problem. Den europæiske union er i store træk en form for institutionaliseret monetarisme, dvs. man forfølger en økonomisk filosofi, der er sammensat af aspekter af markedsfundamentalismen plus en smule keynesianisme. Dvs. der er tale om en lettere udgave af markedsfundamentalismen. Kommissionen går ind for arbejdsløshed i et vist omfang, der hvor man taler om strukturbetinget arbejdsløshed og om det, at arbejdsløsheden ikke bør komme under et bestemt niveau, men at den heller ikke må komme for højt op, fordi det giver for meget social uro, sådan som man har udsigt til nu, hvor arbejdsløsheden er historisk høj i bl.a. Spanien og i andre især sydeuropæiske lande.

Lige før det gik op for kommissionen, at den vestlige verden stod umiddelbart overfor den største økonomiske krise siden 1920´erne og 1930´erne, besluttede man sig i sommeren 2008 for på EU-plan at hæve den generelle arbejdsuge til 48 timer med mulighed for de enkelte lande for at sætte den op til 60 timer på nationalt plan. Vedtagelsen gik igennem ministerrådet med et flertal af medlemsstaternes regeringers opbakning, men blev blokeret i parlamentet i december måned samme år, da finanskrisen var blevet en realitet.

Kommissionen havde formuleret forslaget med det formål at øge udbuddet af arbejdskraft, minimere prisen på arbejde/lønnen til lønmodtageren for på den måde at styrke kapitalens værdi på EU-plan, helt på linie med den danske regerings politik.

Men nu er arbejdsløsheden trods alt blevet så stor, at den arbejdsløshed, der ville følge af en endnu længere arbejdsuge, ville risikere at føre til alt for stor social uro, hvilket kunne true med at sprænge den overnationale europæiske statsdannelse som er EU-kommissionens førsteprioritet. Det hele kompliceres altså af, at man befinder sig midt under opbyggelsen af historiens største overnationale stat.

Uden krisen og med en fuldgyldig og irreversibel overnational statsdannelse ville den institutionaliserede monetarisme været gået meget

vidt med hensyn til at fremme arbejdsløsheden og udbuddet af arbejdskraft til fordel for arbejdsgivere og kapital på bekostning af natur og mennesker, helt i overensstemmelse med den almindelige markedsfundamentalistiske filosofi.

I skrivende stund ved man ikke, om den økonomiske krise og de skævheder, som den uhæmmede konkurrence har skabt regioner og nationer imellem inden for unionen, vil resultere i unionens sammenbrud. Temaet er blevet aktuelt, men er stort set stadig et tabu i den kommercielt italesatte orden, hvor man har nok i at rose sig selv for sit mod til at kæmpe for unionen, på trods af alle de problemer den har skabt for især det store flertal af borgere i unionen, som ikke lige netop tilhører de økonomisk højestflyvende[149].

Bureaukrater og andre der lever af arbejdsløsheden

For så vidt arbejdsløsheden er et problem, der kræver administration og andre former for indsats, har man at gøre med det paradoks, at arbejdsløshed betyder arbejde for bureaukraterne og de grupper, der lever af at forvalte og bekæmpe arbejdsløsheden. Det er her, man lever med og på det paradoks, der handler om, at så længe meningen med tilværelsen er fast arbejde, da vil der være arbejde, for i tilfælde af arbejdsløshed giver det da mening at arbejde på at afskaffe arbejdsløsheden.

Bureaukraterne, administratorer af arbejdsløsheden og andre, der lever af at bekæmpe arbejdsløsheden, ser arbejdsløsheden som en indtægtskilde, dvs. som et påskud for at modtage løn.

Der, hvor man ville indrømme, at arbejdet ikke altid er nødvendigt – der hvor meningen med livet ikke er at arbejde og der hvor lønarbejdet måske lige frem er destruktivt – der ville disse bureaukrater og administratorer kunne ses og beskrives i al deres overflødighed som det de er, reelt arbejdsløse, pseudoproduktive og på mange måde kontraproduktive.

[149] Se min bog "Europa, det store dyr i åbenbaringen", udkommet samtidigt med nærværende bog på samme forlag.

De arbejdsløse/lønarbejdsfrie
For de arbejdsløse er arbejdsløsheden et problem af økonomisk og social karakter, men også en gave for de af de arbejdsløse, som er bevidst arbejdssky, og som kan fungere økonomisk og socialt uden lønarbejde. Det gælder mange kapitalister og det gælder for nogle af de mange, som allerede er på overførselsindkomst, at de ikke længere ser meningen i tilværelsen i det at gøre sig nyttig på arbejdsmarkedet.

De eneste, som nyder en hvis anseelse i det moderne samfund, af denne gruppe arbejdsløse altså arbejdsfrie, det er dem, der ejer, hvad der skal til for at kunne leve et godt liv i ledighed, og dem der respekteres for at have aftjent sin værnepligt på markedet.

Kapitalisterne bliver betragtet som produktive, selv om de ikke nødvendigvis er det. Alle er ude efter deres kapital, alle ønsker at overtage deres krav på modydelser, deres kredit, uanset hvor ubegrundede de er, dvs. alle er interesseret i at indtræde i denne kreditorrolle i forhold til sin sociale omverden.

Det er ikke alle af dem, der er i besiddelse af den kompetence, der skal til for at kunne forvalte sin ejendom profitabelt. Det overlader de så til andre, direktioner i aktieselskaber, pengeinstitutter, investeringsselskaber, mediekoncerner, politiske grupperinger, loger, frimurerloger og andre former for kapitalinteresseforeninger.

Disse forvaltere af kapitalværdier, det være sig lige fra de mindste håndværkere til den højest betalte direktør for det mest abstrakte pyramideinvesteringsselskab, arbejder alle ud fra en grundlæggende rationalitet, der handler om optimal allokering af penge og allerede erhvervede aktiver. Det er inden for denne form for middel/målanalyser, årsager/virkningsanalyser, at man skal se den såkaldt selvstændige rationalitets virke, dens tidslighed med fremtidskalkuleringer og efterrationaliseringer. Det er inden for den ramme, at man forstår hvorfor rationaliteten så moderne kan forklares ud fra ”den rettidige omhu i bagklogskabens ulideligt klare lys”.

Der findes andre motiver, end den rendyrkede afkastsoptimering i forbindelse med kapitalforvaltningen og privates erhvervsaktivitet, lige som hele det moderne samfund og dets omverden kan anskues på et utal af parallelle måder. Disse motiver er bare ikke med til at kon-

stituere den profitorienterede økonomiske rationalitet, men kunne være udgangspunkt for et alternativ til den.

Det moderne menneske identificerer sig i stor stil med sin indkomst og sin ejendom. Der er prestige i høj løn, stor indtægt og mange besiddelser. Det er med til at opbygge den enkeltes forestilling om sig selv og det billede vedkommende kan vise af sig selv ud ad til om sig selv, som den der bidrager eller har bidraget til det fælles bedste. Distinktionen mellem høj og lav indtægt er ligesom etableret, den er den mest udbredte og lettest tilgængelige forskel, det enkelte menneske kan spejle sig selv på baggrund af i social forstand.

De ca. 865 000 af aldersgruppen mellem 18 og 66, der gennemsnitligt lever på offentlige overførselsindkomster over et år i Danmark[150], har ikke aktuel værdi på den målestok, der altså pr. definition er ophøjet til det gennemgående mål for selvværd i det moderne samfund.

De er frivilligt og ufrivilligt en del af det modernes selvbeskrivelse. Uden at kunne gøre ret meget fra eller til fremstår disse overflødige mennesker som nassere uden evne til at bidrage økonomisk til det fælles bedste. De lever på tålt ophold på samfundets nåde.

I virkeligheden er de en nødvendig del af samfundets selvbeskrivelse, om ikke andet så fordi der skal være nogen på begge sider af distinktionen mellem tabere og vindere. Der er nødt til at være en modsætning til de succesriges succes, for at de succesrige kan forstå deres situation som udtryk for succes. Fuldstændigt på samme måde var

[150] Det gennemsnitlige antal helårsmodtagere af indkomsterstattende ydelser for året 2005 er beregnet til 1,6 mio, hvoraf ca. 860 000 befinder sig i den arbejdsdygtige alder fra 18 til 66. Det er, på trods af de langt mere omtalte arbejdsløshedstal, udtryk for den reelle arbejdsløshed i Danmark. Tallet har ligget nogen lunde stabilt gennem mere end 20 år (plus minus et par hundrede tusinde), imens antallet på dagpenge og bistandshjælp, dvs. det mere officielle arbejdsløshedstal, svinger meget mere, alt efter hvordan man vælger at anbringe de arbejdsløse statistisk.
http://www.dst.dk/pukora/epub/Nyt/2006/NR325.pdf
(man bliver let forledt til at tro, at de 1,6 million befinder sig i den arbejdsdygtige alder, når man ser på siden, som trods alt er noget af det mere overskuelige og overbliksdannende, man finder på Danmarks Statistik, således er jeg selv blevet snydt af siden, lige som der findes masser af manipulerede fremstillinger af "den reelle arbejdsløshed" på nettet. Eksempelvis er det almindeligt at se Ceposmedlemmer fremstille antallet på overførsler på 1,9 million. Det sker helt uden at forklare hvordan denne socialdarwinistiske ideologifabrik kommer frem til tallet. Cepos er som mig ikke interesseret i at tale tallet mindre end det er, men jeg finder det en smule pinligt, at jeg også i en længere periode har orienteret mig, som om jeg havde ret i, at det lå på gennemsnitlig ca.1,6 million hele året inden for den arbejdsdygtige befolkning. Tal er noget af det mest taknemmelige, når man vil manipulere. Et tal uden præmisser er ubrugeligt, et tal med mange rigtige præmisser kan være ekstremt forkert og det rigtige tal med hensyn til alle faktorer indregnet en utopi.

selve herren, skaberen af denne jord, nødt til at skabe verden, for at have noget at herske over og spejle sin storhed i. Hvis ikke vinderne havde taberne at henvise til, havde de ikke den modsætning til sig selv, der skal til for at kunne beskrive sig selv som vinder.

Som en tidligere socialminister af borgerlig observans har beskrevet så ufrivilligt ærligt, så er taberne nødt til at have det af helvede til, for ellers ved ingen jo, hvad det drejer sig om her i det moderne Danmark. Hvad hun[151] mente, var at vi var nødt til at opleve og se, hvordan det for nogle kunne være et problem at holde skinnet på næsen, for ellers var kampen for overlevelse jo afblæst, og det kan man jo ikke have, for det var selve meningen med tilværelsen i den daværende socialministers fattige forstand, eller selve dynamikken i et dynamisk vækstsamfund.

Selvforståelsen og den identitet, der ligger i at være arbejdsløs i det moderne samfund, er måske det største problem for den arbejdsløse, men der er også nogle økonomiske ulemper i at være det.

Samfundet er opsat på, at gøre det meget lidt attraktivt i økonomisk forstand at være arbejdsløs.

Det, at det i større stil kunne komme til at fremstå attraktivt og måske lige frem konstruktivt at være (løn)arbejdsfri, det ville anfægte det præstationsfikserede og vækstmaniske samfunds værdibegreber. Derfor er de arbejdsfries direkte tildeling af samfundets overflod begrænset[152], lige som der heller ikke åbnes for mulighederne for en mere fleksibel arbejdstid af arbejdsmarkedets parter. Hverken arbejdsgiverorganisationer eller arbejdstagerorganisationer er åbne for en fleksibel eller nedsat arbejdstid. Det kunne ellers være med til at opløse arbejdsløsheden, hvis dem der ikke har brug for så meget, lod de arbejdsivrige arbejde noget mere. Men nej, det anfægter alt hvad man tror på..

Lønarbejdet er desuden en væsentlig forudsætning for at opnå frynsegoder og mulighederne for sort indkomst. Også her er de arbejdsfrie de mindst privilegerede. Der findes ikke officielle og pålidelige tal for

[151] Inger Støjberg er moderne liberalist, noget der nærmer sig ”skabssocialdarwinist”!

[152] Det er da også et rimeligt krav, at man må yde for at nyde, og at betragte store dele af den reelle produktion som en sur pligt alle, som kan, bør yde sit til. Det er slet ikke det, der er pointen i dette lille essay. Pointen er, at de mange ikke engang har mulighed for at yde, hvad de nyder, og at pligten hænger som en meningsløs løftet pegefinger over hovedet.

den ulovlige sorte økonomi, men den er langt større end de kommercielle medier og de professionelle meningsdannere nogen sinde har villet have frem. Alt i alt ville det kunne dokumenteres, at de arbejdsløse er relativt hårdere ramt i økonomisk forstand, end det generelt fremgår af realitetens italesættelse, den italesatte realitet. Men det kræver ressourcer at dokumentere det på en måde, som kan indgå forpligtende i den sociale selvbeskrivelse.

Politikerne

For politikerne er arbejdsløsheden et komplekst problem, men også en sovepude.

Politikerne burde orientere sig omkring hele samfundets komplekse fokusering på lønarbejdsinstitutionen og arbejdsløsheden. Men deres opmærksomhed er centreret om markedsfundamentalismens plus lidt keynesiansk moral, som alt sammen kan dækkes ind under illusionen om det overordnede mål for udvikling, nemlig den økonomiske vækst, markedets produktion af varer og ydelser samt forbruget af dem.

Det politiske system er reelt og ideologisk styret af dualiteten i lønarbejdsinstitutionen med dens to sider, dvs. arbejdstagersiden og arbejdsgiversiden. Hele det politiske system er gennemsyret af "vækstreligionen", hvorfor det er ude af stand til at distancere sig fra de destruktive sider ved jagten på økonomisk vækst og fuld beskæftigelse. Man sover derfor trygt på forestillingen om at fuldtidsbeskæftigelse til alle, dvs. lønarbejde til alle er løsningen på alle problemer.

Opblødningen af den ensidige forestilling om succes og problemstillinger

Med denne lille række af perspektiver på lønarbejdet kan man se, at den overordnede rationalitet mangler i relation til lønarbejdet. Det moderne samfund har ikke én overordnet fornuft, men menneskeheden og det sociale, som lever ved den altomfattende globaliserede kommunikation, er dog i stand til at orientere sig ud fra en distinktion mellem det sociale og dets omverden, med alle dens forudsætninger for menneskets tilværelse.

Hvis man skulle tale om en mere sand overordnet social rationalitet, så måtte den handle om netop det sociale og dets mulighedsbetingelser, der ligger både i det sociale selv og dets omverden af mere eller mindre naturlige livsbetingelser. Den overordnede sociale rationalitet skulle således handle om det sociales evne til at tage vare på sig selv og sine egne forudsætninger. Som det er nu, har den snævert økonomiske vækst overtaget positionen som målet for den overordnede mening. Dvs. den formålsmæssighed, der udmærker økonomien som en delrationalitet blandt andre, har fået held med at sætte billedet på den overordnede rationalitet og formålsmæssighed.

Der er andre delrationaliteter, der forsøger at gøre økonomien rangen stridig. Det er så her, man må spørge, om nogle af de delrationaliteter, der udmærker det moderne samfund, om de går rent op i en overordnet rationalitet. Svaret er negativt, netop fordi ethvert forsøg på at definere det sociales overordnede rationalitet ville falde som et forsøg blandt andre i det sociale. Den overordnede refleksion (som konkret selv kun er en refleksion af det sociale i det sociale) over delrationaliteternes betydning sandsynliggør, at de selvstændige problemstillinger truer med at give menneskeheden nogle problemer, der slet ikke kan forstås alene i kraft af de løsrevede økonomiske, juridiske, politiske, organisatorisk rationaliteter, som hver for sig har tilbøjelighed til at gøre krav på det hele, der hvor de bliver ophøjet til ideologi, kosmologi.

Men en nøgle til forståelsen af den påtrængende sociale paradoksi ligger i fokuseringen på den rigiditet og ensidighed, hvormed den økonomiske vækst er blevet ophøjet til selve målet for udvikling og mening. For det ser ud til, at den hastighed, hvormed mennesket truer med at smadre mange af sine egne mulighedsbetingelser, er koblet nøje op på netop den hastighed, som den økonomiske vækst har. Og nøglen til opløsningen af den problematik ligger således i opløsningen af ensidigheden i dyrkelsen af de økonomiske vækstidealer, herunder præstationsprincippet og idealet om fuld beskæftigelse.

Arbejdsløshedsproblematikken er central i forhold til dette paradoks. Opblødningen i rigiditeten i den truende adfærd kan tage udgangspunkt i en opløsning af problematikken omkring beskæftigelsessituationen. Frem for at dyrke de alt for rigide og på mange måder destruktive præstationsidealer, så kan man gå over til at minimere det destruktive, begrænse produktionen til det nødvendige og det konstruk-

tive og ikke mindst reservere de borgerlige rettigheder og friheder til de uskadelige, selvbærende, unødvendige og ligefrem overflødige sider af tilværelsen, altså reservere friheden til overskuddet, hornet af overflødige mennesker i frihed fra arbejde og fremmed formålsmæssighed. Potentialet er langt større end man er klar over, hvilket indikeres indirekte af mængden af ressourcer, der bruges på at opdrage barnet til at fortrænge evnen til at leve med evnen til at gøre sig nyttig på et arbejdsmarked, der er blevet krumtappen i det moderne samfunds potentielle selvdestruktion.

Nøglen til løsningen på de overordnede problemer, der skyldes væksten i omfanget af menneskets indflydelse på sine naturlige og unaturlige mulighedsbetingelser, ligger altså i en delvis opløsning af arbejdsløshedsproblemet, frem for udelukkende at satse på væksten og beskæftigelsen i et mere eller mindre paradoksalt og mislykket projekt, der sigter på at få råd til at løse de problemer, som netop skyldes jagten på den økonomiske vækst. Tingene bider sig selv i halen. Dyret åbenbarer sig for sig selv, men alligevel ikke rigtigt.

Arbejdsløsheden er altså et problem der delvis kan opløses. Levetiden kan fremmes, arbejdet minimeres og fordeles som løsning på de problemer, vækstmanien skaber.

Det er dybt paradoksalt, at menneskeheden tilsyneladende truer med at smadre det for sig selv som følge af et mislykket forsøg på at overleve i økonomisk forstand. Det er denne paradoksi, vor tids største tabu, som en ændret arbejdsetik kan være med til at opløse. Det har den herskende orden en dybt funderet fornemmelse for, hvorfor løsningen, de bevidst arbejdsskys glade budskab fører en tilværelse som dæmoniseret og tabuiseret i den herskende ordens italesatte realitet.

Miljøproblemer, menneskets mere oprindelige og naturlige men nu svigtende forplantningsevne, naturens forarmelse, klimaproblemerne og de økonomiske og sociale konsekvenser af vor egen utilsigtede indflydelse på vore livsbetingelser, manifesterer sig i øjeblikket i et tempo og et omfang, der ikke kan undgå at hive illusionen om den evige økonomiske vækst velsignelser bort for øjnene af os, om det så skal ske med døden, som resultatet af den idiotiske jagt på de selvnegerende kriterier for succes. Uanset hvor mange penge det tilsyneladende kan betale sig for den herskende orden at kaste efter de foretrukne fremtidsprofeter, Henrik Svensmark og Bjørn Lomborg, ja så

er der en verden af realiteter og mulighedsbetingelser, som hverken kan tales bort eller erstattes med bekvemt snik snak, talmagi eller anden form for økonomisk hokus pokus.

Det overflødige og destruktive lønarbejde må defineres, afgrænses og elimineres, fuldstændigt lige som det onde er sat i verden for at blive udryddet af de gode. Beskrivelsen af relationen mellem det skadelige og konstruktive i arbejdesprocesserne kan ikke overlades til arbejdsmarkedets parter og de politikere, som har deponeret deres vilje i det pengeøkonomiske system. Det handler nemlig ikke om, hvad der er lønsomt eller ej på det fri markeds betingelser. Hverken den traditionelle venstrefløj på arbejdstagersiden, med deres arbejdsværditeori og deri funderede metafysiske billede på sig selv som de sande og endnu ikke fremmedgjorte skabere, eller arbejdsgiversiden, med deres lige så vækstfikserede værdibegreb/profitmotiv, ser grænserne i gyldigheden af den rationalitet, der knytter sig til lønarbejdet og det økonomiske system. De ser kun nyttigheden, og er i praksis blinde for de kvaliteter og værdier, der falder uden for den rationalitet, der udmærker (løn)arbejdsprocessen.

At Marxisterne så har en forståelse for hvor lortet, lortearbejdet kan være, ud fra deres ide om den oprindelige ikke fremmedgjorte arbejdsproces, det har historisk ikke fået hverken nutidens eller fortidens venstreorienterede til for alvor at sætte grænser for den mening, der ligge i at arbejde, i det at gøre sig nyttig. Arbejderen, der selv planlægger og udfører sit arbejde, orienterer sig stadig nyttigt. Og selve nyttigheden har mistet sin mening, der hvor produktionen skaber mangel og der hvor den ikke er nyttig i anden betydning, end den der handler om at lade den troende forblive i troen på nyttigheden.

Der må indføres en kvalificeret distinktion mellem den konstruktive og den destruktive del af lønarbejdet og mellem den nødvendige og den unødvendige del af produktionen på en måde, som går uden om vækstøkonomien med dens selvdestruktive kriterier for mening og succes. Med andre ord, så må den herskende vækstreligion vige og give plads til andre definitioner på konstruktiv værdifuld aktivitet, end de pengeøkonomiske, hvor alt, hvad der kan betale sig, pr. definition er legitimeret, uanset hvor fundamentalt destruktiv aktivitet der er tale om i andre perspektiver end de pengeøkonomiske.

Definitionen på de destruktive aspekter ved den nuværende økonomiske aktivitet må ske i det videnskabelige system og de mere sande demokratiske sammenhænge, altså helt uden om de kommercielle interesser. Som det er nu, har de kommercielle medier med deres markedsfundamentalistiske ideologi kun forplumret tilgangen til det moderne samfunds største paradoks, nemlig det, at man i vækstens og udviklingens hellige navn er i fuld gang med at fjerne sine egne forudsætninger i et misforstået forsøg på at opnå succes i snæver økonomisk forstand. De kommercielle mediers rolle skal bearbejdes, og de mere gyldige kriterier for videnskabelig sandhed skal have lov til at præge beskrivelserne af de problemer, som menneskeheden skaber for sig selv.

Socialvidenskaberne må sammen med naturvidenskaben definere hvilke former for produktion og forbrug der er i overensstemmelse med samfundets naturlige og unaturlige forudsætninger. Definitionen af og distinktionen mellem det, der er konstruktiv og destruktiv aktivitet, må indføres uden om de pengeøkonomiske succeskriterier, og derefter afvejes i forhold til disse kriterier som et sæt af meningskriterier og nødvendighed blandt andre[153].

Det politiske system må så i en demokratisk diskurs og beslutningsproces afgøre med sig selv, om det moderne samfund er egnet til noget som helst. Det er her, man må bestemme sig for nogle helt andre formelle rammer omkring arbejdsmarkedet. Dvs. alle former for juridisk praksis, administration og skattelovgivning i relation til arbejdsmarkedet og det økonomiske system må sættes i et helt nyt lys.

Lortearbejdet skal begrænses til det absolut nødvendige og fordeles demokratisk - Noget tyder på mere lortearbejde og noget på mindre

Det konstruktive, trivielle og nødvendige arbejde skal defineres. Definitionen af det nødvendige og trivielle arbejde sker uden om markedsmekanismerne, men det kan fordeles med markedsmekanismerne og det demokratiske system. Det er nemlig kun i forhold til det nødvendige og konstruktive men trivielle arbejde, at man kan tale om borgerlig pligt til at deltage. Her kan man tale om lige demokratisk pligt, ud fra en overordnet nødvendighed.

[153] Begrebet "økonomisk rationalitet" skal også defineres og afgrænses i den sammenhæng. Det er et større arbejde.

Når de destruktive former for aktivitet er ophørt med at lægge beslag på borgerens tid, dvs. når den selvdestruktive vækstmani og markedsfundamentalismen har mistet sin nuværende status, så er der mere tid til andre ikke økonomiske aktiviteter. Spørgsmålet er, hvor meget overskud af tid der da vil være.

Det moderne samfund er i dag primært optaget af billedet på produktion i økonomisk forstand. Alligevel er der gennemsnitligt på helårsplan 865 000 danskere på overførselsindkomst i den arbejdsdygtige alder (fra 18 til 66 år). Hvor mange der er beskæftiget med at administrere arbejdsløsheden og bekæmpe den direkte og indirekte, det er der ikke tilgængelige statistikker over. Det ønsker man ikke at få dokumenteret i det politiske system eller andre steder inden for det offentlige og private arbejdsmarked. Måske er det ikke urealistisk at antage, at administrationen, fordelingen og bekæmpelsen af arbejdsløsheden beslaglægger lige så mange ressourcer, som de arbejdsløse får stillet til rådighed, dvs. hvad der svarer til det, de ca. 865 000 får tildelt i overførsel. Store dele af uddannelsessektoren, reklameindustrien, de kommercielle medier, finanssektoren og infrastrukturen kan regnes inder under de sider af erhvervslivet, som udelukkende er sat i verden for at dyrke erhvervsaktiviteten for aktivitetens skyld. Pseudoproduktionen er gigantisk.

Hvis det moderne samfund indrømmer over for sig selv, at meningen i livet ikke er fast arbejde, dvs. hvis man indrømmer, at det ikke giver mening, at arbejde udelukkende for at arbejde, ja så kan det med sindsro nedlægge de aktiviteter, der centrerer sig om at arbejde på at afskaffe arbejdsløsheden. Den reelle arbejdsløshed, dvs. overskuddet af arbejdskraft, dvs. det antal, man ville have uden for det private og offentlige arbejdsmarked til at tage sig af de trivielle men nødvendige opgaver, ville være gigantisk[154].

Hvor man nu taler om, at skattetrykket gør det utiltrækkende for toppen af samfundet at tjene den sidste krone, så er det at vende tingene noget på hovedet, for de fleste mennesker er netop tvunget til at arbejde og tjene mere, end der er brug for, på grund af skattetrykket. Skattesystemet er lavet således, at borgeren pålægges at betale skat før denne har tjent, hvad der skal til for at dække sit eget behov.

[154] Al snakken om ældrebyrden er sat i verden for at dække over dette forhold.

Bundfradraget skulle minimum op på ca. 70.000 kr.[155] om året, før den enkelte borger havde dækket sit eget behov[156]. Folk som i dag ville være selvforsørgende, hvis bundfradraget var bare 30 000 kr. højere, oplever, at blive gjort til klient, bistandsklient, dagpengemodtager eller andet, selv om vedkommende for længst var selvforsørgende, hvis det offentlige altså ikke tog med den ene hånd, hvad det gav tilbage med den anden. Bureaukratiet og de overflødige omfordelinger er gigantiske af samme årsag.

Rigtigt meget af det, der i øjeblikket laves i offentligt skattefinansieret regi, det kunne meget vel føres tilbage til en lovliggjort og legitim pengeløs økonomi. Historisk set, er det ikke længe siden, at gamle mennesker og andre ikke 100 % arbejdsdygtige, indgik i husholdningen. Det var den gang, hvor husholdningen var selve økonomien, den store sorte økonomi, funderet i lokalmiljøet, bekræftet af og konstituerende for de kulturelle forskelle, som i dag er forsvundet.

Som det er nu knytter prestigen sig til de højeste indkomster, uanset hvad borgeren modtager sin løn eller betaling for. Aktiviteten for aktivitetens skyld og produktionen for produktionens skyld lønnes på det private arbejdsmarked og i det skattefinansierede system. Fordi væksten fremstår som et mål i sig selv, er der ikke grænser for, hvad man gør for at blive efterspurgt på det private arbejdsmarked eller for at gøre sig uundværlig i det offentlige.

Efterspørgslen på efterspørgsel er således større end nogen anden form for efterspørgsel. Ens værdi kan simpelt hen ikke komme for højt op, også selv om den bygger på ”falsk efterspørgsel, billedet på efterspørgsel”.

De såkaldte omsætningsfremmende omkostninger, reklameindustrien, de kommercielle medier, ideologiske højborge af liberal og kommerciel observans, kort sagt hele det finansielle system, og det private arbejdsmarked er sovset ind i selvpromoverende og slemt overflødig aktivitet, der alt sammen kun handler om påskud for at skrive fakturaer ud, sætte andre i gæld og kræve løn udbetalt. De ressourcer, der bruges på markedsføring, er gigantiske, spildte og overflødige midler,

[155] Der er tale om et beløb, som ligger tæt på den gennemsnitlige indtægt verdensborgeren har i dag, anno 2009.

[156] Den offentlige sektor behøver heller ikke være nær så stor, som den er. Mange former for service er unødigt formelle og ville være helt overflødige i et samfund, hvor de uformelle og medmenneskelige relationer igen overtog omsorgen.

i en tid hvor internettet og de kæmpe store søgemaskiner i princippet har gjort alle budskaber tilgængelige for alle helt uanset tid og sted. Kommunikationen behøver slet ikke være så kommerciel.

Der er med andre ord et kæmpe potentiale for at få afskaffet alle mulige og umulige former for pseudoaktivitet og forsøg på at sætte sin omverden i gæld.

Men der er også tegn på, at vi i fremtiden kommer til at arbejde mere med at producere reelle varer.

Store dele af den reelle vareproduktion er flyttet fra de gamle industrilande til de fremstormende økonomier i Asien over de sidste 30 år. Dvs. lande som Kina og Indien har med sine mere end 2 milliarder mennesker overtaget hovedparten af de trivielle og arbejdstunge former for produktion af netop de varer og ydelser, som de gamle vestlige industrilande forbruger. Der er tale om en ekstremt ressourcekrævende måde at fordele arbejdsbyrderne på. Transport af råvarer og produkter og forbruget af de absolut begrænsede ressourcer er uholdbart stort på grund af den globale arbejdsfordeling.

Arbejdsdelingen kan kun lade sig gøre på den måde, fordi de gamle industrilande har haft held med at satse på værdien af sine valutaer i forlængelse af den førte monetaristiske økonomiske politik. USA producerer langt mindre end den forbruger, men dollaren er verdens reservevaluta lige som EU og Japan har bygget sin økonomi op om en monetaristisk politik[157].

Købekraften i forholdet til Kina og Indien truer dog med at bryde sammen, efter hånden som gælden til disse vækstøkonomier bare vokser og vokser hos de gamle industrilande. Den nuværende finanskrise skyldes i en eller anden grad, at den økonomiske verdensorden begynder at vakle. Tilliden til kapitalværdierne og til det symbolske kommunikationsmedie, pengene, altså valutaerne, den tillid vakler. Måske vil de gamle industrilandes købekraft i forholdet til de vækstøkonomier og de ulande, som leverer vore arbejdsintensive og ressourcekrævende forbrug, falde sammen. Det ville være aldeles retfær-

[157] Selv om den europæiske union er i krise i øjeblikket, på grund af de skævheder og begrænsninger, der ligger i fastkurspolitikken, så overlever den, og florerer på en global arbejdsdeling, som ikke er holdbar i længden af ressource- og miljømæssige grunde. Vi kan med andre ord ikke tillade os, at lade vore vare producere i Kina, men må på et tidspunkt begynde at lave dem selv igen. Det kommer til at kræve arbejde, trivielt og reelt arbejde.

digt og hensigtsmæssigt set ud fra et overordnet stofskifteteoretisk perspektiv.

Det kan diskuteres, hvor stor en del af den danske økonomi der bygger på reel produktion, som det er nu, hvor den f.eks. centrerer sig om at formulere de købestærkes behov i den globale økonomi, dvs. design af de varer og ydelser, man henter fra den anden side af kloden.

Der er en udpræget tendens til at forveksle evnen til at definere sin efterspørgsel med produktion. Prisstigningen og den pengeøkonomiske værditilvækst ligger klart nok i ledene før og efter den egentlige produktion, og tilfalder ikke de hårdtarbejdende fabriksarbejdere i fjernøsten. Spørgsmålet er om skabelse af design og mode, og det at distribuere varen (når den måske burde produceres og forbruges samme sted), er udtryk for reel værdi, hensigtsmæssig økonomisk værdi. Det er den i hvert fald ikke ”kun”, hvorfor den pengeøkonomiske tilvækst ikke dækker entydigt over den værdi/kvalitet. Omsætningen i pengeøkonomisk forstand med den nuværende globale arbejdsdeling mellem de gamle industrinationer og lavtlønsområderne i verden er bedre som mål for den hastighed, hvormed verdenssamfundet forbruger af sine mulighedsbetingelser, end som almengyldigt mål for værditilvækst. Men det kommer ikke til udtryk i det globale bruttoprodukt, dvs. budskabet falder som det diabolske i forhold til det pengeøkonomiske systems symbolik, pengeværdierne.

En grund, til at den gamle vestlige verden ikke for længst har mistet sin købekraft i forhold til de fremstormende økonomier, er, at den pengeøkonomiske tilvækst primært finder sted før og efter den egentlige produktion af varen, dvs. i designleddet og i de led der definerer efterspørgslen, altså der hvor købekraften allerede er.

En anden grund er, at vore pengeværdier har haft held med ind til videre at bestå med udgangspunkt i inflation i vore egne kapitalværdier. Dette held ser dog ud til at svigte nu, hvor vor købekraft falder sammen med faldet i de kapitalværdier, som pengene udstedes som lån i. Dermed falder vore pengeværdiers volumen i forhold til udlandet, som vi henter arbejdsintensive varer og naturressourcer fra.

Når jeg her noget hovskisnovski og selvsikkert fremfører den påstand, at det at skabe mode og design ikke er udtryk for egentlig værdiskabelse, så er det nok også lidt for selvsikkert og hurtigt. Det jeg mener,

er heller ikke, at design og modeudformning pr. definition er smagløst, eller forfladigende. Det kunne dog foregå meget anderledes, end det gør, og det kunne være en langt mere udbredt aktivitet netop at udvikle smagen og efterspørgslen. Det, jeg vil argumentere for, er, at det netop er forbrugerens opgave.

Mode og design er udtryk for en slags smagsdannelse, der i nogen grad sker på den måde, at smagen opstår som følge af, at smagen bliver beskrevet som den gode smag, og det på en måde, der fortrænger refleksionen over og tvivlen om smagen med hensyn til om den er god eller dårlig.

Moden er med til at fortrænge opmærksomheden fra det sted i verden, hvor sanseligheden kvalificeres. Når man tænker efter, så er det dybt ironisk, at det der finder sted på et marked, der af ideologiske grunde er udråbt til at være det der skal imødekomme den enkeltes smag, er udtryk for en mekanisme, der i den grad former den enkeltes sanser og smag i stedet for at imødekomme den enkeltes sanser og smag. Reklamerne og moden former smagen, sætter prisen på varen.

Forbrugerne falder i de kategorier, som producenterne sætter op og definerer. Og det er pudsigt, at modeskabere og designere som arbejder for de store aktører og producenter på verdensmarkedet faktisk på forhånd kan vide at deres produkter slår an.

Markedets måde at sætte værdi på handler på mange måder om, at skabe billedet på hvad markedet tror markedet efterspørger. Efterspørgslen formes faktisk af billedet på den. Det svarer til, at alle vurderer en vares værdi på, hvad de tror alle andre vurderer den til, hvorfor ingen har en selvstændig holdning til eller vurdering af varen. F.eks. spørger man ind til folks forventninger til, hvad de tror, at andre forventer og mener om et modefænomen. Resultaterne offentliggøres her efter, og mange lader sin betalingsvilje præge af disse undersøgelser, også selv om det måske er resultat af en hændelsesrække, der som det første led, altså forud for undersøgelsen, bestod i et reklamefremstød, hvis gennemslagskraft var forudset som betinget af de påfølgende offentliggjorte opinionsundersøgelser / opinionsmanipuleringer, der eksplicit identificerer det opreklamerede fænomen med det, som folk tror folk kan lide, hvorefter folk rent faktisk som sidste led i kæden betaler en kunstig høj pris for varen, hvis prisfastsættelse lå fast som virksomhedsbeslutning forud for hele forløbet. Forbruge-

ren skiller sig generelt ikke ud fra det segment af forbrugere, som denne statistisk tilhører, og som smagsdommere, spindoktorer, reklamefolk, politikere og medier er bekendt med helt ud i statistikkernes sidste decimaler.

Enhver borger kan finde sin gennemsnitsværdi i de statistikker, der tegnes op omkring sig. Vaner og stil skifter og klæber sig til nøje definerede statistiske værdier. Varen produceres og prissættes centralt forud for dens manifestation i markedet. Virksomheder er som øer af planøkonomi i markedet. De hævder alle markedets frihed, men i sit stille sind så drømmer de om den magt, der ligger i den perfekte planøkonomi, som de da også udøver i praksis.

Moden er netop kendt som den skiftende smag andre har. Den opstår ikke frit, men skabes af kommercielle kræfter. Den falder fint i forlængelse af det urgamle instinkt, der handler om at mene og dømme, som andre mener og dømmer, uden egentlig at kvalificere dommen og meningen på anden vis, end netop den, at det er, hvad ”man” mener og dømmer.

Vi kan ikke undgå at se på os selv ud fra det, som vi tror, at vi ved, at andre mener om os. Dybest set ved vi kun med sikkerhed, at det ”at være på” er at være ”påvirket” af det, som vi tror, at vi ved, at andre mener om os og alt andet.

Den demokratiske proces, både i det politiske system men også på markedet for andre ydelser, afhænger således af billedet på folkeopinionen, det vi tror, at vi ved, at andre mener om os og alt andet.

Vi slipper først af med den begrundede mistanke om, at billedet på opinionen er manipuleret, den dag det hele går rent op i en og samme beskrivelse, den dag hvor:

- lykken ikke længere kan skelnes fra beskrivelsen af den,
- den gode smag ikke længere kan skelnes fra den italesatte,
- folkeopinionen ikke længere kan skelnes fra opinionsundersøgelserne,
- værdierne kun er prisens, markedet.

Den dag behøver vi ikke bekymre os:

- om folk går mere op i at beskrive sig som lykkelige, end i det at være det,
- om folk går mere op i at leve op til billedet på den gode smag, end på at udvikle den,
- om opinionen svarer til opinionsundersøgelserne, dvs. om der er manipuleret med resultaterne,
- om prisen nu er den rigtige,

for den dag er lykken, den gode smag, den enkeltes holdning og prisen objektivt set den statistiske gennemsnitsværdi, sandheden, identisk med det alle har at orientere sig imod, ligeligt og demokratisk.

Opmærksomheden retter sig mod billedet på lykke, smag, den offentlige mening og prisen ”som om” den var den samme for enhver. For ikke at virke ”påfaldende”, falde igennem, eller at have misforstået noget, retter inertien sig mod billedet på lykke, den gode smag de rigtige meninger og viljen til at betale prisen. Det handler om statistiske, gennemsnitsværdier og objektiv social ligevægt i den ultimative sociale selvbeskrivelse, for det eneste, der går op i den overordnede beskrivelse, det er det målelige, det der kan regnes statistik over. Dette ”som om” er ikke noget ”som om”, og den konstruerede sociale realitet er lige som alt andet.

Når der investeres frit på markedet med videresalg for øje, så investeres der ud fra en overbevisning om kommende efterspørgsel. Investorer kaster sine penge efter, hvad de tror der vil være efterspørgsel på, og ikke nødvendigvis ud fra nogen kvalitetssans eller dybere kvalitativ forestilling om investeringsgenstanden.

Markedsmekanismerne har på den måde sin indflydelse. Den er helt reel, og design, mode og reklamer former smag på måder, som er virkelige. Det er ikke grader af virkelighed, der her er tale om, og der er heller ingen tvivl om, at erfaringerne, tilfredsheden med at være med på noderne, del af flokken, osv. er kvaliteter, sociale værdier, som er værd at tage med.

Men hvis de ressourcer, der nu bliver brugt på at gøre forbrugernes efterspørgsel forudsigelig, i stedet var blevet brugt til at differentiere og forarbejde opmærksomheden omkring selve de kognitive processer og sanseligheden, der hvor sanseligheden så at sige findes! Hvis kommunikationen sigtede på at vende smagen mod smagen, frem for hele tiden at lade ”som om” den var ditten og datten!

Hvis de tusindvis af nuværende arbejdsløse kunstnere fik lov til at give deres indspark på markedet for design og mode, så er det ikke sikkert, at der ville gå så mange ressourcer til spilde på at transportere nye kollektioner og forbrugsgoder fra fjernøsten til de gamle industrinationer hvert forår. Kvalitet og holdbarhed, samt differentierede og meget mere mangfoldige former for varer, skabt i nærkontakt med forbrugeren, i nærmiljøet, ville kunne frembringe de kulturforskelle, man i dag må rejse jorden rundt for at finde, hvis de da ikke allerede er gået under for en og samme globale turistkultur.

Andre af vore hovedaktiviteter er skibstransport, vindmøller, produktion af patenter inden for medicin og andet. Meget af det kan vise sig helt overflødigt i fremtiden og meget andet er langt fra at være egentlig produktion.

Det er f.eks. velkendt, at kun de store kapitalkoncentrationer er i stand til at lægge beslag på viden, dvs. benytte sig af den eksklusive ret til tekniske og videnskabelige landvindinger. EU og andre bureaukratisk organiserede indre markeder definerer standarder på alle varer, for at favorisere egne kapitalinteresser. Og det, der har været beskrevet som de gamle industrilandes fremtidige mulighed for at begå sig på markedet, er meget langt fra at være en force for andre end os selv, de privilegerede. Vi er meget mindre skabende, end vi beskriver os selv som, for det, vi satser på, er ikke andet end retten til eksklusivt at udnytte viden, altså retten til at udelukke andre fra at bruge, hvad alle kunne få nytte af.

Videnskabens landvindinger burde set ud fra et almenmenneskeligt hensyn tilfalde alle i samme grad, som de kunne sættes i stand til at beherske den, og det kommer den også hurtigt til, med mindre en organisation eller et firma har afsat store økonomiske ressourcer på netop at udelukke andre fra at benytte den, altså sådan som de gamle industrilandes koncerner gør konstant ved at købe patenter på, hvad der ellers ikke var deres. Den elektroniske mangevejskommunikation er så effektiv, at stort set enhver viden i princippet kunne komme enhver til gode. I stedet bliver den gjort kostbar, ved at der bliver taget patenter på den.

Helt absurd var der kamp om retten til det menneskelige genom, da de første generelle kort over det blev optegnede, lige som Monsanto kø-

ber patenter på den manipulation, man har gennemført med visse planters egenskaber i forhold til deres resistens over for Roundup[158]. De nominelle tilvækster, vi ser hos monopolerne på viden, er alt andet end konstruktive for livet på jorden.

Det er velkendt, at videnskabelige beskrivelser, teknologiske landvindinger og naturvidenskabelig grundvidenskab ikke kender grænser, hvis den er opnået og udbredt. Det sande videnssamfund er til alles fordel, og viden er ideelt set ikke noget, der bør konkurreres om at ekskludere andre fra.

Meget af det, der foregår inden for forskningen her til lands, er nok det mest hykleriske, man endnu har set fra de erklærede markedstilhængeres side nogen sinde. Universiteter og forskningsinstitutioner bliver meget direkte knyttet til erhvervslivet, på den måde at man lader erhvervslivet gå ind og præge institutionernes opgaveformuleringer og målsætninger, således at forskningen ender op med at være produktudviklingscentraler for erhvervslivet, som derefter plukker og planter forskere i det offentligt finansierede rum helt efter egne profithensyn og uden restriktioner. Når det færdige produkt så begynder at tage form, så køber virksomheden patentet på det, og lukrerer på det, ved at skrive alle andre i debit på den konto, selv om det dybest set er den danske stat, der har finansieret indholdet i patentet. Det fri marked har virkelig fået sig en medspiller, der vil noget, i den udvikling vi ser. Der er på ingen måde tale om et frit marked længere. Og den videnskab, der beskriver hvor ufrit det frie marked er, den syltes systematisk af de erhvervsinteresser, som sidder på forskningen. Sandhedskriteriet defineres ud fra de realitetsprincipper, den ontologi, der siger, at markedet er samfundet. Ontologi, ideologi og sandhedskriterier smelter sammen i markedsfundamentalisme.

Når de liberale regeringer satser på, at de gamle industrilande skal sejre på viden frem over, så er der langt fra tale om en model, der er til alles fordel, eller udtryk for en udvikling, der bidrager entydigt til fordel for menneskehedens almindelige velstand.

Det danske landbrug, som for 60 år siden var landets primære industri, forbruger flere ressourcer og værdier end det skaber[159]. Vi henter

[158] Meget udbredt plantegift.

[159] Landbrugets bidrag til landets samlede bruttoprodukt svarer til 1,7 %. Landbruget modtager årligt ca. 26 milliarder kr. i direkte og indirekte former for offentlig støtte. Dette erhverv er altså det tungest subsidierede af alle.

således mere vegetabilsk protein af høj konsumkvalitet i Latinamerika[160], end vi eksportere af animalske proteiner til Japan[161].

Havet[162] omkring landet er delvis ødelagt som proteinkilde af landbruget med dets tilførsler af kvælstof og pesticider til vandmiljøet, lige som 60% af vort grundvand er mere eller mindre ødelagt[163].

Forbruget af kunstgødning og kemikalier er så intensivt og energikrævende, at snakken om at landbruget skulle kunne være med til at gøre landet uafhængigt af fossile brændsler, skriger til himlen i al sin naivitet. Landbruget kræver langt mere energi, end det giver. Skulle det give mere end det kræver, så ville det være nødt til at lægges om til nogle helt andre produkter og produktionsformer. Dvs. mennesket skulle tilbage i produktionen, der hvor de naturressourcekrævende maskiner har overtaget nu, sammen med den underbetalte arbejdskraft, der strømmer ind fra EU´s nye medlemslande i Østeuropa. Der ville på den måde blive brug for mange flere hænder.

Den danske økonomi producerer mangel og er med til at efterlade resten af verden og vore efterkommere med gigantiske miljøproblemer i en situation, hvor vi har vænnet os selv og de nye generationer til et liv i overflod. Denne aktivitet skal og må drosles alvorligt ned, dvs. erstattes af en livsform, der satser og dyrker helt andre succeskriterier end nutidens, hvis der skal være plads til livet i fremtiden.

En meget stor del af de reelt ledige danskere vil i fremtiden blive tvunget til at producere reelle varer igen. Det er umuligt at vurdere, hvor mange det drejer sig om. Men når vi ikke længere kan ernære os ved at definere vore behov og transportere varerne fra Asien til os

[160] Sojaprotein fra bl.a. Brasilien og Argentina.
[161] Japan er stadig hovedimportør af danske svin. DK producerer årligt over 30 millioner slagtesvin, som æder og skider for mere end 50 millioner mennesker.
[162] Som fridykker er det let at forvisse sig om, hvor begrænset fiskefaunaen er i de indre danske farvande. Hvis en større del af befolkningen dagligt så, hvad det gør for livet i havet, at bunden vender flere gange hvert årti i de indre danske farvande, som følge af iltsvind, og hvis mange flere havde en fornemmelse for omfanget af den biomasse, der går tabt hver gang (den er langt større end den der findes på landjorden i det lille kongerige) så ville man grimmes over dansk landbrug, og stoppe for subsidierne til det med det samme.
[163] Alt efter hvilke grænseværdier man arbejder med. Grundlæggende ved ingen præcist hvilken blanding eller hvilke stoffer der er skyld i at mandens sædkvalitet er faldet med 40% over 30 år, heller ikke hvilken sammenhæng, der evt. er mellem fremmed kemi i landbrugets fødevareproduktion, forurening af grundvand, andre faktorer og fertiliteten. Det skyldes at ingen behøver at bevise, at noget ikke er giftigt, før de tager fremmed kemi i anvendelse. Afsløringen af den fremmede kemi kommer derfor først med årene, og inden da har fertilitetsklinikkerne tjent ind på karrusellerne, hvad vi satte til på gyngerne.

selv, fordi de fossile brændsler er sluppet op, og fordi det er uansvarligt at bruge så store ressourcer på at slæbe varerne flere gange rundt om jorden, før de bliver brugt op her hos os, så må vi til igen at lave vore egne varer.

Med genopdagelsen af det nødvendige og trivielle arbejde, med genindførelsen af hensynet til det sociales naturlige livsforudsætninger, vil opgaverne og udfordringerne se helt anderledes ud end i dag.

Lønarbejdet og arbejdet i det hele taget skal da være en begrænset og demokratisk fordelt byrde. Resten af livets muligheder og livets frihed må så overlades til en fritid, hvor selve arbejdet ikke længere har patent på mening, og hvor skattesystemet ikke tvinger os til at lave mere, end der er brug for, men netop belønner dem, der holder sig inden for den nødvendige produktion og straffer den skadelige overproduktion og det skadelige overforbrug.

Det politiske system må genopfinde sin magt, dvs. statsmagten og demokratiet må genindtage sin plads i forhold til markedet. Markedet må nødvendigvis depraveres fra dets nuværende tilstand, hvor markedsfundamentalismen hersker, og der må indføres en anden rangorden mellem marked og stat.

Drømmenes tilbagekomst og følelsen af at ”ja, vi ved, vi kan, for det er slet ikke svært” må tilbage, som den første sorte mand i det hvide hus siger. Vi har gjort det svært alt for længe.

Minimalstaten med maksimaldemokratiet og minimarkedet - Hinsides præstationsprincippet, arbejdet, den alt for udbredte formålsorienterede kalkulerende aktivitet: Der hvor de overflødige er blevet overskudsmennesker og hvor behovet for at gøre sig nyttig er blevet begrænset til det minimale

Den pengeøkonomiske vækst er ikke pr. definition nogen absolut forudsætning for eller noget entydigt mål for det gode i livet.

Derfor er diskussionen for eller imod økonomisk vækst forfejlet, lige som begrebet bæredygtig økonomisk vækst primært er sat i verden for at redde troen.

Den store hvide globale pengeøkonomi hænger sammen på en måde, der slet ikke skelner mellem bæredygtig og ikke bæredygtig vækst, hvor den sorte økonomi har mere farvesans her, sans for det grønne. De nære bytterelationer, evnen til at udnytte de lokale forskelle, bekræfter og forstærker forskelle, kulturelle og naturlige forskelle, hvor den store hvide økonomi nivellerer og udsletter forskelle. Homo economicus orienterer sig globalt, sætter sin købekraft igennem uanset afstande og lokal tilknytning. Omkostningerne, hvad energi, laventropi, og arbejdsevne angår, er gigantiske i forhold til det minimum af affekter, det økonomisk højtflyvende segment får ud af sin jagt på de sidste globale kulturelle forskelle, hvorimod de behov, der opstår og tilfredsstilles ud fra sin lokale tilknytning, bekræfter og er kvalitativ forskel. Problemet med de lokale værdier og forskelle er bare, at det ikke er så let at slå politisk mønt af dem i stor skala, de er ikke så abstrakte og uforpligtende som det politiske systems nuværende kontingensformel.

I pengeøkonomisk funktionssystematisk forstand så er vækst nødvendig. Systemet har brug for vækst. Derfor bliver systemet et problem, der hvor ideologien knytter sig til det, og ophøjer væksten til troens indhold.

Systeminternt figurerer prisen og omsætningen som mål for vækst. Enhver investering, ethvert initiativ, sigter mod vækst. Målet svarer

dog ikke til noget. Det giver kun mening at betragte den pengeøkonomiske vækst som forudsætningen for et bedre liv i snæver pengeøkonomisk forstand, ellers ikke.

Det pengeøkonomiske system er ikke det eneste økonomiske system. Og de pengeøkonomiske problemer kunne gøres mindre ved at begrænse pengeøkonomien til fordel for livets økonomi, den store sorte, men urgamle "livets økonomi", som den bl.a. formuleres i entropiloven, der handler om kvalitet i fysisk forstand[164].

Problemet er den ideologiske identificering af den pengeøkonomiske vækst med målet for det gode liv. Ideologien bliver på den måde kernen i en nødvendig konflikt, fordi der ikke er plads til den. Vi er tilbage ved den nødvendige ideologikritik og nødvendigheden i den helt store sociale konflikt, fordi ideologien ikke forstår andet end konflikt. Den forlanger at blive bekæmpet, hvor den med sin kosmologi tager patent på meningen. De økonomiske problemstillinger må begrænses til det økonomiske, som ikke er identisk med alle andre problemstillinger eller en absolut forudsætning for løsningen af alle andre problemer. Den økonomifikserede ideologi ser alt ud fra sine realitetsprincipper, der på ingen måde har patent på virkeligheden. Men det er udtryk for en diabolsk indsigt, fremmed for den herskende ordens symbolik.

Den store pengeøkonomi er uøkonomisk i ressourcemæssig og mental forstand, og må derfor begrænses og delvis erstattes af den mindre økonomi, pengeløse eller baseret på kun lokalt omsættelige penge. Den sorte økonomi er livets økonomi, dæmoniseret og forkætret af de troende, de økonomisk højtflyvende, de storsvinende og storforbrugende lovlydige borgere, der i øjeblikket kæmper for deres ret til i den hellige økonomiske vækst navn at smadre livets forudsætninger.

Den store kamp om menneskehedens fortsatte gang på jorden må nødvendigvis rette sig mod overforbruget hos de storforbrugende bedsteborgere, der i deres ideologisk betingede forsøg på at overbevise sig selv om, at de endnu ikke er afgået æstetisk og kognitivt ved døden, truer med at tage de sidste livstegn på jorden med sig i graven. De er den ene side i realitetens konflikt. De er den kommende konflikts ene side og fortjener at blive beskrevet som den store fjende af livet i livet. Vi andre er de gode, de sanseligt og kognitivt differentie-

[164] Nicolas G. Roegen, "Economic process and the entropy law", 1971.

rede og beskedne. Vi lever ikke for at overleve på markedets betingelser, vi lever ikke for at gøre os nyttige, vi ved, at der dybest set er nok af det hele, og at udfordringen består i at turde lægge en tolkning ind i tilværelsen, som ikke består i at reducere den til formålsmæssigheden. Vi er bevidste om, at vi er det store dyr i åbenbaringen, bøddel og offer i processen. Derfor er vi tættere på os selv, end alle de nyttige idioter, der truer med at smadre livet i deres patetiske forsøg på at overleve.

Realitetens konflikt sætter sin egen realitet

Realitetens konflikt er funderet i det realistiske hensyn til samfundets mulighedsbetingelser, hensynet til naturen og dens love, dvs. til noget, der ikke kun er en social konstruktion. Der er en realitet uden for det sociale. Den er hamrende udemokratisk og umoderne. Socialt får den mening ved at blive betegnet som det sociales mulighedsbetingelser. Troen på økonomisk vækst forveksler sit eget mål for succes med muligheden for at træde i stedet for samfundets eksterne mulighedsbetingelser. Herman E. Daly har, som allerede nævnt, beskrevet i så økonomisk rationelle termer som muligt, hvordan kapital ikke kan erstatte det økonomiske systems mulighedsbetingelser, uanset hvor meget man end orienterer sig systeminternt "som om" det var muligt at kompensere for økonomiens indflydelse på sine egne mulighedsbetingelser med kapitalværdi[165]. Realitetens konflikt sætter sig som definitionen mellem dem og os, den interne performativt selvbekræftende distinktion, som konflikten lever ved. Konflikten handler også om ideologi. Den er for vores side rettet mod den destruktive vækstideologi. Modstanden må motiveres og drives dels af viden om det destruktive i den herskende orden, dels af et dybere engagement i livet, en vilje til at turde at stå på det nye, tilblivelsen, bekendelsen til det store dyr i åbenbaringen. Men det er ikke en afskaffelse af politik, æstetik, økonomi, jura, sundhed eller opdragelse der er tale om. Engagementet må derfor lære at kende sig selv i de sammenhænge, funktioner, som er og bliver forudsætning for det moderne[166].

---

[165] Sammenhængen mellem 1) udtrykket "malplaceret konkretisering", som Herman E. Daly har fra A. N. Whitehead, 2) forklaringen af, at en delrationaliteten fejlagtigt figurerer som den sande overordnede rationalitet eller som gående op i den, samt 3)det denne bog fremdrager med sin beskrivelse af relationen mellem funktionssystemernes symbolik, de ideologiserede udgaver af dem og alt det diabolske, burde være klart for læseren på nuværende. Disse forskellige teoretiske kilder bygger op til forklaringen af, at der absolut er grænser for, hvad der kan ses, når der ses, som der ses i det moderne samfund. Og det falder som en diabolsk indsigt i forhold til den herskende ordens kognitive praksis.

[166] Jeg minder om, at jeg indledningsvis fokuserede på funktionssystemernes bidrag til det moderne samfunds fredelige udgave af sin "succes". Økonomiens symbolik er blevet ideologiseret, hvorved de i forhold til økonomien diabolske værdier er blevet dæmoniseret. Det sidste er der

Definitionerne, omkring hvad der giver mening og hvad der er af mening, vil begynde at centrere sig om nogle helt andre kriterier, når den økonomiske vækst og præstationsidealerne har mistet sin position.

Det vegeterende liv kan sammenlignes med det, der ikke er underordnet anden formålsmæssighed end sin egen. Meningen refererer her til det indhold, der er sin egen formålsmæssighed, som på ingen måde betyder egoisme. Det sociale er jo funktionelt differentieret og selvorganiserende nok i forvejen. Problemet er ideologiseringen.

Man kunne tale om en slags "post-nyttighed" eller dagen efter den dag, hvor alt var gået op i ren nyttighed, og hvor man havde opdaget det. Lige præcis den dag mistede den utilitaristiske livsform sig selv på grund af sig selv. Den dag var den ultimative utilitaristiske verdens sammenbrud. Den dag blev verden nemlig synlig for sig selv som en verden fuld af nyttige idioter uden mål med sin nyttighed. Den dag så verden sig selv som den absolut formålsløse formålsmæssighed, den rene ubrugelige form for unyttig nyttighed. I flugten fra grøntsagerne opfandt grøntsagen sig selv som grøntsag. Modet til at hvile lidt mere i sig selv, vegetere, affinde sig med at målet ikke var andet end det, der blev holdt op, var pludselig tilstede. Bøh! Sagde "de gode" til sig selv, som sit eget store dyr i åbenbaringen. De havde opdaget magien, og turde nu stå ved den, frem for hele tiden at ofre sig for nyttigheden, som om formålet var andet end det de selv hold op for sig. Dybest set var de jo formålet med det hele, og bestemte også hvor meget de ville ofre sig for det!

Heldigvis tilhører den formålsløse formålsmæssighed altid en aldeles afgrænset form for rationalitet, ved hvilken meningen og formålene lever. På den måde behøver den økonomiske ideologi grundlæggende ikke at være andet end sit eget problem, selv om den, som det er nu, er et problem for sin omverden af natur og samfund, fordi den er sat alt for højt op på piedestalen.

---

ingen grund til. Det er ideologernes uhensigtsmæssige bidrag. Økonomien skal begrænses til det at være et funktionssystem, et blandt andre. Det pengeøkonomiske systems omfang, og dermed de pengeøkonomiske problemer, skal begrænses ude fra, og dermed afgrænses til sit domæne, hvor det så i øvrigt skal have lov til virke ved sin egen symbolik. Det er mere funktionelt, end at ophøje den økonomiske vækst til det politiske systems kontingensformel eller til formålet med tilværelsen.

Økonomiens problemer er økonomiens problemer
På trods af den økonomiske rationalitet og hinsides dens ideologisering findes der noget, der kan ses som et problem for økonomien og isoleres til økonomien som et økonomisk problem. De økonomiske problemer er i et vist omfang kun økonomiens problemer. Evnen til at distancere sig fra økonomiens problemer, som det er nu, er måske ikke særlig udviklet. Økonomien fremstår måske som forudsætningen for løsningen af alle problemer, og det er vel at mærke den markedsfundamentalistiske del af den, der spiller førsteviolin her. Men kunsten er altså også at afgrænse økonomiens problemer til økonomiens domæne. Det er den demokratiske (politiske) og videnskabelige udfordring, en kæmpe kognitiv udfordring for det moderne samfund, lige som det er en opgave at reducere økonomien til et funktionssystem blandt andre, frataget sin rolle som ideologi.

Det faktum, at problemer allerede i stor stil defineres uden om pengeøkonomien og det at selv løsningerne på mangelsituationen også kan findes uden om pengeøkonomien, det har af ideologiske grunde svært ved at manifestere sig i det moderne samfunds selvbeskrivelse.

Det, at man kan skelne mellem nødvendig, meningsfuld, overflødig, unødvendig og direkte skadelig økonomisk vækst, det falder ikke inden for rækkevidden af det, man når med sit mål for udvikling, nemlig BNP´et, der som følge af et gigantisk kognitivt svigt er blevet identificeret med meningen selv. Og snakken om bæredygtig grøn vækst er først og fremmest sat i verden for at redde troen på den økonomiske vækst som et objektivt mål for udvikling i sig selv, uanset hvor grænseløst farveblind den store pengeøkonomi er i sig selv.

Det, at der kan være nødvendige opgaver, som ikke er lønsomme i markedsøkonomisk forstand, det falder heller ikke inden for markedsfundamentalisternes meningsunivers. Disse nødvendige opgaver må defineres demokratisk, individuelt og videnskabeligt helt uden om markedet.

Det at livet uden for pengeøkonomien kunne være meget bedre, hvis alt ikke på forhånd var centreret om markedets prisdannelse, konkurrence om udbud og efterspørgsel, den ubegrænsede efterspørgsel efter at være efterspurgt økonomisk, findes der allerede kvalificerede antydninger af, både hos de tvangsaktiverede, men også hos de i anden forstand ekskluderede kreative og livsglade mennesker. De lever et

liv, hvor de er indrangeret som tabere og referenceramme i de økonomisk højtflyvende og destruktive medmenneskers selvbeskrivelse, men deres egen erfaring svarer ikke til det billede, der tegnes af dem ud fra de økonomiske succeskriterier. Deres erfaringer er diabolske.

Den formålsmæssighed og rationalitet der knytter sig til arbejdsbegrebet, om det så handler om lønnet arbejde eller ej, er i det hele taget ikke synonymt med mening, værdi og livsindhold. Det er slet ikke usandsynligt, at man kunne få et bedre liv ved at lære at overlade flere og større dele af sin levetid til en helt anden form for ikke rationel og formålsorienteret livsførelse, end den der knytter sig til arbejdet.

Det kunne f.eks. dreje sig om at indrette livet ud fra forståelsen for, at de bedste tilstande i livet ikke har noget formål uden for sig selv og den sociale ramme, det falder i, og at forstå det fede i at være aldeles unyttig. Det er her, det rigtige livsoverskud skal findes. I den unyttige overflødige og virkelige overflod af tid til at være. Det moderne vækstfikserede samfund dæmoniserer talen om det tilstræbelsesværdige i sådanne livsidealer, fordi samfundet er domineret af præstationsprincippet med dets formålsløse formålsmæssighed.

Den tidslighed og de livsrytmer, der ikke centrerer sig om den optimale allokering af midler og mål i forhold til hinanden, dvs. det liv, der ikke er bestemt af den optimerende funktionalitet, glimrer ved sit fravær. Det mest absurde af det hele er så, at mennesket i sin bestræbelse på at være nyttig ikke kun tenderer mod at underlægge hele livet en form for formålsløs formålsmæssighed, men at det også truer med at smadre sit eget grundlag med sin vækstfikserede hyperaktivitet.

Det kunne vel kaldes det ultimativt patetiske overlevelsesforsøg, naturen endnu havde skabt på jorden, hvis det på den måde lykkedes mennesket at smadre livet og sig selv i et forsøg på at overleve i økonomisk forstand. Der kan man for alvor tale om, at en delrationalitet, med sin isolerede og misforståede udgave af sin egen overlevelse som udtrykket for den overordnede mening, har sejret ad helvede til.

Den store selviscenesættende orden lever ved frygten for sig selv og tomheden efter tabet af en bestemt form for overordnet mening. Symbolanalytikernes konstante bestræbelser på at være med, hvor det sker, falder som massehysteri og angst for at gå bag af den dans, man gør alt for at holde gang i. Som del af en korpsånd kæmper de om at

falde i mediernes evigt skiftende epicentre med hver sin udgave af dagens nyhed, og flygter fra alle de problemstillinger, der ikke arbitrært kan tales op og ned, og som i deres perspektiv derfor kun dur til at ødelægge det sære sammenhold om dagsordenen, meningserstatningen, religionserstatningen. De er med deres problemstillinger del af noget meget større, dyret i åbenbaringen, den hysteriske formålsløse formålsmæssighed som de flygter fra, lige som de flygter fra realitetens konflikt.

At tjeneren erfarer livet som meningsløst uden sin herre, det siger noget om hans erfaring af sig selv og sin plads i livet. At de arbejdsløse føler, at livet er tømt for indhold, det siger måske noget om, at opdragelsen af ham og hende til lønarbejde er lidt for vellykket. For de kunne jo f.eks. finde hinanden uden for arbejdet, elske, befrugte og formere livet helt uden om den forbandet fremmedgørende institution, som lønarbejdet også er.

Som det er nu, så har markedsfundamentalisterne tilsyneladende held med at gøre den menneskelige tilværelse til en forretning. Kærligheden til livet og hinanden tæller ikke rigtigt i markedsfundamentalistisk forstand, før den er blevet til sex eller andet, der kan sælges på markedet. 15 % af den mandlige befolkning betjener sig i et eller andet omfang af prostituerede, og politikerne, især på højrefløjen, har svært ved at se det forkerte i det. Hvis den økonomiske omsætning er formålet, ja så ville det jo også være dumt at sætte grænser op for, hvad der må og kan sælges for penge.

Friedmans ide

I kraft af det maksimale demokrati kunne man indføre minimalstaten, et skattesystem, der træder i stedet for bureaukraternes misforståede roller. Vi har ikke brug for forvaltere og bekæmpere af arbejdsløsheden. Vi kunne indføre et skattesystem, der, som Milton Friedman har foreslået, overtager bistandssystemets, a-kassernes, jobcentrenes og hele arsenalet af omfordeleres arbejde. Friedmans ide (en skattemodel som borgerlønsbevægelsen og de ultraliberale tænketanke sjovt nok går ind for) om negativ skat plus (noget som Friedman absolut ikke går ind for) en ekstremt progressiv beskatning af de hyperaktives destruktive og pseudoagtige overproduktion og overforbrug, kunne på en gang minimere overproduktionen og sætte de sparsommelige og hensynsfulde mennesker fri i forhold til vor nuværende formynderiske stat.

De økonomisk højtflyvende, som hænger med røven nedad i social og økologisk forstand, kunne på den måde uden de store bureaukratiske armbevægelser komme ned på jorden i kraft af en enkel og gradvis stigende skat på alt, hvad der overstiger en personlig indtægt på f.eks. mere end 70 000 kr. om året, samtidigt med at de 3 millioner overflødige mennesker fik deres sande livsfylde og selvværd igen.

Friedmans ide går ud på, at den enkelte borger eksempelvis får et skattefrit beløb udbetalt, uden hensyn til hvem man er, eller om man i øvrigt tjener noget. Ideen kunne kombineres med en progressiv beskatning af alt, hvad der eksempelvis overstiger de 70 000 kr. om året, som borgeren pr. definition har, med f.eks. en ekstra tilskrivning af træk på en halv procent mere for hver 1000 kr. der tjenes. Således ville ingen havde privatøkonomisk incitament til at nå over en skattepligtig indkomst på 270 000 kr. Alle andre former for skat fjernes herefter og livet i sin helhed var befriet for en stor del af pengeøkonomien, dvs. overladt til tusk, vennetjenester, lokalt defineret og tilfredsstillede behov, ureguleret sort og dermed langt mere ressourceøkonomisk husholdning end pengeøkonomien.[167]

Som det er nu, belønner samfundet de pengeøkonomisk hyperaktive for den iver, hvormed de arbejder på at smadre samfundets forudsæt-

[167] Hvis dette forslag nogen sinde skulle vinde en form for opmærksomhed i det moderne samfund, så ville alle regnedrengene i bureaukratierne, virksomhederne, fagforeningerne osv. fare ud af busken og kaste om sig med tal, der skulle bevise det fantastisk umulige i denne utopi. Herover for kan man i al stilhed fortælle, at verden allerede er utopisk. De mange borgere, som hævder retten til deres faste ejendom, retten til grænseløs berigelse, de er ludfattige. Bønderne skylder 360 milliarder kr. væk, på trods af at de får 70 % af deres gennemsnitlige afkast som offentlige subsidier. Det ville tage dansk landbrug 30 år at afdrage gælden, hvis hele overskuddet gik til afdrag. Ejer disse bønder noget som helst? Mange danske boligejere skylder mere væk i deres huse end de kan sælges for. Forudsætningen for, at de kan betale deres gæld tilbage, er her, at staten fortsat holder renten kunstigt nede, samt priserne på husene kunstigt oppe. Hvilket da også falder i forlængelse af den officielle europæiske udgave af den monetaristiske pengepolitik. De internationale firmaer betaler ikke skat! De flytter deres aktiver og omsætninger rundt i verden, alt efter hvor den beskattes lavest. Det er ikke en gang nogen hemmelighed, men det omtales, som om man ville gøre noget ved det, fra politisk hold. Det vil man ikke, og undskylder det med, at det er umuligt. Det er det ikke, hvorfor systemet, politikere og kommercielle medier, lyver systematisk om det. Det ville forudsætte, at man værdisatte de varer og tjenesteydelser, som de internationale firmaer flytter rundt på, efter skattevæsenets vedtagelser. De internationale selskabers nationale enheder fik da bare pr. diktat lov at betale, hvad man havde sat skatten til fra myndighedernes side. Det vil man ikke af grunde, der hænger og flandrer i luften, som beviset på systemets fundamentale mangel på legitimitet.
Mit utopiske forslag er næppe mere utopisk, end den herskende selvbeskrivelse. De internationalt økonomisk højtflyvende sidder på selvbeskrivelsen, og det er lykkedes dem, at beskrive deres forbrug som løsningen på de problemer, som de skaber med deres forbrug. Deres regnedrenge er det inkarnerede udtryk for deres utopi, intet andet.

ninger, samtidigt med at de overflødige ydmyges med hele hornet af et Kafkask apparat af bureaukrater og kontrolmekanismer, som de skal igennem hver dag, for at overleve som de tabere, vinderne har behov for i deres patetiske selvbeskrivelse.

Et samfund med et minimalt arbejdsmarked, en demokratisk definition af, men markedsmæssig (minimarkedsmæssig) fordeling af det nødvendige arbejde og med et kæmpe overskud af tid og muligheder uden for det pengeøkonomiske systems indflydelse, kunne på den måde indføres med ganske få virkemidler, altså med en meget lille stat funderet i rigtigt meget demokrati.

Det ville være udtryk for det sande "Oprør fra midten", altså befordrende for et mere levedygtigt samfund, end det vi kender af i dag.

Den sande elite, overmennesket, socialdarwinisternes skræk

De bevidst arbejdssky har forstået overlevelsens logik. De har forstået modernismens paradoks: "Mennesket har det godt, når kampen for overlevelse tegner til succes. Men den sociale kamp for overlevelse er det eneste, der for alvor truer de socialiserede. Artens succes med at overleve er nu så overvældende, at den er truet af sin succes. Kun fordi menneskeheden stadig lever for at overleve, falder sandsynligheden for at overleve fortsat. Ville mennesket leve for noget andet, end det at overleve, ville det slet ikke være noget problem".

De bevidst arbejdssky har derfor besluttet, at de kun vil bidrage til modernismen så lidt som muligt, for på de måde at give plads til de mere heldige sider af det moderne.

De bevidst arbejdssky, dvs. dem der har overskud til at se både fordelene ved ledigheden og pligten til at moderere det destruktive forbrug, repræsenterer den sande elite, det man må fæste sit håb til for fremtiden. De tilbagelænede storforbrugende og storsvinende bedsteborgere, der lever på bekostning af de kommende generationers muligheder, har alt for længe købt løgnen om sig selv og andre. De er ikke løsningen på noget som helst, uanset hvor meget de deltager i lovprisningen af sin egen foretagsomhed.

Fattigdommen på materielle effekter hos de arbejdssky har fremmet og udviklet deres sans for de økonomisk højtflyvendes råddenskab. De ser, lugter, hører, smager og føler dagligt, hvad der sker på landet i byen og i medierne. De ved, at den kommercielle italesættelse af realiteten fører sit helt eget liv, som ikke er befordrende for andet end sig selv. De ved, at udviklingen er sket på bekostning af alles forudsætninger.

Affekterne falder her på nogle kognitive forudsætninger, som de professionelle symbolanalytikere ikke behersker. Socialdarwinismen titter frem som ideologien hos den statsfinansierede liberale tænketank. Markedets realitetsprincip manifesterer sig, når symbolanalytikerne sætter prædikatet "taber" på nogle til forskel for andre, og det falder som genstand for opmærksomhed, på en underskov af forudsætninger, der kvalificerer budskabets betydning uden for symbolanalytikernes kontrol.

Det kan godt være, at symbolanalytikerne ved, hvad der sælger hos det købedygtige publikum. Men Danmark er for længst så splittet på de succeskriterier, som man hævder højere end noget andet, at det knapt så købedygtige publikum heller ikke ville købe det budskab, som de får, selv om de kunne betale for det.

Betegnelsen "den rådne banan" dukker dagligt op i forbindelse med tematiseringen af de døende landdistrikter, hvor man er vidne til, hvad bl.a. svinebaronerne gør ved det danske land, nogle af de 60 % af arealet, som er overladt til den statsfinansierede underskudsforretning, dansk landbrug. Hvem er det lige der er rådne bistandsklienter her ude, spørger man i sit stille sind, velvidende at EU-bureaukrater, politikere, bønder, korn og foderstofforeninger, den kemiske industri i hvert fald ikke kan få sig selv til at sige det. Nej man er liberalister, uanset hvor mange subsidier man modtager fra det offentlige til at ødelægge livet på landet med. Alt er vendt på hovedet. Den kommercielt italesatte envejskommunikation falder tematiseret på helt andre kognitive præmisser, end hvad der lever ved symbolanalytikernes egen symbolik. De sanseindtryk, dvs. selve konfliktstoffet, er af en helt anden livsnær karakter ude på landet, end den massemediernes underholdende nyhedsformidlende italesættelse af realiteten lader ane. Realitetens italesættelse er reel nok, det ses og høres klart i det danske landskab, men sættes i skærende kontrast til alt det, de andre sanser fortæller, og som ikke kan tales bort. Der findes ikke et objektivt mål

for de kvaliteter, der skinner igennem alt det symbolske. Lugten af gylle taler sit eget inkommensurable sprog.

”Oprøret fra midten”, der blev væk
Der er en grund til, at ”Oprør fra midten” fra 1977, af K. Helveg Petersen, Niels I. Meyer og Villy Sørensen, er den debatbog, som suverænt har nydt størst udbredelse af alle debatbøger på dansk nogen sinde. Den formulerede på forståeligt dansk det moderne samfunds største tabu, nemlig det, at den økonomiske vækst fører til mangel. Det var i al sin enkelhed det, der gjorde den så omtalt. At den ikke fik nogen særlig betydning, på trods af sin udbredelse, skyldes mange forhold.

Den slog tonen an i det aldeles relevante angreb på den herskende tro, som truer med at overleve sig selv. Den er mere relevant end nogen sinde, lige som den antydede, at de bevidst arbejdssky kan være med til at opløse det modernismens største paradoks.

”Realitetens konflikt” blev allerede formuleret under titlen ”Oprør fra midten”. Min bog skal således forstås som en hyldest til bogen ”Oprøret fra midten”, der blev væk, men som er mere påtrængende end nogen sinde.

Samtidigt skal det med, at den borgerlønsbevægelse, der blev resultatet af ”Oprør fra midten”, og som er her endnu, at den har misforstået hele pointen, hvis den forestiller sig, at de ledige skulle kunne leve i materielt sus og dus, lige som de velstillede danskere allerede gør. Det er mit indtryk, at borgerlønsbevægelsen både vil puste og have mel i munden på en gang. De gider fornuftigt nok ikke lave mere end højst nødvendigt, men forestiller sig alligevel, at de skal leve på et forbrug, der svarer til det, man har på første klasse i dag . Det hænger slet ikke sammen.

Kunstens rolle

Arbejdsprocesserne bag kunsten er sammen med kunstprodukterne sat i et relativt frit rum i det moderne samfund, et rum der indeholder mulighederne for at formulere alternativerne til den farlige ideologiske italesættelse. Den autentiske kunst er i stand til at ændre på det menneskelige sanseapparat, alle de underlæggende semantiske og kognitive dispositioner, der bag om ryggen på os bestemmer, hvad det er, som vi finder i de daglige fornemmelser for os selv, hinanden og den verden vi lever i.

Der er grund til at tro på, at kunsten kan være med til at forandre os mod det bedre, åbne os mod de stærke følelser og det vedkommende i tilværelsen. Den store kunst bringer os tættere på os selv som skabere, forandringen, det performative moment, det store dyr i åbenbaring. I kraft af den mere autonome kunst kan der vindes afstand til og perspektiv på det modernismens realitetsprincipper og genstandsmæssighed. På den måde opstår der en mindre fanatisk, dvs. uideologisk form for immunitet over for især ideologi. Det er nok værd at tage med, når man som i det foregående har efterlyst den store konflikt.

Kunstneren og udtrykket

Lige som en klassisk guitarist må beherske sin teknik ureflekteret under sin performance for publikum, er han dømt til at arbejde ekstremt reflekteret med sin teknik til daglig, hvor han øver og forbereder sig på sin optræden. Fingerstillinger og anslag må varieres reflekteret for at han kan finde og beherske klangen på instrumentet, og numrene må indlæres før han har overskud til at ”lege” med udtrykket, og først der hvor teknikken beherskes, er han i stand til at leve ureflekteret i udtrykket.

Teknikken er da blevet hans anden natur. Det kan godt være, at den manifesterer sig på scenen og at han udmærker sig påfaldende for publikum ved sin tekniske kunnen, men netop på scenen er teknikken glemt for kunstneren, ellers virker det ikke.

Den anden natur befinder sig på det ureflekterede plan, når teknikken virker på scenen. Kunstnerens ureflekterede bevidste manifestation er udtrykket på scenen.

Det betyder ikke, at det er mere eller mindre naturligt at reflektere over teknikken, at det ureflekterede plan er mere naturligt end det reflekterede, men at det at kunne beherske og leve i kunstneriske udtryk, som er værd at forholde sig til, også er funderet i kunstnerens latente mulighed for i dagligdagen at reflektere over og disciplinere teknikken og andre af udtrykkets forudsætninger.

Kunstkritikken

Den kvalificerede kritik sigter lige så meget på at præparere publikums modtagelighed, som på det at "beskrive udtrykket, kunsten". Den går ud fra, at der er forskel på stor og lille kunst, og at det drejer sig om at få hesten (brugeren) til truget og få den til at drikke (opleve kunsten).

Andre kritikere mener de skal fordoble udtrykket. De lider af mindreværd i forhold til kunsten, og forsøger at kompensere for mindreværdet med deres forsøg på at skabe deres egen kunstneriske gengivelse af kunsten.

Den kommercielle kulturindustri

Den kommercielle kulturindustri leder konstant efter faktor X. Men netop i kraft af jagten på det ultimative hit, kommer de mange forsøg på at skabe det til at ligne hinanden.

De er i deres jagt på den ultimative effekt allerede ude ved flertallet, der fortæller enhver, hvad de fleste mener, på en måde som gør det muligt for alle at identificere sig med den offentlige mening, og gå i et med den kommercielle succes.

Masser af teknik, ungdom, kreativitet og penge bliver der lagt i lortet. Men som udtryk overlever det vindende nummer kun sjældent det øjeblik, hvor juryen uddeler sejren på scenen. Et grandprix er mere sport end kunst, fordi udtrykket her lever ved at være ekstremt reflekteret, ved det at være på uden over hovedet at kunne stå selv som sit eget udtryk. Grandprix er sport, ikke kunst.

Sporten, massen og individet

Sportens opæstimering af ekstremt ukomplicerede målsætninger ville ikke have haft gennemslagskraft i masserne, hvis ikke masserne netop

vidste, at massernes opmærksomhed netop i et øjeblik retter sig mod den lille forskel, som arrangementet centrerer sig om.

Arrangementet, alle effekter sigter på at fremmane endemålets sensationelle status, konkurrencens finale, det udslagsgivne i kraft af massens kollektive bevidsthed om at alles opmærksomhed gælder det samme, den udslagsgivende minimale forskel.

Men man kunne lige så vel se arrangementet som det, der ligger i eksternaliteterne, det at så meget kan ofres og fortrænges fra opmærksomheden til fordel for så lidt.

Arrangementet er et sindbillede på idealiseringen i selvbeskrivelsen, som den finder sted på den personlige psykes plan såvel som på psykosocialt nationalt plan. Det, der træder i fokus, er det mindre, det identificerede, som lever ved det mere, resten af selvet (individets psyke, det social) som forsøger at identificere sig selv.

I sporten centrerer opmærksomheden sig om den i grunden latterlige lille forskel, der gør udfaldet.

At så mange mennesker kan ofre så meget opmærksomhed på en så lille forskel, at så lille en forskel kan optage og fordele så mange ressourcer, at så mange mennesker vil leve for at opnå netop det mål, at blive nr. 1 på en skala, der grundlæggende i sig selv ikke indeholder en kvalitativ forskel af nogen særlig betydning, men netop kun en kvantitativ meget lille forskel?. Hvis man sigter på anerkendelsen for anerkendelsens skyld, mister den sin gyldighed, men ikke i sport!

Kvaliteten i det at fokusere så ensidigt på den minimale kvantitative forskel, som afgør finalen, er en hel anden, end det der fokuseres på, altså en helt anden end resultatet. Det er det sandt kreative i sporten. Og selve det kreative moment bag det hele kan ikke være tema for sig selv, når opmærksomheden er struktureret af sporten og dens kriterier for succes.

Det kreative ureflekterede plan virker bag om ryggen på sportsudøveren og publikum, når de går rent op i oplevelsen af den sportslige begivenhed. Affekterne manifesterer sig på baggrund af de bagvedliggende og kun latent bevidste forudsætninger, dvs. om hele arrangementet, de indlærte sportslige regler m. m.

Man må således være blind for sig selv for at kunne leve med i sportens verden, dvs. man må være blind for sig selv og fortrænge opmærksomheden om hele sit kreative væsen for at kunne fortabe sig i erfaringen af den lille kvantitative forskel, som afgør, hvem der er vinder eller taber. Forskellen er minimal, men evnen til at gøre det til det afgørende er alt, der hvor massen identificerer sig med sporten, der hvor individet går rent op i massebevægelsen[168].

Forarbejdningen af sanseligheden og selvforglemmelsen

Den selvforglemmelse, som både kunstneren og publikum må være offer for i erfaringen af stor kunst, er en anden, end den sportens masser oplever. Det unikke kunstværk skaber sine egne kriterier for kulmination og højdepunkter og har sin egen formålsmæssighed, hvis der er nogen, hvorimod målet er givet på forhånd i sporten. Men både her som der er oplevelsen sine ureflekterede forudsætninger uanset hvor dybt disse forudsætninger ligger.

Der er ikke tid til refleksion, hvis den store kunst skal virke eller hvis massen og udøverne i sporten skal fanges af begivenheden. Det skabende/kreative/det kvalitativt udslagsgivne må forblive utematiseret, når det fremmaner oplevelsen, går op i udtrykket, tilstanden.

De kognitive dispositioner virker bag om ryggen på os, når erfaringen, oplevelsen toner frem. Når kommunikationen f.eks. forløber uproblematisk. Når meningen viser sig gennem ordene, uden at teksten virker påtrængende, problematisk eller tvetydig, så lever vi hen i udtrykket, uden at mediet, teksten, som formidler meningen, kræver opmærksomhed. Teksten forsvinder fra opmærksomheden til fordel for indholdet, den mening og de betydninger der kommer til syne igennem den.

Men både forfatteren og læseren har tillært sig sproget, som de skriver og taler det. Vejen til udtrykket kan være mere eller mindre reflekterende, anstrengende og disciplineret. Det er først når det virker, at vi glemmer det.

[168] Massen giver sin helt egen form for forløsning. Sport, politik, massemedier, store begivenheder har altid virket dragende på mennesket. Forløsningen, som den ligger i det at opgive sin identitet for at gå rent op i massebevægelsens brøl, appellerer til urinstinkterne, som Elias Canetti beskriver i sin bog "Masse und Macht" fra 1960.

Når ordene i teksten træder ind i opmærksomheden, bliver påtrængende, tema, fordi man ikke genkender deres sædvanlige mening og funktion, altså de betydninger de har i den normale sociale kommunikative praksis, er det fordi bevidstheden her ikke bare flyder ud i for længst etablerede og bekræftede forventninger til udtrykkets form og indhold.

Nogle udtryk skabes med det formål at bearbejde velkendte sociale forventningsstrukturer. Andre udtryk adlyder blindt de veletablerede strukturer, som udtrykket falder i.

Der ligger et ureflekteret niveau under ethvert fænomen. Men i den store kunst går teknikken op i det unikke udtryk, hvis værdi på ingen måde lader sig betinge af sceneriet eller føre hen til den allerede etablerede offentlige mening. Den er sin egen enhed, den form som indholdet går op i som det enestående udtryk, der kan give velkendte former for indhold ny mening. Forarbejdet og teknikken forsvinder tilsyneladende uanstrengt naturligt i denne enhed. Den store kunst skaber sine egne regler for sig selv som udtryk.

Stor kunst kan stå selv uden massemomentet, som det ligger i x-faktor og andre sportslige kommercielle massekulturelle begivenheder, der er dømt til at slå på så mange og for længst etablerede forventninger hos publikum som muligt.

Kreativitet ikke noget klassebegreb

Kreativitet findes der på alle niveauer. Der er ikke en kreativ klasse og en mindre kreativ klasse. Det magiske, skaberkraften, det store dyr i processen (forudsætningen overhovedet for f.eks. forskellen mellem godt og ondt, der således ikke er det onde, som udtrykket vil det i bibelsk sammenhæng, hvor alt hvad der pr. definition ikke går entydigt op i det entydige, er ondt!) spiller os alle et puds, når det får os til at tro, at vi bare henter det entydige store udtryk ind som det ”er”.

I virkeligheden manifesterer det store såvel som det mindre store udtryk sig på baggrund af det underliggende ureflekterede, det forudgående disciplinerende forarbejde, de for længst etablerede kommunikative kompetencer, den veletablerede struktur af forventninger og fortrolighed med betydningerne, som der altid er en latent mulighed for at vende tilbage til.

Kunsten manifesterer sig på de forudsætninger, som der altid kan vendes tilbage til, og arbejder mere med den altid latente mulighed for at ændre på selve sanseligheden også hos publikum. Ud over det at manifestere sig på de givne kognitive forudsætninger, som kunsten er dømt til at virke på baggrund af, så er den i modsætning til sporten i stand til at gå ind og ændre selve publikums sanselighed, på en helt anden måde end sporten og de kommercielle kulturelle arrangementer er.

Kunsten er både at kunne arbejde reflekteret med udtrykket og at kunne falde i med det. Ingen klasse eller noget bestemt segment i det moderne samfund har noget særligt patent på at forarbejde sanseligheden. Men Lars Von Trier kan lave stor kunst. Det gør en grandprix-vinder kun sjældent. De kan alle give os en god oplevelse, men antikrist forandrer vores sanselighed netop fordi denne film piller ved selve forudsætningen for at sætte det gode til forskel for det onde.

Det at skabe kunst er en slags arbejde, en mere eller mindre besværlig vej mod det, som er af værdi i sig selv. Kvaliteten ligger i udtrykket, oplevelsen af udtrykket. I grunden er ethvert mentalt nærvær et tilblivelsens under. Det kreative, det metafysiske, ligger i enhver sanselighed. Det giver heller ikke mening at tale om grader af kreativitet inden for forskellige former for kultur. Men kunsten kan forandre sanseligheden, hvor den kommercielle kulturindustri og sporten er dømt til at bekræfte og cementere sanselighedens underskov af for længst trivialiserede latente semantiske strukturer, af forudsætninger. Det modernistiske samfunds sanselighed er udtryk for al for megen frigid rigiditet, fordi det økonomiske samfund i sin kroniske hunger efter affekt har øvet rovdrift på de forudsætninger, der allerede er. Resultatet er den svage sanselighed men ikke mindre metafysiske mangel på affekter, der karakteriserer modernismens sult efter underholdning.

Antikrist og kulturaberne

Den store kunst banker ind i hele sanseapparatet og manifesterer sig som en uudslettelig oplevelse, der ved sin manifestation ikke efterlod tanken nogen som helst plads, men som efterfølgende forlangte så meget mere at blive taget op igen og igen, med helt uforudsigelige konsekvenser for bevidsthedens egne dispositioner og åbenhed herefter.

Lars Von Triers Antikrist vil tilbage til før syndefaldet, og kommer det. Distinktionen mellem det gode og det onde står for fald. ”Kulturaberne” er herefter i vildrede med sig selv. Kun kirken, både den katolske og den protestantiske står fast. Titlen var nok for de kristne. De lukkede af for det, der kunne have forvandlet dem, sat dem fri af to tusinde års åndsformørkelse.

Von Trier søger bag om syndefaldet, distinktionen mellem godt og ondt. Åbenbaringen sker fyldest, med dyret halsende efter sig selv forenkler det alt i sine eskapader af vilkårligt bundne bestemmelser med publikum i rollen som dyret i åbenbaringen, kommer dyrets hverken nødvendige eller umulig (betingede) former for forenklinger af sig selv og sin omverden (formler) forhåbentlig i øje. Åbenbaringen sker da fyldest, som dyret i åbenbaringen der halser efter sig selv, ind til det ikke kan mere, som aktør i en film, der skriver sig selv.

Erkendelsen af at være en rolle i en film der skriver sig selv har altid været for meget for det liv, der har haft den substantiverende identifikation som sin kontingensformel[169].

Verden er uendelig stor, men livet på jorden er ingen uendelig selvfølge. De levende lever for at overleve, og trues derfor primært af dem selv i takt med at de hævder sig med illusionen om et absolut substantielt jeg. Men der er ikke plads til al den jég-fikserede adfærd. Jorden er blevet for lille til al den succes.

Vi er for gode til jorden, siger de overlevende, der er gået fra konflikt til konflikt, og som nu har sejret ad helvede til. Til helvede med jorden, den er alligevel ikke god nok til os, siger de lige som Hitler gjorde, da han indså, at hans rolle var udspillet. Realiteten omfatter erfaringer, som ikke svarer til en skid. Nogle former for konstruktion af realiteten er helt uskyldige. Hitlers kostede 65 millioner livet.

[169] Formålet med og begrundelsen for.

Epilog[170]

Kommunikation virker som social kompensation for det, at vi ikke kan tænke hinandens tanker, føle hinandens følelser[171]. Men kommunikationen kan ikke ændre på sit grundvilkår; det at bevidstheden står alene med sine erfaringer over for det fremmede.

Bevidstheden er kun givet for bevidstheden selv. Oplevelsen lukker sig om sig selv[172].

Kommunikationen kan for et øjeblik få os til at føle os hjemme, og hvis ikke, så trænger det uønskede budskab sig på, der handler om, at vi har nok at skjule, f.eks. det at vi ikke har så meget at sige hinanden, eller det, at budskabet er sat i verden for at fortrænge opmærksomheden fra alt det, der kunne være sagt[173].

---

[170] Forsøget på at skrive en prolog resulterede i denne epilog, der måske læses bedst, som den er skrevet, dvs. til sidst.

[171] Det fører frem til en Luhmannsk præmis: "Allwissende psychische Systeme stünden im Verhhältnis zueinander in voller Transparenz und könnten daher keine sozialen Systeme bilden." (Niklas Luhmann: „Soziale Systeme" (SS), s.458). Kommunikationen kompenserer ikke bare for det, at vi ikke kan tænke hinandens tanker, føle hinandens følelser. Den er det sociale slet og ret, betinget af manglende gensidig transparens. Den er resultat af "uformåen", og da den lever ved "dette negative" bliver den aldrig altomfattende gennemgribende forklarende afsløring af sig selv eller dem, der bidrager til den. Vi står uden for, når vi bringer vor meddelelse ind i det sociale. Det sociale, kommunikationen, lever af og på uvisheden. Det forhindrer ikke det sociale system i at manifestere sig ved at sætte sig, uddifferentiere sig, og på den måde adskille sig som sig selv fra sin "egen" omverden. Nej det lever af uvisheden.

[172] Der er tale om en banal konstatering. Det forhold, at bevidstheden kun er givet for sig selv, har afstedkommet megen filosofi. Bogen falder i en tradition, hvor den ontologiske dualisme er overvundet. Ontologisk dualisme er en grundantagelse om, hvad der har/er væren, og den er blevet lagt som forudsætningen for forklaringen af alt, både videnskabeligt og eksistentielt. Ifølge den kan alt deles op i de sjælelige og materielle former for substans. Dualismen manifesterer sig med stor betydning for den moderne filosofi og videnskab i Rene Descartes filosofi, historisk samtidigt med at den "nye verden" dukker op i den gamle. Dualismen ligger bag mange erkendelsesteoretiske og analytiske betragtninger, og fortjener eksplicit opmærksomhed, netop fordi den herfra bestemmer så meget i menneskets "værensforståelse", dvs. som et "realitetsprincip" (se ordliste) diskriminerer den og dikterer bag om ryggen på det moderne menneskes erfaringer, hvad der kan tilskrives væren, og hvad der "ingen væren har" (Martin Heidegger i Sein und Zeit f.eks. s. 203.)

[173] Luhmann taler om kommunikationens autokatalyse og om dobbeltkontingens i forlængelse af hinanden. Det sociale grundvilkår kommer til udtryk i det, at den ene befinder sig over for den anden med sin medmenneskelige forventning. Situationen er næsten altid lagt i fortrolige rammer, hvor forventningerne til hverandre er bestemt af netop situationen, det konkrete. To eller flere mennesker, der befinder sig i en togkupe, behøver dybest set ikke tale verbalt med hinanden, situationen fortæller det relevante om parterne, om det der behøves at kendes til hinanden i situationen, for at den ikke bliver pinlig. Således er det i de fleste relationer mellem mennesker i det offentlige rum. Den eksplicitte kommunikation er begrænset, alt det implicitte i situationen siger, hvad der er at sige, og alt andet er kun mere eller mindre påtrængende muligheder.
Men når telefonen bliver taget, og de to professorer på hvert deres kontor præsenterer sig for hinanden, så forlanger situationen eksplicit samtale. Historien går på, at en sekretær satte dem i for-

Massemedierne lever af at fortrænge opmærksomheden fra det påtrængende og anstrengende[174]. Mennesket omgiver sig med kaskader af eskapistiske former for beskæftigelsesterapi, der dækker over, at det er lettere at brænde jorden af og tage sig et uforpligtende skænderi end at forstå hvorfor[175].

Kommunikationen er det sociale. Den har sit eget liv, selv om hverken den eller mennesket var foruden hinanden. Kommunikationen omfatter og strukturerer[176] økonomi, politik, religion, jura, sociale konflikter, videnskab, sundhedssystemet, m. m.

---

bindelse med hinanden, på en måde så de begge blev ringet op og fik hinanden i røret med den overbevisning, at det var den anden, som havde ringet op. Man var imødekommende, hilste høfligt på hinanden, kom indledningsvis ind på lidt af hvert, og til sidst var de to dybt optaget af en lang samtale, som interesserede dem begge. Efter et par timer var den ene nødt til at forlade telefonen, fordi han skulle noget. Han spurgte så den anden, hvad han ville, til nogen undren for den anden, for det var jo ham, der var blevet ringet op! Forundringen var gensidig, men da man jo nu var på god talefod, så regnede man hurtigt ud, at fejlen lå et tredje sted. Man takkede for samtalen og ønskede hinanden alt muligt godt i hver sin fremtid.
Samtalen udløses af forventningen hos den ene til den anden. Forventningen og forventningen til forventningen (s. 413 SS) er den dobbeltkontingens, som udløser den implicitte og eksplicitte kommunikation. Stilheden (uvisheden) mellem de to professorer nåede aldrig at blive larmende, fordi de blev optaget af samtalen, uanset det, at den for begges vedkommende blev lagt ind som indledning til noget andet, som de begge forventede at den anden ville komme frem til, som "grunden" til at de talte sammen.
Hvis forventningen til samtalen skuffes eller demonstrativt afvises, hvor menneskene ikke er ført "kunstigt" sammen, kan tavsheden vidne om konflikt, larmende demonstration af, at parterne kun vil sige hinanden det, at de ikke længere har noget at sige hinanden i den situation. Forventningen imødekommes ikke. Kommunikationen, det sociale, virker for det meste utematiseret i baggrunden af den almindelige personlige og socialt bestemte opmærksomhed.
Intentionen med bogen er at sætte dagligdagens hygge, fortroligheden med den og dens selvfølgelighed i kontrast til det mindre fortrolige og det direkte uhyggelige, ved at påpege, at de mange kendte konflikter og gøremål i virkeligheden er sat i verden for at dække over den katastrofekurs, som menneskeheden befinder sig på. Realitetens konflikt fortrænges af konflikternes realitet. Det skal ses i det lys af en eksistentialistisk, systemteoretisk og naturvidenskabeligt funderet forklaring som bogen forsøger at se udviklingen i.

[174] Det dækker over mere end et eksistentielt grundvilkår. Den moderne foretagsomhed har ført til selvskabte problemer, hvis reelle karakter er blevet tabu. Tilbedelsen af patetiske vækstidealer finder sted i det offentlige rum, med det slet skjulte formål at dække over det selvnegerende i menneskehedens bestræbelse på at opnå succes. Massemediernes fjollede hurraråb har fået en skinger tone.

[175] Tesen er, at menneskeheden foretrækker at orienterer sig i forlængelse af konflikternes forskellige realitetsprincipper, frem for at se realitetens konflikt, den langt mere fundamentale problemstilling.

[176] Her tænkes der på semantiske strukturer, som de fungerer performativt i det funktionsdifferentierede samfund, dvs. i den nuværende moderne samfundsstruktur, der afløste den feudale, som igen afløste det segmentære samfund. Her i bogen søges semantikken tematiseret som det konstant tilstedeværende og implicitte grundlag for betydningerne i det her skrevne, såvel som alle andre betydninger, der danner sig socialt. Semantikken skal forstås som skabt skabende skabelse! (Se relationen mellem struktur og proces i Kap. 8. SS). Sammenhængen mellem samfundsstruktur og semantik beskrives udførligt i Luhmanns fire bind med titlen "Gesellschaftsstruktur und Semantik"(GuS). Her i bogen er kapitlet om retsfilosofi at læse som et personligt ekstrakt af de to første bind i serien, hvor Luhmann bl.a. analyserer den semantik, der

Der er ingen naturlig drift mod eller naturligt endemål i harmoni, åndeligt fællesskab, konsensus eller gensidig forståelse[177]. Det sociale kompenserer for dette fravær ved at give sig selv mening, fortrolighed, hvor den ikke var, bl.a. ved at beskrive sig selv som resultat af en naturlig drift mod harmoni, åndeligt fællesskab, konsensus og gensidig forståelse. Beskrivelsen svarer ikke til noget, men lever ved dette "som om" (se udtrykket i andre sammenhænge gennem bogen), evnen til at foregive, meningen, det betydningerne og referencerne bæres i, referencerammen.

Det sociale er det uhyggelige i situationen, hvor 7 milliarder socialiserede mennesker kollektivt bidrager til en alt for sandsynlig udvikling. Det sociale kan ikke kompensere for individets påtrængende oplevelse af at stå alene med angsten for menneskehedens selvdestruktion. Det sociale kan ikke kompensere for det uhyggelige i det potentielle kollektive selvmord, men glatter ud forplumrer og perverterer den enkeltes forsøg på at finde det autentiske udtryk for uhyggen, den aldeles realistiske frygt for at det hele går ad helvede til som følge af den menneskelige geskæftighed og jagt på "succes".

Opmærksomhed retter sig skiftevis mod bevidstheden, det sociale eller anden genstandsmæssighed[178]. Ved hele tiden at pege bort fra sig

---

bind i serien, hvor Luhmann bl.a. analyserer den semantik, der knytter sig til retssystemets filosofiske bestræbelser på at begrunde sig selv, finde sin legitimering. Retssystemets selvbegrundelse, interne bestræbelse på at begrunde sig selv, knytter sig til og udfolder systemets "kontingensformel". Rigtigt meget handler om "semantisk struktur" og "samfundsstruktur" i en historisk ramme.

[177] Retrospektivt står det for længst klart, at de store fortællinger, troen på "det førstes filosofi" og den teleologiske universelle værensforklaring var anfægtet, døende eller for længst død, f.eks. også hos Heidegger, der ellers af mange blev skudt i skoene, at være ude i et traditionelt forsøg på at genetablere den (Se f.eks. indledning til "Hvad er metafysik" af Jørgen Hass, i oversættelsen af Martin Heideggers "Was ist Metaphysik" udkommet på Det lille forlag i 1994.)

[178] Erfaringen falder i nogle meningsdimensioner, som mere eller mindre konsekvent kan deles op i tidsdimensionen, den sociale dimension og sagdimensionen. Opmærksomheden, erfaringen, hvad enten den nu kvalificeres som kommunikativ eller psykisk, falder struktureret i disse dimensioner, i de semantiske strukturer, som styrer opmærksomheden bort fra sig selv mod det intenderede (se kap. 2 i SS). Det, der skal fokuseres på i bogen, er de konkrete semantiske strukturer og processer, som manifesterer betydningerne. Det uudtalte, implicitte og konkrete virker i tematiseringen, uden selv at falde som tema. Det er denne implicitte performative kontekst, som er en del af bogens erklærede tema. Problemet er så bl.a. det, at det uudtalte ikke rigtigt kan afsløres, uden at det bliver sin egen modsætning. Der er tale om en problemstilling, der rækker langt ind i f.eks. fænomenologiens opmærksomhedsfelt. I "Logische Untersuchungen" skriver Edmund Husserl f.eks. i Bind 2, Del 1. s. 14 og 15 om det problematiske i at tematisere bevidsthedens aktkarakter, uden at gøre den til noget andet. Det sker i forbindelse med hans første foreløbige eksplicitte definition af det, der senere bliver kaldt den fænomenologiske "epoché", altså i forbindelse med hans foreløbige forsøg på at tematisere selve den bevidste givethed, hinsides dennes iboende krav på "realitet". Den udfordring og de paradokser, der opstår, i forlængelse af forsøget på at gøre erfaringen opmærksom på sig selv, tematiseres dog her i min bog primært ud fra nogle lidt mindre "metafysik-

selv gør erfaringen en verden til forskel[179], men fylder intet. Meningen i beskrivelsen, den sociale meddelelse, lever ved sine referencer, lige som bevidstheden lever ved det indhold, som den forveksler med verden.

Den sociale kamp om magten, æren, stoltheden, rigdommen, retfærdigheden, æstetikken og sandheden virker triviel og forudsigelig.

Af angst for forandringen, det som forandringen kunne bringe, det nye, forsøges fremtiden reduceret til fortiden, til det kendte[180], det afsluttede, det døde. I forsøget på at vinde magten, æren, stoltheden, rigdommen, retfærdigheden, kampen om æstetikken, den sande orden og sandheden, reduceres livet, fremtiden og det alt for uhyggelige til fortiden, døden og det kendte. Af angst for livet/døden truer de socialiserede mennesker med at reducere livet til netop døden. Når døden endnu ikke er indtrådt, så skyldes det alt det der falder uden for denne forståelsesramme; overbevisningen om at forandringen og fremtiden kan reduceres til fortiden har hidtil været forkert. I logisk forstand er livet en fejl. Livet indeholder paradokset, logikeren, der heldig vis ikke altid har ret. Havde han det, var han lige så død som den sande logiske konklusion.

Mennesket lever på fremmede betingelser, det vil bl.a. sige i medmenneskets øjne. Det sociale gør det muligt at sige det og fortrænge det på de socialt interne men også på de socialt eksterne betingelser. Sådan er den sociale situation. Vi står over for hinanden med vore formuleringer, bidrager til det sociale ved at kommunikere, uden dy-

---

belastede" traditioner, end netop den Husserlske, uden at jeg vil benægte, at George Spencer Brown, Heinz Von Foerster, Luhmann m. fl. f.eks. er "metafysiske nok".

[179] Realiteten kommer til "sin verden" som en kognitiv konstruktion. Husk for øvrigt, at det fuldt ud kompatibelt med at omverdenen til det kognitive system i sig selv på ingen måde er nogen konstruktion. Derfor taler vi konsekvent om konstruktionens realitet og realitetens konstruktioner. Den første er i fuld overensstemmelse med konstruktivismen en del af den sidste kategori, hvis man orienterer sig traditionelt kategorisk.

[180] Logikken, der måske nok i sine klareste øjeblikke formår at begrænse sit krav på gyldighed til det, der gælder "udsagnets formelle" rigtighed, har en tilbøjelighed til at tage udgangspunkt i identitetsprincippet, hvor det fungerer som "realitetsprincip". "Hvis A, så A" hedder det sig i enhver lærebog om logik. Underforstået; alt hvad der er, for så atter ikke at være, eller for så at være noget andet, ja det er såre ulogisk, og har ingen plads i en videnskabelig forklaring. Forandringen selv, livet med alle dets kvalitative forskelle, lysten, den skrigende søde smerte, er f.eks. alt for komplekse, flygtige og foranderlige fænomener for logikken. Kun det, der er med nødvendighed, og som ikke kan være anderledes, dvs. det, som vi har erkendt med sikkerhed om fortiden om nutiden, kun det har krav på fremtiden. For ellers kan vi ikke foregribe den, beherske den. Og det kan vi ikke have. Kun det døde er således godt nok til at være sandt ifølge logikken, med dens "erklærede ontologisk neutrale" grundlov. "Realitetsprincippet", som det dyrkes med identitetsprincippet, er dødens, og alt andet end ontologisk neutral.

best set at kende hinandens tanker, følelser eller meddelelsens skæbne.

Betingelserne virker bag om ryggen, når skæbnen eksekveres i et forsøg på at undgå den. Det står ingen steder skrevet, hvem der er sin egen troldmand, når mennesket bilder sig ind at have magt over sig selv. Den skyldige er både bøddel og offer i processen[181], når der tales om den retfærdige magt, det godes og det sandes sejer over det onde og løgnagtige. Beskrivelser og bevidste erfaringer svarer ikke til noget. De er, og de er atter ikke, lige som så meget andet.

Mennesket har det godt, når kampen for overlevelse tegner til succes. Men den sociale kamp for overlevelse er det eneste, der for alvor truer de socialiserede. Artens succes med at overleve er nu så overvældende, at den er truet af sin succes. Kun fordi menneskeheden stadig lever for at overleve, falder sandsynligheden for at overleve fortsat. Ville mennesket leve for noget andet, end det at overleve, ville det slet ikke være noget problem. Det er modernismens paradoks.

Dem med social succes benægter det mere end de andre af de små 7 milliarder på jorden. De overlader den overordnede kommercielle selvbeskrivelse til BP, Bjørn Lomborg, Fox News og hele koret af symbolanalytikere, der står samlet vagt om tidens mål for udviklingen, BNP´et, og segmentets kommercielle interesser.

Under henvisning til markedet – hvor konkurrencen er udråbt som det naturlige udvælgelseskriterium, der skulle sikre, at kun ”de bedst egnede” tegner udviklingen – overlever kun den sandhed, der sælger bedst hos de købedygtige, de i økonomisk forstand ”bedst egnede”. Det kommercielt succesrige budskab – om at de økonomisk højtflyvende skulle være løsningen på de problemer, der skyldes overforbrug, svineri og ødelæggelse af klima, jord, hav og arvemasse – er en simpel løgn. Men det sælger forbandet godt hos det købedygtige segment sammen med historien om, at dette segment er evolutionens spydspids, garantien for at udviklingen går mod det bedre.

Budskabet, om at de købedygtige med deres forbrug er selve problemet, sælger derimod ikke. Alle kender det, som det ingen vil kendes ved. Det sociales mentale immunforsvar identificerer budskabet som

[181] Theodor Adorno og Max Horkheimer kalder det ved navn, med titlen på sin bog fra 1944: ”Dialektik der Aufklarung”.

det fremmede, der skal ekskluderes fra den italesatte realitet, italesættelsens realitet.

De økonomisk højtflyvende er på evig jagt efter de sidste eksotiske effekter. Affekten udebliver på trods af, at deres efterspørgsel takket være den store hvide økonomi manifesterer sig samtidigt over alt på jorden uanset afstande og lokal tilknytning. De kulturelle forskelle forsvinder i takt med stigningen i efterspørgslen på dem. Udbuddet og efterspørgslen er den samme over alt på den lille blå planet. Markedet harmoniserer i overensstemmelse med entropiloven, udjævner forskelle, fjerner kvaliteter og afstande, forudsætningerne for affekt i forlængelse af jagten på effekterne, affekten. Prisen, for at opnå adgang til det hele på en gang, er det hele.

Budskabet – om at de købedygtige underminerer selve livets forudsætninger med deres maksimum af forbrug og behov for effekter i jagten på affekt – er for længst formuleret. Men de købedygtige tør ikke købe det, og overlader det til markedet alene at bestemme over budskabets skæbne.

Det er ikke let at bevise videnskabeligt, at markedsmekanismerne er garantien for, at det hele ender op i den bedste af alle verdener. Det er fordi det er løgn. Men da den ideologiske selviscenesættelse primært sættes af den økonomiske købekraft (forbrugeren er gud), er det også markedets ideologi, der sætter sig igennem og tilsidesætter de mere intelligente og videnskabelige sandhedskriterier i selvbeskrivelsen. Det er let at bevise videnskabeligt, at sandheden om markedet har trange kår i det moderne samfund, fordi den ikke kan sælges.

Udtryk som ”den herskende orden”, ”performativ selvbekræftelse” og ”selvnegerende adfærd” falder uden for ”den herskende orden”, det der ”performativt bekræfter sig selv her” i ”den selvnegerende adfærd”. Den sande beskrivelse af det sociale tilhører socialvidenskaben. Og det tilhører den videnskabelige beskrivelse af sin egen beskrivelse, at den er uden politisk magt, kommerciel styrke eller social gennemslagskraft.

Det på mange måder succesrige differentierede samfund er på kant med sine betingelser. Det anfægter de former for rationalitet, der knytter sig til de forskellige succeskriterier inden for økonomi, politik, æstetik, teknik m.m.

Gennem flere hundrede år har mennesket med ret kunne påstå, at den andens succes var forudsætningen for den enes, at social funktion var forudsætningen for alles succes. Det var så hyggeligt, den gang verden var stor nok, den gang hvor det sociale fællesskab levede ved sammenholdet mod den store truende omverden[182]. Situationen er en anden nu. Modernismens succes er ikke længere en entydig forudsætning for succes. De sociale kriterier for succes truer med at overleve sig selv, fordi verden er blevet for lille til det sociale i dets nuværende udgave.

Konturerne af den helt nødvendige og store konflikt begynder at tegne sig[183]. Det er måske realitetens konflikt der skal udkæmpes. Det sidste led i evolutionens forløb, os de sejrende, evolutionens spydspids, har bevist, at vi kunne overvinde alt andet. Evolutionen har dog også afsløret sig som den alt for konservative pædagog. Den konserverede evne til at overleve alt andet er ikke identisk med det, der skal til, for at sætte os i stand til at ændre adfærd af hensyn til vore mulighedsbetingelser, der truer med at forsvinde i takt med vor fortsatte "succes".

---

[182] Elias Canetti beskriver i "Masse und Macht" fra 1960, hvordan mennesket lever for at overleve. Han forestiller sig, hvordan de semantiske strukturer danner sig på det segmentære stadie, hvor hele menneskeheden var delt op i små horder, der drev rundt på jorden, og orienterede sig mod alt ud fra distinktionen mellem os i den nære omgangskreds og det og dem uden for, mellem det fortrolige, som det sociale stod for, og alt det andet, det farlige, de fremmede og det fremmede. I samme bog fokuserer han på de former for ideologisk autisme, stammelogikken i massekulturen, som førte til det tyvende århundredes to verdenskrige. Det, at kampen for overlevelse i menneskets historie er gået fra konflikt til konflikt, og at menneskene har levet ved den realitet, som er konfliktens, ændrer ikke på, at realitetens konflikt i dag er en helt anden, som ikke forsvinder med den sociale konflikts realitet. Den sociale praksis har nemlig skabt en helt anden realitet, end den der kan forklares og forstås i forlængelse af konfliktens værensforståelse. Det kan godt være, at realiteten indeholder de sociale konflikter med deres begrænsede værensforståelse, dvs. med deres realitetsprincipper, og det kan også godt være, at rigtigt mange af de problemer, vi står over for, er skabt af konflikter. Men realitetens konflikt kan ikke reduceres til konfliktens realitet, aldrig, uanset hvor stor og nødvendig den måtte forekomme konfliktens parter.

[183] Nu er det ikke første gang i verdenshistorien, at nogen har forsøgt at beskrive nødvendigheden af den helt store konflikt med udtryk som "realitetens konflikt". Den bebudede "revolution" og beskrivelsen af dens nødvendighed sker da netop også med opmærksomheden rettet mod konfliktens realitet, hvor der fokuseres på de realitetsprincipper, den symbolik, som er konfliktens, det som er bogens tema. Den bebudede revolution handler da også mest om, at gøre oprør mod konfliktens realitet, det at vi er kommet i konflikt med vore egne forudsætninger, fordi vi er domineret af ideologiske, økonomiske, politiske, personlige konflikter. Men en gendigtning af distinktionen mellem os og dem, de gode og de onde, er helt nødvendig for "den sande konflikts emanation". Bogens ideelle subjekt kan sammenlignes med reinkarnationen af den gamle præmieorne, Major, Willingdon´s pryd, i George Orwell´s "Animal farm" fra 1945. Erfaringen med konfliktens realitet har lært den gamle bebuder af revolution og oprør alt om, hvor skævt det kan gå. Bogens subjekt er denne udødelige Major, der sidder på sin sky, og ser det hele i det olympiske perspektiv med George Orwell´s humor og distance. Når det så er sagt, når den formildende tone er forsøgt slået an, så kan det ikke længere fortrænges, at det altså handler om, at få det "onde blod" til at fosse gennem årerne, at vække realitetens konflikt til live!

Spørgsmålet er, om tilstrækkeligt mange af os ”de sejrende” vil nå at forstå ”vor succes” som vort eget største problem, før vi definitivt bliver offer for den, os selv. Evnen til at forveksle egen overlevelse med selve udviklingen er gigantisk. Det er den vi er oppe imod.

Det eneste, vi kan vide med sikkerhed, er, at vi er herre og slave af os selv, bøddel og offer i en og samme proces. Den højere retfærdighed er der ikke tale om, uanset hvor langt vi når. Det gode og det sande lever og dør med vor gang på jord.

Ordliste

Abstrakt: s. 48, 54, 65, 121, 139, 159, 173, 184, 192, 199.

- Selektiv tematisering, hvor en egenskab, en side af konkretiseringen vinder opmærksomhed på bekostning af det konkrete, ”abstrakt set”: Løsrevet fra konkrete forudsætninger.
- Abstrakt versus konkret: s.48 og 49, 65, 139, 172 – 174, 184, 192, 199.

Absolut og dogmatisk versus partielt og relativt.

Adorno og Horkheimer: Forfattere til bogen ”Oplysningens dialektik”. s. 56, Note 30, 146.

Adækvat:

To udsagn er adækvate, hvis deres sandhedsværdi i logisk forstand falder ens ud uanset hvilke værdier de variabler har, som indgår i udsagnene. Når jeg bruger udtrykket, så er det ment som udtryk for ”det tilsvarende, dækkende, identiske,” uanset konkrete omstændigheder.

Almen fornuft:

Indhold i modernistisk trosindhold, rationalismens og fornuftens projekt.

Generelt forpligtende lovmæssighed, grundlag for og evne til rigtig tænkning og handling.

Analytisk: s.92.

- Den analytiske metode fungere under antagelse af, at det danner mening at se helheder forklaret ud fra deres elementer. Syntesen skal i forlængelse heraf ses som de samlede sammenbragte elementer, uden at man nødvendigvis finder forståelse for det emergente.
- versus syntetisk: s. 94.

Anden ordens iagttagelser versus første ordens iagttagelser. s 18, 110, 145, 157.

Anskuelsesform, distinktion, performativ udgrænsning, kode: s. 23, 29, 47, 50, 62, 112, 147, 173.

- Identitetens mulighedsbetingelse i semantikkens struktur.

Ansvar: s. og beslutning s. 131, 182.

Antagonisme:

Se hele kapitlet ”Konfliktens realitet”. Centralt begreb i hele bogen.

- Modsætningsforhold, hvor to sider ser sin identitet i modsætning til den anden, og hvor begge sider f.eks. har sin modsætning som det depraverede, lave, fjendebillede.

Arbejdsdeling: s. 134, 188, 195, 207, 251.

Arbejdsmarkedet: s. 75, 149, 164, 217, 224, 232, 243, 247.

- Del af det økonomiske systems indre omverden.

Asymmetri: s. 50, 58,

- versus symmetri: s. 15, 50.

Atidslig: s. 99, 108, .

- versus tidslig, temporaliseret: s. 108, 179, 241, 265.

Autark, autisme: s. 22,
Autokatalyse: Note 173. Se også dobbeltnegation.
Autonomi: s. 114, 131, 141.
Autopoiesis: s. 16, Note 41, 83.
Bagklogskabens klare lys: s 65, 241.
- Efterrationalisering versus fremadrettet risikoanalyse, ”rettidig omhu”.
Basal selvreference: Note 51.
- Systemets element - element relation. Skal holdes op mod de to andre typer af selvreference, som Luhmann arbejder med, altså den der går på at en proceskarakter retter sig mod sig selv, og den der går på at et systems identitet tematiseres af systemet selv evt. via symbol for sig selv.
Begreb:
- I analytisk forstand, selvstændig elementær kognitiv forudsætning.
- I de største moderne forskeres arbejder fungerer begreberne bevidst som del af deres egne performative kompetence, dvs. de er i stand til at lade begreberne træde ind i fokus, at lade begreberne tematisere som forudsætningen for det sete som set, det beskrevne som beskrevet, samtidigt med at der ses på de betydninger, der lever inden for genstandsområdet for forskningen ved begreberne. Denne kompetence tilfalder ikke den kun analytiske filosofi.
Begrebsafklaring
- principiel afklaring: Markerer det punkt, der viser sig som det, man altid kan vende tilbage til som uafvendeligt referencepunkt for andet.
- Det videnskabelige funktionssystem udmærker sig ved at bestræbe sig på at skabe en eksplicit semantisk ramme bestående af gensidigt definerende begreber, altså konstituerende for de videnskabelige beskrivelsers betydninger/funktion.
Beslutning, ansvar: s. 131, 182.

Betaling: s. 229, 233, 250.
Betinget sandhed versus ubetinget:
Kant taler om det transcendentale plan, den rene fornuft
og det empiriske. (Se i det hele taget Kap. Overlevelse s.156 og frem.)
Bevidsthed: Det psykiske systems medie. s. 6, 35, 50, 77, 115, 146, 168, 222.
Binær skematisme: s. 50, 171, 179.
Biologi: videnskabelig disciplin om det levende. s. 6o, 123 og frem, 232.
BNP: Brutto national produkt, nominel værdi. s. 11, 136, 237, 264, 282.
Brown, George Spencer: s. 85, 160.
Budskab: s. 5, 7, 8, 9, 11, 52, 56, 61, 72, 88, 97, 101, 104, 123, 129, 162, 179, 211, 236, 246, 251, 269, 278, 282.
Canetti, Elias: Note 168 og 182.
Civilisation: s. 20, 180.
Daly, Herman E.: s. 262. Note 134, 136, 138, 165.
Darwin, Charles : s. 166.
Deduktive aksiomatisk: s. 144.
- Logisk transitiv forklaring funderet i

hierarkisk orden.
Derrida, Jacques: s.110.
Descartes, René. Den europæiske modernismens primære tænker: s. 200. Note 33, 42, 139, 172.
Determinisme: s. 146.
- Mekanisk eller anden form for absolutistisk forklaring med udgangspunkt i en logisk transitiv orden.
Det moderne versus modsat modernismen:
Se siderne under overskriften ”Modernismen og det moderne”.
- Ingen ”isme”, men udtryk for det funktionsdifferentierede samfund.
Det økonomiske systems indre omverden: s. 53 og Note 128.
-Markedet set i kraft af det økonomiske systems mange indre perspektiver, de perspektiver som lever ved det økonomiske systems egen semantik, og som performativt ligger til grund for markedets konkrete realitet, efter som aktørerne agerer på baggrund af deres egen kognitive adfærd, den adfærd som markedet lever ved.
Diabolsk versus symbolsk: Se kap. ”Konfliktens realitet”.
Dikotomi: Modsætningsforhold.
Distinktion og indikation: iagttagelsesformer, semantisk struktur, logik: s. 10, 13, 16, 23, 28, 46, 50, 60, 75, 93. 113, 120, 140, 147, 150, 159, 166, 171, 173, 179, 183, 188, 206, 219, 242, 244, 247, 277.
Dobbeltnegation og autokatalyse, Note 173.
Drivhuseffekt: s. 125.
Drivhusgasser: s. 80, 138, 211 .
Dysfunktion, kontraproduktivt, delvis selvnegerende, delvis paradoksal: s. 41, 79, 113, 123, 130, 146, 163, 213, 220, 228, 240, 246, 283.
Dualisme, ontologisk dualisme: s. 19 og note 26, 33, 61, 70, 71, 77, 129.
Eksistentiel angst, frihed, grundtilstand i eksistentialistisk forstand: s. 8, 70, 178, 219.

Eksplicit versus implicit: Udtalt versus stiltiende, underforstået, utematiseret.
Element:
- Det elementære har forskellig betydning inden for forskellige filosofiske traditioner. Grundlæggende er der en klar forskel i, om der arbejdes med antagelsen om det emergente plan som udtryk for værdier eller egenskaber, der følger af og kan udledes af de elementer, det kan ses som sammensat af, eller ej..
- Elementet i systemteoretisk forstand er et temporaliseret fænomen, systemets mindste bestanddel, hændelsen. Se basal selvreference.
Emanation: Note 183.
- Udviklingen forstået ud fra ideen op det oprindeliges forklarende rolle i forhold til sine afledninger. Her inden for kan man tale om grader af komplet gengivelse eller afledninger og perversion.
Emergens og niveauer: s. 60, 127, 148. Note 53, 61.
Entropi versus negentropi og laventropi versus højentropi: s.116, 124, 225.
Evolutionen, livets udviklingslære: s. 9, 41, 60, 103, 124, 164, 166.
Euklid: s. 144.

- Græsk oldtidsmatematiker/geometri og filosof. Formulerer bl.a. den deduktive metode.
Feudalt stratificeret samfund, feudal samfundsstruktur, hierarkisk: s.185.

Falsificerbar teori: Note 91.
Forlegenhedsforklaring: s. 122, 147, 159.
- Substitut for en forklaring (alle forklaringer kan erstattes med en bedre).
Formalia/empiri: Se kap. ”Overlevelse”
- Formalitet versus empiri eller abstrakt versus konkret.
Formålsmæssighed: s. 20, 24, 29, 36, 47, 53, 65, 73, 89, 108, 131, 164, 193, 200, 235, 245, 263, 265.
- Funktionsperspektiv, nytteperspektiv i kraft af hvilket en tilstræbt virkning eller et formål ses i forhold til sine betingelser. Funktionsanalyser fokuserer på at lade midler og mål, årsager og tilstræbte virkninger reflektere sig i hverandre i bagudrettet perspektiv og fremadrettet perspektiv.
Forventningsstruktur: s. 7, 26, 35, 61, 68, 76, 91, 97, 118, 167, 275, 285.
Frankfurterskolen: Note 146.
- Filosofisk skole, som bl.a. omfatter Herbert Marcuse, Theodor Adorno, Horkheimer og Jürgen Habermas. Skolens primære inspiration kommer fra Immanuel Kant, Hegel, Karl Marx´s, Friedrich Nietzsches og Sigmund Freuds filosofi.
Fremmedbeskrivelse versus selvbeskrivelse: s. 63, 96, 176, 225, 285.
Friedmann, Milton: Økonom, monetarismens fader. Note 74.
Funktionsanalyse: s. 62, 167.
- Fokuserer på midlernes tilsynekomst i forhold til formålsmæssighed og formålenes tilsynekomst i forhold til midlerne. Luhmanns pointe i hans tidlige værk fra 1969, ”Formålsmæssighed og systemrationalitet”, er at funktionsanalysen lever i systemets perspektiv, foruden hvilket spørgsmålene om funktion ikke danner mening. Ethvert spørgsmål om formålsmæssighed forudsætter systemrationalitet, og mister dermed den indordning i det sæt af transitive værdier, der kunne give forudsætningen for den entydigt rigtige og rationelle funktionsanalyse i traditionel vestlig rationalistisk forstand. Der er tale om det store opgør med kosmologien, eller modernismen om man vil, som her i bogen.
Funktionsdifferentiering: s. 22, 109, 120, 133, 184, 191.
Fænomen:
- Det, der viser sig, og som også kan være udgangspunktet for det, der ikke viser sig ved sig, altså det, der viser det, der ikke vise sig ved sig selv. (Sein und Zeit, Kap 2. § 7. A)
Genese: s. 44, 73, 166, 175, 285.
Gödel, Kurt: s. 146, 160.
Grunddistinktion: s. 29, 50, 166, 173.
- Primær kode i et af de kommunikationsmedier som et funktionssystem knytter sig til. Det økonomiske system knytter sig til pengene, som er dets medie. Her skaber distinktionen mellem det at købe og sælge, det over og under prisen mening, og der bygges videre på udgangspunktet i ejendoms-

rettens egen distinktion mellem mit ikke mit, det at have og det ikke at have.
Heidegger, Martin: s. 7, 110, 167.
Hierarki: s. 9, 32, 48, 56, 65, 74, 105, 108, 116, 179, 184, 191, 206.
Husserl, Edmund: Note 56, 172, 178.
Hypotese: s. Note 81 (hypotetiske deduktion).
Iagttager: Se side 110 og frem under overskriften.
Identitetsprincippet: s. 85. Note 7, 17, 30, 69, 83, 112, 180.
Implicit versus eksplicit: Stiltiende, underforstået, utematiseret versus udtalt.
Indikation, distinktion: s. 10, 13, 16, 23, 28, 46, 50, 60, 75, 93. 113, 120, 140, 147, 150, 159, 166, 171, 173, 179, 183, 188, 206, 219, 242, 244, 247, 277.
Indre omverden: s. 53.
Social omverden, evt. social omverden for et funktionssystem (f.eks. markedet for det økonomiske system).
Inkommensurabel versus sammenlignelig, oversættelig: s. 25, 34.
- Begrebet kan bruges til at betegne de semantiske systemers principielt interne værdier, det principielt utilgængelige ved dem, det at deres univers af meninger og betydninger lever ene og alene ved deres eget semantiske lys.
Interpenetration, strukturel kobling: Note 42.
Intransitiv versus transitiv: s. 21, 54, 79, 108, 120, 123, 159, 191, 197, 235.
- Uden deduktiv orden, uden intern entydig logisk værdi.
Juridiske system, retssystemet:
Se blandt andet siderne under overskriften ”Retfærdighed”.
Kapital: s. 188, 195, 207.
- Mere eller mindre faste økonomiske værdier.
Kausalitet: s. 148.
- Kausale relationer, relationer mellem årsag og virkning.
Kierkegaard, Søren: s. 7 – 12, 88.
Dansk kristen filosof, eksistentialismens fader.
Klimaforandringer: s. 243, 211. Se også drivhuseffekt.
Knappe goder/ressourcer/midler: s. 98, 106.
Knaphedens paradoks: s. 107, 189, 213, 225.
- Det økonomiske systems konstituerende paradoks.
Kode: s. 29, 45, 47, 50, 58, 171, 173, 203.
- Streng kobling, hvor f.eks. negationen af den ene af kodens to værdier med nødvendighed inkluderer manifestationen af den anden værdi. Tænk på ret/uret, sand/falsk, god/ond, økonomisk/uøkonomisk, markeret/umarkeret.
Kognition: s. 65, 67, 93, 107 – 122, 127, 145, 157, 203, 208, 215, 229, 255, 261, 271.
- Det at erfare, opleve, opnå viden, informere sig.
Kognitive processer: Se kognition.
(her i bogen fokuseres primært på bevidstheden med dens kognitive processer, og det sociale, med de kommunikative processer)
Kognitive systemer: psykiske og sociale systemer f.eks. Se note 77.
Kommunikation: Det sociale er kommunikation: s. 6, 8, 14, 35, 46, 62, 77, 96, 98, 101, 146, 149, 164, 179, 210, 233, 244, 263, 279.

Kommunikationsmedie:
Penge, kærlighed, ret, moral, magt, kunst, sundhed, sandhed, s. 7, 29, 48, 58, 96, 180, 251.
Kommunikationssystemer: s. 29, 43, 48, 60, 62, 143, 210.
(kommunikative systemer er ”sociale systemer”, derfor er det også titlen på Niklas Luhmanns videnskabelige og filosofiske hovedværk, fra 1984).
Kondensering: (begreb fra George Spencer Browns ”Laws of form”), note 21.
- Erstatningen af gentagelserne med det som gentager sig.
Konfirmering: : (begreb fra George Spencer Browns ”Laws of form”), note 21.
- Gentagelsen af det samme under forskellige vilkår f.eks.
Konkret versus abstrakt: s. 48, 54, 65, 121, 139, 159, 173, 184, 192, 199.
Konsensus versus dissens og eller bare inkommensurabel: s. 21, 30 – 34, 44, 46, 109, 132, 140, 164, 166, 280.
Forudsætningen for konflikt ligger i mulighedsbetingelsen for overhovedet at mødes i modsigelse, antagonismen (betydningsrammen for det fysiske sammenstøds mening som konflikt, krig og eller magtkamp).
Konsistent: s. 86, 160, 198.
Konstitution: s. 52, 58, 127.
Konstruktivisme: s. 6, 9. Note 18, 33, 114, 133, 179.
- Erkendelsesteoretisk retning som tager udgangspunkt i, at erfaringen ikke behøver at svare til sin genstand for at opnå gyldighed, funktion.
Kontingens: s. 65. Note 72.
- dobbeltkontingens, autokatalyse: Note 173. Se også dobbeltnegation.
Kontingensformel:
s. 53, 57, 64, 73, 90, 103, 120, 122, 130, 166, 169, 260, 277. Note: 16, 21, 56, 118, 124, 166, 176.
Funktionssystemernes selvbegrundelse, dels som årsagsforklaring (oprindelsesforklaring, kan ses i nært slægtskab med systemets realitetsprincip, ontologiserende og ideologiserende tilbøjeligheder), dels som legitimation f.eks. internt under henvisning til formålets formålsmæssighed, som det lever ved systemets funktion, dels som systemets berettigelse reflekteret i omverdenens perspektiv, dvs. under henvisning til systemets ydelse til resten af det sociale, almene sociale funktion f.eks.
Kompleksitet: s. 49, 101, 124, 145, 154, 159, 211, 233.
- (Tilstandsbetinget form for relation, sammensat af omstændigheder uden forudgående statistisk eller anden form for sandsynlig forudsigelighed.)
- Kompleksitetsreduktion/redundans (funktionelt begrænset råderum af muligheder) : Note 25.
- Komplekse systemer tilstande
Komplekst: sammensat.
Kompliceret versus indviklet.
(En beskrivelse kan være indviklet, fordi den er taktisk betinget. Taktiske overvejelser kan fungere som den komplicerede baggrund

for en unødigt indviklet forklaring. Det indviklede fremkommer ved iagttagelsen af en anden fremstilling/iagttagelse og det sker ud fra formen, distinktionen mellem kompleks/indviklet. Det bider sig selv i halen på en yderst interessant måde.)
Korrespondensteori: s. 44, 116, 157 - 159.
- Erkendelsesteoretisk retning som tager udgangspunkt i, at erfaringen skal svare til sin genstand.
Kvalitative kvalificering: s. 69, 71, 73, 206, 273.
Kvantitativ kvalificering: s. 66, 67, 78, 206, 273.
Latent mulighed versus manifest: s. 50 - 57, 62, 64, 89, 98, 158, 180, 272.
Leksikon:
- Alfabetisk ordliste med forklaringer. F.eks. en ordliste med forklaringer over hvad en ordliste med forklaringer er, osv. De fleste leksika går ud fra, at en ordliste kan være komplet, og at der findes ultimativt rigtige forklaringer. Det er ikke pointen i denne bog. Filosofien i bogen her går ud fra, at man kun kan bygge på en intern referenceramme, som falder i verden, hvor den enten gør en forskel eller ej. Men alfabetet er et glimrende påskud for at danne relationer termer og begreber imellem på tværs af deres semantiske liv, lige som vi her helt eksplicit forsøger at få de semantiske grunddistinktioner med ind i opslagsordene. Denne ordliste er ikke sat op og formuleret i overensstemmelse med forestillingen om en kategorisk logisk og distributiv opdeling af begreberne og deres indhold. Den er mere i overensstemmelse med bogens, min, Steen Ole Rasmussens, filosofi.

Locke, John. Empirist, økonomisk filosof, kontraktteoretiker m. m.: s. 186- .
Logik, læren om det at drage de rigtige konklusioner ud fra deres præmisser.: s.156-. Note 110.
Lomborg, Bjørn: s. 39, 82, 103, 161, 210, 246, 282.
Manifest tilstand, positiv versus latent, negativ: s. 50 - 57, 62, 64, 89, 98, 158, 180, 272.
Marx, Karl: s. 113, 190, 247.
Massemedier: s. 91, 96 -, 269.
- virksomheder/organisationer der laver masse-envejskommunikation i form af tekst, tale eller lyd og billedstrøm.
Materie: Note, 18, 70, 103, 172.
- Udstrakt målelig substans versus åndelig ikke udstrakt ikke målelig.
Maturana, Humberto: Note 41.
- Har været med til at formulere begrebet ”autopoiesis” sammen med Francisco Varela. s
Mening, semantiks form: s. 28, 37, 43.
- Sociale og psykiske medier falder i meningens form, den semantiske struktur.
Merkantilisme: s. 200.
Metafysik, ontologi: s. 19, 28, 39, 64, 108, 110- 116, 148, 161, 176- 179, 199, 201, 257.
- Metafysiske og ontologiske forklaringer tager udgangspunkt i ideer om hvad der egentligt ”er”. På den måde bliver ideerne om væren

afgørende for, hvad man kan forstå, f.eks. er tendensen til at substantivere karakteristisk for disse former for forklaringer.

Miljø: s. 37- 40, 72, 135, 143, 215, 230, 237, 246, 258.
- Den ydre omverden indbefatter det som i almindelig daglig tale kaldes miljøet.

Modernisme, det moderne projekt versus det moderne: s.20- 40, 109, 164, 169, 215, 235, 268, 276.
(Der gøres i det hele taget en del ud af at definere og kritisere "modernismen" og holde den adskilt fra "det moderne", som de defineres med Luhmann. Min pointe er, at "modernismen" må føre til konflikt.)

Modsigelse: s. 13, 20, 34, 39, 106, 120, 183, 192, 198.
Iboende modsigelse, paradoks, når det samme er forskelligt, skal holdes op mod den form for modsigelse, der er udtryk for det forskellige, der stående over for hinanden gør krav på det samme.

Monetarisme: s. 218, 239, 251. Note 167.

Moral: s. 16- 18, 28, 32, 34, 43, 50- 53, 58, 130, 164, 168, 177, 183, 186, 238.

Mulighedsbetingelser: s. 6, 8- 11, 35, 39, 47, 49, 52, 62, 71, 92, 107, 117, 126, 130, 163, 169, 173, 207, 209, 226, 245, 262, 284.

Multifunktionel anordning/institution versus funktionsspecifikt system.
- Læs middelalder versus moderne funktionsdifferentieret samfundsstruktur, semantikkens vandring herimellem. Se siderne under overskriften "Retfærdighed".

Natur versus civilisation:
Se siderne under overskriften "En semantisk vandring omkring ret og uret fra middelalder til i dag".
Begrebsparret kommer til anvendelse i den filosofihistoriske tematisering af kontraktteorien.

Naturromantik: Essensmysticisme. s. 185.

Negativ versus positiv: s. 193, 200.
- Uselvstændig væren modsat selvstændig eller substantiel.

Notationssystem: s. 160. Note 65.

Olympiske perspektiv: Note 183.

Omverden:
- Den ene værdi i grunddistinktionen system/omverden.
- Ydre omverden, det ydre i forhold til det sociale system, herunder naturlige forudsætninger for det sociale: Se f.eks. mulighedsbetingelser.

Ontologi, metafysik: s. 19, 28, 39, 64, 108, 110- 116, 148, 161, 176- 179, 199, 201, 257.

Ontologisk dualisme: Note 70, 172.

Operationelt lukket: s. 174.
- Den emergente identitetsdannelse, f.eks. i form af et kommunikationsforløbs selvforstærkende karakter, dets aktive selvudgrænsning i forhold til omverdenen.

Operationelt åben: Se strukturel kobling og interpenetration, note 42.

Organisation: s. 21, 91, 96, 100, 205, 232, 243, 256.

Paradoks, selvmodsigelse: s. 23, 30, 41, 57, 62, 106, 156, 160, 170, 173- 289, 211, 224, 240, 245, 248, 268, 281.
Patetisk overlevelseslogik: s. 131, 151.
- Rigid selvnegerende form for succeskriterium.
Penge: s. 53, 66, 102- 107, 131, 188, 195, 207- , 230, 233, 237, 247, 260, 264, 266. - Likvide økonomiske midler, kommunikationsmedie.
Perception: s. 57. Note 83.
- Sanselig erfaring.
Performativ: s. 15, 19, 22, 28, 34, 40, 44, 49, 53, 60, 63, 70, 75, 84, 87, 94, 118, 131, 144, 161, 173, 175, 193, 198, 208, 217, 228, 237, 262, 271, 283.
Politisk system: s. 19, 29, 39, 69- 76, 85, 103, 112, 114, 129- 135, 138, 161, 164, 181, 204, 244, 248, 254, 259.
- Socialt system, funktionssystem.
Positivisme, f. eks. som i logisk positivisme: Note 89.
Postmodernisme: s. 57, 109, 164.
Principielle spørgsmål versus konkrete: s. 48, 54, 65, 121, 139, 159, 173, 184, 192, 199.
Psykisk system: s. 8, 28, 43, 50, 55, 60- , 91, 116, 157, 179, 273- 278.
- Bevidsthedens autopoiesis og enhed, principielt kun givet for sig selv.
Rationalitet: s. 20, 29, 35, 45, 53, 56, 62, 72, 89, 99, 107, 118, 138, 147, 183, 190, 196, 210, 241, 245, 263, 283.
Realisme:
- Betegnelsen for en filosofisk position funderet i den ontologiske dualisme, og som mener det er en afgørende pointe, at der findes en verden uden for erfaringen. Denne filosofiske retning tager udgangspunkt i og arbejder under forudsætning af den antagelse, at verden er splittet i ånd og materie, som absolut intet har med hinanden at gøre. Konstruktivismen hævder derimod at al erfaring falder som del af verden uden at fjerne sig fra den og det performative moment. Det er så konstruktivistisk realisme, hvor konstruktionen af realiteten tilhører verden, realiteten, der således omfatter sine ”realismer”. Begrebet realisme figurerer implicit og eksplicit som den filosofiske udfordring gennem hele bogen.
Realitetsprincip: s. 6, 18, 19, 25, 30- 35, 44- 57, 73, 85, 91, 96, 101, 112, 117, 127, 143, 155, 161, 223, 235, 257, 261, 269.
- Kognitivt systems princip for konstruktion af omverden, intern fremmedreference.
Referenceramme: s. 22, 45, 47, 63, 66, 72, 78, 110, 120, 161, 175, 190, 208, 221, 265, 280.
- Løsere og mere almen betegnelse for et kognitivt systems forudsætninger for kvalificering af interne betydninger, de semantiske strukturers latente og manifeste kognitive funktion.
Refleksion: Iagttagelser af 2. orden: s. 110 og frem i kapitlet.
Reflekteret versus ureflekteret niveau
- Iagttagelser som selv er genstand for iagttagelse eller ej.
- Første ordens iagttagelser, ureflekterede.
- Anden ordens iagttagelser, reflekterende men ikke nødvendigvis selv reflekterede.
Risiko:

- systemets kalkulerede farer ved egne handlinger
- versus trussel, hvor uhensigtsmæssigt følger som resultat af eksterne årsager; eksternt påførte uhensigtsmæssigheder.

Rougen, Nicholas Georgescu: Note 164.

Samfundet, det sociale: s. 6, 8, 14, 35, 46, 62, 77, 96, 98, 101, 146, 149, 164, 179, 210, 233, 244, 263, 279.
- Uddifferentieret kommunikation.

Samfundsstruktur:
- Luhmanns tre væsentligste former for samfundsstruktur falder i forlængelse af evolutionen, gående fra det segmentere over det feudale til det funktionsdifferentierede moderne samfund.

Sandhedskriterier: s. 38, 44, 103, 112, 116, 123, 131, 161, 257, 283.
Teorier og metoder, afgørende forudsætning for at skelne mellem og indikere det sande til forskel for det falske i videnskabelig forstand.

Selektion, tilvalg.

Selvorganisering: Autopoietisk træk: s. 16. Note 41, 83.

Selvreference versus fremmedreference: s. 63, 96, 176, 225, 285.
- Systemintern grunddistinktion, forudsætning for at kunne skelne sig selv og omverden og dermed forudsætningen for at kunne opretholde sig selv og styre sig selv ”rationelt” gennem en verden. Distinktionen kan være ontologisk neutral.

Selvstændig substans :
- To ord for det samme, idet substans betyder det som er i kraft af sig selv, hvilket selvstændig egentlig også gør, om end for det meste på mere komplekse måder.

Semantisk struktur: s. 62. Note 3, 28, 65, 177.

Semifeudalt fænomen: s. 104.
- Hierarkisk organiseret, f.eks. opbygget om familiære relationer, nedstamning.

Semiotisk forskel: Note 3.

Skrift: s. 63, 98, 158.

Smith, Adam: s. 113.

Social hændelse: kommunikativ hændelse, læs elementær social hændelse.

Social omverden: Note 38.
Funktionssystemernes sociale omverden og altså ikke den ydre omverden men systemernes indre omverden.

Socialt system, uddifferentieret på baggrund af kommunikation.
- ydre omverden er omverden i forhold til det sociale system, og har karakter af ikke at være uddifferentieret på baggrund af kommunikation.

Socialdarwinisme: s. 102, 194, 222, 269.
- Ideologi der ophøjer det at overleve til formålet med livet og dermed meningen i det.

Stofskifte: metabolisme: s. 71, 73. 232, 252.

Stratificeret samfund, hierarkisk, feudal samfundsstruktur.

Struktur:
F.eks. semantisk struktur (s. 62. Note 3, 28, 65, 177.) forventningsstruktur (s. 7, 26, 35, 61, 68, 76, 91, 97, 118, 167, 275, 285.), samfundsstruktur.

Strukturalisme:
- Isme, der ser det rigtige i sine beskrivelser garanteret af afsløringen af reelle allerede givne strukturer, det at beskriveren ikke selv kunne have skabt dem. Der fokuseres på sandhedens fundering i det afdækkede, og ikke i de af iagttageren indførte performative distinktioner. Selve proces-karakteren i erfaringen fortrænges på den måde, også i genstandsområdet.
Strukturel kobling, interpenetration: Note 42.
Subsistensøkonomi, naturalieøkonomi: s. 184, 189, 226.
Subjekt: s. 178, 181- 200 (subjektivitet i traditionel filosofisk forstand).
Substans: s. 91, 105, 114, 122, 165, 193, 198.
Symbol/Symbolsk.
- Forenende sammenholdende distinktion: s. 13 og note 3.
- Symbolsk versus diabolsk: Systemintern selvbeskrivelse versus system-ekstern selvbeskrivelse: Se siderne under overskriften ”Funktionsdifferentiering”.
Symbolsk generaliseret kommunikationsmedie: s. 48, 119. Note 86.
Symmetri versus asymmetri: s. s. 15, 50.
System/omverden distinktionen:
Systemteoriens grunddistinktion, dens primære iagttagelsesform

Systemintern fremmedforståelse:
Se realitetsprincipper, realisme og konstruktivisme.
Systemteori: Superteori, paradoksal (fordi den indeholder sig selv).
Systemteoriens realitetsprincip:
Systemteoriens realitetsprincip ligger i antagelsen om, at tematiserede kognitive systemer har sine realitetsprincipper, og at deres, såvel som systemteoriens eget, forudsætter, at verden rummer dem alle som en del af sig selv, som en del af verdens muligheder og begrænsninger for at se sig selv . Realistiske realitetsprincipper: s. 32, 46, 79, 92, 96, 235.
Temporaliseret: s. 108.
Tegn: s. 61, 91, 98, 115. Note 3, 43, 113.
Teknik:
Se siderne under overskrifterne; ”Teknik og videnskab” og ”Teknik og det sociale”.
Telos: s. 64, 182 (teleologisk forklaring).
- Iboende substantiel formålsmæssighed, medfødt mening i form af formålsmæssighed.
Tema: - Eksplicit genstand for opmærksomhed.
Teori og metode:
- Videnskabens programmer, forudsætninger for at kvalificere og producere ”sandhed”.
Termodynamik: s. 9, 124, 225.
- Varmelæren om energiens konstans og dens kvalitet, entropiloven.
The mark: Note 65.
- Den notation som hele George Spencer Browns logik bygges op om.

Tidsdimension: s. 280.
Traditionelle logik: s. 156.
- (med udgangspunkt i identitetsprincippet) versus procesorienteret og konkret funderede indikationsværdier, forskelslogik.
Transitivt logiske forklaringer: s. 123, 197, 235. Note 89.
- Deduktive aksiomatiske forklaringsmodeller, med udgangspunkt i en form for kosmologi bygget op om det principielt første og alt andet som det udledte heraf.
Transparens versus intransparens: s. 7, 87.
Trivielle systemer modsat ikke trivielle systemer, f.eks. autopoietiske systemer.
Udbredelsesmedier:
Fremføringsmedier som tale, tekst, massemediernes lyd og billedstrøm.
Ultimativ:
- Årsag: Gud i dogmatisk kosmologisk forstand.
- Mangel: Det der ikke kan skabes, forudsætningen for at kunne skabe ændre: energi. s. 68, 72, 124 – 128.
Universel teori (superteori, paradoksal fordi den indeholder sig selv).
Varela, Francisco: Note 41.
- Chilensk medforfatter til ”Kundskabens træ”. Har først formuleret begrebet ”Autopoiesis” sammen med Humberto Maturana.
Versus:
- Modsat, heroverfor.
Videnskab, videnskabeligt system, et funktionssystem, socialt system.
Ydre omverden: Note 33.
Omverden i forhold til det sociale. Natur, og utematiserede mulighedsbetingelser.
Økonomisk system: s. 67, 71 – 75, 106, 113, 131, 165, 188, 207, 216, 226.
- et socialt system med eget kommunikationsmedie, penge og egne koder.
Økonomisk rationalitet: s. 107.

Ånd:
- Inden for kristen metafysik er ånden det skabende princip. Der skelnes mellem den uendelige form for ånd og de endelige former for åndelighed. Men i begge former er det kristne univers defineret ved at sætte ånd over for materien, den udstrakte substans. Distinktionen mellem naturvidenskab og humaniora er dybt funderet i denne metafysik, og tynger stadig det intellektuelle liv.

Litteratur

(Litteraturlisten begrænser sig stort set til ”primær litteratur”. De forfattere, som optræder i listen her, er næsten alle sammen blevet fortolket og genfortolket uden at det har afsløret andet end fortolkeren selv eller bidraget til den primære skat af filosofi, videnskab eller litteratur. Den primære litteratur udmærker sig ved at blive stående som sin egen referenceramme. Den sekundære henter sin betydning ved at referere til den primære.)

Adorno, Theodor W. :

- ”Negative Dialektik”, 4. Afl. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1990.
- ”Dialektik der Aufklarung”, Frankfurt am Main: S. Fisher Verlag GmbH, 1969.
  (Sammen med Horkheimer)

Austin, JL:

- ”How to Do Things with Words”, Second edition, 1975, Havard University Press Cambridge, Massachusetts.

Baecker, Dirk:

”Kalkül der Form”, 1. Afl. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1993.
”Probleme der Form”, 1. Afl. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1993.

Bergsøe, Paul:

”Kemi på en anden måde”, Roskilde og Bagger, 1972.

Brown, Lester:

”Verdens tilstand”, Munksgård/Rosinante, 1995.
”State of the World”, Worldwatch Institute, 1999

Brown, George Spencer:

- “Laws of Form”, Second impression 1971, London: Lowe and Brydone.

Canetti, Elias:

- ”Masse und Macht”, Frankfurt: Fischer Taschenbuch Verlag, 2006.

Copy, M. Irving:

- ”Introduction to logic” fifth edition, New York, Macmillan Publishing Co., 1972.

Daly, Herman E.:

- ”Toward A Steady-State Economy”, W.H. Freeman and Co., San Francisco 1973.

Darwin, Charles:
- ”The Origin of Species” 1859. Findes i et utal af udgaver.
Derrida, Jacques:
”Die Schrift un die Differenz”, 5. Afl. - Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1992. (Oversættelse fra fransk af: ”L` écriture et la différence” Paris 1967).
Descartes, Rene:
“Discours de la méthode pour bien conduire sa raison, et chercher la verité dans les sciences” 1637. Er tilgængelig i forskellige oversættelser på mange sprog.
Foerster, v. Heinz:
- ”Wissen und Gewissen”, 1. Afl. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1993. (oversættelse fra amerikansk).
Friedman, Milton:
- ”Capitalism and Freedom”: Fortieth Anniversary Edition (Paperback) 2002.
Habermas, Jürgen:
”Zur Logik der Sozialwissenschaften”, suhrkamp 1985 (oprindelig 1970)
Hansen, Johannes Witt:
- ”Filosofi”, København: Nordisk forlag, 1985.
Hass, Jørgen:
“Illusionens filosofi“, Nyt nordisk, 1984.
Heidegger, Martin:
”Sein und Zeit” 15. Afl. – Tübingen, Max Niemeyer, 1984.
”Die Technik und die Kehre” 7. Afl. – Stuttgart: Günther Neske Pfullingen 1988.
”Hvad er metafysik” (med forord af Jørgen Hass) Det lille forlag, 1994.
Hitler, Adolf:
- ”Min kamp”, Nykøbing F: Jørgen Paludans Forlag, 1966.
Hobbes, Thomas:
”Leviathan” 1651, Everyman’s library, 1914, London.
Horkheimer, Max: Se under Adorno.

Husserl, Edmund:
”Logische Untersuchungen” Zweiter Band. Erster Teil. Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkentnis. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1984.

”Die Krisis des europäischen Menschentums und die Philosophie” Winheim: Beltz Athenäum, 1995.

Kant, Immanuel:

- ”Kritik der reinen Vernuft”, Hamburg: Felix Meiner 1956.

Klawonn, Erich:

- ”Sjæl – legeme problemet”, Syddansk Universitetsforlag, 2001.

Locke, John:

- ”Two Treatises of Government” 1689. Fås i forskellige udgaver, og er omtalt i Carl Henrik Kochs: “Den europæiske filosofis historie. Fra reformationen til oplysningstiden”

Luhmann, Niklas:

”Beobachtungen der Moderne”: Westdeutscher Verlag, 1993.

”Die Gesellschaft der Gesellschaft”, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1999.

”Die Wissenschaft der Gesellschaft”, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1990.

”Die Wirtschaft der Gesellschaft”, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1988.

”Erkenntnis als Konstruktion”, Bern: Benteli Verlag, 1988.

”Gesellschaftsstruktur und Semantik” band I, Frankfrurt am Main: Suhrkamp, 1980.

”Gesellschaftsstruktur und Semantik” band II, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1981.

”Gesellschaftsstruktur und Semantik” band III, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1989.

”Gesellschaftsstruktur und Semantik” Band IV, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995.

”Macht”, Stutgart: Ferdinand Enke, 1988.

”Ökologische Kommunikation”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1986.

”Paradigm lost: Über die ethische Reflexion der Moral”, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1990.

“Die Politik der Gesellscahft“, Frankfurrt am Main, Suhrkamp, 2000.

“Realität der Massenmedien“, Westdeutscher Verlag, 1996.

“Das Recht der Gesellschaft“, Frankfurt am Main, Suhrkamp 1993.
”Sociale Systeme”, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1984.
”Sociologische Aufklärung 1”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1970.
”Sociologische Aufklärung 2”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1975.
”Sociologische Aufklärung 3”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1981.
”Sociologische Aufklärung 4”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994.
”Sociologische Aufklärung 5”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1990.
”Sociologische Aufklärung 6”, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1995.
”Sociologi des Risikos”, Berlin: Walter de Gruyter, 1991.
”Zweckbegriff und Systemrationalität“, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1973.

MacCannell, Dean and Juliet:
“The time of the sign”, Indian university press, Bloomington, 1984.

Maturana, R. Humberto og Francisco J. Varela:
- ”El Ãrbol Del Conocimiento” 1987, (findes i dansk oversættelse og andre oversættelser).

Mead, George Herbert:
- ”Mind, Self and Society”, Chicago: University of Chicago Press, 1934.

Meadow, Donella H.:
”The Limits to Growth”, New York: Universe Books, 1972.
”Hinsides grænser for vækst”, Danmark: Nordisk Forlag, 1993.

Nietzsche, Friedrich:
- ”Zur Genealogie der Moral”, Berlin: Goldmann Verlag, 1988 (1887).

Parson,Talcott:
- ”The social System” 1951. Findes i flere udgaver, også online.

Roegen, Nicholas Georgescu :

- ”The Entropy Law and the Economic Process”, Cambridge, Massachusetts: Havard University Press, 1971.

Smith, Adam:

- ”The Wealth of Nations” Books I-III, London: Penguin Classics, 1986.

Varela, Francisco: Se Maturana.

Weber, Max:

- ”Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus”: Dirk Kaesler, 2004 (Taschenbuch)

Whitehead, A.N:

- ”Process and Reality”, New York: Macmillan, 1929.

Russell, B og Whitehead, A.N:

- ”Principia Mathematica”: Cambridge Univ. Press, 1997.

Sørensen, Villy, K Helveg Petersen og Niels I. Meyer:

- ”Oprør fra midten” København: Gyldendal, 1977.